

సర్వ స్వామ్యములు గ్రంథకర్తవి.
ప్రతులు వేయి. (1000)
1988 అక్టోబరు.

ప్రతులకు:

శ్రీమతి B. V. శిరోమణి.

డోర్ నెం. 4/309.

నామా ఎరుకలయ్య ఆశ్రమము.

గాంధీరోడ్డు, ప్రొద్దుటూరు. 516 360.

కడప జిల్లా. ఆంధ్రప్రదేశ్.

మూల్యము : రు. 20/-

ముద్రణ:

సారథిప్రెస్, ప్రొద్దుటూరు. ఫోన్: 2623.

శ్రీ మదాంజనేయ మహాదేవతాయై నమః

కం॥ గండర గండండై యు
ద్ధండ పిశా చోపహతుల దయ మనుపంగా
గండి క్షేత్రంబునఁ గొ
ల్లుండెడు వీరాంజనేయుఁ డోమున్ జగమున్॥

తే॥ గీ॥ శ్రీ రఘూద్వహాం డెచటఁ గీర్తింపఁ బడునొ
యచట నంజలి శిరమున నవధరించి
బాష్ప పరిపూర్ణ నేత్రుడౌ పవన సుతున
కంకితం బిత్తు నీ కృతి నధిక భక్తి॥

-:వి ద్వల్లో క ము న కు విన్న ప ము.: -

తమిళభాషలోని మహాకావ్యములలో 'ఇళంగోవడిగళ్' కృత శిలప్పది కారము' తల మానికము. ఈ మహాకావ్యమును బ్రహ్మమముగా, ద్రమిళాంధ్ర మహాసముద్రముల నొక్కగ్రుక్క నాపొసనముగొన్న కీ॥ శే॥ పూతలపట్టు శ్రీరాములురెడ్డిగారు తెలుగులోనికి ననువదించిరి. వీరి కృతికి మునుపా, వెనుకొ బహుభాషా పారంగతులు కీ॥ శే॥ A. S. P. అయ్యర్ (M.A.I.C.S. బారిష్టర్) గారు ఈ మహాకావ్యమునే ఆంగ్లభాషలోనికి ననువదించియుండిరి. ఆ తర్వాత కళాప్రపూర్ణులు, విమర్శకాగ్రేసరులు, మన్నిత్రులు శ్రీ మరుపూరు కోదండరామి రెడ్డిగారు 1961 సంవత్సరమున అయ్యర్ గారి కావ్యమును దెనుగులోనికి గద్య రూపముగా "మంజీరగాథ" అనుపేర వెలయించిరి.

ఈ కథనే నేనిప్పుడు తెనుగున "మంజీర విలాసము" అనుపేర స్వతంత్ర కావ్యముగా నిర్మించితిని. ఈ స్వతంత్ర కావ్య నిర్మాణమునకుఁగావలసిన శిల్ప మును, ఆలంకారిక సామగ్రిసంతయు సంతరించుకొని స్వతంత్ర కల్పనములను, భావములను సంఘటించుకొని,

“అపారే కావ్యసంసారే కవిరేకః ప్రజాపతిః

యథా స్మై రోచతే విశ్వం తథేదం పరివర్తతే”

అను సూక్తికనుగుణముగా నా నేర్చిన విధమునఁగావ్యమును రచించితిని. ఇందుఁదమిళ కవుల సంప్రదాయములుగాని వారి కవితారీతులుగాని స్పృశింపఁ బడలేదు. ప్రాచీన సంస్కృత సాహిత్య సంప్రదాయములు అంధ్రకవి శ్రుష్టి రీతులు మాత్రమిందనుసరింపఁబడ్డవి. కావ్య స్వతంత్ర ప్రతిపత్తికి భంగము వాటిల్లునేమోయని 'శిలప్పదికార' కావ్యమును జూడలేదు. (తమిళభాషా వాసన యొక్కింతయు లేమింజేసి) చివరకుఁ దదనువాదమైన 'అందియకత'ను గూడ, జదువలేదు. ఇందులోఁ జెప్పఁబడ్డ భావములన్నియు స్వతంత్రములు. నాకుఁ దోచినవి. ఆ భావములు సయితము ప్రాచీన సంస్కృతాంధ్ర కవితా సంప్రదాయములకు ననుగుణమైనవి. కథాగమనమునకు నడ్డంకులుగా నాధునిక విమ

ర్థకులచే భావింపఁబడుచున్న యష్టాదశ వర్ణసములను బొత్తిగా విసర్జింపక “స్పృష్టా త్యక్తా” అన్నట్లుగాఁ బరామర్శించితిని. పాత్రముల మనస్తత్వ చిత్రీకరణమునకు, నాటకీయతకు, రసస్ఫూరక శిల్పమునకుఁ బ్రాధాన్యమిచ్చి రచనను సాగించితిని. ఈ ధ్యేయమును సాధించుటకే వర్ణనాత్మక శైలి నాదరింపక, సంభాషణాత్మక శైలినిఁజేపట్టితిని. శిలప్పదికారమునకు, ఈ కావ్యమునకు సామ్యము కథయందే కాని యితర విషయములఁగాదు.

కష్టగి చెలికత్తెలలో నొకరయైన ‘ప్రియంపద’ పాత్రము నా కావించిన స్పృష్టి, మూలకథలో లేదు. దానిచేత నడిపించిన రాయబారము సయితము నా కల్పించినదియే. ఈ కావ్యమునఁ దెనుఁగుఁదనముఁ బ్రతిబింబింపఁజేయుట నా ప్రధానోద్దేశము. ఆ యుద్దేశమీ కావ్యమున సమగ్రముగా నెఱవేఱినేని నా ప్రయత్నము సఫలమైనట్లేయని భావింపఁగలను. మూలకథలోని భావములకు, నిందలి భావములకు నెచ్చటనేని సరివాదమేర్పడుటను గాక తాళియముగాఁబఱితలు భావింపనగును.

ఈ కావ్యమునకు నార్థిక సాహాయ్యమును (5000 రూప్యములను) సమకూర్చిన శ్రీ వెంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయ ఇంజనీరింగ్ కళాశాల ప్రొఫెసర్ గారును, చిరంజీవులును, విద్యా సంపన్నుధానులునునగు శ్రీ కొప్పరపు లక్ష్మీనారాయణ B.E. (Hons) M.E. Ph.D. M.I.B.P. M.I.E. M.I.S.T.E. గారికి కృతజ్ఞతల సర్పించుకొనుచున్నాను.

ఈ యార్థికసాహాయ్యమును గావించుటకు చిరంజీవులు శ్రీ కొప్పరపు లక్ష్మీనారాయణగారి నున్ముఖుని గావించిన నవ్య సాహితీ సమితి అధ్యక్ష కార్యదర్శులు, చిరంజీవులు నయిన షేక్. మహమ్మద్ ముస్తఫా (M. A. Ph. D) తెలుఁగు లెక్చరర్) గారికిని, ప్రధానాంధ్ర భాషా పండితులు A. C. దస్తగిరి (P O L భాషాప్రవీణ) గారికిని నా కృతజ్ఞతను వెల్లడించుకొనుచున్నాను. ఇంతమాత్రమేగాక పూర్వులు దిద్దుటకు సయితము తోడ్పడి నాకుఁగడియెడమ భుజములుగా నుపకరించిన వీరువురికి మఱి మఱి కృతజ్ఞతను వెల్లడించుకొనుచున్నాను.

“మంజీర విలాసము” యొక్క చిత్తుప్రతిని బరిశీలించి అక్షర స్థానిత్యాది దోషములను సరిదిద్దిన నా సహౌషన్యాసకులు శ్రీ యస్. పాండురంగయ్య M.A.

గారికిని, శ్రీ డి. నరసింహులునాయుడు M.A. గారికిని నా కృతజ్ఞతాపూర్వకాభి
నందనములను సమర్పించు కొనుచున్నాను.

ఈ కావ్యమును మొదటినుండి తుదివరకు జదివి యమూల్యములయిన
సలహాలను, సవరణల నొసంగిన సాహిత్యాలంకార పండితులు ఆష్టావధానులు
నయిన బ్రహ్మశ్రీ అవధానము చంద్రశేఖర శర్మగారికి నమస్కృతి శతము
లర్పించు కొనుచున్నాను.

నా కావ్యమును జదివి తమతమ యమూల్యములయిన యభిప్రాయ
ముల నందించిన విద్వద్వరేణ్యులు సర్వశ్రీ అవధానము చంద్రశేఖరశర్మ,
యస్వీ జోగరావు, తుమ్మపూడి కోటిశ్వరరావు, జి. యన్. రెడ్డి, సి. వి. సుబ్బన్న
శతావధాని, యెల్లంరాజు శ్రీనివాసరావుగార్లకు నా కృతజ్ఞతాపూర్వక నమస్కార
ముల నర్పించుకొనుచున్నాను.

ఈ కావ్య నిర్మాణమున నాకు శ్రీ మరుపూరు కోదండరామిరెడ్డిగారి
'మంజీరగాథ' కరదీపికయైనది. వారికి నా కృతజ్ఞతాపూర్వక నమోవాకముల
నర్పించుకొనుచున్నాను,

ఈ కావ్యము నచిరకాలములో నందముగా ముద్రింపించి యిచ్చిన
సారథి(పెన్ (ప్రాద్దుటూరు) అధిపతులకు, శ్రీ రంగస్వామిగారికి నా ధన్యవాద
ముల నర్పించుకొనుచున్నాను.

హృదయాహ్లాద కరంబులైన కవితారీతుల్ సజావై “శిల
ప్పది కారంబు”న నున్న వెల్లగలవే ప్రత్యగ్రమౌ దీన? న
న్నది పోనాడి స్వతంత్ర కావ్యమను యాధార్థ్యంబు భావించి నె
మ్మది “మంజీర విలాసమున్” జడువుడీ మాన్యుల్ సుధీగ్రమణుల్

ప్రాద్దుటూరు.

రుధిరోధారి నామ సంవత్సర
భాద్రపద శుద్ధ సప్తమి.

ఇట్లు,

విద్వజ్జనవిధేయుడు

బండ్ర వేంకటరమణయ్య.

—: కృతి పోషకుని ప్రశంస :—

శా|| . "శ్రీ నెక్కొల్పితి వక్ష మందు, నను నీ చే నైన లాలింప రా
దో" నాగా "నచలా! క్షమాఖ్య యుడివోదో నీకు,? నీ సంతగా
నే నాడేని పహించితే" యని భుజం బీఁ జాచు శ్రీశుండు ల
క్షీనారాయణుఁ బ్రోచుఁ గావుత యశశ్రీ భోగ భాగ్యంబులఁ 1

సీ|| ముంజేతి కంకణంబునకు నద్దం బేల?
జాతి రత్నమునకు సాన యేల?
పదియారు వన్నెల పసిడికి మెఱుఁ గేల?
గందంపు బొమ్మకుఁ గలప మేల?
యంద మైన మొగాన కడ్డెడు పను పేల?
తావిపూవున కొండు తావి యేల?
ప్రాద్దు పాడువును జూపుటకు దీపం బేల?
జగ మెన్ను ద్విజునకు జందెమేల?

తే|| గీ|| లక్ష్మీనారాయణుని గుణలతిక కేల
యొండొక పాగడ్తప్రాక? ని యూరివారు
పల్కు చుండుట వీనులఁ బడుట స్తుతికిఁ
బెడమొగము వెట్టియు నొకింత వెల్లిడింతు. 2

ఉ|| తీయని మాటవాడు, వెనుదీయక యన్నది చేయు వాడు వి
ద్యాయతనంబు నా యశము నందిన వాడు సుహృష్టునాళి కా
ప్రాయన మిచ్చువాడు వినయంబునఁ బండిన వాడు లక్ష్మీనా
రాయణుఁ డి మృహకృతికి నర్థ మొసంగిన వాడు పేర్చుతఁ. 3

తే|| గీ|| వెన్న వంటి మనం బున్న విజ్ఞా; డంతో!
యింతో?యాశ్రయించిన వారి కిచ్చువాడు;
దైవ చింతన గలవాడు భావుకుండు!
పుణ్య చరితుండు నా కృతి పోషకుండు. 4

కృత సోదకులు:

డాక్టర్ K. లక్ష్మీనారాయణ, B.E. (Hons) M. E. Ph.D
M. I. B. P. M. I. E. M. I. S. T. E.

Professor of Mechanical Eng.
S. V. U. College of Engineering
TIRUPATI.

కం॥ తన యన్నది తుదముట్టఁగ
నొనరించెడు శక్తి, యుక్తి యొప్పిన విద్య
జ్ఞుఁ డని లక్ష్మీనారా
యణువినుతింతురు సుహృజ్ఞనావళి యెపుడు॥ 5

కం॥ కన్నన్యముఁ గననేరుచు
తన్నే కన నేర దట్ల ధార్మికుఁ డితఁడ
న్యోన్నతి గణింప నేరుచు
స్వోన్నతి గణియింపఁ దొడ్డు లూఁది పలికినన్ 6

సీ॥ తన యశో విస్తారమునకుఁ గైరవము లు
త్పలములై కొలఁకుల దాఁగి కొనఁగ
తన వచో మాధుర్యమున కమృతరసంబు
మధు వను పేరూని మహికి డిగ్గ
తన మనో నైర్మల్యమునకు సాక్షిగ హిమ
ధర మంతటిది వెల్లఁదనము దాల్చు
తన మహా గాంభీర్యమున కుదన్వంతుండు
స్తబ్ధుడై యెచటికిఁ దరల కుండ;

తే॥ గీ॥ తన ప్రయంభావృకతకు బాంధవ జనంబు
జంగమ యశో ధ్వజంబులై సాఁగు చుండ;
ధర్మశీలుండు సుప్రియ దర్శనుండు
లక్ష్మీనారాయణుండు క్రాంత జగతి. 7

కం॥ లక్ష్మిని నా కృతి కొనఁగిన
లక్ష్మీకర కొప్పరపు కుల శ్రేష్ఠుఁడు శ్రీ
లక్ష్మీనారాయణుఁ డా
లక్ష్మీ వల్లభు కృపా విలాసము గనుతన్ 8

అభిప్రాయము

డాక్టర్ సి. వి. సుబ్బన్న శతావధాని

26—8—83 ప్రొద్దుటూరు.

ఇళంగోకవి తమిళమున “సిలప్పదికార మనెడి కావ్యము రచించెను. తమిళ కావ్య పంచకమున రెండవదిగా లెక్కింపబడుచున్న యీ కావ్యము ముప్పది యధ్యాయములతో 1652 పద్యములతో నొప్పుచున్నది. ఇది ప్రాచీన ద్రావిడ సామాజిక జీవన విధానమునకు అద్దముపట్టి, జైనమత ప్రశస్తికి గద్దియ పెట్టినది. కథాప్రాణ మంతయు చరమాధ్యాయమున నున్నది. కథ — సామాన్య కథ కాదు; చదువరి నెత్తురు. నట్టె కుతకుత నుడికించు నట్టిది.

అట్టి “సిలప్పదికార” ద్రావిడ కథ గైకొని, శ్రీవెంకట రమణయ్యగారు సంస్కృతాంధ్ర కావ్య నాటక ప్రబంధ సామగ్రి బండ్లకెత్తి “మంజీర విలాస” మనుపేర. అయిదు ప్రకరణములు, ఉత్తర భాగము, వెరసి 1443 పద్యముల ప్రబంధముగా సంతరించిరి.

మంజీర విలాస ప్రబంధమున ద్రావిడ సమాజరేఖగాని, జైనమత శాఖ గాని అంతగా కానరావు. ఉండిలేనట్లున్నవి, అంతట తెలుగు దేశము, తెలుగు వారి ఆచార వ్యవహారములే పైకొన్నవి.

ద్రావిడ కవి సమయ వర్షన విశేషము లీకవి స్వీకరింప లేదనుట కొక చిన్న తారకాణ—

తమిళకవి యిళంగో శోభనపుఁబెండ్లికూతురైన కణ్ణగి కన్నులు షణ్ముఖుని కూలాయుధపు టంచులవలె నున్నవని కోవలన్నచే కైవారము చేయించెను. అగ్ని ప్రసాదమున బుట్టిన కన్యక కనుక, అగ్నిబీజుడైన అమర సేనాని యొక్క ఆయుధ కళ లామెచూడ్కులందు స్ఫురించుట అంతవంత కాక పోవచ్చు. కాని, మన కది వాడుకలో లేని పద్ధతి.

తెలుగుకవి దాని తట్టు జూడలేదు. నాయకుడు గదిలో నడుగు బెట్టుట, “రభసాశ్లేష” మున బట్టుట యౌగపద్యముగ జరిపించెను.

“కథాపరిణతి” చే పృథంధమునకు చారుత సమకూరునని కవి సిద్ధాంతము. (చూ॥ 3 - 93)

కణ్ణి కన్యకాశబ్ద వికృతి కాబోలు.

మనైక్కనుడు “దుర్విధి మన కడుపున నొక కాయ గాయంపడాయె నెక్కరణిని బున్నామనరక మీగ గలవార” మని భార్యతో ననును. (1 - 35) “గంపంత సంపద కలదు సెట్టికి గాని, కడుపున నొకకాయ కాయదాయె” నని లోకు లాడుదురు. (1 - 37) తరువాత చుట్టాల పడతులు “ఈయమ్మ కడుపున నీనాటి కొక కాయ కామట మిగుల భాగ్యంబు గాదె” యని ప్రశంసించుదురు. (1 - 57) ఒత్తి ముమ్మాటు వక్కణింపబడిన యీ “కాయ” కణ్ణికి. కొరు కొన్నది, కలిగినది, కాయ. ఈ కాయ రసతరంగితమై తియ్యని పండు కాలేమ. నేలబడి పగిలి పైకెగిరిపోయెను.

తల్లిదండ్రులు కణ్ణికి పెండ్లి చేయదలచుకొన్నారు. ఈ సంగతి తెలిసి కొన్న కూర్మిచెలులు గేలిసేయగా, కణ్ణి చిటపట మనుచు, వెజ్జులార! ఆలు లేదు, లేదుచూలు, కొడుకు పేరు సోమలింగ మన్న సామెతవలె నున్నవి గద మీమరుక్తు” లనును. (1 -- 102) అనగా, తాను సంసారము చేయుట, పిల్లల గనుట యుండదని, అవ్యయత్నముగ, ఆమెనోట ఆ మాటలు వెలువడినవి.

ప్రథమ సంగమవేళ పతికి కాయ “నా వాప్తేష్టమై” తన శలాటుత్వమును నిరూపించుకొన్నది. (1- 118)

కోవలన్న వేశ్యతో కాపురము చేసి బిడ్డను గనెను.

అనాథస్త్రీ యొర్రు “అరుదొ నవత్వము కలుగుత నీకున్” అని కోవలన్న నాశీర్వదించెను. (2 -- 86) కాని, ఆ విధవ అశీస్సు ఫలించ లేదు.

తిరిగినచో నడదీవియ (1 -- 65) పతికినచో “చిటపట” (1 -- 102) కూర్చున్నచో “పొగ గట్టిన దీపము” (3 - 93) రాజు కడకేగుచో, “బడబానల

జ్వాలా”, “యరమ్మదార్చి”, “దావహేతి”, “యగ్నిలోహిత” (5—421) ఇట్లు కణ్ణిగి మధురానగరము నిర్దహింపజాతు నాగ్నమూర్తిగా చిత్రింపబడినది.

ఈ రీతిగా లోనారసి చూచిన, పరిణ్వుత్యభిముఖముగా సాగిన కథావల్లరి కనబడును.

ఇక రచనలో కాళిదాస భవభూతుల పదచ్ఛాయ లెక్కడ జూచిన నక్కడ గోచరించును.

“ఏవం వాదిని దేవర్షౌ పార్శ్వే పితు రధోముఖీ
లీలా కమలపత్రాణి గణయామాస పార్వతీ”

అనెడి కుమార సంభవ శ్లోకమునకు తెనుగు పద్య మెంత చక్కని యనువాదమో పరికింపుడు.

“ఆ పలుకు లెల్ల వించు లీలాపయోజ
పత్రములు లెక్క పెట్టుచు స్వజనయ్యితి
పార్శ్వమున నధోముఖియయి పలుకకుండఁ గణ్ణిగియు” (1—107)

డగ్గుత్తికతో వాక్యము నసంపూర్ణముగా ముగించుట యొక రచనాశిల్పము. భవభూతి, శ్రీరాముని గుఱించి

“త్వంజీవితం త్వమసి మే హృదయం ద్వితీయం
త్వం కౌముదీ నయనయో రమృతం త్వమంగే
ఇత్యాదిభిః ప్రియశతై రనురుధ్య ముగ్ధాం తామేవ — (నిశ్యస్య)
శాంత, మధవా, కిమిహోత్ర రేణ?”

(ఉత్తరరామ చరిత నాటకమ్. 3—20)

అని వాసంతిచే పలికించినాడు.

తెనుగున — “భూనాథు భటులు నట్ట నడువేధి నీ ప్రాణనాథు.....
నింతకంటెను జెప్పెడి దేమి గలదు?” (5—854) అని మదారి కణ్ణిగితో జెప్పట్ట గమనింపదగును.

అండాళమ్మ గర్భవర్ణనము భట్టబొణ భణితుల కను ప్రాసము (1-50)

పతివెంట మధురకేగు కణ్ణగి, విరాట నగరమున కేగు తిక్కన సోమ
యాజి ద్రౌపది వలె కనిపించును. (5-6)

ప్రథమ రతి వర్ణన ప్రాథ ప్రబంధ కవుల తీవి. (1-118)

“చీకటి కందెన పగిది దిక్పక్రనాభిహత్తికొనియుండె” ననుట ప్రబంధ
కవుల శ్లేషవిచ్ఛిత్తి రమణీయ మార్గము.

కాగా, పద్మియము లన్నియు తీర్చిదిద్దిన బొమ్మలవలె ముద్దుగ నున్నవి,
వానిలో సీసములదే అగ్రతాంబూలము. ద్వితీయ ప్రకరణము నందలి 136,
149, 192 పద్యముల కూర్పు పరమ రమణీయము.

పుర వర్ణన సందర్భమున — “సాలీం డ్రుకమ్మరీం డ్రగసాలెలు,
కుమ్మరులు, రజక సాచిక శబరుల్ మాలలు, వడంగులు నందోలి నివాసం
బొనర్తు రొక్కొక వీధిన్” (1 - 16) అని చెప్పబడినది. చాకలి యుండి మంగలి
లేకపోవుట కొఱత. నాగరికులకు కైరము ముఖ్యము. కనుక. ఆటవికులైన
శబరుల తొలగించి, ఖరకుల జేర్చుట యొప్పు.

“కుషీ”, “పైలా పచ్చీసు” వంటి హిందూస్తానీ పదము లిందు. చమ
త్కార జనకములుగా ప్రయుక్తములు: ఇక్కడ “కుషీ” కుశలార్థ బోధకము.

“పైలా పచ్చీసు” = పహిలా పచ్చీస్, అనగా తొలి పాతిక (25) యని
యర్థము. తొలిపాతిక కొడె ప్రియము. ఆ వయసు దాటి, దూసరా పచ్చీస్
లోనున్న వ్యక్తి నుల్లాస పఱచుట కన్నమాట.

“వనసకాయ దొరికినపుడే తద్దినము పెట్టుమన్నట్లు” అది తెలుగు
సామెత. బోగము దాని చెలి వనంతమాల కొవలన్నతో “వనస పండబ్బినప్పుడ
పండుగ యను సూక్తి వినవో? లజ్జించుట యుచిత మయ్యె” యనును.
(2-121) పైకి “పండుగ” యన్నను అది తద్దినమే. భార్యకు తద్దినము పెట్టి

అన్నవాక్యం నైషధీయ పాండిత్య వైభవ స్ఫోరకం, ఈ రచనకు వ్యతి
రిక్తంగా

“మనకితరుల గిట్టకపో

యినంత మాత్రమున నిందు్య లెట్లవుదురు?”

3 - 80

అన్న సూక్తి రచనలో ఎంత వ్యావహారిక వచోన్యాస సౌలభ్యమున్నది?

అలాగే “తిట్టిన తిట్టు తిట్టకిది తిట్టినది.”

2 - 85

“ఒరులకు నేమొనరించునో

నరుండదియ యీ జగంబునన్ బ్రాపించున్” 5 - 484.

పద్యంలో తిక్కనగారి “ఒరులేయవి యొనరించిన నరవర!” పద్యం స్ఫురి
స్తున్నది.

చ మ త్కారో క్తు లు

కం॥ నీ చెలువను గాలంబున

కీ చేతో జాతసుభగు డెఱయయ్యె, నహో

కాచమణిని మణి యని యా

లోచించె వణిక్కులపతి లోలద్యంగతా!

(2 - 172)

వణిక్కుతి మణికి - కాచమణికి భేదం తెలియనివాడు కావటం వ్యాపా
రానికి నష్టం. ఇది కొంతకు కొంత విజయ విలాస చమత్కారం.

కం॥ కావేరి పూం పట్టణ

మా విభునకు రాజధానియై యలరు; రిపు

క్ష్మావరులు వెన్ను సూపుదు

రావిభు వ్యాఘ్ర ధ్వజంబు నటుగల్గొన్నన్

(1 - 5)

రాజు వ్యాఘ్రధ్వజంబు కనుక శత్రువులు వెన్నుచూపటం సహజమే.
కావేరిపూం - రిపుక్ష్మా - శబ్ద సంయోజనం లోని వ్యతిరేకత - చైరుధ్వంకు
(రిపు × రిపు) పద్యభావం కావటం చమత్కారం.

“అన్నపూర్ణకు సుద్దియ్యమ్మ యన్న
అతిశయోక్తికి కాదంట కాదతిశయోక్తి”

(1 - 34)

అనటం చమత్కారంగా వుండి.

కానక కానక కన్నను నాండాళ్లు
గుమ్మడి వండంటి కూతురనియె

(1 - 58)

(1 - 81) - ఇవి నానుళ్లు - లోకోక్తులు - సామెతలు - వీటిని పోత
పోసిన పద్యాలు.

కావ్యంలో సామెతలు అనేకం వాడబడటం సామనాథుని మార్గాన్ని వివృ
తం చేయటమే.

శృం గా ర ర స ని శ్వ హ ణ

ఇది ద్వితీయ ప్రకరణంలో మాధవీ కోవలనుల ప్రణయ లీలా ఘట్టం

“రనికుడాతం డధరబింబ రాజకీర
మై పయోధర చాతకంబై ముఖాబ్జ
భృంగమై హస్త పల్లవ పికము నగుచు”

(2 - 134)

అన్నచోటి రూప కాలంకారం, శృంగారాన్ని సాగనుగా పోషిస్తున్నది.

“పాలయల్కూర దీర్పంగ” (2 - 136) పద్యమంతా దోహదక్రియల
బషగా సంయోగ శృంగారాన్ని సుకుమారంగా వ్యంజిస్తున్నది, పద్యాంతంలో
మాధవీ వల్లరికి సుకుమారతరుడు కోవలనె” అన్నచోట సుకుమార శ్లేష
తరుడు) రసాన్ని భంగించక పోవటం కవి చాకచక్యాన్ని నిరూపిస్తున్నది.

అవికకు నిముడని వలిచ
స్లవ బండించుకొని కాముక స్వామి కనెన్

(2 - 199)

ఈ ప్రాథవక్రోత్తి కాముక స్వామి - దృష్ట్యా రసాన్ని పండించు
ంటున్న మాట.

హంస తూలికా తల్పముపై

“నారిగ మారిన మారుని బీరంబన నున్న మాధవి” (2 - 123)

ఇక్కడ మాధవి (లత) మారుని బీరమే నారిగ మారిందనటంలోని ప్రాధోక్తి తరువాతి పద్యంలోని “కైతవకుసుమశరాసనని” అన్నసంబుద్ధితో సమన్వయిస్తూ సంయోగ సౌభాగ్యాన్ని పోషించడం సాగసుగా వుంది.

క థా కౌ ల ం

ఈ కథ ఎప్పటిదో! 1800 ఏండ్ల క్రిందటిది. (1 - 41) ఆనాటి సంఘం నాటి సాంఘికాచారాలు - నాటి చరిత్ర - నాటి మత పరిస్థితులు - రాజ్యపరిస్థితులు - ఇవన్నీ కావ్యంలో చిక్కగా, చక్కగా వర్ణితం కావడం సాహిత్య దృష్ట్యా చరిత్ర దృష్ట్యా - గౌరవించదగ్గ విషయం.

కావ్య ప్రారంభమంతా ఒక ప్రాచీనతను - చాని వైభవాన్ని కళ్లకు కట్టిస్తున్నది. ప్రత్యేకంగా 1 -5 నుండి 24 పద్యందాకా ఆ వర్ణనమున్నది. రాజు రాజధాని — కోట — తోట — అందలి మానవులు — వస్తు సంభారాలు ఇవన్నీ నాటి రాజ్య వైభవ చిహ్నాలుగా నేటికీ ఆశ్చర్యంగా కనిపిస్తాయి. చాతుర్వర్ణ్యంలో మొదటగా వైశ్యవర్ణన (20) కథానాయికా నాయకులు వైశ్యులు కావటంవల్ల ఔచిత్యం శోభితమవుతున్నది. 23వ పద్యంలో

ప్రతి వస్తు ముఖమున బరువును వెలయును

స్పష్టంబుగా దేశ భాష నుండు”

నన్నమాట నేటిస్థితిని సూచిస్తున్నది నాటి వైఖరితోపాటు

1 -83లో అగ్నిహోత్రాదులు వైశ్యులకున్న విషయం స్పష్టం చేయటమేకాక ఆర్యనాగరకతను సూచిస్తున్నది. ఇందుకే రాజు ఆర్య ద్రావిడ నాగరకతలను సమంగా పాలిస్తున్నాడని చెప్పబడ్డది.

దేశి మార్గ నృత్యాలు (102)లో పేర్కొనటం పై విషయానికి పాపకం. ఆనాడు ద్రావిడ దేవతలు — భూత చతుక్కం (1—2) గ్రామదేవత (1) కొఱ్ఱవైగుడి (పుట 273 --14 పద్యం) వీటితో పాటు ఆర్య దేవతలు — శివ — మాధవ — షణ్ముఖ — బలరామ కృష్ణదేవాలయాలున్నవట (1 - 24)

ఇది వైదిక మత విషయంకాదా కథలో జైనచారణ కథ (పుట 188) వల్ల జైనమత విషయం. బౌద్ధవిహార ప్రశంస వల్ల (పుట 167) బౌద్ధము, ఆ నాడు సామరస్యంలో వున్నట్లు వర్ణింపబడటం నాటి మత సామరస్య దృష్టి నేటికి కన్నెఱ్ఱ బౌద్ధ విహార వర్ణనములో — పంచ శాఖా సముపేతమౌ బోధి మహిజవర్ణనవుంది. బహుశా ఆశోక చక్రవర్తి పాలనలో ఇది సింహళండాకా — ఈ మార్గంగా — వ్యాపించినట్లు భావింపవచ్చు. క్రీ. పూ. 269 నాటి ఆశోక చక్ర వర్తి శాసనాలు మధురా ప్రాంతంలో లభిస్తున్నాయన్న చరిత్ర కథనం ప్రకారం

బౌద్ధంతో పాటు బోధి వృక్షమూ అదేశంలో ప్రతిష్ఠితమై యుండాలి. 190వ పుటలో జైనాలయ వర్ణన నాటి వాస్తు స్ఫురణను తెలియజేస్తున్నది. గుడి శిఖ రం 3 గొడుగులుగా — ఒకదాని మీద నొకటిగా — చెక్కబడ్డదట. ఈ త్రిసంఖ్య కర్తం అదే పుటలో 116వ పద్యం వివరిస్తున్నది. దేహం-మనస్సు-అహంకారము ఈ మూటని జయిస్తేకాని ముక్తిలేదన్న మత సిద్ధాంతానికి మూడు ప్రతీకలట.

(1) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి (2వ శకం.) కాలంలో గ్రంథ రూపం పొందిన మ. పు.లో ఈ దేవత పేర్కొనబడినది.

బౌద్ధ స్థూప నిర్మాణంలోకూడా ఈ మూడు గొడుగులు (Tyres)న్నాయి. అవి త్రిగ్రత్న సూచకాలంటారు. కాగా నాడున్న చారిత్రక-మత స్ఫురణ ఎంత దొడ్డదో చెప్పటానికి కాదు.

ఇంతేకాక ఆనాడు శాతవాహన దేవాలయమున్నదట. పుట (155) దీన్ని గురించి శాతవాహన సంచికా నిర్మాతలు కూడ పేర్కొన్నారు.

కావ్యంలో పంచమ ప్రకరణానంతరం ఉత్తరార్థమన్న విభాగమున్నది. ఇది రామాయణ ఉత్తర కాండ విభాగాన్ని సూచించేది. 276 పుటలో వెన్నెల్ దేవి వనవాంఛ సీతావనవాంఛ, ఇలా దక్షిణోత్తరదేశసమన్వయ దృష్టి

దేశి మార్గ నృత్యాలు (102)లో పేర్కొనటం పై విషయానికి పోషకం. ఆనాడు ద్రావిడ దేవతలు — భూత చతుక్క్రం (1—2) గ్రామదేవత (1) కొఱ్ఱవైగుడి (పుట 273 --14 పద్యం) వీటితో పాటు ఆర్య దేవతలు — శివ — మాధవ — షణ్ముఖ — బలరామ కృష్ణదేవాలయాలున్నవట (1 - 24)

ఇది వైదిక మత విషయంకూడా కథలో జైనచారణ కథ (పుట 188) వల్ల జైనమత విషయం. బౌద్ధవిహార ప్రశంస వల్ల (పుట 167) బౌద్ధము, ఆ నాడు సామరస్యంలో వున్నట్లు వర్ణింపబడటం నాటి మత సామరస్య దృష్టి నేటికి కన్నెఱ్ఱ బౌద్ధ విహార వర్ణనములో — పంచ శాఖా సముపేతమౌ బౌద్ధ మహిజవర్ణనవుంది. బహుశా ఆశోక చక్రవర్తి పాలనలో ఇది సింహళండాకా — ఈ మార్గంగా — వ్యాపించినట్లు భావింపవచ్చు. క్రీ. పూ. 269 నాటి ఆశోక చక్ర వర్తి శాసనాలు మధురా ప్రాంతంలో లభిస్తున్నాయన్న చరిత్ర కథనం ప్రకారం

బౌద్ధంతో పాటు బౌద్ధ వృక్షమూ అదేశంలో ప్రతిష్ఠితమై యుండాలి. 190వ పుటలో జైనాలయ వర్ణన నాటి వాస్తు స్ఫురణను తెలియచేస్తున్నది. గుడి శిఖ రం 3 గొడుగులుగా — ఒకదాని మీద నొకటిగా — చెక్కబడ్డదట. ఈ త్రిసంఖ్య కర్ణం అదే పుటలో 116వ పద్యం వివరిస్తున్నది. దేహం-మనస్సు-అహంకారము ఈ మూటినీ జయిస్తేకాని ముక్తిలేదన్న మత సిద్ధాంతానికి మూడు ప్రతీకలట.

(1) యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి (2వ శకం.) కాలంలో గ్రంథ రూపం పొందిన మ. పు.లో ఈ దేవత పేర్కొనబడినది.

బౌద్ధ స్థూప నిర్మాణంలోకూడా ఈ మూడు గొడుగులు (Tyres)న్నాయి. అవి తిగ్రత్తు సూచకాలంటారు. కాగా నాడున్న చారిత్రక-మత స్ఫురణ ఎంత దొడ్డదో చెప్పటానికి కాదు.

ఇంతేకాక ఆనాడు శాతవాహన దేవాలయమున్నదట. పుట (155) దీన్ని గురించి శాతవాహన సంచికా నిర్మాతలు కూడ పేర్కొన్నారు.

కావ్యంలో పంచమ ప్రకరణానంతరం ఉత్తరార్థమన్న విభాగమున్నది. ఇది రామాయణ ఉత్తర కాండ విభాగాన్ని సూచించేది. 276 పుటలో వెన్నల్ దేవి వనవాంఛ సీతావనవాంఛ, ఇలా దక్షిణోత్తరదేశసమన్వయ దృష్టి

అర్థ ద్రావిడ నాగరకతా సమన్వయమూ చిత్రిస్తున్న కావ్యమిది. ఆనాటి సంఘానికిది మణి దర్పణం. అందుకే ఆ కావ్యప్రశస్తి నేటిది మంజీర విలాసంగా ధ్వనిస్తున్నది.

ఇదంతా తమిళ కవి ప్రశస్తి మరలా తెలుగు కవి ప్రశస్తి పొరంబిస్తే

వర్ణనలు

అండాళు గర్భవతి కావటాన్ని కవి వర్ణించిన తీరు. ఆక్కడి ఉపమానాలు వైదిక ప్రతీకలు. ప్రతీకే కాలక్రమాన అలంకారంగా వివృతమైనది.

రత్నశలౌక గర్భమున దాల్చిన విదూరభూమి-అగ్నిగర్భశమి-మెఱుపు దాగిన మేఘం-సరస్వతిని అంతఃప్రవాహంగాగల త్రివేణి-ఇత్యాదులు ప్రతీకలే తప్ప అలంకారాలు కావు. ఇది ప్రాచీన కావ్య దృష్టి.

కణ్ణగి మధురా రాజ్యాన్ని శపించిన తర్వాత

కం॥ నా రమణుడు నేఁబడమట
ద్వారంబున నాఁడుపురికి వచ్చితి మెటనా
ధీరుడు చన నొంటరిగా
దురుపు ద్వారమున వీడుదుకా బురినకటా!

అని తనలో అనుకొంటుంది.

ఈ తూర్పు పడమటి వాకిళ్లు కేవలం వైదిక ప్రతీకలే. జీవుని రాకపోకలకు - సుఖదుఃఖాలకు - ఇహపర లోకాలకు సంకేతాలుగా శౌరత వాఙ్మయ ప్రసిద్ధమైన విషయం.

I—82 పద్యం సూర్యవర్ధనను రాజవర్ధనను గర్భంగా కలిగినట్టిది. దీన్ని క్రింది పద్యంతో ఇన శబ్దం పట్టిస్తున్నది. "ప్రాచికి మొగంబున దీర్చిన చుక్క బొట్టనకా అన్నమాట నాజాగ్గా వుంది. భారతీయ స్త్రీ ముఖంమీద బొట్టులాగా"

ఒక నగరంబున్నది దానికి రత్నాభరణ మన వణిజుడు కలఁడెకా నొకఁడు- (1-193)-ఇక్కడ రత్నాభరణమన్నమాట వణిజ శబ్దంతో ఎంతో సమన్వయిస్తున్నది.

కణ్ణి-కోవలనుల మధురానగర ప్రియాణ వర్ణన నేటి వాస్తవికతా వా దానికి ప్రాచీనోదాహరణం.

కం॥ “మెకములకై వేట కాండు” 5 -- 16

మధ్యేకేదారంబు.....

.....గనిమలపై నెండుల్

మధ్యాహ్న సమయమునకు స

మధ్యపితములొ (5 — 18) పుట 173 నుండి 177 దాకా పేరమే కొన్న పర్వనలన్ని తమిళకవితా సరస్వతిగా మారిన ఘట్టం, సహృదయులకు పుక్కిటి బంటి వర్ణనలు.

మధుర దగ్గమౌతున్నది, ఆ పాగల వర్ణన శిలప్పది కారములోని కెంపు ప్రక్కనున్న నీలమణి

“రవరవగాఁ బొగల్ కవిని యెలుఁగుబంట్ల

మేనివెండుకలకు సూసులగుచు (5 - 101) చాలా అద్భుతమైన వర్ణన.

కణ్ణి దీనావస్థను వర్ణిస్తూ

పరిమళ హీనమైన ప్రసవంబువలెన్.....కథా పరిణతిలేని

దుష్కవి ప్రబంధము రీతి (3 - 93) అన్నపాలిక విశాఖదత్తుని ఈ మాటకు ప్రతిదీపం

“కుకవి కృత నాటకస్వీప అన్యన్యుభేద స్వన్నిర్వహణే” ఈ కావ్యం అలాంటిదికాదు. కథా సాంద్రత, వర్ణనా వైభవం. అలంకారాచిత్యం శబ్దప్రాధి - ప్రబంధరీతి - సకల కవితా సామగ్రికి సరస్వతి, ఆ సరస్వతికిది విలాస మంజీరము.

ప్రొఫసర్ S. V. జోగారావు, M. A., Ph.D.

ఆంధ్ర యూనివర్సిటీ, విశాఖపట్నం.

స హృ ద య భూ మి త

అమ్మబాబో! ఎంత మహిమహిమ మొక సంపదాయ మహోద్యమమున
సాగివచ్చి ఆర్థభావనాదరిద్రమైన అదృతనాంధ్ర సారస్వత పముద్రమున
అమృత భాండమువలె అవతరించినది!

ప్రాచీన ద్రవిడ వాఙ్మయ పృపంచమున శిరశ్శేఖరమైన శిలప్పది గార
మహా కావ్యమునకు మానస పుత్రిక యిది. సహస్రాధిక పద్య తరంగములలో
తన యుత్తుంగ నిత్య గంభీరత్వము నలవోక వ్యదర్శించు సారస్వత సాగర మీ
కావ్యము. మనశ్శబ్ద శాస్త్రములు నిఘంటువులు లక్షణ గ్రంథములు శ్రవ్యకావ్యా
లంకార శాస్త్ర గ్రంథములందును ప్రసక్తములైన సంస్కృతాంధ్ర పదజాలము
పలుకుబడులు నానుడులు సామెతలు వ్యాకరణ మర్యాదలు ప్రసిద్ధచ్ఛందస్సులు
అలంకారములు గుణములు వృత్తులు రీతులు శయ్యలు పాకములు అనేక
విషయముల కేకైక సువిశాల లక్ష్యభూమిగా నిలువగల అర్హతను డక్కగొన్న
గ్రంథరాజమిది. ఆధునిక శిల్పదృష్టితో చూచినను కథాకథన విధానమునను,
రసజనక సామగ్రి సజ్జికరణమునను పాత్ర చిత్రణమునను నిపుణ నిర్వహణము
గల కావ్యము. విషయ గౌరవము సరేసరి. అయితే వివం విధ వస్తువులు పాత్రలు
భాష ఛందస్సు కవి సమయములు కల్పనలు వర్ణనలు అలంకార చమత్కార
ములు నెవరికి కాబట్టిన విప్పడు?—మముబోటి కతివయ మందభాగ్యులకు తప్ప,
మందయ తమ భాగ్యమనుకొనువారి కెట్లును ఇవి రుచింపవు. వీనిని వారు
మూచూడరు. మాభాగ్యమే మందగించు చున్నది. కాన ఏకాంతముగా నొక్కింత
మాచూపటు గిరవాటు వైతుము - మేము మందిలో నొకరమే గాని మందలో
వారము కాముగావున. ఈ మా కొద్దిమంది కోసమా మీ విలువగల కాలమును.
కర్చువెట్టి మీ శక్తిని ధారపోసితిరి! ఆహ! మీ సహృదయ జగద్దిత కవితా సిద్ధితో
పాటు మీ త్యాగబుద్ధి నేమందునయ్యా! బండ్ల వేంకట రమణయ్య!

నన్ను బృహద్భూమిక వ్రాయుమని మీ రడగలేదు. చిన్న అభిప్రాయము
వ్రాయుమంటిరి. బృహద్భూమిక వ్రాయుమన్నను నా కిప్పుడు తీరిక యొక్కడి
యది? ఇంతే సంగతులు. చిత్త గించ వలెను.

యస్మి.

అభినందన

భారతీయ భాషా సాహిత్యాలలో సంస్కృతం తర్వాత ప్రాచీనమైనది తమిళం. సంస్కృత వాఙ్మయ ప్రభావం తమిళ సాహిత్యం మీద వున్నట్లు పరిశోధించి చెప్పినా, తమిళ వాఙ్మయంలో తనదై, మౌలికమైన. అనన్యమైన భాగం మెండుగా వుందని సాహిత్య వేత్తల సిద్ధాంతం. సాహిత్య సిద్ధాంతాలలోను, సాహిత్య శాస్త్రంలోను, “తమిళ దేశీయము” అని చెప్పదగిన అంశాలు తమిళ వాఙ్మయంలో ఎన్నోవున్నాయి. ఇది తమిళులకు గర్వకారణం కూడాను. తమవికాని వాటిని యథాతథంగా సంగ్రహించడం తెలుగువారి లక్షణం. తమిళుల పద్ధతి వేరు. అన్యమైన వాటిని స్వీకరించవలసినపుడు అసమానమైన బుద్ధి యుక్తులతో తమవిగ చేసుకొని నకలు అసలును మరుగు పరచేలాగ రూపొందించుకొని రాణించడం తమిళ సంప్రదాయం. నిజంగా ఇది మెచ్చుకోదగ్గ విషయం.

మన దేశంలోని విద్యావంతులకు పాశ్చాత్య కవుల్ని, పాశ్చాత్య సాహిత్యాన్ని గురించి తెలిసినంత, తమభాషా సాహిత్యాలను గురించి, ఇరుగు పొరుగున వున్న ఇతర భారతీయ సాహిత్యాలను గురించిగాని, తెలియదంటే అతిశయోక్తి కాదు. నిజానికి మన పిల్లలకు “ఎస్కీమోల”ను గురించి తెలిసినంత “వినాదుల్ని” గురించి తెలియదు.

సాహిత్య రంగంలో అనువాదం, అనుకరణ, అనుసరణ, తొలినుండి ఆంధ్రులు ఆదరించిన సంప్రదాయం. అయితే, ఏ కారణాల వల్లనో మనకు ఇరుగు పొరుగునవున్న తమిళ, కన్నడ సాహిత్యాల నుండి అనువాదాలు చెప్పదగినవన్నీ రాబోదు ముఖ్యంగా తమిళంలో శిలప్పదిగారం, మణిమేఖల, వంటి మౌలిక కృతులు సాహిత్య వేత్తల దృష్టిలో గొప్పరచనలు, ఇటీవల “ఆంధ్రకంబ” అని అన్వర్థ బిరుదాంకితులైన కీ॥ శే॥ పూతలపట్టు శ్రీరాములు

రెడ్డి గారు మొదట కంబరామాయణాన్ని ఆంధ్రీకరించి, అటుపిదప మరికొన్ని తమిళకావ్యాల్ని అనువదించారు. వారు అనువదించిన శిలప్పదికారానికి “అందియకత” అని పేరు పెట్టారు. మంజరీ ద్వీపదలో సాగిన అనువాదమిది. 1957లో తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం వారిచే ప్రకటితం. అటు తర్వాత వచనంలో “మంజీరగాథ”ను మరుపూరి కోదండరామిరెడ్డి గారు ప్రకటించినారు. ఆంగ్ల వచనంలోని ఒక గ్రంథాన్ని ఆధారంగా చేసుకొని వ్రాసిన రచన ఇది. ప్రస్తుతం విద్యుత్త్రవితిలక శ్రీ బండ్ల వేంకటరమణయ్య గారు తమిళ శిలప్పదికార కావ్యాన్ని “మంజీర విలాసమ”ను పేర మన కందిస్తున్నారు - చాల ప్రశంస నీయమైన ప్రయత్నం. నిర్వచనంగా, తెలుగు ప్రబంధ ఫక్కిలో ప్రాథంగా నిర్వహించిన రచనమిది. కావ్య కవితా ప్రియులకు ఆదరణీయమైన రచన. అల్లి బిల్లి వచన కవితకు ఆదరణ ఎక్కువవుతున్న ఈ రోజుల్లో ఇట్టి మహాకావ్య రచనకు, ప్రకటనకు పూనుకోవడం సాహసమే అవుతుంది. అందువల్ల గ్రంథ కర్త శ్రీ రమణయ్య కవిగారిని, ప్రకటన సంస్థ నవ్య సాహితీ సమితిని అభినందిస్తున్నాను.

తమిళ శిలప్పదికారం అన్ని విధాలా విలక్షణమైన కావ్యం. తత్కర్త ఇళంగో కవి “కణ్ణకి కోవలన్” కథల్ని ఆధారంగా తీసుకొని అనాటి సామాజిక విశేషాల్ని ఎన్నిటినో ఇందు ప్రతి ఫలింప చేసినాడు. ఆచార వ్యవహారాలే కాకుండా, సంగీతం, నృత్యం, శిల్పం ఇత్యాది లలిత కళలన్ని పారిభాషిక పద ప్రయోగంతో వివరించినాడు. శ్రీ రమణయ్య కవిగారి బహుముఖ పాండిత్యానికి ఈ రచన యొక నిదర్శనమని చెప్పవచ్చు. పద్యాలు చక్కని ధారతో వర్ణనలు మిక్కిలి ఔచిత్యంతో, పాత్రపోషణ చిక్కని సంభాషణలతో సాగిన రచన మిది.

మంజీర విలాసాన్ని మనకందిస్తున్న శ్రీ రమణయ్య కవిని ఆంధ్ర కవి పండిత లోకం అభినందించి, గౌరవించాలని ఆశిస్తున్నాను.

సాహిత్యాలంకార పండితులు. సాహిత్య శిరోమణి, విద్వాన్ అష్టావధాని.

అవధానము చంద్రశేఖరశర్మ,

రిటైర్డ్ లెక్చరర్

శ్రీ మలయాళ స్వామి ఓరియంటల్ కళాశాల, ప్రొద్దుటూరు.

అ భి నం ద న ము

మిత్రులు శ్రీ బండ్ల వేంకటరమణయ్యగారు రచించిన 'మంజీర విలాస కావ్యమును తుదముట్టఁ జదివి యానందించితిని. కథా శరీరము తమిళమునకు జెందినది యనుటయే గాని యిందలి సంస్కృతీ చైతన్యము అచ్చముగ ఆంధ్ర జాతీయమే. కథా పాత్రముల తలఁపులు మెలపులు, పలుకులు కులుకులు ఆచారములు అన్నియు తెలుఁగు వారివే. 'గంపంత' సంపద 'కడుపున నొకకాయ కాయదు,' గుమ్మడి పండంటి కూతురు' మున్నగు తెలుఁగువారి జాతీయములు కోకొల్లలు. కథా కథనమునకు ననుకూలమైన యిందలి శైలి పాఠకుని నప్రయత్నముగనే ముందునకు నడిపించును. వర్ణనములు నాతి దీర్ఘములై కథాగమనమునకు భంగము కలిగింపవు. సంభాషణములలో నాటకీయత పొందుపడినది. కణ్ణగి యుద్ధాన విహారములోని చెలికత్తెల నల్లాపములు కళాపూర్వోదయమును దలపించును.

వర్ణనలలో, బెక్కుతావుల సంస్కృతాంధ్ర సాహితీ సందనములోని కమ్మఁ దావు లలవొకగా వీచును. "రసికుఁడాతఁ డధరబింబ రాజకిరమై" (2 - 134) ఇత్యాది పద్యమున రూపకము. ఈ కవి సాహితీ మర్మజ్ఞతకుఁ దార్కాణము. ఈ ఘట్టములోని పెక్కు పద్యము లిట్టివే.

సంస్కార వశమున నప్రయత్నముగనే దొరలిన యాయల్లక మత్తకాశినీ, హంసనాదినీ" త్యాది శబ్దములు తాఁకు రాళ్లవలెఁ దోచినను సందర్భమును బట్టియు సందముగాఁ బొందించిన వివరణమును బట్టియు సుబోధములై పాఠకునకు నున్నతస్థాయి సాహిత్యముతోఁ బరిచయమును గలిగించునవిగా నున్నవి. కణ్ణగి మాధవులతోడి కోవలను. శృంగారమును వర్ణించిన పట్టులు నాయికల యంతయులకుఁ దగి యౌచిత్యము నెడ కవికి గల మెలఁకువనకు నద్దము పట్టుచున్నవి.

కేవలము కథగానే తీర్పుబడిన మూలములోని వివరములనన్నింటిని యథాతథముగా చెప్పవలయునను పూనికను కవి వహింపకుండినచో ప్రధాన సన్నివేశము లింకను సుశ్లిష్టములై కథలోని చిక్కదనము పెరిగి యుండెడిదేమో అనిపించును.

సారశ్యమును ప్రాథియు సరిసరిగాఁ బెనఁగొన్న యీ రచనము కథయును కావ్యమునునై కథా కావ్యముగా వైశిష్ట్యమును సంతరించుకొని సహృదయలగు, నిరుదెరగుల పాఠకులకును నాహ్లాదము కలిగించుననుట నిస్సంశయము.

ఉభయ భాషా వైదుష్యమునను, కవన సౌభాగ్యమునను కృతహస్తః డగు నీకవి నుండి మఱియొన్ని యుత్తమ కావ్య శిల్పముల నాక్షించుచు, ఈ కావ్యమును హృదయ పూర్వకముగా సభినందించు చున్నాడను.

పరమేశ్వరుఁడీ కవి మిత్రునకుఁ జిఱాయురారోగ్య భాగ్యములను ప్రసాదించుఁగాక.

బ హు భా షా కో వి ద

యల్లంరాజు శ్రీనివాసరావు M.A.,

రిటైర్డు లెక్చరర్, ప్రొద్దుటూరు.

ప్ర శం స

మంజీర విలాసమనే పేరుగల ఈ ప్రబంధాన్ని రచించినవారు శ్రీ బండ్ల వేంకట రమణయ్యగారు. వీరు నాకు బహుకాల మిత్రులు. దీన్ని ఆ మూలా గ్రంథా చదివి అభిప్రాయం వ్రాసిఇవ్వమని ఇచ్చారు నాకు. అలాగే ఆ మూలా గ్రంథా చదివాను. అముక్తమాల్యదలాగా ఇది కూడ ఒక విధ సంప్రదాయానికి సంబంధించిన చరిత్ర. కోవెలన్ కష్టాకి అనే వారిందులో నాయికా నాయకులు, ఈ కథకు తమిళంలో చాలా పెద్ద ప్రచారముంది. ఇలాంటి చారిత్రకమైన గాథను తీసుకొని తెలుగులో చక్కగా దిద్ది తీర్చారు మిత్రులు రమణయ్యగారు తద్వారా ఎన్నో చక్కని నీతులు ధర్మాలు లోకానికి బోధించారు.

సాధారణంగా రచయితలలో కొందరికి పాండిత్య భారం జూస్తి. మరి కొందరికి భావనాశిల్పం హెచ్చు. ఇద్దరికి కూడ కావ్య నిర్మాణంలో మంచి కృత

హస్తతయుండి తీరాలి. అప్పుడే ఆ కావ్యం నిండుగా ప్రకాశించేది. రమణయ్య గారి లక్షణాల నన్నింటినీ అంతో అంతో పుడికి పుచ్చుకొన్నవారే. యథాశక్తిగా ఏది ఎక్కడ చూపాలో అక్కడ చూపుతూనే వచ్చారు, తిక్కన లాగా శబ్దానికి శిల్పానికి ఎక్కువ ప్రాశస్త్యం కుండా ప్రతిపాద్య మైన విషయం మీవనే వృష్టి పెట్టుకొని దానిని స్పష్టంగా చెప్పటంలో సంతృప్తి చెందాడి రచయిత.

రామాయణంలోని పాల్కలుకొన్ని కనిపిస్తున్నాయీ కథానిర్మాణంలో వాటి నిగమించి తదనుగుణంగా కథాంశాలను నిర్వహిస్తూ వచ్చారు. రమణయ్య గారు ఇది గ్రంథంలో కొంతలోతుకు దిగి పరిశీలించగలిగితే భావుకులకు తప్పకుండా స్ఫురించే విషయం. ఏవం విధ విశేషణ విశిష్టంగా ఈ కావ్య నిర్మాణ మొక నూతన ఫక్కిలో నిర్వహించిన రమణయ్యగారు నిజంగా అభినందనీయులు. ❀

“సా హి త్య ర త్న”

పేక్. మహమ్మద్ ముస్తఫా, M. A. M.Phil,

ఏ. సి దస్తగిరి, భాషా ప్రవీణ, పి. ఓ. యల్,

అధ్యక్ష కార్యదర్శులు

సవ్య సాహితీ సమితి, — ప్రొద్దుటూరు.

భక్త్యంజలి

కం॥ శ్రీ రామచంద్ర పదసే
వారతుడు, సువర్ణ గండి వాస్తవ్యుడు, సా
మీరి, రమణయ్య కవికి ను
దార యశశ్శీ లొసంగుతక గృహ నెపుడుక.

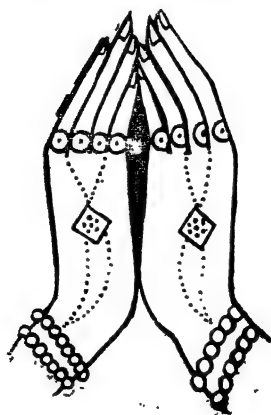
ఉ॥ ఆతత శిష్యవత్సలుని, నార్దమనస్కుని, సంస్కృతాంధ్ర భా
షాతిలకుక, గుణాలయుని, సత్కవితానిధి, శేముషీధరుక,
ఖ్యాతికిఁ బ్రాకులాడని నిగర్విని శ్రీ హనుమత్పదాబ్జసే
వాతుర భావు నెన్నెద మహర్షిశముక రమణయ్య పండితుక

కం॥ ఒకపరి మితుఁడగుచు నిం
కొకపరి గురుఁడగుచు మా మహోదయమే కో
రు, కవి తిలకుండు రమణా
ర్చ్య కవితకుఁ గలుగుత మెప్పు డుద్యత్ కీర్తుల్.

ఉ॥ దాపరికంబులేని మది, ధార్మిక వర్తన, సాధుశీలముకా
కోపము తాపముకా గనని కూరిమి, విజ్ఞత, సంస్కృతాంధ్ర భా
షా పరి పూర్ణ పాండితి, ప్రశస్త ముగాఁగలవాని నయ్యయో
ధ్యాపతిబంటు పావని, సదా రమణయ్య కవీంద్రు నోముతన్

సీ॥ ఏ కవీశ్వరుఁడు సాహిత్య భావుకులకు
మధురా విజయ కావ్య మధువు పంచె
ఏ రచనా కళాకృతి శివానంద ము
హిమ్నఃస్తవ కవితా హేలఁజూపె
ఏ మహనీయుఁడు వేమ భూపాలీయ
కావ్య రసం బెల్ల కరువు గట్టె
ఏ రసవేది మంజీర విలాస ప్ర
బంధ ధ్వని మది కింపంగఁగూర్చె

తే॥ గీ॥ అతఁడు గుణపక్షపాతి విద్యార్థులకు సు
లభుఁడు కవితా గురుఁడు మాకు లలిత గుణుఁడు
బండ్ల వంశాబ్ధి సోముండు, భావుకుఁడగు
సరస కవికి రమణున కంజలి శతంబు

—: విషయ సూచిక :—

—: పూర్వార్థము :—

ప్రథమ ప్రకరణము

పుటలు.

చోళ రాజ్యము	1—7
మనైక్కను	8
సంతాన ప్రాప్తికై వగపు	10
సంతాన బిడ్డ	13
కణ్ణి బాల్యము	15
కణ్ణి యౌవనా విర్భావము	18
వివాహ యత్నము	18
కణ్ణి చెలికత్తెలతో నుద్వానమున కేగుట	23
కణ్ణి కోవలన్ల సమాగమము	26
కోవలన్ కణ్ణిగుల వివాహ మహోత్సవము	27
అంపకము	32

ద్వితీయ ప్రకరణము

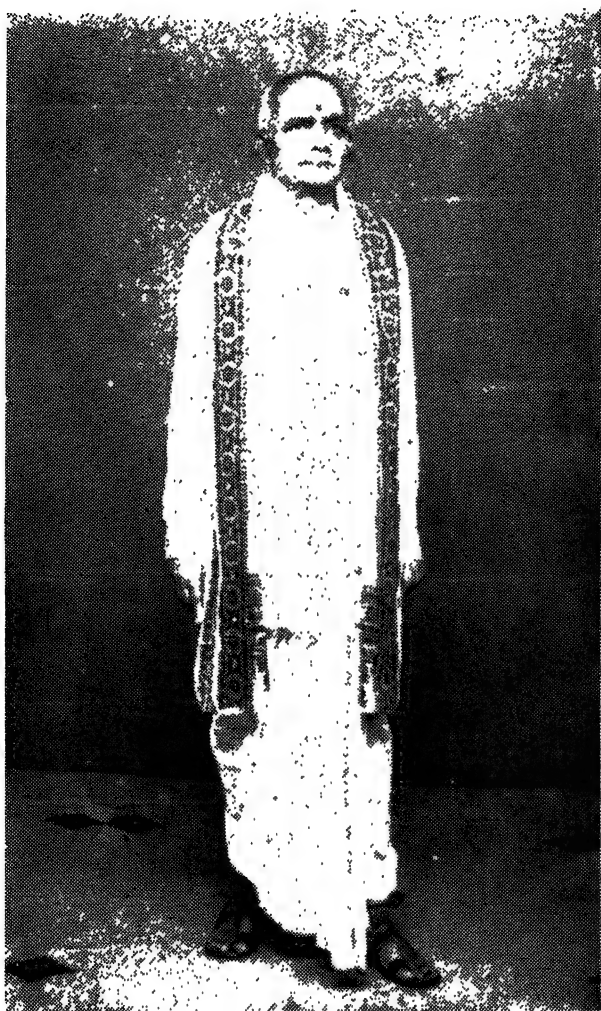
కణ్ణి యత్నవారిల్లు సొచ్చుట	34
కోవలన్ కణ్ణిగుల వన విహారము	35
చిత్రపతి	36
ఊర్వశి శాప వృత్తాంతము	37
మాధవి	39
మాధవి నృత్య సందర్శనము	41
కణ్ణి కోవలనుల ఏకాంత సంభాషణము	43
ఇంద్రోత్సవమునకు గోవలనును రాజాహ్వానించుట	45
మాధవి కోవలనుల పృథివి లీలలు	46

కోవలన్ — కణ్ణి మదారి యింట వసించుట	216
అందె నమ్ముటకుఁ గోవలన్ మధురకు బయల్పడలుట	220
టక్కరి కమ్మసాలె	220
కోవలన్ — రాజభటులు	227
కమ్మసాలె కుచ్చితపు మాటలు	228
మదారి యింట నున్న కణ్ణికి దుర్నిమిత్తములు తోచుట	231
కణ్ణికి మదారి కోవలన్ హత్య నెఱిగించుట	234
కణ్ణి శోకము	235
కణ్ణి కోపావేశముతోఁ బల్కిన పల్కులు	236
ఆకాశవాణి	237
కణ్ణి గొల్లపడుచులతో మధురకు నేగుట	237
కణ్ణి చాపనున్న కోవలనును జూచి శోకించుట	239
వృద్ధవాక్యము	244
కణ్ణి తాపాప శాంతి	243
కణ్ణి నెడుంజెవియన్ ప్రాసాదమున కేగుట	244
కొప్పెరుదేవి దుస్స్వప్నము	245
ప్రతిహారి కణ్ణి రాక జేసి కెరిగించుట	247
కణ్ణి రాజుతో సంభాషించుట	248
కోవలను దొంగ కాడని కణ్ణి నిరూపించుట	254
పుహారు పతివ్రతలు	250
కణ్ణి మధురను శపించుట	262
అగ్నిదేవుఁడు మధురను దహించుట	263

ఉత్తరా ర్థము

మధురాపురాధి దేవత కణ్ణికిఁ బ్రత్యక్షమగుట	269
కోవలన్ పూర్వజన్మ వృత్తాంతమును మధురాపతి కణ్ణి కెఱిగించుట	271
ఇంద్రాగమనము	275
ఇంద్రుఁడు కణ్ణిని స్వర్గమునకుఁ గొనిపోవుట	275
సెంగుట్టవన్ — వెన్నెల్దేవి	276
లబ్ధికులు సెంగుట్టవనునకుఁ గణ్ణి వృత్తాంతము నెఱిగించుట	278
కణ్ణి పేరనాలయమును నిర్మించుటకు రాణి రాజును జేరించుట	281
సెంగుట్టవన్ విజయ యాత్ర	282
మాదలన్ వృత్త వృత్తాంతమును రాజునకు వినుచుట	283
సెంగుట్టవను స్వర్గతులా భారము — దానాదికము	286
కణ్ణి విగ్రహ ప్రతిష్ఠ	287

కృతికర్త

“విద్యతక్కు-వి తిలక”

బండ్ల వేంకటరమణయ్య

శ్రీ రస్తు

మంజీరవిలాసము

ప్రథమ ప్రకరణము.

కం॥

ల కిరపు లలితకలా
శైలీమల కాటకొలు వసాధారణ భో
గాలకు నివాసభవనము
నా లీలాస్పదము దక్షిణాపథ మొప్పుకా.

సీ॥

దండకాటవిని వాతాపిదానవు మేని
కండ లెవ్వని కయ్యో గణ్ణుకుట్టు.
బ్రహ్మగిరిని గరౌరతపంబు సాగించి
కావేరి నెవ్వఁడు కల్లఁజేసి,
నెవ్వఁ డాయుర్వేద మెల్లను శోధించి
నిద్దవైద్యముఁ బ్రకాశిత మొనర్చె,
వారాశి యెవని హస్తారవిందంబునఁ
దేనియబొట్టుగాఁ గాననయ్యె

తే॥ గీ॥

ద్రమిళభాషకు లిపి వ్యాకరణ మెవండు
కరుణ నొనరించె నట్టి యగస్త్యమౌని
యథివసించు లోపాముద్రయనుఁగుమగఁడు
ప్రాభవాధ్యుఁ డాదక్షిణా పథమునందు॥

సీ॥

తమిళుల కారాధ్య దైవత మాతండు
ప్రాగబ్ధినున్న 'జావా' 'సుమత్ర'
మున్నగు పలుద్వీపములకుఁ బెక్కింటికిఁ
బయనించి యచట నివాసముండి

యార్యనాగరకత యట్లనె ద్రావిడ
 నాగరకత వర్తనంబు సేసి
 యుభయ సంస్కృతులను నొండొంటితోఁ దీవి
 యలరీతిని బెనచి యలరినాఁడు.

తే॥ గీ॥ దారుఁ డతఁడు ప్రాదియొనర్చినట్టి ద్రావి
 డార్య నాగరకతలతో నష్టవిధము
 లైన యైశ్వర్యములతోడ నలరుచుండు
 చోళరాజ్యంబు లోకసంస్తుతకథంబు. 3

తే॥ గీ॥ పాలన మొనర్చె నద్దానిఁ బదునెనిమిది
 నూర్లయెండ్రకుఁ బూర్వ మనూనగుణుఁడు
 భానువంశ సంజాతుండు పరమదాత
 చోళరా జొక్కరుండు విశ్రుతయశుండు. 4

కం॥ “కావేరిప్పుం” పట్టణ
 మావిభునికి రాజధానియై యలరు,రిపు
 జ్ఞాపరులు వెన్ను సూపుదు
 రా, విభువ్యాఘ్రధ్వజంబు నటుఁ గన్గొన్నన్. 5

సీ॥ కరికాళచోళ భూకాంతపూర్వుండు, ది
 గంతప్రరూఢ యశోంకురుండు
 కావేరుఁడనుమహీకాంతుండు దనుఁగోర
 సహ్యాద్రిపైఁదపశ్చరణదీక్ష
 నున్న యగస్త ప్రసన్నుఁడై పార్శ్వస్థి
 తకమండలూదకధారవలనఁ
 గావేరిసృష్టిని గావించి యాప్రాంత
 మున కమృతమయ జీవన మొసంగె;

తే॥ గీ॥ నీ నదీముఖద్వారమం దానగరము
 సంపదల కెల్ల నిలయమై పెంపు గాంచె;
 నాలుగుదెసల దేశదేశాల కెల్ల
 వద్ది వాణిజ్యకేంద్రమై యలరుచుండె

సీ॥ వరుస విక్రమసింహపుర మండలంబునఁ
గలసియున్నట్టి 'కాకండినాడు'
తిరుపతిక్షేత్ర ముత్తరమున నెల్ల; వె
ల్లారుతరంగివీతిర మెల్ల
దక్షిణంబున, సముద్రం బెల్ల తూర్పునఁ;
బడమటఁ జేరభూభాగ మెల్ల
గాఁ జోళరాజ్యంబు కంటకదుర్భేద్య
మై, సిరి కాటపట్టె వెలింగె;

తే॥ గీ॥ ఫాలనయనాభుఁడౌ కరికాళవిభుని
ఫాలనమున సౌభాగ్యంబు ప్రాభవంబు
దాని కబ్బె; సమర్థుండు పూనెనేని
యెట్టిరాజ్యంబు నభివృద్ధి నెనయుఁగాదె ॥

7

సీ॥ ఎవఁడు జయపతాక లెత్తించె హిమనైల
మవధిగా నెల్లరాజ్యములలోన;
వెణ్ణిరణంబున వ్రేటాటుతునియలు
గా నేఁడు చేరరాడ్గణము నఱికి
రావణులంకకు రాణువ నెవ్వఁడు
నడపించి తనశక్తి యడరఁజేసె
నాగుల నాగపట్నమ్ము గైకొని యుత్త
రమున నెవ్వఁడు యశోరమను బెంచె;

తే॥ గీ॥ నధిగత హిమాద్రిమార్గంబులందు నొక్క
దాని కెవఁడు చోళపదాభిధాన మొనఁగి
యచటి దుర్గాలఁ జెక్కించె వ్యాఘ్రుకేత
నంబు, వెలుగొందుఁ గరికాళ నాముడతఁడు.

8

సీ॥ అతఁడు కట్టించిన యమరాలయంబులు
కుధరంబు లంతేసి గోపురములు
పాదుకొల్పిన ఘనప్రాకార వలయంబు
లతిరమణీయ రాజాలయములు,
జనించిన యశోరమములు నామొనె

తరుగుల్క నుందరోద్ధానవనము
లధ్వగశ్రమ మాగ నందందుఁ బెట్టించి
నట్టి విశాంతిమహా గృహమ్ము

తే॥ గీ॥ లవియు నివియును నవనేల? నన్నియునుఁ ద
దాతన తమిళదేశాత్మదాత్త లక్ష్మిఁ
జెప్పకయ చెప్పఁచుండు; నా కీతివరమణి
ఇంతవాఁడని వర్ణింప నెవరితరము? 9

తే॥ గీ॥ నూరుమైళ్ల పొడవునఁ గావేరి కతఁడు
పొల్లకట్టలు పోయించె; నుల్లసింపఁ
జేసెఁ బండ్రెండు వేపురిచేత నాన
కట్టఁ గావేరికి వెఱంగుగలుగ భువికి. 10

తే॥ గీ॥ ఏలకులు, లవంగాలు, మిర్యాలు నువ్వు
ముత్యములు పవడంబులు మొదలయిన ప
దార్థముల యెగుమతికి వౌకాశ్రయముగ
వన్నెకెక్కిను గావేరిపట్టణంబు ॥ 11

కం॥ తొడితొడిసెంబియన్నను
నొడయఁడు, కరికాళపూర్వుఁడొకఁ డింద్రమహం
బెడవక యొనర్చె మున్నట
నడర ముదము చైపూత్తర్జిమారంభమునక ॥ 12

పీ॥ తొడితొడిసెంబియకడెర మొదల్వెట్టిన
యింద్రోత్సవమునకు నించుకేని
వెలితి గానట్టి కావేరిప్రప్రభమాబ్జ
పుష్కరోత్సవమును మొదలువెట్టి
కరికాళచోళ భూకామినీ దయితుండు
శ్రీ కనుగుణముగాఁ జేయఁజొచ్చె;
నాయుత్సవములు ప్రజానందదాయులు
తత్పురమునకు సౌంద్రప్రశస్తిఁ

తే॥ గీ॥ బెంచె నైశ్వర్యమున, భోగవిభవమునను,
బరతరానందమునను నప్పట్టణంబు

వ్రాలి నిత్యకళ్యాణంబు పచ్చతోర
ణంబుగా నుత్తరకురుదేశంబు మించె॥

13

సీ॥ మరుపూరుపాక్క నామంబుతోఁ బట్టణ
పాక్క నామముతో విభక్తమయ్యె
రెండుపేటలుగాఁ బురీశ్రేష్ఠ కావేరి;
యారెంటిలోన నౌకాశ్రయమున
కుపకంఠమునయందు నొప్పిదమౌ మరు
పాక్కమఁకపేట;యాభాగమందు
నెత్తెన హర్మ్యంబు తెన్నియేనియు నొప్పు;
నాహర్మ్యములలోన యవనులాది

తే॥ గీ॥ గాఁ గల విదేశజనములు కాపురంబు
సేయుచుందు రశ్రాంత లక్ష్మీప్రసాద
పాత్రు లగుచు;నక్షిణ సంపదలతోడ
విపణిపంక్తు లొప్పారుఁ దద్విధులందు॥

14

కం॥ పలువన్నెల పట్టాంబర
ములు రత్నంబులు, ప్రవాళములు, వైదూర్యం
బులు, ముత్యంబులు, పచ్చలు
వెలలేనివి యమ్ముదు రట విపణుల వణిజుల్.

15

కం॥ సాలిండు, కమ్మరీం,డగ
సాలెలు, కుమ్మరులు, రజకసాచిక శబరుల్
మాలలు, వడంగులు నం
దోలి నివాసం బొసర్తు రొక్కొకపీఠిఁ.

16

తే॥ గీ॥ తైలములు, కాంస్యతామ్ర పాత్రములు. నూలు
పస్త్రములు, మద్యమాంసాది వస్తుజాత
మమ్మువారు ప్రత్యేకంబులైన రాజ
ధాని శాఖానగరములకా గానిపింతు ॥

17

తే॥ గీ॥ సూనములు. చందనములు కస్తూరివీణె
లూదువత్తులు, నెలవత్తు లొదియైన

- పస్తువులు విక్రయించెడి వారిగోల
వాడవాడల వినయముఁ బ్రత్యహంబు. 18
- తే. గీ॥ మొలకెలుకలు, బంగారుతీగియలు, కుసుమలు
ములైసరులు మున్నగు భాగ్యములు సమ్మద్ది
గా, భరించి విషాది విధికలకుఁదేరఁ
బడి యట నెచ్చు నేతవర్పంబు ప్రబకు. 19
- సీ॥ ఈమట కావలివైపున నున్న పెళ్
బయలునకు సవిధ ప్రాంతమందుఁ
బడపైన పట్టణపాక్కంబు పాలుపారు
నవనాగరకులకుఁ వాసభూమి;
ఇట విశాలంబులై యెల్లచోట్లకుఁ దార్చు
రథ, రాజ, విషాది మార్గములు కలవు;
విదానమార్గమునకు నెప్పుడు నిరుగడనం
గడ్డం బారులుదీరి కానిపించు
- తే. గీ॥ సంపాక విశాల రాజాధ్యమందు భూరి
సంపదలతోడఁ బలువిలాసములతోడ
వైశ్యవర్మలుందురు రాజభవనములకు
సభికములగు సాధముల భోగార్తు లగుచు ॥ 20
- సీ॥ వానికిఁ బెంగట వర్తిల్లు బ్రాహ్మణ
క్షత్రియ భూస్వామి సముదయములు
వసించు వాడలు; వానికి వెన్న నం
తఃపుర పణ్యకాంతలు భిషజులు
ప్రఖ్యాత రత్నవర్తకులు, దైవజ్ఞులు
వసయింతు వేర్వేరు వాడలందుఁ
బొలుచుఁ బేట నడిమి భూరి శృంగాటక
మందు 'భూతచతుక్కు' మనెడు నొక్క
- తే. గీ॥ గ్రామదేవత లోకవిఖ్యాతమహిమ
యొక్క యామడ ప్రాణి యయ్యుగశక్తి
ప్రహరి తిరుగుచు నగరిఁ గాపాడుచుండు;
ఇలజనులపాలి మిత్తియై క్రాలు నద్ది॥ 21

ఉ॥ కేరుచు నద్ది యొక్క పాలికేకను బెట్టి పురంబు నల్గడక
బాణుచుఁ జోరవృత్తి నిశఁ బ్రాకుచుఁ జిక్కిన కూటయోగులక
చారులఁ జోరులక దన విశంకట దంష్ట్రులఁ జీల్చి యంతక
కూరముఖంబుఁబోని తన ఘోరముఖంబున మ్రింగి త్రేనుచుక 22

సీ॥ అచటి సంతబయలునందలి సాలల
గుట్టలై సామగ్రి కట్టలుండు
'నివ్వియా యయ్యవి' అవ్వియా యయ్యవి'
యని వానిపై ముద్ర లమరియుండు
ప్రతివస్తుముఖమున బరువును వెలయు వి
స్పృష్టంబుగా దేశభాష నుండు
నాపణ్యకాలల కాపుగాఁ జుట్టుగో
డలు లే వెకానొక వెలుగు దక్క

తే॥ గీ॥ లేరు కావలివారు; వ్యాపారు లెవ్వ
రర్హరాత్రంబునం దుండ రచటఁ గాని
పశ్యతోహరు లేరు నవ్వానిఁ దాఁక
రచటి గ్రామదేవత దెబ్బ కడలుకొంట.

సీ॥ ఈగుడియే కాక యింక నెన్నియొ గుడు
లమ్మహా నగరంబునందుఁ గలవు;
"మణివజ్ర" ననుపేరి మాధవుని గుడి మ
హానిరూఢ మలరు వానఁనింక
శివున కింద్రునకు లక్ష్మీకి షణ్ముఖునకును
బలరామ కృష్ణదేవులకుఁ గలవు
గుడులు; వాని నికటక్షణిని సప్తబౌ
ద్ధవిహారములుఁ బవిత్రమగు బోధి

తే॥ గీ॥ వృక్షముఁ దగుఁ నింకొకవాడ వెలయుఁ బంచ
జైనయోగిపుంగవుల పంచపరమేష్ఠి
శైలతలము; నశోకవృక్షము; విశాల
వేది నున్నయది పసిండివిరులు పూయు H

—: మనైక్కను :—

ఉ॥ ఉన్నతగోత్ర సంభవులు; నూర్జితసత్త్వులు. దానశీలు రా; ॥
పన్నులపాలి కల్పములు భద్రగుణంబుల కాటపట్టు ల;
భ్యున్నత కీర్తిసంపదలఁ బొంపిరిబోయినవారు; కోట్లు పె
క్కున్నను తెక్కి మొక్కిటియు నూననివారు వబిగ్వతంసముల్॥25

క॥ పెక్కురు వసింతు పట్టణ
పాక్కంబున; వారిలోనఁ బ్రభువను కీర్తిన
దక్కించుకొనియె ఘనుఁడు 'మ
నైక్క'న్నాముండు మూర్తనయమో యనఁగన్ 26

క॥ మిను విజిగి మీదఁబడ్డను
దనుకఁడు; ధైర్యంబు విడఁ డధర్మపథంబున్
గొనఁ డన్యులఁ గనలంపఁడు;
గనలఁడు దానును; నతండగణ్యుం డగుచున్॥ 27

క॥ బీదాబిక్కల కాతం
డాదరువు; సుపర్యధేను వనదల కపర
శ్రీదుఁడు; మంచికి మార్చే
రైదానమ్మండుఁ గర్షణను కీర్తిఁ గొనెన్॥ 28

సీ॥ బేహారమున నందెవేసిన చేయిచూ
నామనైక్కన్ వణిక్స్వామి పంపు
నిఖిల పణ్యపదార్థ నివహపూర్ణంబులు
వాణిజ్యనౌక లప్రతిహతముగ
సప్తపాథోనిధి జలములఁ బయనించి
పలుదేశముల తీరములకుఁ జేరి
యచటి వ్యాపారుల కావస్తువుల నమ్మి
వాని మూల్యంబుగా బహుసువర్ణ

తే॥ గీ॥ రత్నరాసులు గొనివచ్చి వ్రత్యహంబు
వాని భాండగృహమునఁ గుప్పలుగఁబోయు
గంపలకొలంది మణులు బంగార మెచట
నింతుమని వానిభటులు యోజింతు రెప్పుడు॥ 29

సీ॥ అతఁడు కావేరీమహాపగా తీరాన
 బహుయత్నమునఁ గట్టఁబడ్డ యొక్క
 ప్రాసాదమందు నివాసంబు సేయు; న
 ద్దానికి ముందుభాగాన వెల్లు
 సురపతిచాపసుందర మొక్కతోరణం
 బద్దాని కీవల నలరు నొక్క
 సహకారవనమందు జలయంత్రములఁ బసం
 దైన కేళాకూళి యమరు నొంద

తే॥ గీ॥ దాని కిరుగడఁ బ్రమద కాంతారమందు
 నొక్క కేళీమహిధర మొప్పు; దాని
 ప్రాంతమున నొక్క కాంచన వాసయష్టి
 స్ఫటిక మణిగణ గుంభితఫలక మెనఁగు.

30

శం॥ కురవకములు కంకెలులు
 సురపొన్నలు కేసరములు చూతమ్ములు చా
 మరపుష్పంబులు మున్నగు
 తరువు లతనిప్రమదవని నితాంతం బమరుకా.

31

సీ॥ పాలగ చ్చమరింపఁబడ్డ కుడ్యంబులు
 కూర్చబడిన మణికుట్టిమములు
 దంతిదంత విన్మిత్త ద్వారబంధాలు
 సుష్పాణి ముత్యాల సోర్ణగండ్లు.
 జలయంత్రఘటిత మజ్జనమందిరంబులు
 పరికర్మమునకు నేర్పడ్డ గదులు.
 నైకచిత్రములు వ్రాయఁబడి నేత్రప
 ర్వంబు ఘటించెడు వాసగృహము.

తే॥ గీ॥ దీవియలతోడ వ్రేలాడఁ దీయఁబడ్డ
 గాజుకుప్పెల గుత్తులగములు గలిగి
 కనకగిరి నా నలరు మనైక్కా వణిగ్వ
 తంసు ప్రాసాద మభినవోద్యత్ ప్రభంబు.

32

సీ॥ అతిలోక సౌందర్యవతి మూర్తిగయికొన్న
 గృహనీతివిద్య, యుత్కృష్టచరిత
 యిల్లా లతని కొప్పు నిందిరాదేవి నా
 రాయణదేవుని కట్టపాలె
 గాత్రాయనీదేవి గంగాధరుని కట్టు
 పాలోమి దైవతపతికి బోలె
 దానిపే రాండాళు దయితాశిరోమణి
 యనిదాని నిరుగువా రంచ ఉందు

తే॥ గీ॥ రెంతపుష్పాంబు సేసెనే నిట్టిదాని
 నతిగఁ బురుషుండుఁ బొందంగఁ జాలు నెక్కొ
 కడచిచన్న పుట్టున మనెక్క నివిభుం డె
 నర్చిన సుకృత మ్మంచు జనంబు లంద్రు. 33

తే॥ గీ॥ ఎవ్వరే నెప్పుడే రా'నభిష్టమృష్ట
 భోజన మిడి సేవించు నాపుష్పమూర్తి;
 అన్నపూర్ణకు నుద్ది యయ్యమ్మ యన్న
 నతిశయోక్తి కాదంటఁ గా దతిశయోక్తి. 34

—: సంతాన ప్రాప్తికైవగపు. :—

సీ॥ ఎట్టి వారికినేని నేదో యొకానొక
 లోప ముండు నని పల్కుదురు పెద్ద
 లడ్డి వారల పట్ల ననపత్యతారూప
 దోషమై తలసూపె; దుర్విధి మన
 కడుపున నొకకాయఁ గాయంపఁ డాయె నె
 క్కరణిని బున్నామనరక మీగ,
 గలవార' మని పతి పలుక నాండాళమ్మ
 వదనంబు వసివాళ్ళు వాడుచుండు

తే॥ గీ॥ దాని దురవస్థఁ గనుగొని యూనుఁ దావ
 మెద మనెక్కనివిభుండు; వారిర్వు రెట్టి
 దాయ యయ్యె దైవంబు సంతాన మీక
 మనకునననుచుఁ గన్నుల నీరు చినుకుచుండు 35

సీ॥ ఒకనాటి బ్రాహ్మ ముహూర్తాన నతఁడు కా
వేరీనదీ దర వికసిత శత
పత్రగంధము దాల్చి పవనాంకురమ్ములు
పైకొనువేళ శ్రీపతిఁ దలఁచుచు
హంసతూల శయనమందు మేల్కొని లేచి
నిజభృత్యజనము వెన్వెంట రాఁగ
సహబాంధవుం డు చని యత్తరంగిణి
సలిలప్రవాహన స్నాన మాడి

తే॥ గీ॥ సంధ్యవారిచి గాయత్రి జపము సేసి
సైకతస్థలమున నిల్చి సవిత కెఱఁగి
సేవకులు ధౌతవస్త్రాలు చేతఁగొంచుఁ
బార్శ్వములఁగొల్వ నింటికి వచ్చుచుండ.

36

సీ॥ గంపంత సంపద కలదు సెట్టికిఁగాని
కడుపున నొకకాయ గాయదాయెఁ
బూచిన తంగేటి పాలుపున నున్న యాం
డాళు గొఱాలుగాఁ దూలనాయె
నీపుణ్య చిత్తుల కీ యనపత్యత
మాలదైవం బేల మాన్పఁడాయె
నిట్టిది కంటిమే యెందేని? హరిహరీ!
పగవారి కేని నీవట్టు వలదు

తే॥ గీ॥ తలను వ్రాసిన వ్రాతను దప్పకొనఁగఁ
జాలునే యెట్టివాఁడును జగతిలోన
నంచుఁ దలకొక రీతిగా నాడువారు
చెప్పకొను మాట లాయన చెప్పలఁ బడియె.

37

ఉ॥ ఈ కరణిణ వధూటు, లను నేర్చెడు మాటలు గోరుచుట్టుపె
రొకటిపోటు చండమున, గ్రొచ్చిన పుండునఁ గార మట్టు తెం
తో కలగింప గుండియ నడూష్య చరిత్రుఁడు సెట్టి దైవమే
లా కరుణింప దీయనద నంచుఁ దలంచుచుఁ జేరె గేహముకా.

38

- తే॥ గీ॥ చేరి గృహకృత్యములు దీర్చి ధీరుఁ డవుట
నాంధ్రు పలికిన నుడులకు నార్తుడయ్యు
నోవి గొన కుండఁగా, నయ్యనూనగుణుని
యింటి కొక సిద్ధపూరుషుం డేగుదెంచె. 39
- ఉ॥ వచ్చిన వాని కర్తవ్యమును బాద్యము నాసన మిచ్చి మ్రొక్కి 'మీ
రెచ్చటినుండి యెచ్చటికి నేగుచు నిచ్చటి కేగుదెంచినా
రిచ్చ వహించు మీ కఖిల మెల్ల కరస్థము మీకు; మిమ్ము మీ
సచ్చరితంబుఁ జూడ విన సర్వశుభంబులు కల్గి కుండునే? 40
- కుం॥ ననుఁ గరుణించుటకై వ
చ్చిన గౌరీవల్లభుడవో? శ్రీనాథుడవో?
వనజోద్భవుడవో? తెలుపుడు;
నను మీశిష్యుని గృతిక బొనర్చుడు; స్వామీ! 41
- కం॥ అని భక్తిఁ బలుకు సెట్టికి
ముని యను 'నే నొక్క సిద్ధపురుషుండను; నా
కొనరిన దివ్యజ్ఞానం
బున నీ వనపత్యుడ వని బుద్ధి నెఱిగితికా'. 42
- చం॥ అనవిని యా మనైక్కను మహావణిజుండు మహాత్మ! నేను సె
ట్టిన; సిరి యెంతయేనియు గడించితె; దేనికి లోటు లేదు నా
కనఘ! యపత్యహినుడనునై వెతఁబొందుచు నున్నవాడనీ
యనదకు సంత గల్గెడి యుపాయము సెప్పి యనుగ్రహింపుడి! 43
- కం॥ అని వేడి చెమ్మగిల్లిన
కనుగవతో లేచి నిలిచి ఘటితాంజలియుకా
వినయానతుండు నగు సె
ట్టిన గని సస్మితుడగుచు జటిశ్రేష్ఠుఁ డనెకా. 44
- కం॥ ఏల విచారంపడెదో?
యీలాగున? నీ యభీష్ట మిదె నెఱవేరుకా
గీలిని నారాధింపుము
వాలాయముగ నవత్యభాగ్యము కలుగుకా 45

శ్రీమనైక్కనుపత్ని యశేషబంధు
వర్గమున కెల్ల గన్నులపండు వగుచు.

50

సీ॥ ప్రసవకాలం బంతర బ్రాప్తించె బ్రారంభ
మయ్యె నాండాళమ్మ కంత కంత
కెక్కుడై నెప్పు; లిల్లెల్ల నిండుకొనిరి
చుట్టుప్రక్కల యాండు; 'చూలు కలిగి
నింత కాలానకు నేమగునో' యని
పొక్కుచు గుజగుజ పోవువారు;
"సుఖముగాఁగన్పగుఁ జూచు జల్లగ స్వామి
యదరుపా పేల'ని యాడువారు

తే॥ గీ॥ 'పాపఁ డుదయించు' నని పల్కువారు "కాదు
పాపయే' యని శపథంబు పట్టువారు;
'అరయుదము గాక' యనువారు నగుచు నతివ
లందఱును దలకొక రీతి నాడుచుండ.

51

సీ॥ "సుఖముగాఁ బ్రసవించె సుత నోర్తు స్వామిని"
యనువార్తఁ దెచ్చిన యతివ కొనఁగెఁ
బూర్వప్రాత్రంబుగా ముత్యాలపేరు మ
నైక్కన్ మహాత్ముఁ డానందపడుచు;
నంతకుమున్న సాధాంతరమునయందు
గువ్వకోలుగ గుమిగూడి యున్న
వనితలు తమతమ భవనంబులకు నేగి
రంతర బ్రసూతిగృహంబునందుఁ

తే॥ గీ॥ జేయఁదగిన కృత్యములెల్లఁ జేసి చనిరి
మంత్రసానులు; వేఱొండు మహిళ వచ్చి
దైవకృపఁ దల్లి బిడ్డ భద్రముగ నున్న
వారు; రండ'ని యంజలి పట్టి నిలిచె॥

52

కం॥ దైవం బీనాటికి నా
దొ వాంఛితమున్ ఘటించె; నన్వయ మెల్లన్
బావన మయ్యెను గీలికృ
పా వైభవమహిమ భాగ్యవంతుఁడ నైతిన్.

53

తే. గీ॥ ఈశ్వరుడు కన్నుదెఱచిన నెట్టి కోర్కి
యేనియు ఫలించు మనుజుని కేని కేని
ఈశ్వరేచ్ఛాను సారంబ యీజగంబు
వర్తిలుచు నుండు ననుచు భావమునఁ దలఁచి

54

కం॥ మును చనుదాని విఱుందన
మనైక్కును విభుడు ప్రసూతి మందిరమునకుఁ
జని నయనామృతవర్తినిఁ
దనయఁ గనుంగొని పులకిత తనుడై తనిసెకా.

55

సీ॥ పదిదినములు సన్నపిదప నాండాళమ్మ
కాపులు పురుడు పోయ ననుపదమ
కులపురోహితుడు వర్తిలఁ జేసెఁ బుణ్యాహ
వాచన మాపయి బారసాల
వేళఁ 'గణ్ణగి' యనుపేరు బిడ్డకు జన్మ
తారానుగుణముగాఁ దండ్రిపెట్టె
నంత క్షత్రియవర్ణమై త్రివర్ణములకుఁ
బ్రత్యేకముగ సాగె బంతి కుడుపు

తే. గీ ॥ తక్కు కొలముల వారికిఁ దానబహువి
ధాన్న భక్ష్యభోజ్యము లాదియౌ పదార్థ
ముల నొసంగె మనైక్కు నిర్భుండు దైవ
దత్త మెల్లరికిని బ్రదాతవ్యమనుచు.

56

... క్షణిగి బొల్లము ...

సీ॥ పట్టపాన్నునఁ బసిపాపతోనున్న యాం
డాళమ్మఁ గాంచి చుట్టాలవడఁతు
తీయమ్మ కడుపున నీనాటి కొకకాయ
కాచుట మిగుల భాగ్యంబు గాదె!

ఈచిన్ని వొరసాని యెల్లరి కన్నుల
 కమ్మతమై యొప్పుట యరిది కాదో?
 లంకంత యింటికి నింక నీపసిబిడ్డ
 నడదివ్వెయై వెళ్లు నడపుగాత

తే॥ గీ॥ రావె ననుగన్నతల్లి! వరాల మూట!
 రావె ప్రాణంబు ప్రాణంబు! రావె యనుచు
 బుజ్జవము సేయు నాండాళు పాలప మరసి
 మురియుద మనుచుఁ జనిరి గీములకు నంత.

57

సీ॥ కానక కానక కన్నను నాండాళు
 గుమ్మడి పండంటి కూతుఁ గనియెఁ
 బుణ్ణంబు కొలఁదిని బురుమండు దానంబు
 కొలఁది బిడ్డ లనెడు పలుకు నిజమ
 వినోము నోచిరో యింతయు మగఁడును
 నాపాపఁ గనుటకుఁ బ్రాగ్భవమున
 బంగారుబొమ్మ యాపసిపాప కన్నండు
 వై యెల్లచుట్టల కనుఁగు కాదో?

తే॥ గీ॥ ఈ పసరుమొగ్గ నలనల్ల నింతయంత
 యై పరువ మెక్కి తావుల నడరఁజేయు
 కాలము మన మెల్లను జూడగలమో? లేమో?
 యనుచుఁ బొరకాంత లెప్పుడు నాడుచుండు.

58

తే॥ గీ॥ దివ్వెయును దీధితియుఁబోలెఁ దీవియయును
 జివురునుంబోలె; నలినియు నవదళంబు
 నుంబలె వెలింగి రేకతల్పంబునందుఁ
 దల్లియును బిడ్డయును మహోదారకాంతి.

59

కం॥ బాలసుధాకరరేఖకు
 వేలయు వార్నిధియుఁ బోలెఁ బ్రీతిపడిరి యాం
 డాళుమనైక్యన్విభుడా
 బాలిక కధిక ప్రమోద భరితాత్మకులై

60

సీ॥ ఉగ్గు కారము వెట్టి యుదరంబు నిమూరుచు
 'వాతాపిజీర్ణ'మ౯ పలుకుఁ బలుకు;
 నూనియఁ దలయంటి మేనెల్ల మర్దించి
 పలుచగాఁ బనుపున నలుగువెట్టు;
 చీకిరేనుపాడితో జిడ్డువోఁ దోమి న
 ఖంపచాంబువుల బోర్కాడఁజేయుఁ
 దాపితాతో మేని తడియొత్తి కురులార్చి
 వలపు సాంబ్రాణి ధూపంబు వట్టు

తే॥ గీ॥ బొమలఁ గనులఁ కాటుకఁ దీర్చు; బుగ్గచుక్క
 వెట్టు; నొసటిపై నేరేటి విత్తుబొట్టు
 దిద్దు; నూయల పొత్తులఁ దెండఁబెట్టి
 పాడు జోల లాండాళమ్ము ప్రత్యహంబు.

61

ఉ॥ మేడల నల్వలంకులకు మిన్నులు చిందుచు బొజ్జతోడఁ బా.
 రాడుచుఁ గొన్నినాళ్ళు; ధర హస్తతలంబులు జాను లూఁది దోఁ
 గాడుచుఁ గొన్నినాళ్ళడుగు లట్లొక ట్లొక టుర్వి మోపి తూఁ
 గాడుచుఁ గొన్నినాళ్ళిడియె హర్షము నాబిడ కన్నవారికి౯.

62

కం॥ 'తా'యని 'తాతా' యని 'అ
 త్రా'యని తొక్కుపలు కాడు దారికఁగని యెం
 తో యానందంపడి రా
 జాయాపతు లిర్వురును నసామాన్యముగ౯.

63

తే॥ గీ॥ తప్పటడుగులు వేయుచు దాదికేలి
 నూతగాఁ గొని నడచుచు నొయ్య నొయ్య
 యేగి నేలఁబడిన బిడ్డ నెత్తికొంచు
 'నొచ్చెనే' యని పితరులు నొచ్చికొంద్రు.

64

కం॥ నడదీవియ పగిదిని నే
 కడ కాపాపయరుగుఁ గనకమయంబుగ నా
 కడ వెల్లును; బాయఁగ నా
 కడయ మహానీలమయముగాఁ గన్పట్టున్.

65

—: క్షణిగి యౌవనావిర్భావము :—

సీ॥ తనతోడి యాడువారిని రెండుజట్టుగా
విభజించి, మున్నాడు పెండ్లివారి
జట్టున కేర్తగచరిగాగ మగపెండ్లి
వారిజట్టున కగ్రచారిణి యయి
తక్కు బాలికలును దలిదండ్రులును బూచి
సారె కిప్పాప క్రీడారసంబు
క్రొలు నోయని యెంచగుజగుజ రేనుల
నబ్బాల కష్టగి యాడి మురియుఁ

తే॥ గీ॥ గేళికొద్దానమునఁ గెళాకూళిచెంతఁ

దీర్చి దిద్దిన కృతకాద్రి దెసకుఁ బాటు
విరులతేనియ కాలువదరుల వెలయు
తీవజొంపాల జిగిబిగి తెరవులందు.

66

తే॥ గీ॥ మల్లెపూవునఁ గ్రమముగ మధువు సార
భంబు చేరుతెజంగునఁ బాదుకొనియె
నా నలిననేత్ర గాత్రంబునందు జనదృ
గంచలాస్వాద్య లావణ్యయౌవనములు.

67

తే॥ గీ॥ అంగముల నెల్లజవ్వన మలమికునుడు
నొక్కచో లేమి పరిణాహ మొక్కచోట
నొక్కచోటఁ గాఠిన్యంబు నుంటఁజేసి
చిల్కలకొలికిమత్త కాశినిగఁదనరె.

68

కం॥ చతుర్నభాసురముగా
సుతకుఁ బ్రథమయౌవనంబు శోభిల నాండా
ళతివేలానందముతోఁ
బతికనె నొకనాటి రాత్రి వాసగృహమునకా

69

— వివాహ యత్నము —

సీ॥ వక్రించిన విధి యవక్రముగా స్వామి!
గొడ్డుతనము వీగి కూతుఁ గంటి;
నాబిడ్డ యింతింతయై కంటివిందైన
ప్రథమ యౌవనమున వఱలు; దాని

రతి రూపసంపద, రమవైభవమున, భా
రతి వాక్యపరిణతి, క్షితిక్షమాప్తి,
నంచు వేనోళ్ల నుతించుచు నున్నారు
మనవురంబున నున్న జనములెల్ల;

తే॥ గీ॥ లేకెలేక జనించిన యీకుమారి
పదియు నాలుగేండ్లది యయ్యె వైశ్యకులము
పడుచులకు నెల్ల నిది పెండ్లివయసు కానఁ
గణ్ణగికిఁ దగు వరు నెమకంగ వలయు.

70

సీ॥ ఈడువచ్చిన బిడ్డ యింటనుండుట తల్లి
కింతంత బాధ గా; దేశశయ్య
కన్యకల కశస్త్రకల్పిత వధ మండ్రు
తెలిసిన పెద్ద లీపలుకు మీకుఁ
దెలియనిదని కాదు దేవ! నా తెలుపుట
యనిపల్కు నాండాళ్లు కనియె విభుఁడు
కణ్ణగికి వివాహకాలంబు దాపయ్యె
నంచు సంబంధంబు లరయు చున్న

తే॥ గీ॥ వాఁడ; నిది యెఱుంగక నీవు పల్కి; తెంత
బేలవే? నేఁడు నగరానఁ బెద్దసిగల
వారు నాగరకులు వణిక్ప్రభువు లొక్క
పనికి నొకచోట సభసేసి రసఘమతులు.

71

చం॥ అచటికి నేను నేగితి, నుదారగుణుండు మనత్తువాను శ
స్త్రచరితు, తాద్యవైశ్యులు, యశస్వులు పెక్కుగ్గు వచ్చి చేరినా;
రుచితముగా. నొసంగితి యొక్కొక్కరికిఁ సభవారు పూజనం
బు, చిరమ పూర్తియయ్యె సభ యంతట నాకడకుఁ స్మితాస్మృతై 72

తే॥ గీ॥ అరుగుదొంచె మనత్తువా; న;తని తీరుఁ
గాంచి యేదో విశేషంబు గల దటంచు
నెంచితిని నేను; నంతలో 'నెల్లవారు
కుశలమే? యన 'నా న'ంటఁ గొంక కతాదు.

73

సీ॥ నేనొక మాట నీతో నాడఁ గోరితిఁ,
 గరుజించి విను మనైక్కన్మహాత్మ!
 మన వంగడములు రెండును నిప్పురమునఁబ్ర
 ఖ్యాతంబు లైనవి; కాన మాకు
 టుంబము మీదు కుటుంబము నొండొంటి
 తోడఁ బెన్గెంట యెంతో ముదావ
 హం; బట్టి సంబంధ మడరు వైవాహిక
 బంధంబుచేత; వివాహమును వి

తే॥ గీ॥ వాదమును సములకు సరిపడు నటంచు
 పల్కుదురు పెద్దలెల్ల; వైభవము ప్రాభ
 వమ్ము, శౌచమ్ము, కీర్తిసంపద్విశేష
 మొప్పు నీకును నాకును నొకవిధముగ.

74

కం॥ అనలుని వరమహిమముచే
 జనించెఁ గణిగి త్వదంగజాతగ నని నే
 మును వినియుంటిని; నాక
 న్యనాకుఁ గోడలిగ ని మృనన్యగుణాధ్యక్ష.

75

ఉ॥ నాకుఁ గుమారుఁ డొక్కరుఁ డనంగు వసంతు జయంతు రూపరే
 ఖా కమనీయతఁ గెలువఁ గల్గినవఁడు కలండు, సద్గుణ
 శ్రీకలితుండు; పూరుమల శ్రీపతి యట్టిఁడు; పేరు కోవలఁ
 నీ కతఁడల్లుఁడౌట తగు; నే నిది పూర్వమ నిశ్చయించితిఁ.

76

ఉ॥ నా విని సంతసంపడితి; నాదు వినిశ్చయ మా మసత్తువాఁ
 తా వినిపింపు మంచడిగినఁ వెడ నప్పుచు నీదు మానసం
 బే విధి నుండునో యనుచు నే నవుఁగాదన కూరకుంటి; ని
 ప్టివెటు నిర్ణయించినను నేనది కాదన; సమ్మతించెదఁ.

77

సీ॥ అనరాదు గాని రూపున నాకుమారుండు
 జితమన్మధుండు సుశ్రీకగాత్రుఁ
 డిన్నగరంబున నెల్లకన్య లతండ
 దయితుండు కావలెఁ దమ కటంచు

మొక్కిన వేల్పుల మొక్కక తక్కుట
 వారికి మొక్కుచున్నారట! మన
 బిడ్డ యదృష్ట మేవిధమున నుండునో?
 కోవలక కణ్ణిగి కూర్మిమగఁడు

తే॥ గీ॥ కాఁగలఁడో? లేఁడో? దైవంబు కన్ను దెఱవఁ
 బరిణయం బెంత? యైన నివ్వారి బిడ్డ
 వీరి సుతున కాలగునని యేరు నిర్ణ
 యింతు; రింతకు నీభావమేమి? చెప్పుమ!

78

సీ॥ అనవుడు కనుగవ మినుకులు చినుకంగ
 నాండాళు విభునకు ననియె నిట్లు
 మనతోడి సంబంధమునకు మసత్తువా
 నానగొంట మనభాగ్యమ్ము సుమ్ము
 నాయెద యెట్లుండునో యని యమ్మహా
 మహున కీవు బదులు మాట యీక
 ఎల వచ్చితి వని జాలిగా వాపోవు
 నాలికి నిట్లను నవ్విభుండు.

తే॥ గీ॥ నడిగి నంతనె ఊయన నలుసుకారె
 ఆడుబిడ్డలు గల మనయట్టివారు?
 కాన నట్లంటఁ గాక! శ్రీ తానరాఁగ
 ముందు కాలడ్డముగ సాచు మూర్ఛఁడున్నె?

79

సీ॥ అతఁ డుత్తమ గ్రోతజాతుండు శ్రీవిభుం
 డందెవేసినచేయి త్యాగమందు
 మున్నొకసారి యీభూమిని దారుణ
 క్షమ సంక్షేభంబు సంభవించె
 నాకాటకంబున నఖిల జనంబును
 గూటికి గుడ్డకు గోడు గుడిచెఁ
 గరుణార్థ చిత్తుడై ఘనుఁడు మసత్తువా
 నన్నవస్త్రము లిచ్చి యాదు కొనియె

తే॥ గీ॥ నఖిల జనముల; దానికి నచ్చెరువడి
 రాజ బిరుదం బొసంగె విక్రమ గుణైక

ధనుఁడు కరికాళ్ చోళుఁ డాతనికి; నిట్టి
వానితోడి సంబంధంబు మాన నగునె?

80

సీ॥ అనుడు నాసతి వెండియును గాంతుతోడ 'శు
భస్య శ్రీఘ్న మ్మును వచనసరణి
నిచ్చితార్థమునకు నీవొక శుభతిథి
వర్తిల్లు దినము నేర్పరుపు మయ్య!
కక్కేనియును నొండెఁ గళ్ళాణమేనియు
వచ్చిన నాఁప నెవ్వరితరంబు?
జేప మసత్తువాన్ జేని సౌధంబున
కరుగుము; మన నిశ్చయంబు దెలుపు

తే॥ గీ॥ మాలసించిన నమృతంబు నగు విషంబు
నంగ 'నొ'నని యతఁడును నాతితోడఁ
దలిమమునఁ దెండె వారిపల్కులు వినిన ప్రి
యంవదాఖ్య, కణ్ణిగికి వయస్య పొంగె॥

81

ఉ॥ అంతటఁ జక్రరంజకుఁ డనంతతమః పరిభావకుండు డు
ర్జాంతకర ప్రతాపిత పరాజ్యుఖరాజుఁడు, వేదమూర్తి, భా
స్వంతుఁడు సర్వభూభువన జంగమదీపము, పద్మినీమనః
కాంతుఁడు తోచెఁ బ్రాచికి మొగంబునఁ దీర్చిన చుక్కబొట్టనక॥ 82

కం॥ ఇను నుదయమునకు మున్నుగ
మనైక్కను ప్రబుద్ధుఁడై రమణియును దానుక
బొనరించిరి కాల్యంబుల;
ననలునిఁ బూజించి రతిసంపచిత భక్తికాః

83

ఉ॥ అంతఁ బురోహితుక బిలువనంపి యభీష్టముఁ దెల్పు నాతఁడ
త్యంత శుభావహంబు తిథి యట్టిద వాసర మంచుఁ దెల్పినక
సంతస మంది తోడన మనైక్కను సెట్టి, మసత్తువాక నుడుల్
స్వాంతమునక దలంచుచుఁ దదాలయ మొప్పెడు వాడకుక జనెక॥ 84

కం॥ చనుదెంచు నతని కెదురుగఁ
జని, వగుచు మసత్తువాక స్వనదనంబునకుక

గొనితెచ్చి యర్హఃపాద్యా

సనాది పూజన మొసంగి జాయా యుతుండై

85

కం॥

కడచిన దినమున నీకడ

నడచిన వృత్తాంత మెల్ల నానాతికి నే

ర్పడఁ జెప్పితి, నది, కణ్ణగి

కొడుకున కాలగుటకంటె గొండొకఁ డున్నే?

86

కం॥

అని పలికి 'నిశ్చితార్థం

బునకు మనము సుముఖుల మని పోయి తెలుపుఁ డే

మనునో మనైక్కను విభుం

డనుచున్నది; యీపు దీని కనుకూలుండవే?

87

కం॥

అనఁగ విని మనైక్కను మీ

యనుజయు నాతోడ నిట్ల యనినది; దైవం

బనుకూలించెడు నెడ నే

ననుకూలుండఁ గాకయుండనగు నెట్లనుచున్.

88

ఆ॥ వె॥

వీడుకొలు వడసి వేగ నింటికి నేగి

యెల్లవిషయ మాలి కెఱుంగఁజెప్పి

కూతు రెఱుంగకుండు రీతిని నడువగా

నొప్పు మనకు నంచు నుండె; నంత.

89

...: కణ్ణగి చెలికత్తెలతో నుద్యానమునకేగుట :...

చం॥

తనయుడిగంపు బోటులు, నుదారగుణాధ్యలు చెల్మికత్తెలున్

దనుఁగొలువన్ బ్రయంపద సదర్పముగా మునుసాగఁ గేళికా

వనమున కేగెఁ గణ్ణగి సువర్దిత చూతలతా ప్రవాళముల్

తనుపుగ మేసి కూయు పికతండము రమ్మని సారెఁ బిల్వఁగన్. 90

సీ॥

జలయంత్రముల తుంపురుల దుమారము గ్రమ్మి

చలిమిరి సిరుల నెక్కిలుపు చోట

విరులతేనియల చూఱలఁగ్రోలి యెసఱేగు

నెలఁదేంట్ల పాటలు వెలయుచోటఁ

దెలిదమ్మి విరల నంచెలు గట్టి కలహంస
ములు కనుపండువు గొలుపుచోట
వలికప్పురపు టనంటుల పుష్పాదుల శర
త్సమయ చంద్రిక పుట్టి సాగుచోట

తే॥ గీ॥ పచ్చవిలుకాడు పిలిచినఁ బలుకుచోట
పూవలపు గుబాళింపులు పొలయుచోట
గొలుపుదీడఁ గట్టిగి బోట్టుఁ జెలులు గొలువ
దానికడఁ బ్రయంపదయు నాసీనయ్యెన్
91

ఉ॥ ఆ నలినాకులం దొకతె యప్పు ప్రియంపదఁ గాంచి మాకు నే
దేని యొకానొకం డుబుస, హీనరసంబుగఁ జెప్పవే యనం
గా, నుబుసేలనే? జరుగఁగాఁగల వృత్తము పల్కుదాన నా
గా 'నిజమైనఁ జెప్పమని కట్టిగి కోర వయస్య యిట్లనున్.
92

కం॥ ఒకనగరం బున్నది; దా
నికి రత్నాభరణ మన వనిజాడు కలఁడొక
నొకడు; మహేశ్వర్యంబున
కకృతకశేవధి యనంగ నతఁ డలరారున్.
93

కం॥ అతనికి నిల్లా లొకగుణ
వతి యున్నది; భర్తపాదపంకజసేవన్
సతత మొనర్చుచు విగ్రహ
వతియౌ గార్హస్థ్య మనఁగ భామ యొసంగున్.
94

కం॥ వారిం గని ప్రజ లక్షీ
నారాయణులని నుతిం బొనర్చు; నిఖిలదై
వారాధనమున నేనిన్
వారికి సుచిరంబు కడుపుపండక పోయెన్.
95

ఉ॥ అంతట సిద్ధుఁ డొక్కఁడు తదాలయభూమికి వచ్చి వారికిన్
సంతతి లేమి దివ్యమగు జ్ఞానముచేత నెఱింగి యగ్ని ని
శ్చింతముగా భజింప ఫలసిద్ధి లభించు నటంచుఁ జెప్పి ని
ప్రాంతుఁడు గాఁగ వా రనలుఁ బ్రార్థనఁజేయఁగఁజొచ్చి రర్థిమై. 96

- కం॥ అనలారాధన మహిమం
బున నాదంపతుల కొక్క పుత్రిక పుట్టెన్
జననేత్రలేహ్యరూపం
బున నొప్పెడు నాశిశువును బొగడిరి లోకుల్ 97
- కం॥ క్రమముగఁ బెరిగిన తదవ
త్యమునకు నెలజవ్వనంబు తనువునఁ దోవన్
బ్రమదంపడి తలిదండ్రులు
కొమిరెకు వరు నెమకుట కిటకున్ వచ్చిరటే! 98
- తే॥ గీ॥ ఆ యువతిపేరు కణ్ణగి యంట! దాని
కగు వరునిపేరు కోవల నంట! నేడె?
జేపా? నిశ్చితార్థంబు వర్తిల్లునంట!
ఇదియ జరుగఁబోయెడు వృత్త మింతులార! 99
- చం॥ అని పలుకంగఁ గణ్ణగి దృగంచల పాటలకాంతి సోకి యా
నన మరుణాంబుజంబుగ; మనంబునఁ జొక్కియుఁ దెచ్చికోలుపె
న్గినుకఁ గలంగుచున్, సకుల, గేలికిఁ బూసఁగఁబోవు వారిఁ ద
ర్జని బెదరించి వైచెను విలాసపయోజమునన్ బ్రయంవదన్ 100
- సీ॥ కణ్ణగి కరకేళి కంజాతతాడనం
బునకుఁ బ్రయంవద బున్నమనుచు
నున్నమా టన్నందు కులుకేల? పెండిలి
యాడవో మగవాని ననుచు దెప్పె
దానుగా నాడదు తలిదండ్రు లూయను
దాఁకని యొక్కర్తు తాఁకనాడెఁ
జక్కెర చేదని జంకెడు జవరాలు
క్షితిఁ గల్గినదని యొక్కతె వచించె
- తే॥ గీ॥ పెండిలికి మున్న యీపాటి బిగువుచూప
కున్న నలఁతిగాదే' యని యొర్తు గొణగె;
'గ్రొత్త పెండ్లికూతుర!' యని కొసరి కొసరి
చిట్టకము లాడు చొక్కతె చిలికి నవ్వె. 101

సీ॥ గువ్వకోల్లొని తన కూర్మిబోట్లటు గేలి
 సేయంగఁ గజ్జిగి చిటపటమను
 చీప్రియంపద మీకు నేదేదియో చెప్ప
 నదియెల్లయు విని సత్యంబటంచు
 మది విశ్వసించి నామర్మంబు లుచ్చిపో
 మీ రాలిఁగొంటిరి; మిమ్ము నెల్ల
 వెకసె కోదండంబు వేయింపకున్న నా
 పేరు కజ్జిగి కాదు; వెజ్జులార!

ఆ॥ వె॥ ఆలు లేదు; లేదు చూలు; కొడుకు పేరు
 సోమలింగ మన్న సామెత వలె
 నున్నవిగద మీదురుక్తులంచు గృహభి
 ముఖిగనైనఁ బిఱుదఁ బోయి రెల్ల

102

—: కజ్జిగి--కోవలనల సమాగమము :—

తే॥ గీ॥ అంత నొకదినమ్మున నిశ్చితార్థమయ్యె
 బంధుజన సమక్షంబునఁ, బరిణయోత్స
 వంబునకుఁ బురోహితుఁడు తద్వాసరమున
 నిర్ణయించె ముహూర్తం బనింద్య మొకఁడు.

103

సీ॥ పురమునం దెల్లెడ మొదలయ్యె నంత న
 లడలఁ గావేరిపుష్కరమహామ
 హం భామహంబున కాండాశ్శిమనైక్కను
 కజ్జిగితోబాటు కదలి వెడలి;
 రవ్వారి పిఱుదఁ బ్రియంపద మొదలుగఁ
 గూర్మిబో ట్లెల్లరు కొలువఁజనిరి;
 వారి కొక్కయెడఁ గోవలను, మసత్తువాళ
 పండిన భాగ్యంబు పగిది నెదురు

తే॥ గీ॥ పడిరి; కజ్జిగియు మసత్తువాను ప్రక్క
 నున్న మధురమూర్తిని సఖివ్యాహమునకు
 వెనుకగా నిల్చి కనుగొని తవిసె; నతఁడుఁ
 గజ్జిగిని నిర్మిమేషంపుఁ గమలఁ జూచె"

104

తేగీ॥ ఒకరి కుశలవృత్తము మఱియొక్క రడిగి
కొని తమతమ హర్ష్యములకుఁ జనిరి; చనెడు
తఱినిఁ గణ్ణగి చెలికత్తె లెఱుఁగసుండఁ
దిరిగి చూచుచుఁ బ్రియు తరితీపు వెంచె; 105

మ॥ మదనుం డెండె, జయంతుఁడెండె వరుడన్మాటల్ వయస్యల్ ప్రియం
వదతోబా టొకగొంతుతో బలుకఁగా స్వాహా వధూస్వామి భా
గ్యదుండె మాకని యామనైక్కను విభుం డాండాళు సానందులై
రెద, నుద్వాహమహాగమంబునకు నన్వీక్షించు చెంతేనియున్, 106

తే గీ॥ ఆపలుకు లెల్ల వించు లీలాపయోజ
పత్తములు లెక్కవెట్టుచు స్వజనయిత్రి
పార్వ్యమున నభేముఖియు పలుక కుండఁ
గణ్ణగియుఁ బెండ్లిరాక నుత్కంఠపెరుగ. 107

—: కోవలన్ కణ్ణగుల వివాహ మహూత్సవము :—

తే గీ॥ పెండ్లి రానున్నదని మగపెండ్లివారు
నాడు పెండ్లివారును సప్రయత్నముగ స్వ
కార్యముల ముగిసి యొండెమి కానరైరి;
ధారుణి నెవరి లోకంబు వారిది గద. 108

సీ॥ శుభము హూర్తదిన మించుక గదియఁ బురంబు
సొంపుగా సమలంకరింపఁబడియె
నుభయపక్షముల బో ట్లుద్వాహమహమున
కనుపమాలంకరణాభిలాష
నడరి మైదీవల నాభరణ ప్రసూ
నములు దాలిచి గజేంద్రముల నెక్కి
యుత్సవంబుగఁ జను చొక్కొక్క పిథిలోఁ
దమకు సన్నిహిత బాంధవుల, నగరి

తేగీ॥ పెద్దల, సుహృజ్ఞుల నెల్లఁ బిలిచి రుత్స
వముల రెండవ యింద్రలోకఘనఁ బురము
పూర్వ మెన్నుండు నెఱుఁగని పాటుపు దాల్చి
యఖిల మంగళైక నిధాన మయ్యె; సంత.

సీ॥ స్వభవనములనుండి బయలుదేరిన వధూ
 వరుల జట్లొక చతుష్పథమునందు
 నెదురుకోల్ తగ నిర్వహించి సతౌర్యత్రి
 కంబుగఁ జంద్రరజంబుఁ బరిమ
 ళార్థంబు పఱపుచు సాతపత్రంబులై
 మడపులపైఁ గాలినడకఁ జనగఁ
 బిఱుఁద నుల్లెడఁకిందఁ బేరహం ద్రరివేణి
 మున్నగు వస్తువుల్ మోచి తేర

తే॥గీ॥ నక్షత్రలు, పుష్పములు, లాజ లబల లెల్ల
 మఱిమఱిఁ గురియఁ గళ్యాణమండపము. వ
 ధూవరులు జేరుకొనిరి; గోధూళిలగ్న
 సమయమునకు నూతనరతిస్మరులు వోలె”

110

సీ॥ పాహళించిన యాభిముత్యాల సరములు
 నలుఁగెలంకులకు వెన్నెలలఁ జిమ్మఁ;
 బొన్నంచుల జిలుంగు మొహమలు చాందినీ
 మించులు గుడుగుడు గుంచమాడ;
 గరుడపచ్చల మాతికలడాలుచాలు ద్వా
 రమునందుఁ బచ్చితోరణముఁ గూర్ప;
 రతనాల దివ్యల వ్రభ లుపయమసమా
 గతులకు నెల్ల నారతుల నేత్త

తే॥గీ॥ కదళికలు పొకటోదెలు కట్టఁబడ్డ
 స్తంభములు సేవకులువోలెఁ దనర నొప్పు
 పరిణయపు మండపము వధూవరులు చొచ్చి
 రనుపమంబుగ వివిధతూర్యములు మ్రోయ”

111

సీ॥ ద్వారమందున్న ముత్తైదువు లవ్యధూ
 వరులఁ దోడ్కొని తొన కరిగి పైడి
 పీటలఁ గూర్చుండఁబెట్టఁ బురోధ య
 థాశాస్త్రముగఁ బెండ్లితంతు జరిపె

తేడుపరి మాంగల్యదాయకములగు మం
త్రముల నుస్వరమధురముగఁ జదువఁ
జండుండు రోహిణీ సంయుక్తుడౌ పుష్క
రాంశమ్మునందుఁ గన్యాకరాంబు

తే॥ గీ॥ జంబు చేపట్టి యగ్నికి నప్రదక్షి
ణముగ సప్తపది యొనర్చి నగరిలోని
వారు సేసలు నల్లఁగా వరుఁడు తాళి
గట్టె మూఁడుముళ్లుగ వదూకంతసేమ 112

తే॥ గీ॥ అనితరవిభవమ్ముగ నైన యావివాహ
మహమునకు వచ్చియుండిన మహివిభుండు
ప్రథిమఁ బరివేతులైన దంపతుల మ్రోల
మూఁడుపిడికిళ్ళ సేసలు పోసి చనియె. 113

కం॥ సతి శిరమునఁ బతియును సతి
పతితల ముత్యాల సేనఁబ్రాల్ గురిసిరి; పె
న్నతుకముతో వాసంతీ
అతికయు సహకారము విరులంబలె నంతన్ 114

సీ॥ కొడుకుఁ గోడలిఁ గాంచి కురిసె నానందబా
ష్పముల మనత్తువాన్ సద్మతము
కూతు నల్లునిఁ గాంచి కూర్మి పెండ్లముఁ దాను
చనువు దాలిచె మనైక్కును ముందు;
అలుమగలఁ గాంచి యానందపారవ
శ్యము నొందిరి ప్రియంవదాది సఖులు;
కణ్ణి కోవలన్ కవ వాయుకుండఁగా
వతనని పలికిరి పౌఠజనులు

తే॥ గీ॥ ఈకుమారు లిర్వురును నూతేండ్లపంట
గా వేలయుదురు గాకని దీవెన లిడి
తెల్ల పుణ్యసతులు; పురోహితుఁడు శూప
చకుడు వధు వరంధతిఁ గాంచి రరుసఁజెనుగ 115

చం॥ పరిభయ మెల్లనుకా ముగిసె; బాంధవు లెల్లరు సాగి పోయిరీ;
కరణిని బెండ్లి నిప్పురి నొకండును మున్నొనరింపలేదటం
చరుసము పొంది రెల్లరుఁ బ్రియంవద మున్నగు బొట్ట నవ్వఁదూ
వరుల కభీష్టమున్ బొనరువన్ నియమించె మనైక్క నంతటన్ 116

సీ॥ వియ్యంకు లిరువురు విధిచోదితమ్ముగఁ
గులపురోహితులచే వెలయఁజేసి
రా దంపతులకు గర్భాధానమహ మెల్ల
యాప్తబాంధవుల సమక్షమందు;
సమలంకృతంబైన శశికాంత మబేమయ
వాసగేహమున నవ్వధువు వరుని

నొక్కటిగ నొనర్చి యొక్కొక్కరుగఁదదా
వాసగృహము తోనఁ బాసి చనిరి;

తే॥గీ॥ అల్ల నవ్వకొంచుఁ బ్రియంవదాదీ సఖులు;
హంసతూలికాతల్పంబు నంతికమున
నున్న తనదుచెంగటికి నొయ్యొయ్య డాయఁ
గోవలను, ధీతి వడఁకె నా గోల యంత. 117

మ॥ సభయోత్కంఠ తనుచ్యుతాంబరదశా సంరోధిదోర్నాళమై;
రభసాన్లేష పరాఙ్ముఖీకృత కుచప్రత్యంతమై;వామ్యభా
ర భృశాకుంచిత గూహితోరుజఘనప్రాగ్భారమై, కోవలన్
ప్రభుఁ జొక్కించె నవోధసంగమము నావాప్తైష్టమయ్యుం గడున్" 118

అ॥వె॥ వామ్యభారవశతఁ బైకొన నీయమి
వరుని మేనితాఁకు కరఁచి చెఱచు
కతన నేమొ? సొలసి సతి కొంత మెత్తనై
పూనె గేళికాభిముఖ్య మంత 119

తే॥గీ॥ బిగువు సడలె; గ్రీడన్ దృష్ట పెరిగె; స్మరుఁడు
కణ్ణిగిని గోవలనును వాకట్టుకొనియె
నాది నముషిత మాశ్చర్యమయ్యు నంత,
మందు ముషిత 'మా'శ్చర్యమై యడరె రతము; 120

- కం॥ తొలికోడి కూసె; నంతటఁ
జెలుపుని కొఁగింటఁ గూర్చు చిలుకల కొలుకుల్
మెలకువగెని; రజ్జంబుల
వలపులు వ్యాపించె; జుక్క ప్రాగ్గిశఁ బొడువన్ 121
- కం॥ ఆరుబోదయ మయ్యెన్; బు
ష్కరిబో నలినీ ముఖాంబుజంబులు విరిసెన్;
మరుదంకరములు వీచెన్;
బరగెన్ బెలదెలనికాంతి నాల్గచెఱగులన్ 123
- కం॥ పులుఁగులు కలకలఁ గూసెన్;
బలుచన గాఁజొచ్చె దమము; పంకజవనముల్
కలకలలాడఁదొడంగెన్;
గలువలు ముకుళించె; దోటికదుపులు మొఱసెన్ 123
- కం॥ తరుణవరుని బిగికొఁగిటఁ
గరంగి యరనలఁగియున్న కణ్ణగియును, నం
బరమును. అవికను, దుఱుమును
సరిదిద్దుచు వెలికి నల్లఁ జనుదేరంగన్ 124
- ఉ॥ అంతకుమున్నమేల్కనిన యాబిడబోట్లు ప్రియంవదాదు ల
ల్లంతనఁ జూచి క్రమ్మికొన నవ్వు కలంగుచు మోవి జెక్కులన్
గ్లాంతతనూలతన్ స్వవననంబునఁ గప్పిన; బోటులున్ గబా 125
జొంతములన్ హసించిరి వరాధిగత స్మరజ్ఞంభవోద్ధతిన్
- సీ॥ ఆలుమగల స్నానమార్చి దువ్వలువలు
కట్టనిచ్చిరి యుడిగంపుఁజెలుయ;
లమృతోపమానంబు లభిమతాహారంబు
లాండాళు కూతున కల్లునకను
దివన మొనంగుచుఁ దియ్యంబుఁ నెయ్యంబుఁ
బెనచుచుండుట మనైక్కనుకు నచ్చె
అభిమతభోగంబు లనుభవించుచు నత్త
వారింట నుండఁ గోవలను; కొన్ని

తే||గీ|| దీనము లిప్పగిదిఁ గడచి చనినయంతఁ
గోటరమునకుఁ దమముద్దుఁగోడలిఁగొని
పోవఁ గమనైక్కను భవనమునకు వచ్చి
రత్తమామ లిర్వురొక పుణ్యాహమందు. 126

...: అంపకము :...

తే||గీ|| అవనిపతు లేనియును దమయాతృజలకు
నీయనంతటి యరణంబు నిచ్చి కూతు
నల్లు సాగ ననుపుచు వియ్యంకులు విన
ననె సభార్యుడయి మనైక్క నల్లున కిటు 127

చం|| కడు మృదు వీకుమారి; యొకకార్యము సేసి యెఱుంగ దెన్నెడుకా
బొడమె హుతాశునత్కరుణఁ బుట్టకపుట్టినదౌట మేము ప్రే
ముడి బెనుపారఁ బెంచితిమి; ముద్దును గోమును మాకు దీన నె
క్కుడు; సుకుమార! దీనినెటు కూర్తువో? యేగతి నేలుకొందువో? 128

సీ|| అని వాకొనుచును వియ్యంకులతో వెండి
యును 'మీకుఁ జెప్పఁదగినది లే దొ
కందై; న నొకమాట కణ్ణిగి మీబిడ్డ
గాఁ జూచికొనుఁడు; మా కంటిపాప
గాఁ జూచుకొంటిమి కన్నది మొదలుగ;
గోల యియ్యది; యెట్లు కోటరంబు
సేయునో? యనుచు మాచిత్తంబు వడఁకు; నై
నను మిమ్ముగని యూజుటను వహించు

తే|| గీ|| నని పలికి కణ్ణిగినిఁ గాంచి 'యమ్మ! మమ్ము
నట్లు నీయత్తమామల నాదరించి
పతికి నెదురాడక యుభయవంశములకు
వన్నె దేవమ్మ యను చక్షిబాష్ప మూసె|| 129

కం|| కనులం బాష్పం బూనిన
మనైక్కనును గాంచి బంధుమహిళలు నాండా
ళును గణ్ణిగియును నాళీ
జను లూనిరి యశ్రువులు వెసఁ బ్రయంపదయుక 130

తే.గీ॥ కణ్ణగినిఁ కోవలనునకుఁ గానిపించి
బొప్పముఁ దుడిచికొనుచు వైస్వర్య మొదవ
మాటికినిఁ గ్రేటుకొనుచును బోటు లెల్ల
విని మెయి గరుపాటు వహింప ననియె నిట్లు॥ 131

చం॥ కొడుకునకంటె నెక్కుడుగఁ గూర్మినిఁబెంచిరి తల్లిదండ్రు లీ
ఋడుత; ననుంగుబోట్లమయి ముచ్చటఁ గూరుతు మేము దీని, కీ
బిడ భవదీయ హస్తమునఁ బెట్టితి, మీ రుచిరాంగి నీవు నె
న్నడు విడకుండు బొప్ప నయనప్రియ! పూవును దావియుంబలెన్॥ 132

తే.గీ॥ అనిన నశ్రులు విడుచుచు ననుంగుబోట్ల
నెల్లరిఁ గొఁగిటం గ్రుచ్చి; తల్లిదండ్రు
లకుఁ బ్రణామం బొసఁగి కోవలనుకుఁ బిఱుదఁ
జాన యత్తవారింటికి సాగిపోయె॥ 133

శ్రీ రస్తు

మంజీర విలాసము

ద్వితీయ ప్రకరణము.

... కణ్ణగి యత్తవారిల్లు చొచ్చుట.

కం॥ తముఁ బాయుటకంటెను గూ
రిమిబోటులఁ బాయుటయ దరికొలుపు సుత నం
చు మనైక్కను దలఁచి యనిపె
నమితభయంబునఁ బ్రియంవదాదుల వెనుకఁ 1

శా॥ తల్లిం దండ్రినఁ బాసివచ్చిన మనస్తాపంబు దావాగ్నియై
యుల్లంబుక దరికొల్పు చుండినను. సద్యోజాత కాంతానురా
గోల్లాసామృత సారపానముద మెంతో నైత్యముక గూర్పు రం
జిల్లెన్ గణ్ణగి కోవలక భవనలక్ష్మీదేవి నా బచ్చగక॥ 2

సీ॥ జననీజనకులకు సములని తలపోసి
యత్తమామల సేవ లాచరించుఁ;
బతియ ప్రత్యక్షదైవంబని యెంచి త
దభిరుచి కనువుగ ననునరించుఁ;
గులబంధువుల కెల్లఁ దలలోని నాల్కగా
వరలి సద్గృహిణి యప్రథ వహించుఁ;
బలుకుబ్రల్లదన మెవ్వలనఁ జూపక యింటి
కరుదెంచు పేదల నాదరించుఁ;

తేగీ॥ దల్లిదండ్రులకర్హయౌ తనయ యంచు
శ్వశురుల తలంపునకుఁ దగ్గ వధు వటంచుఁ
బురము వారలు వేనోళ్ళఁ బొగడుచుండ
నచిరకాలానఁ గణ్ణగి యసము గాంచె!

—: గోవలన్ కణ్ణగుల వనవిహారము :—

- చం॥ అనుదీవసంబు కణ్ణగి ప్రియంవదతోఁ దనుఁగొల్వఁ గేలికా
వనలతికా నికుంజములఁ; బ్రాంతవిలాస మహీధ్రభూములన్
స్వనదలికంకణాంబురుహపాణ్ణమనోహరపద్మినీవధూ
ప్రణుత సరస్త టంబుల నిరంతవిహారము సల్పుఁ గోవలన్॥ 4
- కం వనితామణితోఁ గేళీ
వనమున విహరించు చొక్కపరిఁ గణ్ణగికిఁ
ననిచిన యొకచూతలతిక
వనప్రియన్ సప్రియఁ గనఁబఱచుచుఁ బలికెక, 5
- చం॥ నునుఁజిగురాకు లిచ్చుచు, దనుంగొనవేడుచు, మోము మోమునక
జొనుపుచు, గాళ్ళవ్రేళ్ళఁ బడుచుక; బయివ్రాలుచు; ద్రోఁపుగాం
చుచుక
ననుపున వేడు కాంతుని వనప్రియ యొల్లదు; మౌగ్ధ్య మూనియో?
మునుపటి వానిధౌర్త్య మెదఁ బూనియో? పైకొను సిగ్గుబల్మినో? 6
- చం అనవిని పల్కుఁ గణ్ణగి ప్రియా! యొకనాడు వనప్రియుండు వీఁ
డనయము సేసియుండుఁ బ్రియకంచుఁ దలంచెడ; నప్రియంబు సే
యనియెడ నింతధూర్త యగునా యొకకామిని? యన్యభోక్త నం
గనలు సహింతు రేగతి? మగల్ విటకాం ద్రవు టప్రసిద్ధమే? 7
- కం॥ అనరాదు గాని కాంతా
జనంబు తమిగలది యథ్వాగ్నైగణ మహిమం
బున నడచి పడక ధైర్యము
కనిపింపఁగఁ జేయు; మగలు కలఁగుదురు తమిక॥ 8
- కం॥ చెలువుగఁ బలికిన చిలుకల
కొలికిని గవుగిటికిఁ దార్పఁ గోవలను దృగం
చలమునఁ బలువ నది ఝళం
ఝళత్కటకచరణ యగుచుఁ జనె నవ్వలకుక 9
- కం॥ ఆరావమున కలరి మం
జీరము లియ్యవి త్వదంఘ్రిసితములు కలమం

జీరంబులు సత్యమ రం
భోరూ! యనఁ గాంత స్వప్రియున కిట్లనియెన్
సీ॥ ఇచ్చినది మదంబ యియందెయల నాకుఁ
బ్రాభృతకముగఁ బాత్రంబ నంచు
మును తొడితొడిసెంచియను విభుం డివ్వాని
స్వయముగా మాకుంటుంబమున కొనఁగె
పీనిగర్భంబున వెల మదింపునకు నె
క్కఁగరాని పద్మరాగములు కలవు;
ఈ యందెయలతోడ నెనవచ్చునవి యీప
దారు లోకంబులయందు లే వ

తేగీ॥ టంచు మాతల్లి యెప్పుడు వచించు స్వామి!
ప్రాణతుల్యంబు లీనూపురములు నా క
నంగ బోటియు దానును నాటి వనవి
హారము ముగించి చనిరి స్వహర్యమునకుః
సీ॥ నిత్యాన్నదానంబు నెఱపుచు నతిథిస

క్కారాలకు మొదటి తానకమయి;
నృత్యగీతాదుల నెఱి యెఱింగి లలిత
కళలకుఁ బ్రభుఁడను ఖ్యాతినంది
పాటకచేరీల బాగోగుల విమర్శ
నైపుణి జాణతనంబు సూపి
పలుతెఱంగుల జానపద నృత్యములలో న
ఖిలమర్మముల కొలందుల గ్రహించి

తేగీ॥ నగరి నేమూల నేభవనమున నేని
నిర్వహింపంగఁ బడుచున్న నృత్యములకుఁ
దప్ప కేగుచు నాట్యప్రదర్శనాతి
లంపటుం డనఁదగఁ గోవలన్విభుండు॥

—: చిత్రపతి :—

ఉ॥ ఆపురి నాట్యరంగమున ఖ్యాతి వహించి వసించు నాట్యవి
ద్యాపరసిమ చిత్రపతి యన్వెలచేడియ యొర్తు కెక్కడే

నా పువ్వుఁబోడి నాట్యమన నప్పురి యంతయుఁ బోయి కన్గెనున్
తేపును మాపు నమ్ముదము తెమ్మి గగుర్పొడువంగ గాత్రముల్ 13

తే॥గీ॥ రాజులును వారిసుతులు నా రాజవవన
లాస్యభంగిమములకు లాలసు, లగుదురు;
కోవలన్ దానియాట నెక్కెటియుఁగూడఁ
దప్పి యెఱుఁగఁడు నృత్యగీతములఁ బేర్చి॥ 14

— ఊర్వశి శాపవృత్తాంతము —

సీ॥ ఒకనాఁటిరాత్రి సెజ్జకుఁ గణ్ణగిని దార్చి
కోవల నిట్లనుఁ గులవదూచి;
కిన్నగరంబునఁ జెన్నెందు నొక్కర్తు
వారభామిని చిత్రపతి యనంగ;
ననవద్యనర్వాంగియైన మాధవి దాని
కూతురై కొమరారుఁ గులుకులాడి
నృత్యగీతాదులా నెఱజాణ కుద్భవిం
చినదాది వెన్నఁబెట్టినవి యండ్రు

తే॥గీ॥ పేరుగలయది సామాన్య వేశ్యగాదు;
మున్నగస్త్రు శాపంబునఁ బుట్టువొందె
నంట యూర్వశి మాధవి యనెడు పేర
నిచట; దాని వంశంబున నిదియుఁ బుట్టె 15

కం॥ అనవిని సతి యేకారణ
మున నాయూర్వశి కగస్త్యముని శాపం బి
చ్చెను? వినఁగా నొత్సుక్యము
జనించెఁ దెలుపు మనఁగఁ బతి సతి కిట్లనియెన్ 16

సీ॥ ఒకదినంబున నిండ్రు నోలగంబున లాస్య
మూర్వశి యెనరించు చుండె మున్ను;
భామయాటకుఁ బ్రక్క వాద్యముగ సురర్చి
మెలకువగా వీణ మీటుచుండెఁ
గాని నారదునకే కతముననో లయ
తప్పిపోవుచునుండె; దాన నున్న

యింద్రసూతి జయంతు నీకించు చాటపై
మనసుపెట్టక తమి మునుగుచున్న

తేగీ॥ యూర్వసికిని దాళము దప్పమండె; మొదటి
నుండియును దాని గమనించుచున్న సభ్యు
డయ్యగస్తుండు కోపంబు నాగలేక
వారిరువురికి నిట్లు శాపం బొసంగె;

17

సీ॥ ఈయవకృతి కూర్వశీ! యీవొక గణిక
కిల నర్తకిగ నుదయింతు గాక!
స్వల్లౌకవతితనూభవుడు జయంతుండు
పుంకీచకంబుగఁ బుట్టుగాక!
కావేరిపురమునఁ గాగల యింద్రోత్స
వముల నీసంతతివారు నీవు
దక్కిచకంబునే తాళవుఁ గోలగా
దీర్చిదిద్దుకొని నర్తింతు గాక

తేగీ॥ అపుడు పాకశాసని యాట కాక గాక
వంశలాన్యదండంబు పరగుఁ గాక
అట్లు విబుధనాయకుని మీరర్చనములఁ
గొలిచినట్టి వారలుగఁ గాగలరు గాక

18

తేగీ॥ కలహభోక్తయశద్ధకు ఫలముగ భువిఁ
దన్మహతికిఁ బ్రాశస్త్యంబు తగ్గిపోయి
దానితోడఁ బోటిపడఁదగిన పెక్కు
విధములయిన జంత్రములు వెలయుఁగాక!”

19

కం॥ ఏవంవిధ శాపంబునఁ
గావేరిపట్టణమున గణికగ, నావి
ర్భావం బొందెను మాధవి
గా, విబుధాపురన యుర్విఁ గళల కిరవనన్

20

తేగీ॥ నయనలేహ్యమౌ ప్రాయంబు, నాట్యగీత
కళలఁ బ్రాభవస్థాన. మె క్కడను గనని
యంగసౌష్ఠవం బొప్పు నాయాటవెలది
ప్రజలఁ బ్రగ్రహకృష్టులంబలె నొనర్చె

21

సీ॥ ఆసమయమునన నాదేశము నిరీతి
గా నుండుటకు నైయగస్త్యమౌని
యాదేశమునఁ జోళభూదారమణి తొడి
తొడిసెంబియను నిండునిమహంబు
ప్రారంభ మొనరించె; నయ్యింద్రు నాజ్ఞ భూ
తవతుక్కుమన్ గ్రామదైవతంబు
పాపులఁ జోరులఁ బట్టి శిక్షించుచు
నుండె; నామొదటి యింద్రోత్సవంబు

తే॥గీ॥ నందు నాడె జయంతు రూపాంతరమయి
కెరలెడు లయనిర్దేశక కీచకాను
సారముగ మాధవియు, దాన శాపముక్తి
జరుగ నమరావతికి వారు మరలఁ జనిరి

22

కం॥ ఆమాధవి సంతతివా
రేమర కింద్రోత్సవమున నేటేట నమ
స్తామోదముగ నొనర్తు ర
సామాన్యములైన నృత్యసంగీతమ్ముల్
.... మాధవి ...

23

ఉ॥ ఆవెలయాలు చిత్రపతియాత్మజ మాధవి చారుతా విశే
షావహ సుందరాంగలతికాంచిత యౌటయ గాఁక నృత్యవి
ద్యావిభవాధిరాజ్యము ననన్యముగాఁ గొని పేరుగొన్న ప్ర
జ్ఞావతి; దానికీడనఁగఁ జూలిన నర్తకి లేద యిప్పురిన్

24

సీ॥ ఐదవయేటనే యాకన్యక యనన్య
సాధారణప్రజ్ఞ జనని యెఱిగి
యిన్నగరమున సమీడ్య నాట్యాచార్యు
నొక్కని దానికి నొజ్జఁ జేసె;
నాతండు దేశిమార్గాభిధములయిన
నృత్యగానమ్ముల నేరుపరి, భ
రతనిగదిత భావరాగతాళంబులఁ
బలునాట్యభంగిమంబుల బుధుండు;

- తేగీ॥ వల్లకీమురళీ వాద్యవాదనముల
సమ్యగవబోధుడు డ్రమిళసంస్కృతముల
మధురతర గేయకారుఁ, డమ్మహితుశిక్ష
నాటపాటల మాధవి యతిశయించె 25
- కం॥ పదునైదేడుల ప్రాయము
మొదలపుటయ నృత్యగానములఁ గన్నాకై
యెదుగుచు మాధవి కీరితి
నదభ్రముగఁ జోళరాజ్య మందు గడించెన్. 26
- తేగీ॥ గానమందేని నృత్యమందేని రూప
మందునేని లావణ్యంబు నందునేని
దానికి సరి యాచోళభూధవుని యేలు
బడి, నెకర్తయు లేదని పల్కుటరుదె? 27
- కం॥ ఆ మాధవి సౌందర్యం
బేమోహనగాత్రులం దొకింతేనియు లే
దా; మె కళావైదుష్య మ
సామాన్యంబని యశోధ్వజం బెత్తఁబడెన్ 28
- కం॥ కన్నుల పండువుగా నా
వన్నియల మిఱారి నృత్యభంగిమముల మున్
గన్నాడఁ గణ్ణగీ! నీ
వున్నాతో వచ్చి చూడఁబోలు ననంగన్ 29
- కం॥ నీయభిరుచి కనుసారిణి
నై యే వర్తింతు; దానియాటఁ గనుఁగొనన్
నాయెద తమిగొనె; తేఁపటి
సాయంతన మీవు నేనుఁ జనుదము స్వామీ 30
- కం॥ అని పలికిన కణ్ణగిఁ గను
గొని హర్షాంబునిధిఁ దేలెఁ గోవలను; హృదీ
శుని సంతసపఱిచితి నని
వనితయు నుప్పొంగె; సంతఁ బలవల వేఁగెన్ 31

...: మాధవీ నృత్య సందర్శనము :...

సీ॥ తెలవారుటకు మున్న తలిమంబు వీడి యా
 ల్మగ లిరువురును కాల్యములు దీర్చి
 క్రమముగాఁ గులదైవతముల కెల్లను యథా
 పూర్వముగా భక్తిఁ బూజసేసి
 యంగరాగముల మైనలఁది యంగకముల
 నవరత్నముల భూషణములఁ దాల్చి
 పలపుల కెరటాలు నలువలంకుల నించు
 పూలసరములు క్రొమ్ముడుల ముడిచి

తే॥గీ॥ ఆవనిపుల కుచితమయిన యాన మెక్కి
 చిత్రపతి యున్న హర్మ్యంబు చేరుకొనిరి
 సంజవేళఁ గళాసరస్వతి యనంగఁ
 గ్రాలు మాధవి నృత్యంబు గాంచుకొఱకు

32

సీ॥ వారిఁ గన్గొని చిత్రపతి లేచి కేల్మోడ్చి
 యొక పట్టుపాన్పున నునిచి లోని
 కరిగి, నీనృత్యంబు నాలికిఁ గాన్పింప
 నోయేమొ? మాధవీ! యువిదతోడ
 పచ్చియున్నాఁడు కోవలను, నీవును బద్ధ
 పరికరవై రమ్ము వారికడకు.
 నిదె వచ్చుచున్నది యేమియుఁ దడవులే
 దని మున్న చని తెల్పుదును లతాంగి!

తే॥గీ॥ యని వచించి వారికడకు నరిగె మఱల;
 మాధవి గృహీతనేపథ్యమండన యయి
 వచ్చు చొక చిల్కదివ్వెకంబంబునీడ
 నిలిచి కజ్జిగిఁ గనుగొని తలఁచె నిట్లు

33

ఉ॥ తామరగద్దె వీడుకొని ధాత్రికి డిగ్గిన లక్ష్మియో యనం
 గా మెఱుఁగాఱు నీతరుణిఁ గాదని; కాళ్ళల వ్రాలి దీననై
 యీ మధుసూదనోపముని నెంతయు వేడితి నే నితండు నా
 మోమయినం గనం డ;యినఁ బోలదు పక్కన నాకు వేసరన్

34

- తేగీ॥ ఆటపాటలఁ బ్రితియన్ వ్యాజమున ని
తండు నాకయి వచ్చు నన్ తలఁపుఁ గలిగి
తైవనపడుబోయని యుంటిగాని నామ
నొరథము నిజముగ 'నేతిబీర' యయ్యె 35
- చం॥ అనితలపాసి మాధవి యొయారపుటొప్పున నేగుదెంచి న
న్ననినడు ముబ్బుగుబ్బుల వణంకుచు నుయ్యెల లూఁగ. సోగ వా
ల్లనుల మెఱుంగు కోవలను కణ్ణగులన్ మిఱుమిట్లు గొల్పుగా
విసతియొనర్చె వారలకు వేడుక నాట కుపక్రమించుచున్ 36
- తేగీ॥ ఒజ్జపై పాట పాడంగఁ. బజ్జ నున్న
తల్లి తాళంబు సఱచంగఁ దాను బాట
భావ మభినయించుచుఁ బదద్వయము కదపె
నల్లఁ బెట్టెడ గజ్జయల్ ఘల్లుమనఁగ 37
- ఉ॥ కంకణనికృణం బొలయఁగా, జఘనాంచిత హైమమేఖలా
కింకిణికల్ నదింప. నునుగ్రేల్పడ యూఁగ, నితంబ మాడ మీ
నాంకపతాకయట్లు మెయియంతయుఁ దూఁగఁ. మొగంబు గీతభా
వాంకితమై రహింపఁగఁ దదగ్రమునన్ బచరించె నృత్యమున్ 38
- కం॥ ఒకచె క్కొకచ న్నొకబుజ
మొకతొడయును నొకనితంబ మొకబరియం గొం
డొక కనరా నొరగ నా
పరియ నిలిచెడుదిన నొక్కస్తంభముపాంతన్ 39
- తేగీ॥ డాని యాటకుఁ గణ్ణగి తనిసి నాధు
వదన మికించెఁ నాతఁడా వారయువతి
తత్తదవయవ ప్రసితనేత్రమ్ములు దివి
యంగ నేరక పతిచేష్ట నరయఁడయ్యె 40
- తేగీ॥ మోహితుఁడయి తేరినవాడుబోలె నతఁడు
కణ్ణగినిజూచి యేడేని కాన్క నిట్లు
ననుచుఁ దనకంతమున వ్రేలు హార మొకఁడు
జేరఁబిల్చి మాధవి కంతసిమి వైచె 41

తేగీ॥ అతని చేతఁకు సోఁకి యయ్యాటవెలఁది
చనులు పులకించె: హర్షవిస్ఫారలోచ
నముల వానినిఁ బానమొనర్చునదియుఁ
బోతెనై మెల్లగ మరలిపోయె నదియు; 42

ఉ॥ అంగజుతేరి వారువమునట్టుల మాధవి నర్తనంబు సే
యంగని తత్పరుండఱున యాతని వృత్తము మ్రొంగలేక క్ర
క్కంగను లేక కణ్ణిగి వికార మొకండును జూప కింటి కే
గం గనుగొల్పు, నాతఁడును గాదన నేరక యేగె దానితో 43

—: కణ్ణిగి కోవలనుల వికాంత సంభాషణము :—

సీ॥ నదనంబుఁజేరి మజ్జనమాడి తొడి పూని
షడ్రసోపేత భోజనము సేసి,
మోహనమందీరమున కేగి, క్రొంబట్టు
పదుకఁ గూర్చుండిరి పతియు సతియు;
నంత నాపహతి స్వకాంతునకుఁ గరాంబు
జమునఁ గప్పరవీడియముతుఁ నొసంగ
నతఁడు దానినిఁ బరధ్యానముఁ గొనంగ
"నాథ! మీరేదో మనంబునందు

తేగీ॥ తలఁచుచున్నా రనఁగ నాతఁ డులికిపడి న
తాంగి! మాధవి నృత్యవిద్యానవద్య
భావముఁ డలించుచుంటి, నీవయి నుపేక్ష
పూనుటగ నీవు తలవంగఁబోకు నకియ! 44

ఉ॥ నాయెడ నున్నదాన వెకనాతికి వెఱ్ఱోకదాని కిందు నే
నీయను జోటు నెన్నడు నొకింతయు, నుండరి, నృత్యగీతవి
ద్యాయతనంబు మాధవియు నక్షుల కెక్కునుగాని యోవరాం
గీ! యెటు లాత్మకెక్కుఁ డలక్రిందుగఁ దాడవ మాచరించెనే 45

తేగీ॥ నృత్యసంగీతములపైని నెమ్మివలన
మాధవియెడ వహింతుఁ బ్రేమం బొకింత
దాన నటనిటనుం బరధ్యాని నైతి
నింత మాత్రంబగాక యొండెమి లేదు, 46

- కం॥ గానంబైనను, నృత్యం
బైనను నగ్గరఁచు వాన నతిలోలత్వం
బేనూనిన కతమున వే
శ్యానిలయమ్ములకుఁ బ్రాకుటయ్యె ననంగళా 47
- అ॥వె॥ వల్లభునకుఁ బక్షిపాతంబు నృత్యగా
నంబులంద వారవారియందుఁ
గాదని మదితలఁచి కణ్ణిగి హర్షబా
ష్పములు రాల వెండి పలికె నిట్లు 48
- సీ॥ అంతమాత్రమున కేయాపదయును రాదు
సుభగ! దానికి నాకసూయ లేదు
మాధవి నృత్యంబు మనసారఁ దిలకించి
యానందమును బొందుఁ డార్యచరిత!
ఆనంద మీ వొందు టానందమౌ నాకు
మీ మార్గగామిని! స్వామి నేను
ననిన కణ్ణిగి కాతఁ డాభిజాత్యము ధైర్య
మౌ దార్యమును గలయాలి వీవు,
- తే॥గీ॥ చారుతా విశేషంబున్న సాధ్వి! నీకు
నప్రియం బొనరించు టన్యాయ మనుచు
నాతి గాఢబాహుపగూహనము కాన్క
గా నొసంగిన నాకలకంతి కరఁగె; 49
- ఉ॥ అంతట నాలి కప్రియ సమాచరణంబున కోడి యావణి
క్కాంతుడు కోవలన్ దొలివికార మొకించుక మోసులెత్తినక
స్వాంతము చిక్కఁబట్టుకొని సాగఁగఁడు సంతతనృత్యగాన సం
క్రాంతమనస్కుఁడయ్యు వెలకామిని మాధవివాడ కేనియుకా 50
- తం॥ మాధవికథ యా నిబిడప
యోధర కణ్ణిగి మనంబునుండి తొలఁగె నే
యాధియుఁ దానెఱుగక ని
ర్బాధముగాఁ గోవలక బ్రవర్తిలఁ దొడఁగెన్ 51
- తే॥గీ॥ ప్రొద్దుపొడుపు క్రుంకుడులు నెఱుంగ కుండ
దయితతోగూడి యతఁడు ప్రత్యహము వాకొ

నంగరాని యానందమన్ వార్ది మునిగి
తేలుగ గనువారు ముక్కుపై వ్రేలుమోప
52

కం॥ కొడుకుం గోడలిగ గని యే
వడువుననే స్రుక్కు కెపుడు పండ్లసోకో మా
బిడ కడు పని మిక్కిలి త్వర
పడుచుండిరి లో మసత్తువాక దత్తతియున్
53

కం॥ కవవాయని జక్కవలని
యువజాయాపతుల వారి నొక గొంతుక నా
భువిలోని వారలెల్లరు
మివులం బొగడందొడగిరి మెచ్చుచు నెపుడున్
54

కం. ఆవిధి నడరిన కణ్ణి
కోవలనుల ప్రణయవార్ది క్షీభించుచు యుం
ర్నూవాత మొకడు భయదం
బై పీవం దొడగె విధి యననుకూలముగన్
55

ఇంద్రోత్సవమునకుఁగోవలన్ ను రాజాహ్వానించుట

సీ కరికాళచోళుఁ డాపురిలోనఁ బ్రారంభ
మొనరింపనుండె నింద్రోత్సవంబు
రాజుకొల్పిన నెల్లరసికుల మ్రోలఁ బ్ర
ప్రథమమ్ముగాఁ జిత్రపతితనూజ
మాధవి యయ్యింద్రమహమున నర్తింప
గావతఁ గాలికి గజైకట్టి
యాసమయంబున నారాజనర్తకి
యధిపుచే బహుమతి నందఁగవతె

తే గీ ఆ బహుమతి నేడు గొనుఁ గ్రయం బొసంగి
యట్టిసభ్యుని మాధవి యాత్మవల్ల
భునిగఁ జేపట్టఁగవలె నప్పరిని నద్ది
ముందునుండి యాచారమై పొదలుచుండె

- తే॥గీ: ఎవనిఁ గదలించి చూచిన, నెవని నోట
 విన్న నేమూల కేగిన నన్నగరిని
 మాధవీదేవి నృత్యమౌ మాటదక్క
 అన్య మొక్కండు వినుటకు నబ్బదాయె 57
- సీ॥ వణిగన్వయామృత వారాశిచంద్ర! క
 శాప్రపూర్ణ! కోవలన్ మహాత్మ!
 చైత్రపార్థమిని వాసవమహం బారంభ
 మౌ మననగరంబు నందు; దానఁ
 జిత్రపతితనూజ చిత్రనాట్యకళాస
 రస్వతి మాధవి రసికజనుల
 మ్రోల నృత్యమొనర్చు; నీలిలఁ గనుగొన
 రావలె నీవంచు రాజునొద్ద
- తే॥గీ: నుండి యాహ్వానపత్ర మొక్కండు వచ్చెఁ
 గోవలను క;దిగని వాడు కుముల దొడఁగెఁ
 నెల్లవారు నృత్యమునకు నేగ నిశ్చ
 యించుకొన నాతఁడి విధి నెంచఁదొడఁగె 58
- కం॥ మును మాధవి నృత్యముఁ గను
 గొని మోహంబు న్వహించి కులకాంతకు నా
 ర్తినఁ గలిగించితి; నాచదు
 రున కేనుం జనుటో? వెనుదిరుఁగుటో? యెఱుంగన్ 59
- శా॥ అనాట్యంబును జూడ రమ్మనుచు నాకాహ్వానలేఖా ధరి
 త్రినాధాగ్రణి పంపినాడు; చననే తోడల్కతో నన్ను నే
 మైనంజేయును; తేనితోడి పగ సర్వానర్థసంధాయః యొం
 దేనిం బోయితినేని ననే గణిక మైహేలల్ సతాయించవో? 60
- మ॥ సభ కే నేగక యుంట శ్రేయ ముట వేశ్యానృత్యముం జూచి మో
 హభరం బొందకయుండు పెంతయు నశక్యం; బింద్రియోన్మాద, మా
 గ భరం బెవ్వని; కుచ్చిపాతెడు కటాక్షశ్రేణి యొయ్యారి తా
 ర్ప భృశాకృష్టుడు కాని గండుమగఁ డెవ్వండి త్రిలోకిన్ విధి! 61
- శం॥ చిలుకల కొలుకుల వాల్యా
 పులకున్ బులకింపకునికిఁ బురుషుల దేహం

- బులు స్థాణువులో? గ్రావం
బులో? మహీధ్రములో? లోహములో? వజ్రములో? 62
- కం॥ వటబీజమంత మోహము
పొటిపొటి మోసె మొలకయి మొక్కై మానె
పుటపుట నగునె నూటా
ర్పుట తలమే యాసరోజురహునికి నేనిన్ 63
- ఉ దైవమ! యెట్టిచిక్కునకుఁ దార్పితి వింద్రునియుత్సవాన కేఁ
బోవక యుండరాదు; మఱి బోవనురా; దిదియెట్టులైన నా
చావునకే ఘటిల్లినది; సర్వము కణ్ణగితోడఁ జెప్పి యా
పాపని యేమిపట్కా నది పాయక చేయుట నాకు మేలగున్ 64
- కం॥ అని చింతించుచు నిజగృహ
మునకున్ జనుదెంచి భూవిభుని యానతియున్
దన కళవళపడుటయునున్
వినిచినఁ గణ్ణగి యొకింత విస్మయపడుచున్ 65
- కం॥ పురమున నింద్రోత్సవ మట
అరుదెమ్మని తోడు పతికి నాహ్వానమ్మున్
గరమర్థిఁ బంపినాడట
యదుగుట కనుమతి నను విఘ్నఁ డర్థించు నటే! 66
- ఉ॥ పొమ్మన నొక్క కీ డెడవు; బొమ్మనకున్న మఱొక్క కీడు ప్రా
ప్రమ్మగు మున్ను మాధవికి దక్కునొ యన్నభయమ్ము నాడు డెం
దమ్ము నగల్పుచుండె; నది తప్పిన దొక్కరవంత కాని దై
వమ్మెటు త్రిప్పనో యితనిభావము నన్నకలంత యేర్చు నన్ 67
- కం॥ కడచిన దినముల వల్లభు
నడవడి స్తుతిపాత్ర మగుచు నడచిన; దీక నా
గడనచెలివృత్త మీతని
యెడలో మాసినదియంచు నెన్నుదు; నైనన్ 68
- కం॥ మును చన్న నూయి, వెనుకకుఁ
జన గోయి యటన్న సూక్తి చందంబై నా

మన మురియాడుచు నున్నది;

వనోవిభున కేమి మాటుమాట యొసఁగుదున్

69

కం॥

పొమ్మన నోరాడదు; దై

వమ్మ శరణ్యమని యెంచి భామిని 'ప్రియ! నా

ట్యమ్మనఁగాఁ బంచప్రా

బమ్ములుగద మీకుఁ కాన నవయక చనుఁడి!

70

కం॥

ఆనవిని మొగమింతై నీ

యనుమతి యబ్బినది నాకు నౌ మేలనుచున్

దిని కట్టి, పూసి, తొడి యా

యన నగరారామమునకు నరుగుచు నొకచోన్

71

సీ॥

కన్నులఁ గాంచె నకాండంబుగా నొక

దారుణదృశ్యంబు; దరుణుఁ డెక్కఁ

డున్నతుం డేదియో యొక్కహత్యాభియో

గంబునఁ గూటసాక్ష్యం బొసంగి

నందుకుఁ గా తేనియానతిచేఁ దలఁ

గోల్పోవ నున్నాఁడు; కొమిరె యొకతె

యాతనిచెంత నత్యంతకరుణముగా

విలపించుచున్న; దావిడకరంబు

తే॥గీ॥

లందు నొకపసికూన బాలేందు వనఁగ

నొప్పియున్నది; 'ఈనాడుఁ డుర్విపిడి

చనిన దీనిఁబోషించెడు ననఘు లెవ్వ

రనుచునున్నది ధారగా నశ్రులురల

72

సీ॥

కని డాసి విస్మయంబున మునింగినవాఁడు

నుంబోలెఁ గోవలన్ యువకు పొంత

నున్న తలారిని నున్నమిత కురారు

నీతఁడెవ్వం? డీమె యెవతె? యేల

ఏడ్చుచు నున్నది? యీపాప యెవ్వరి?

దీకలరూపు నాకెఱుంగఁ జెప్పు

మనవాడితఁ డెక హత్యాభియోగంబునఁ

గూటసాక్ష్యం బిచ్చె; నుపేతుఁడైన

తేగీ॥ ప్రభుఁడు తలఁదీయఁగా నన్నుఁబనిచె; నిద్ది
వీనిపెండ్ల మీకనుగండు వీరు గన్న;
దితని నెడఁబాయ లేక యీ యతివ యేడ్చు
చున్నది; యనాధ" యని చెప్పె నున్నగూపు. 73

తే॥ గీ॥ వానిపల్కులు విన్న కోవలనునకు దృ
గంతముల నశ్రుబిందువుఁ లాత్మ శిబి ద
ధీచి జీమూతవాహనుల్ దోచినక గ
ళంబుఁ గ్రేటుకొం చతఁడు తలారి కనియె 74

ఉ॥ వినొక శంకలేక యిదె యెక్కెద వధ్యశిలక మృతిన్ గొనక
వీనికి మాఱు నన్నుఁ దెగవ్రేయుము నీవెద జంకుకొంకులక
మాని తలారి! తేనివచనంబును బొల్లుగఁగాదు నీవు నా
ప్రాణము వీనిప్రాణమునకై బలిగొంటకు సమ్మతించువే? 75

సీ॥ ఆపల్కు లాలించి యాతఁడియన మధూ
న్మత్తుఁడో? యొండె యున్మత్తుఁడో? య
టం చాకులపడి రెండవసారి యాపాద
మస్త మీక్షించి, తన్మహిత మంగ
ళాకృతియుఁ దదమూల్యాంబరాభరణాలు
తెలికించి. యతఁడొక దివ్యమూర్తి
యని తలపోసి సాష్టాంగకమ్ముగఁ బ్రణా
మశతంబు లర్పించి మాన్యచరిత!

తేగీ॥ ఇట్టి ప్రార్థన మున్నెట్టిడేని సేయఁ
డెంతయును విచిత్రంబన నంతమాత్ర
మునకు నేపుట్టియును మున్నిపోవ దొప్పు
కొనుమనుచుఁ గోవలన్ వేడికొనఁ దలారి 76

మ॥ 'నను నీవివ్విధి వేడికొంట యనఘా! న్యాయాపచారంబు; వీఁ
డనృతోక్తిన్ గలుపం బొనర్చెను నృపన్యాయాలయంబుక; మహా
త్ముని నిన్నీతనిమాఱు త్రుంచుట మహాదోషంబు కాదొక్కొ? రా
జనిదేశంబు నతిక్రమించుటకుఁ బూజ్యా! నేనపస్కారినే? 77

- కం॥ ఇరువదియేడులు ధరణీ
శ్వరు సేవించితి ప్రమాదపడక; ప్రశంసా
పరుడౌ నేలిక ననుగనఁ
దురాత్ము వీనినిఁ గృప విడి దోష నగుదునే? 78
- కం॥ నేనీ యనదాచారుని
ప్రాణము బలిగొందు ననుచు రాజభటుం డెం
తే నిశితకుఠారముతో
వాని శిరము భూమితలముపైఁబడ నఱికెఁ 79
- తే॥గీ॥ ధరణీఁ జాపకట్టుగఁబడ్డ తరుణుఁ గాంచి
మొదలు నఱికిన కదళికపాలె వాని
పత్నియును మూర్ఛమునిఁగెఁ గోవలను భీతుఁ
డై నిలిచె నట స్థాణువు నట్లపాలె 80
- తే॥గీ॥ కొంతకొంతగ స్థాణుత్వ మంతరింప
గోవలన్మహాత్ముండు సరోవరాంబు
వట్టినీపత్రమునఁ దెచ్చి యాననమునఁ
బలుచగాఁ జల్లి సతి మూర్ఛవలనఁ దేర్చి 81
- చం॥ పలికె నభాగ్య! కోల్పిడితి వల్లభుఁ; బోయినవారు రారు; దే
హులు తనువూనుచుండ్రు; విడుచుందురు; కొమ్మలఁబుట్టి రాలు నా
కులగతి: నెట్టివారు విధికోల్తలకుం దలయొగ్గ కుండలే
రిల' నని హేమటంకశత మిచ్చెను వెండియు నూరడించుచు 82
- కం॥ ఆయోదారపు మాటల
కాయోదార్యమునకా నతానన మది నెం
తో యాశ్చర్యంపడి యి
ట్లాయనతోఁ గ్రేటుకొనుచు నల్లనఁబలికెఁ 83
- కం॥ నీ యీ యీవి కృపాపర!
నా యీ కన్నకసుగందు నను ఖుద్బాధక
ద్రోయక కాపాడెడు న
య్యా! యే నీమేలు మరవనయ్య మహాత్మా! 84
- కం॥ కరుణాపరావతారము

పరిద్రజన యాతనా విదారణవక్షం

బరుదౌ నవత్వము నుధా

కరబింబము జలధికిబలెఁ గలుగుత నీకుకొ

85

కం॥

అని యాశీర్వాదము సే

సిన యాసతి వీడుకొల్పి శ్రీమంతుఁ డతం

డు నిమేషనాన్యవీక్షణ

మున నదిచనుచున్న మార్గమున్ గనుచుంకెన్

86

సీ॥

వృత్తంబునెల్ల నిరీక్షించుచున్నవ

ధ్యస్తలాధిక్యతుండు దానశర్వ!

ధర్మమును యథాతథమ్యుగాఁ బూర్తి సే

సిన నాకుఁ బారితోషికము లేదో?

యనిన దాతవ్య ముల్లెఁ జేలేదీనాఁటి

కని కోవలన్ బల్క నతఁడును దోర!

యొకబిడ్డ నాకును నున్నది; నేనంత

సంపన్నుడను గాను సామి యనుడు

తే॥గీ॥

నట్టియినఁ గొమ్ము నీయవత్సంబుకొఱు

నంచుఁ బదిపైడిమొహరీలు కొంచ కొనఁగె

నంతఁ గోవలనునకు వాడనియొ నిట్లు

సంభ్రమాశ్చర్యభయము లాస్యమునఁ గడుం

87

ఈ॥

ఈకలియందునుకొ సుజను లీదృఢు లిప్పురి మిమ్ముబోంట్లు ను

శ్రీకులు వాసముంట ప్రజసేసినభవ్యతపంబు; బొందెతో

నాకముసేరుపుణ్యాలు త్వదన్యులు పుట్టుట కల్ల! నీయశః

శ్రీకి జగంబు నాట్యఖురళీత్వము పూను వదాన్యశేఖరా!

88

కం

అనిపత్ని వాడును జనం

గను నేనీనాడు పుణ్యకార్యద్వితయం

బొనరించి సుకృతి నైతిని

నని కోవల నాత్మలోన నలరెక బిదపక

89

సీ॥

అచోటు వీడ్కొని యాతఁ డెక్కించుక

ముంగెలనికిఁ జాగి పొవఁబోవ

దవ్వున వాసబోత్సవ కలకల మమం

దముగఁ దత్కర్ణరంధ్రములఁ బడియె
నానంద పరవశులైన ప్రేక్షకులతో

నరనాథపథము క్రిక్కిరిసి యుండె
ఖడ్గహస్తలు, చాపకరులు, గజారూఢు

లాశ్వికులు రథికు లాదియైన

తే॥గీ॥

భటులు బాల్లబాల్లగ సూత్రపట్టినట్లు
నడచుచు నొనర్చు వివిధవిన్యాసములను
బొరు లెల్లరు వీక్షించి ప్రమదవార్తి
మునిగితేలుచుండిరి తలపోయ కొండు

90

సీ॥

పడయాచులును. మరవలును, వెల్లాలిలు
వడకులు మున్నగు ప్రథనజీవు
లొసైనికులలోన నత్యంతముఖ్యులు;
భటులెల్ల మరుపూరు పాక్కమునకుఁ
జెందినవారుగా, సేనాధిపతులెల్లఁ
బట్టణపాక్కము వారుగాఁగ
నుండిరి; వారికి దండ నినుముచల్లి
నను రాలనంత జనంబు గ్రామ

తే॥గీ॥

దేవతాలయ ప్రాంతానఁ దెట్టువయ్యె;
నమ్మహాదేవి కెడుట నాత్మార్పణంబుఁ
గొంచక భటు లిరువురు గావించుకొనిరి
ప్రజలు జేవెట్ట దేశ సౌభాగ్యమునకు

91

కం॥

ఇంతల నంతల వింతల
నంతముగాఁ గనుచు నగర నర్తనశాలా
ప్రాంతమునకుఁ గోవలనే
కాంతముగా నేగుదెంచె నణిముఠి పడుచున్

92

సీ॥

దివినుండి భువికి నేతెంచిన వైజయం
తమన నర్తనశాల యమరియుండె;
నందుఁ బ్రేక్షకులకు నాసేచనకముగాఁ
గల్పింపబడియె రంగస్థలంబు

పాడ వెనిమిదిగజములు వెడల్పేడుగ
జములు ప్రమాణంబు లమరునట్టు
లిరుదెసలందు రెండేసి తల్పులు దృగ
లంకారముగ నమర్పంగఁబడియోఁ

తే॥గీ॥ జుట్టుఁ బలువగల తెఱలు శోభనించు
చుండెఁ ద్రాళ్ళసాయమున దించుటకు నెత్తు
టకు ననువుగ నుండునటుల నొకయవనిక
కట్టగాఁబడియుండె సింగార మొలుక

93

కం॥ పలుచని యద్ధపుబిళ్ళల
వలె మెఱసెడు కోవిదారఫలకంబులఁ గ
న్నుగలవండువుగా రం
స్థలవేదిక తీర్పుఁబడి సజావై యుండెన్

94

సీ॥ రంగస్థలముచుట్టు రాజులవియు శూరు
లవియు నయిన విగ్రహములు, దేవ
తాప్రతిమలు నిబద్ధంబులై శిల్పంబు
నకుఁ బరసీమ లనంగనుండె;
అందలిస్తంభంబు లవియైన చాయలు
పైఁబెర్చుకుండ నిల్పంగఁబడియో
శిల్పప్రపూర్ణమై చెలువారు భూరిదీ
వస్తంభ మొక్కఁడు ప్రభాఘనంబు,

తే॥గీ॥ వివిధచిత్రరమ్యంబయి వెలుగు నొక వి
తానచీనాంబరంబు నేత్రముల కింపు
పఱపురీతి నావేదికోవరితలమునఁ
జేర్పఁబడెఁ జుట్టు ముత్యాలచేరు లొప్ప

95

సీ॥ తనజైత్రయాత్ర నుత్తరభారతంబెల్ల
నుజ్ఞాత లూఁపిన యుక్కఁడిఁడు
కరికాలచోళ భూకాంతునిచేతఁబ
రాభూతులైన భూరమణులందు
నగ్రణియౌ నొక్క యార్యభూపాలు చం
ద్రాతపనిభధవళాతపత్ర

దండంబు నాటి మాధవి నర్తనమహోత్స
వమునకు లాన్యదండముగఁ జేయఁ

తే.గీ॥ జయంతునకు నదియ ప్రాతినిధ్య
మూసె; దాని నిల్వెల్లయు నొసపరీ యప
రంజితేకులతోఁ గప్పి రత్నఖచిత
ములుగఁ జేసిరి దానిసంధులు క్రమముగ

96

సీ॥ అనాటి తేఱ యయ్యాటకోలకు హైమ
భండ సంభృత గాంగవారితోడ
మాధవి యభిషేకమహము నిర్వర్తించె
నారాజు నాస్థానమందు; మణియు
నాయువనర్తకి యాదండమునకు న
మస్కరించి ప్రసూనమాలఁ దొడిగి
ఇదిగో! కొమ్మని పురోహితుని చేతికి నిచ్చె;
నావిప్రముఖులఁ డయ్యాటకోల

తే.గీ॥ హై మభూషాపరిష్కృతమై సమూఢ
రథమగు గజముపై నుంచె; రాజు మంత్రి
దండనాథపురోహితుల్ దన్నుఁ గొలువ
సారె పటహది తూర్వముల్ బోరుకలఁగ॥

97

సీ॥ స్థందనమునకు గజంబునకుఁ బ్రదక్షి
ణముసేసి లాన్యదండము గ్రహించి
యంతకుమున్న రథారూఢుడై యున్న
యాస్థానకవి హస్తమందుఁ బెట్ట
నాతండు గాయకు చేతికి నందించె
సయ్యాటకోల; ననంతరంబ
నగరవీధులవెంట నలుగడఁ బురజనం
బుల కలకలములు పొడవుమీగులఁ

తే. గీ॥ దేరు జాతర సాగి యాభూరినృత్య
శాలఁ జేరె; గాయకుఁడప్పు సరభసముగ

దానిఁ గొనిచని రంగస్థలాన నొక్క
భద్రపీఠి నిల్పెఁ బ్రజ చప్పట్లు చఱవ.

98

తే॥ గీ॥ వైణవికులు, మార్దంగికుల్ వైణికులును
దక్కుగాఁగల జంత్రవాద్యముల వారు
రంగతలవేదికకు నొకప్రక్కఁ గొంత
చేరువ గల స్థానముల నాసీనులైరి.

99

కం॥ కుడికాలు పెట్టి మాధవి
జలధరగర్భంబు వెడలు సాదామిని నా
నడతెంచి రంగవేదికఁ
గుడికడ నొకకంబ మానుకొని నిలఁబడియె॥

100

తే॥ గీ॥ మాధవికి నెట్టయెదురుగా మఱియు నొక్క
స్తంభమునకుఁ జేరువ దానితల్లి, చెలి వ
సంతమాలయు నాటి యాచారమునకు
ననుగుణమ్ముగ నెడమవైపున నిలిచిరి.

101

సీ॥ అంతట దేవతాప్రార్థన మొనరింపఁ
బడియె నవిఘ్నతా ప్రాప్తికొరకు;
నాపైని జంత్రవాద్యములు మ్రోగినవి వి
విధనాదముల మేళవింపుతోడ
నంతట మాధవి యంఘ్రి ఝళంఝళ
త్కటకయై యల్ల రంగంబు మరుని
గజ్జెలగుఱ్ఱంబుగతిఁ జొచ్చి నభ్యెల్లఁ
గేల్మోడిచి యుగళగీతి నాల్గు

తే॥ గీ॥ పాదములుగలదానినిఁ బాడి దేశి
రీతిని నభినయము నొనరించి వెండి
మార్గనృత్య మొనర్చుచు మధురకంఠ
మెత్తి యొక్కప్రణయగీతి నిట్లు పాడె॥

102

తే॥ గీ॥ “జలదమాలిక నీకునై చాతకంబు
నాట్య మొనరించుచున్న దానందపడుచు

నమ్మకబిందులు కురిసెడు; నాన నేల
సండియంపడియెదవు? త్రాసంబు విడుము"

103

తే॥ గీ॥ ఆప్రణయగీతి తీయగ నాలపించి
దాని రమణీయభావ ముచాత్త ఫణితి
నఖనయ మొనర్చి మధురనృత్యంబు సేయు
మాధవిని గాంచి యానంద మగ్నమగుచు॥

104

తే॥ గీ॥ గని జనింపని రత్నంబొ కాక లతెకఁ
బొడమని సుమంబొ కాక మబ్బున దొరలని
ముత్తయమొ కాక యొండెనె? పూవుబోడి
యని విలోకిజనము విస్మయంబుఁ గొనియె॥

105

తే॥ గీ॥ దాని లావణ్యరసము మున్నాని నాటి
వర కుపోషితము లయిన స్వనయనముల
నానుచున్నవాడుంబోవె నగుచుఁ గోవ
లన్మహాశయుండు కలావితానపరుడు.

106

సీ॥ పైనున్న యారంభ దీనినాట్యము సమీ
క్షించినచోఁ దలక్రిందుగాదో?
ఎంతపుణ్యము సేయ నివ్వరాదోహా కూ
తురుగఁ జిత్రపతికిఁ దోచెనొక్కా?
ఈరూపజీవన కేభాగ్యశాలి క
న్నెఱకము పెట్టి మన్నించునొక్కా?
దీనిచారుత చూచి భూనాయకుండ పొం
దంగఁ దాగ్రుక్కిళ్ళుమింగఁ డొక్కా?

తే॥ గీ॥ పుట్టియుండుఁగాక; యికపై బుట్టబోడు
గద యొయారికి భోక్త; యే కనులఁజూచు
చున్నవాడెనొ పూబోడి? నుల్లమెంత
బిగ్గఁబట్టుకొన్నను దీని కగ్గమయ్యె॥

107

తే॥ గీ॥ గీతికార్థంబుఁ దలఁప నిన్నాతి యిందొ
కానొక రనికు వలచినకరణి తోచు

- నాసుకృతి నేనయైన నాయట్టిభాగ్య
శాలి యొండొకరుం డున్నై జగతిలోన॥ 108
- కం॥ ఈనవలాయెడ నాకే
లా నెయ్య మకైతవముగ నావిచ్ఛాతం
బైనదని నిర్మిమేషము
గా నొండుదలచక దానిఁ గాంచుచునుండెన్ 109
- ఉ॥ ఆలలనాశిరోమణియు నమ్మెయిఁ దక్షబొడగాంచుచున్ నిమే
షాలస పక్షపంక్తి నయనాంచితుడై వివశాత్మకుండునుం
బోలె రహించువాని స్మరపుష్పశిలీముఖశాతతీవద్య
గ్జాలముతో క్షతున్ నలువఁజాలగఁగ గొల్పడె ధైర్య మాతఁడున్ 110
- ఉ॥ కంకణ నిశ్చణం బొలయఁగా, జఘనాంచిత హైమమాలికా
కింకిణికలో నదింప, నునుఁగీల్పడ యూఁగ. నితంబ మాడ మీ
నాంకపతాకనాఁగ మెయి యంతయుఁ దూఁగ నటించి నిల్చెనా
పంకజనేత్ర; యంత జనపాలుఁడు లాస్యముఁ గాంచి ముగ్ధుడై 111
- తే॥ గీ॥ దీని సర్తనవిద్య శాస్త్రీయమై క
ళాభిపూర్ణమై నేత్రపేయంబునై ప్ర
మోదము ఘటించె మాకని భూమివిభుఁడు
దారముగఁ బ్రశంసించుచు దానికవుడు. 112
- అ॥ వె॥ పైఁడిటంకము లొకపదినూర్ల యెనిమిది
పచ్చనాకుదండ బహుమతిగ నొ
సంగి యాక్షణంబ సవరివారంబుగా
మఱలిచనియె, సంత మాధవియును 113
- చం॥ పదములనున్న గజ్జయల పట్టెడ నూడ్చునెవంబుతో, నధో
వదనము పూని కన్గొనుచుఁ బయ్యెదకాసెయు దిద్దు తల్లి పో
వుదమన నట్లకాయని పోవుచు, వెన్నకు మోము ద్రిప్పచున్
గొడుకక కోవలన్విభుని గుండియలో జొరఁబాటె సంతటన్ 114
- తే॥ గీ॥ చనుచు నాపచ్చదండ వసంతమాల
హస్తమునఁబెట్టి సంప్రదాయానుగుణము

గాగ్రయంబున కమ్ముము; కలరసికులఁ
గోవిందుడు కోవలకా దీనఁ గొనగలాడు.

115

ఉ॥ మాల, వసంతమాల గొని మాధవితో 'నతఁ డీప్రజాళి ని
మ్మాలఁ గ్రయంబొసంగి కొని మన్ననసేయునె చిన్నినిన్ననకా
బాలిక! వెట్టివో? ప్రకటనం బొనరింపుము; వంటయింటి కుం
దేలతఁడిప్ప పర్వులిడు; దీనిక యాతఁడు వేచియుండెడుకా.

116

కం॥ అనిపలికి దాని వీడ్కొని
చనియెను మాధవి సజనని స్వగృహంబునకుకా
బనివిన్న దానిచెలి న
ర్తనశాలాప్రాంగజస్థిత యయి జనులకుకా.

117

సీ॥ పారావతంసంబులార! నాపల్కులు
చెవియొగ్గి వినుడు; నాచేతనున్న
యీమాల నగరిలో నింద్రోత్సవంబున
నర్తించి జనుల కానందమిడిన
నాట్యమయూరికి నా చెలి మాధవి
కాదరమున నిచ్చె నవనివిభుడు
కాన్కగా; దీనినే ఘనుడు దీనారాలు
వేయునెన్నిది యిచ్చి విలుచుకొనునో?

తే॥ గీ॥ అతఁడ మా మాధవికిఁ బ్రియుండె; గొనంగఁ
దలఁచు రసికశేఖరుడు తాఁదడయక కొన
నొ ననుచుఁ జాట మోచేత నచటనున్న
జనులఁ ద్రోపాడుకొంచు ముందునకు వచ్చి

118

ఉ॥ ఆ నవమోహనాంగి ప్రణయంబున కేనిదె పాత్రమౌదు, నే
మైనను నొనుగాక' యని యాత్రముతోఁ గర మల్లఁజూచి య
ద్దాని గ్రహించె; దత్కయ ముదారముగా నిడి కోవలకామహా
శ్రీనిధి 'ఈకులీనుఁడిటువేయునె యంచు జనంబు రాపడకా.

119

చం॥ తనగృహకర్త మాధవి యధార్థము పల్కిన దంచు నంగనా
జన నయనావలేహ్యమగు జవ్వనముం బొలిపొనివాని వా
నినిఁ బొడఁ గాంచి మాధవి కనింద్యకుఁ గన్నెఱికంబు పెట్టవ
చ్చిన కమనీయమూర్తియని చిర్నగవొప్ప వసంతమాలయుకా

120

- తే॥గీ॥ అతని జెట్టుబట్టుకొని గృహభిముఖము
గా నడచుచు నతండు మొగంబువ్రాల్పఁ
బనసవం డబ్బినప్పుడ పండుగయను
సూక్తి వినవో? లజ్జించుట యుచితమయ్యె!
121
- శా॥ ఏపుణ్యంబుననో లభించినది మాహేలాంగి; భాగ్యంబు నీ
కై పేరెంబులు వెట్టుచున్న దిశనేలా సంశయం బొండు? పై
లావచ్చీనుగ మాధవీసఖుడవై రాజోపభోగంబులకా
ప్రేపుల్ మాపులు పొందుమంచు నతనిన్ బ్రేరించు చిల్ సేరిచెన్
122
- కం॥ చేరిచి కొనిచని శయ్యా
గారంబున హంసతూలికా తల్పముపై
నారిగ మారిన మారుని
బీరంబున నున్న మాధవిని గాన్పించెన్
123
- సీ॥ కాన్పించి నవ్వుచుఁ గైతవకుసుమశ
రాసన! నేడు నీకగ్గమయ్యె
మాచెలి మాధవి, మధురాతిమధుర పూ
వును దావియుబలె నిర్దురు చరింపుఁ
డనిపల్కి కోవలనును ముందునకుఁ ద్రోసి
తలుపుబిగించి యవ్వలికిఁ జనియె;
నంతమాధవి తన యభ్యంతరగృహంబు
నతఁడు సొచ్చుట చూచి యాదరముగ
- తే॥గీ॥ నల్లనల్లఁ బ్రత్యుత్థాన మాచరించె
నాతఁడును బుష్పమాలిక నతివగళ మ
లంకరించె; నదియుఁ గోవలన్నిభుని స్వ
యంగ్రహశ్లేషబంధసాఖ్యమున ముంచె
124
- కం॥ సందోలయని బిగికొగిటి
యం దతనిని నిల్పకొనియె యలనల్లనఁ బూ
వుందలిమమునకుఁ దారిచె
గందర్పక్రీడఁ గౌతుకము నిగుడంగన్
125

- కం॥ పలుచని కంచెల తెగిపడె;
మొలనూల్ డిగజాడె; నీవి పొరిఁబొరి బ్రదిలెన్
బులకించె మేను; కన్నులఁ
బలుకుల ననునయముఁ దోచెఁ బడతికి నంతన్ 126
- కం॥ పరిచుంబితాధరము, ని
ఘరపీడిత ఘనకుచంబు శ్రోబీబింబ
చ్చురితోత్పలవత్తంబొ
సురతము వారికిరువురికి శోభిల్లెఁ గడున్ 127
- ఉ॥ కామునిసామునందుఁ దమకంబులు మాటికిఁ దీగసాగఁగా
నేమి యొనర్చిరో? యెటు రహింగనిరో? యెటులై పెనంగిరో?
యేమెయి నుండిరో? యెఱుంగ రిద్దురు వారలొకళ్ళొకళ్ళు పో
రామియు మోహమున్ బెరసి రాయిడిసేసిన మైకమెక్కుటన్. 128
- కం॥ ఈ విధి బహుల రత్తిక్రీ
డా వివశాత్మకులు వారలని నిద్రితులై
లేవంగ మఱచి రంబుజి
నీవిభుఁ డుదయించి నింగి నెలకొనియున్నన్. 129
- తే॥ గీ॥ కొంతవడికి నమ్మాధవీ కోవలనులు
సారె తలుపు చఱచిన వసంతమాల
చేఁ బ్రబుద్ధులై సెజ్జఁ బొసిరి; యొనర్చి
రంత కాలకృత్యంబుల; క్లాంతులైరి. 130
- కం॥ ఆనాఁడు మొదలుకొని యతఁ
డేనాఁడును నింటికరిగి యెఱుంగఁడు; కూడున్
బాసము స్నానము. భోగం
బా నవలామందిరంబునం దొనరించున్ 131
- కం॥ తలఁపఁడు కొంపయు గోడియుఁ
దలఁపఁడు కణ్ణగిచరిత్యఁ; దలిదండులనేఁ
దలఁపఁడు; తనయౌన్నత్యముఁ
దలఁపఁడు; మాధవినీడక్కఁ దలఁపఁ డెకండున్. 132

కం॥ ఇనుఁ డుదయించుట, క్రుంకుట
లును నెఱుగక యెల్లప్రాద్దులును మాధవితో
డనె కడపుచుఁ దనబస దా
ని నివాసంబునకు. జెంత నెలకొల్పుకొనె

133

—: మాధవీ కోవలనుల ప్రణయలీలలు :—

తే॥గీ॥ రసికుఁ డాతం డధరబింబరాజకీర
మై. వయోధర చాతకంబై, ముఖాబ్జ
భృంగమై, హస్తవల్లవ వికముఁ నగుచుఁ
దా వరారోహయైన మాధవికిఁ గూర్చు

134

సీ॥ కమ్మకస్తురిఁ జిత్రకము డిద్దుకొనువేళఁ
దాన ముంగెలన నద్దంబు నిలుపు
నటు మొగంబై కుచతటి దుకూలము మోపి
యంచులందీ 'హసాదని' బిగించు,
పారాణిఁ దీర్చుక బాగున్నదే యని
పదము పైకెత్తఁ జుంబన మొనర్చు
కురులు నున్నగదువ్వి క్రొమ్ముడివెట్టి పూ
లసరంబు లీయ నలంకరించు

తే॥గీ॥ సగము కొఱికిన పొకలు, సామిజగ్గ
నాగవల్లీదళంబులు నగుచు నొసంగ
నధరసుధసోకి రెండును నమృతమయ్యె
నాయదృష్ట మని విడెంబు సేయు నతఁడు

135

సీ॥ పాలయల్కఁ దీర్పంగ మ్రొక్కుచోఁ జరణపం
కేరుహనిహతిఁ గంకేళియగుచుఁ
జనుదోయి మోటించి సరభనబాహూప
గూహనము నొసంగఁ గ్రోవి యగుచుఁ
'బావురా పలుకులు పలికెద వినుమ'ని
స్మేరాస్యమూన నమేరు పగుచుఁ
గాన్కగా నొసంగిన గండాషమద్యమా
స్వాద్యమని గ్రహించి వకుళమగుచు

తే॥ గీ॥ సాము దీర్చినాడవు పెజసాము నేల
తీర్చ వనుచుఁ దిరిగి చూడఁ చిలకమగుచు
మాధవీవల్లరికి సుకుమారతరుఁడు
కోవలక వహించు నుపప్పుభావ మెపుడు 136

ఉ॥ అంబులు దోయిలించి వదనాబ్జముపై వెడఁజల్లఁగాఁ గరా
గ్రంబుల నెత్తి కన్నులర గప్పడుఁ బయ్యలువెట్టు బాహుమూ
లంబుల దీప్తి వెల్గు చనులక దెఱగన్నులఁజూచు కాంతు రా
గంబునఁ బొంగుచుక జిలిపిగాఁ గను మాధవి వారికేళులక. 137

ఉ॥ అంబరముక గరాగ్రమున నంటి సడల్చిన వెల్గదివ్వె క
డ్డంబుగఁ గొంగు నొడ్డుచు నటన్మణిహారము దివ్వెయై ననే
త్రంబులు మూసికొంచ,రకరంగి కపోలము గొట్టుకాంతఁ బ్రే
మంబునఁ గోవలక గలియు మాటికి నిక్కువలక స్పృశించుచుక 138

సీ॥ ఈవోడిపోయితివేని? నాకు నఖంప
చాలింగనం బిమ్ము హరిజనయన!
ఏనోడిపోయితివేని నీ వీరత్న
సరము పందెముగ, గొమ్ము రునితంబ!
యనిన దానికి నెప్పుకొనియె మాధవి; యంత
వారిర్వురును నొకపాన్పుమీద
నాసీనులై కరమర్చి సోళాదొప్పి
నాడఁదొడగిరి; యయ్యాటయందుఁ

తే॥ గీ॥ గోవలన యోటువడి యనుకొన్నరీతి
రత్నసరము మాధవి కంధరమున వైచి
యారకయ చూచుచు న్నంత నువిద మెచ్చి
గోరువెచ్చని కౌగింట గ్రుచ్చె నతని. 139

ఉ॥ నిన్న ననున్ గుచద్యయిని నిల్చి ప్రియా! మణితంబు నీవు మున్
విన్నది చేయుదాన నని వేడకమున్న యొనర్చి తిప్పుడే
దన్ననుఁ బల్కవం చనునయంబుగ వేడిన నిష్ఠ కాదు పా
మ్మన్నఁ బెనంగు మాధవి పదాబ్జములందు నతండు దీనుడై 140

- ఉ॥ మించిన కేళితీపు పాడమించుటకై పురుషాయితంబు గా
వించుచు మోవి కానుకగఁ బెట్టుచు దక్షదీలకించు వల్లభున్
గాంచి తదాన్య మాన్యమునఁ గప్పెడు మాధవిఁ జూచుఁ జొందినీ
మంచము మేలిపట్టియ కమర్చిన యద్దమునందుఁ గోవలకా. 141
- సీ॥ చిట్టంటు సేయఁబోఁజేతికందక 'నన్ను
నంటకు మీనాఁడు తుంటరి' యని
ఎడముగా నిల్చిన 'నేల యల్గితివ'ని
చన్నంటఁబోయిన సారె గదిమి
ముద్దుగొన నొకింత ముంగెలనికి వ్రాల
వెనుకకుఁ జాఁగి తర్జని నదల్చి
కవుగింటి కాసించి కనుగొల్పు నుత్తమాం
గము నట్లు నిట్లు నడ్డముగ నార్చి
- తే॥ గీ॥ చిర్నగవుతోడ నల్లంతఁ జేర నిలిచి
'సామి! యింక మూన్నాళ్లు నీసరస కేసు
రాదగ దని పలుకుచు దూరమున కేగు
మాధవినిఁ గాంచి తుకతుక మఱుఁగు నతఁడు. 142
- చం॥ పలుచనిపైఁటఁ బంటికొనఁ బట్టుక జైక బుజాలమీఁదుగా
తలఁగునెడక గుచాంశుకముఁ దాఁగొని తెచ్చియు నీకయున్నఁగ
న్నుల నెఱుపూను మాధవి ననుక గరుణింపుము సాపరాధునికా
గలికి మిటారి!" యంచుఁ బడిగాపుగ నాతఁడు నిల్పుఁ జెంగటకా 143
- ఉ॥ 'ఈ వెకనాఁడు గాటముగ నిచ్చట నొక్కితి సిర్దయుండవై
భావజుకేళిలోన' నని పల్కిన మోముఁ బయోధరంబులకా
మోవి నెగాదిగం గనుచుఁ బొంగుచు నుండఁగఁధూర్త! చాలుఁ బొ
మ్మావల కం'చుఁ బల్కుప్రియురాలికి నాతఁడు కేలుమోడుచున్ 144
- చం॥ అలుక వహించి యూరుపు భుజాగ్రముఁ బట్టెకు జుట్టుచుట్టి యు
ల్లిమొగమై కడంకచెడి పైఁబయి నూర్చుచునుండి తుమ్మినన్
కలుపునకున్ శతాయువని చెక్కిలి చెంగటఁ బల్కి మోము క
ప్పులు నురముకా స్ఫుశించెడు మనోహరికిన్ గడుఁగూర్చు గోవలన్ 145

చం॥ అలఘు యుళంఝళ త్కటకమై, నవపల్లవచారుతా సము
జ్వలమయి యావక్రవవిభాసురమై మదలాలసంబు నో
కలికి పదాంబుజంబుహతిగన్న యశోకముఁ జూచి కోవలక
జలము వహించుఁ గేళివని చాయ విహారము సల్పువేళలన్ 146

మ॥ కరపద్మంబునఁ బాదముం బొదివి లాక్షణదీర్ఘఁ బారావోః గ
స్తురిఁ బ్రతంబుల వ్రాయు గండముల వక్షజంబులకా. మల్లెపూ
సరముల్ నల్లనికొప్పునిండ జోనుపుకా సాంద్రంబుగా, సర్వదా
పరిచర్యారతుఁ డెంత మేలువడెనో వాఁ డావరారోహకుకా 147

మ॥ సమపీనస్తన యుగ్మకం బదుర శింజాకంకణశ్రోతపే
యములౌ తాళములన్ శిఖావళము నృత్యం బార్చుచో నీవు నా
డుము నాఁగాఁ బ్రియ! అడ నార్తురని సాబోపంబుగాఁ బల్కి బె
త్తము నూనన్ సభయుండుఁబోలె లతికాంతర్గఢఁ డాతండవుకా 148

సీ॥ సురభిమానంబున సుమకందుకంబులై
కమ్మని తావులు గ్రుమ్మరించు
వెచ్చని దినములఁ బచ్చకర్పూరంపుఁ
జెండలు చలువలు చిలుకరించు
జడిని నిర్దూమాగ్నిసహితహసంతులై
గోరువెచ్చఁదనంబు పాఱఁజిమ్ము
నంబుదాత్యయమున నరవిరి క్రొందమ్మి
మొగ్గలై సరసత్వ మగ్గలించు

తే॥ గీ॥ హైమవైశిరవేళల ధూమరహత
ముర్మురంబులై క్రొవ్వేడి ప్రావుకొలుపుఁ
గోవలనునకు రతికళాకోవిదునకు
మాధవి సువృత్త పీనపయోధరములు. 149

మ॥ ఒక సంవత్సర మాతఁ డిప్పగిది నాయొయ్యారితోఁగూడి న
ర్మకళాగోషులఁ దేలుచుకా గృహము భార్యన్ దల్లినిన్ దండ్రి వ
ర్తకులకా బంధులఁ దన్నునున్ మఱచెఁ గాంతాలోలుపుండైన వా
నికి నెవ్వారును గానరా రనుచు మున్ విజ్ఞుల్ ప్రబోధింపరో? 150

కం॥ ఈ కాలమునన మాధవి
రేకెత్తిన భోగములఁ జరించుచుఁ దాల్చెన్
వ్రేకటి; నపూర్వసురతక
ళాకోవిదుడైన కోవలన్విభువలనన్

151

... మరకతము — విశాలాక్షి ...

తే॥ గీ॥ మాధవికిఁ గైవసంబయి మందీరంబు
పాడువజచిన భర్తకై వగచి వగచి
తనదు నాత్మకుఁడక్క నితరుల కెఱుఁగఁ
గా నలవిగాని యట్లున్న కణ్ణుగిఁ గని.

152

తే॥ గీ॥ మరకతము విశాలాక్షి నామముల నొప్పు
తద్భుజిష్య లిరువురు సత్రాస లగుచు
నల్ల నిట్లని పలికి రత్యంతభిన్న
లై దృగంచలముల వేడియశ్శు లురల

153

సీ॥ ఇంద్రోత్సవంబున కేగిన గృహకర్త
యింటికిఁ దిరిగిరాఁ డింతదనుక
ప్రాసాద మెల్లను బాడువడినయట్లు
తోచును మాకు నాధుండు లేమి
నీవొంటి నొక్కయేఁ డెట్లెట్లా యేగించి
తింతయు మేము సహించుచుంటి
మీవు సైఁచినను మేమింక సైఁవఁగఁజాల
మనుమతి నిచ్చితే నయ్యకడకు

తే॥ గీ॥ నేగి యయ్యనిప్పుడ తెత్తు మీవ చూతు
వనఁ బ్రియంపదయును నొప్పికొనియె; నొండు
పలుక నేరక కణ్ణుగి వల్లభుండు
కనలునేమో యనుచుఁ బెద్ద కలఁగె; నంత

154

కం॥ మరకతము పోయి పిల్చెను
స్మరాంధు డాతండు రాఁడు సదనంబునకున్

- మణియు విశాలాక్షియు స
త్వరముగ నరుదేర వేడెఁ బరిపరిగతులకా 155
- కం॥ వారిరువురి పిలుపునకున్
స్మేరాస్మృండగునుగాని మెత్తఁబడఁడు వాఁ
డెరా! మాధవి మాయయొ?
పోరామి బలంబొ? నియతి పోకిరితనమో? 156
- కం॥ మరకతము విశాలాక్షియు
నరుదెంచి వచించి రాప్రియంపదకున్ దు
ర్భర విరహగ్నిజ్వాలా
పరిఖిన్నకుఁ గజ్జిగికి వివరముగ నెల్లన్. 157
- తే॥ గీ॥ విభుని వర్తనమున కెవ విస్మయపడి
సాధ్య కజ్జిగి చిత్రంబుచందమయ్యె;
నక్షు లెఱ్ఱకల్వలుగాఁ బ్రియంపద యొక
పలుకు పలుకక మాధవి భవన మరిగి 158
- ... శ్రీ పి యం వ ద ర య బౌ ర ము.
- తే॥ గీ॥ చెంత మాధవియును గ్రిందఁ జిత్రపతియుఁ
జరణముల సమీపమున వసంతమాల
బలసి తనుఁ గొల్వఁ బూవుల పాన్పుమీద
లీలఁ గొలుపున్న ప్రభుఁ గాంచి కేలుమోడ్చి 159
- ఉ॥ నేనొక చిన్నవిన్నపము నీకొనరింపఁగ వచ్చితినీ, వినం
గానగు. నున్నవెల్లరికిఁ గన్నులు; నీకును నున్న, వైననున్
గానవు, కానిపించుటకుఁగాఁ జనుదెంచితి సాహసించి, కాం
తానయనావలెహా! మఱి తప్పయినన్ క్షమియింపుమీ ననున్. 160
- సీ॥ ఉన్నతగోత్రాన నుద్భవించిన వణి
క్కుంజరుండవు నీవు గుణసముద్ర!
కాంతుని యాయల్లకం బెన్నఁ డెఱుంగని
కాంతల మిన్న నిగ్గన్నతల్లి
మంచితనమునకు మాఱురూపంబన
నెగడు మసత్తువాకా నీకుఁ దండ్రి;

కరికాళచోళభూపరుడు రాజని పిల్వ
నిక్కు మనైక్కను నీకు మామ;

తే॥ గీ॥ నౌచమున శీలమున సుప్రశస్తి గొన్న
తరుణి సాధ్వి కష్టగి నీకు ధర్మపత్ని
ఇట్టి నీవు వంశాచార మేటఁ గలిపి
యీకుమార్గంబుఁ గైకొంటి వేల? సామి? 161

ఉ॥ అట్టి మహొన్నతాన్వయమునందు జనించిన ధీరు నిన్నుఁ దాఁ
గట్టిన కోకకొంగునకుఁ గట్టుక యీవెలయాలి కూతు రి
ట్టటు యధేచ్ఛ మార్పునని యందఱు వాకొనుచుంట నాతలన్
గొట్టినయట్టు లున్నదీకఁ గోవిద కష్టగి కెట్టు లున్నదో? 162

కం॥ ఓరెము గుడువదు; ముట్టదు
నీరము; కైసేతయింత నెఱవదు; తెండుక
ధారుణి నినుదక్కఁ దలఁప
నేరదు హరినేఁ దపస్విసీమణి యెప్పుడున్. 163

కం॥ నిను దూఱదు, నను దూఱదు
విసీతు నిన్గొనిన మాధవిని దూఱదు;దై
వనియోగంబును దూఱదు;
తనదుర్గతి దూఱ దెట్టిదైర్యము కలదో? 164

కం॥ వివలపుమందు వెట్టెనొ
యీవారవధూటి నీకు? నిల్లాళిమొగం
బే వీక్షింపవు; సుధ విడి
యేవిధి హలాహలమున కిష్టముపడితో? 165

సీ॥ కానకకన్న సంతానము, మృదువని
మురి పెంబుతోఁ దల్లి ప్రోదిసేయ,
ననలువరంబున నవతరించిన లక్ష్మి
యని జనకుండు లాలన మొనర్పఁ
గులపాలిక యటంచుఁ గులమువారెల్ల రా
గంబునఁ గన్నులఁ గప్పికొనఁగ
నుభయవంశంబుల కభయ మీ సుచరిత్ర
యని పురంబునవారు వినుతిసేదు

తే॥ గీ॥ పెరిగినది శ్రీవిశాల! నీకరము గొన్న
దెంతయు రహించు మాజాకు నెక్కులతిక
పొల్కినని యెంచితమి చెల్మిబోంట్ల మేము
నాభ! యవియెల్ల గంధర్వనగరి యయ్యె.
166

సీ॥ కైసేసికొనుచున్న కణ్ణిగి నొకరాతి
గని వల్లభుండు వచ్చునుగదమ్మ
యంచు వేళాకోళ మాడితి, దానికి
నలఁతినవ్వెలయ నయ్యనుపమాంగి
“ఈనాడు పున్నమి యేతేరకున్నె నా
స్వామి”? యంచుఁ జనియెఁ బడుకటింటి
కేలకో యారాతి యీవు రావైతివి
రాఁడు వల్లభుఁడని రాజవదన

తే॥ గీ॥ తనదు కైసేత యంతయుఁ దలఁగి చీర
కొంగు వట్టినేల, బజచుకొని శయించె
నట్టి దృశ్యంబుఁగన్నులఁ గట్టి నట్లు
నీకుఁ జెప్పితిఁ గరఁగవే నీవు శిలవు.
167

ఉ॥ ఒక్కటి విన్నవెంతు బురుషాత్తమ! కణ్ణిగి సాగనంపు నాఁ
డొక్కట వచ్చి మాత్రపిత లొయ్యన గణ్ణిగియందు మాకు గో
మెక్కుడు, లేకలేక జనియించిన దేమియు నేరదెట్టు లీ
చక్కనిచుక్క నేలుదువో జాణఁడ! యన్నది లోదలంపవో? 168

కం ఎండకుఁ బిన్నిన పందిరి
యుండునె వానకు? నరునిఁ బ్రయుఁడని కదియు శ్రీ
యుండ. గణిక విడు లేమిని,
నుండును రెండింటఁ భార్య యొక్క విధముగన్.
169

కం॥ కులకాంతయింటి కరుగుము
పలుకకు మింకొండు నాదు ప్రార్థనమును ని
ష్ఫల మొనరింపకు మనుచును
వెలయాల్కి నభిముఖియయి వెండియు ననియె॥
170

- కం॥ కులకాంతల సేవించిన
కలికిని, గజ్జిగికిఁ జెల్మికత్తియ; నీ క
న్నులు తెఱిపించుటకును గో
వలనును గొనిపోవుటకును వచ్చితి నిటకుకా 171
- కం॥ నీచెలువను గాలంబున
కీ చేతోజాత సుభగుండెఱయయ్యె, నహా
కాచమణిని మణియని యా
లోచించె వణిక్కులపతి లోలదృగంతా! 172
- తే॥ గీ॥ పరధనంబులఁగోరుట పాడిగాదు
పరవధాటులఁగూడుట పాడిగాదు
పరదయితులను గవయుట పాడిగాదు
దీని నీవును నెఱుగుదు తీవబోడి॥ 173
- తే॥ గీ॥ జాతవేదుని వరమున సంభవించి
పెద్ద ముత్తై దువులచేత వినుతిగొన్న
హంసనాదిన కజ్జిగి యట్టిదాని
కీ విధిని జెట్ట సేసితి వీవు చెడిపె 174
- ఉ॥ ప్రాద్దెటుపుట్టి క్రుంకునొ యెఱుంగని ముగ్ధ యెవరై, తండ్రి నా
యొద్దనె గద్దెపొంకము లనూనముగాఁ గఱివించినాడె యే
ముద్దియ కట్టి కజ్జిగి విభుకా జెఱపెట్టితి వింట నీవు నా
సుద్దిన నాలకించి స్మరసుందరుఁ గోవలనుకా ద్యజింపుమా! 175
- చం॥ కులసతియైన కన్యగిని గోడను సంధ్రమునందుఁ ద్రోచి యీ
వెలజవరాలు వేడుకలు వేలమువెట్టిగఁ జూపి చూపి కో
వలనును ఖైదుసేసె నని ప్రైవడి పోదువుగాక! యేమి నీ
తలపయి నంటఁగట్టుకొని ధాత్రినిఁ గుల్కెద వోసి మాధవీ! 176
- ఉ॥ నావచనంబు కోవలను నచ్చఁడు, నీవును నచ్చవంచు నే
భావమునం దెఱింగియును బల్కుదు, జవ్వన మమ్ముకొందు పి
వేవెలకైన నెవ్వనికినేని, మనోహరమూర్తి ధీరుఁ డీ
కోవల నెట్లునమ్ముఁ దనుఁగూర్తువు నీవని? నీవు పత్నివే? 177

సీ వినాటికేనియు నీవు నీతని వీడి
 మజ్జియిండు మిండని మరగకుందె?
 లంబెజికంబున లగ్నగు లున్నవే?
 కామ్యుఁ డెకఁ డెకఁ డకామ్యుఁ డగునె?
 వెలయాలికి మగండు వృన్చికమునకు మం
 దుర్వి నాప్తి యనెడు నుక్తి పాల్గె?
 సరిగల చిటకాడు శ్రీపతి వేశ్యకు
 నర్థంబులేనివాఁ డాదిభిక్షు

తే గీ వృల్లముచ్చిపో నంటి నంచులుకుగొనకు
 మిందులో సత్యమున్న గ్రహింపవలయు
 నీవుఁ గోవలన్ వినుట యెంతేని హితవు
 దూషణము కాదు కాదిది భూషణంబు 178

తే॥గీ మాధవి! విషంబు నమృతంబుమాడ్కి మ్రింగి
 జీర్ణ మొనరించు కొన్న యోషిద్వతంస
 మునకు యాకట్టగికి వల్లభుని నొసంగి
 నీకొనర్చితఁ గీడు మన్నింపు మనుము 179

తే గీ దానిమాటలు విని ఇది యీనినపులి
 పెంటి యని చిత్రపతియు నోర్విప్ప దాయెఁ;
 గాని చెవెట్టి కలఁచిన కరణిగాఁగఁ
 దాల్మి గోల్పడి మాధవి దానికనియె 180

—: మాధవి ప్రత్యుక్తి :—

కం॥ నీకై నీవేతెంచితి?
 యా కాంతారత్న మనుప నరుదెంచితివో?
 యీ కాణు లిట్లు ప్రేలితి
 వీకడ గైలాటకత్తె! యేగుండియతోన్ 181

సీ॥ వక్కలాకులు వెట్టి ప్రాభేయ పడితిమా
 కోవలకా రమ్ము మాకొంప కనుచు

వసవల్పు పసివాడె? పాలపావండె? యీ
తండు నావలలోన దగులుకొనఁగ
వలపుమందులు వెట్టి వలపించుకొంటి నం
టివి, నిప్పురుషమె యీభువన మెల్ల
నేమోహనాంగుడే నీమాధవినిఁ గన్న
వెజ్జివాడవునని వినవో నీవు?

తే॥ గీ॥ నితని యిల్లాలు సాధ్వియే నిటకు వచ్చి
యితనిఁ గొనిపోక యొప్పుగా కేల యొరుల
చేత మమ్ముఁ దిట్టించుట? చేతగాని
తనమొ? కలదాన నను మదాంధ్యంబొ గాక.

182

తే॥ గీ॥ తాఁబతివ్రతఁ తనవతి ధర్మరాజు
తనదు కులగోత్రములు విశ్రుతమ్ము; లేమొ
తక్కువకొలంబు వార;మంతయు నెఱుంగు
లోక మీ వెఱుంగవుకాక పోకలాడి.

183

కం॥ నను నెవ్వతిగాఁ జూచితి
వని కణ్ణగి చెల్మికత్తియన్ గిన్నఁ గనుం
గొని మిథ్యావైస్వర్యం
బునఁ గోవలనునకుఁ బలికె బొక్కుచు నిట్టుల్.

184

ఉ॥ తిట్టినతిట్టు తిట్టకిది తిట్టిన దంతయు వింటి వీవు నీ
వెట్లును గణ్ణగీప్రియుండ వే నిది పల్కిన యట్లు లంజియన్
బొట్టకు దేహ మమ్ముకొను పొల్లిని; దొంగకుఁ దేలు కుట్టిన
స్లేట్టన కుంటి వీవు; విటుఁ డిట్లయినన్ బ్రదు కెట్లు సానికొ.

185

సీ॥ నీమీది మోహంబుచే మాధవి నహించి
నది యీచెడిపె భాషణమలనెల్లఁ
గాకున్న దీనినిఁ గడికండలుగఁ జెండి
వేయింపదో గృధ్రవాయసముల?
కేమనుకొన్నదో యీతొత్తు? కణ్ణగి
యొంగిలి పెండ మొక్కింత మెక్కి
చియ్యబట్టిన మాత్రఁ జెలఱేగవచ్చునో
మీఁ దెఱుంగక; మేనిమీఁ దదెబ్బ

- తే॥గీ॥ మాయ, మమి గాడిన తిట్లు మాయనెట్లు?
 చల్ప దుడిచిన పిరుగే పాముకాలు?
 దీని నెగింపు మొదల నీదేని నేగు
 మనుచు చనవోగమరిదిరమునకు బనియె 186
- చం॥ తన ప్రయురాలు మాధవియెదన్ గొఱవొక నెఱజూడినట్లుగా
 చనకుచు, నావ ద్రావిన విధంబున వెక్కుచు గోవలన్ గనుం
 గొన లెఱుపెక్కుగాఁ గనలు కొండెకకొండెక మ్రింగు కొంచు జు
 ల్పన కెడగాని చందమున గన్పగి కూరిమి చొటి కిట్లునున్ 187
- కం॥ చను బనదన కాదేశం
 బున నొరికి వచ్చినట్లు మొఱయుట హితవే?
 నను దిట్టిన దిట్టదుగా
 కన నేటికి నిరపరాధయౌ మాధవినిక 188
- కం॥ ఏ నేద్రహము సేసితి
 మానవతికి గన్పగికి నమాయావిని నే
 నా నాటికి నీనాటికి
 నెనొకరికి గీడుఁజేత నెన్నఁడు దలఁపన్ 189
- తే॥ గీ॥ కన్పగియు మాధవియు రెండు కనులు నాకుఁ
 జెట్ట దేనికైనను నాదు చిత్తమవియు
 నొకటి మాచుచుండినను నొండొకటి గ్రుడ్డి
 యైన స్వామి వికృతిమంతు డవునో? కాడో? 190
- పీ॥ తార బృహస్పతిదార శచీదేవి
 కేనియు నారాధ్య యే గుణవతి?
 చండిక మునిపత్ని సద్వంశసంజాత
 యేలినవతి కనుకూలవతియో?
 గౌతమమునికులకాంత యహల్య తా
 వెంతటి సాధ్వియో? యేరెఱుంగరు
 కళ్ళవమునికన్య జ్ఞాదేవి నేనోట
 వాకొవగల మేకపత్నియంచు

తే॥ గీ॥ వంశముంబట్టి యిద్ది యపాంసుల యిది
పాంసుల యని తేల్చంగ నెవ్వరితరంబు
బోగముకులాన మాధవి పుట్టె నంత
మాత్ర నసతియనఁ దగునె మనకుఁ జెపుమ॥ 191

కం॥ మాకులమునఁ గజ్జగి వే
శ్యాకులమునఁ మాధవియును సద్రత్నంబుల్
నాకీ రెండు లభించిన
వేకాలపుఁ బుణ్యమొక్కొ? యెఱుంగ వచింపన్ 192

తే॥ గీ॥ నృత్యసంగీతములతోడఁ బ్రత్యహంబు
నన్నుఁ గరగించుచున్న దీయన్నుమిన్న
వాని కొక్కింత వలచిన వాడ నవుట
నిచట నుండఁగా నయ్యె నా కిన్నినాళపు 193

కం॥ ఈకరణి వేడనేలా?
నాకై నేనే గృహంబునకు నేతెంతున్
నీకును నీ స్వామిని కెం
తో కన్పండువు ఘట్టిల్లఁ దోడో జనుమీ! 194

కం॥ అని పల్కి దాని నంపి త
దనంతరమ కోవలన్ రుజాతురుడై చ
య్యన మేడ నెక్కె జంగమ
మనోభవానల మనంగ మాధవిఁ గాంచన్ 195

తే॥ గీ॥ ఇంత యొప్పుబల్కునె మాధవీశుఁ డితఁడు
మాధవీశుఁడె మూర్తధర్మంబుగాక
యనుచు నెవ్వరి నేని మెచ్చని దురాత్ము
రాలు చిత్రపతియును లో నతని మెచ్చె 196

తే॥ గీ॥ కోపమెట్టిదో యెఱుంగఁడు కూళతన మొ
కింతయును బూనఁ డేరికి వంతఁ గూర్చు
డితఁడు రూపుగొన్న సువృత్తమేమొ యనుచు
మాధవీవయస్యయు మెచ్చె మాటి కతని 197

- సీ॥ వజ్రవాత లేచి యేపాపిసురాలిమొ
గమ్ము నేకన్నులఁ గాంచినానె?
యా పాడుచెడిపచే నంతగాఁ బడితి ము
నైవ్వరు పడనట్టు లేనటంచు
మొహమలు పాన్పున ధౌరగిలఁ బరుండి
యానముత్తములంత యశ్రు లురలఁ
గ్రొమ్ముడి పెవరి విరు లొకబొక్కటి చింద
బుసలంత కంతకుఁ బొడవుగాఁగ
- తే॥గీ॥ కాంతివడిగిన ప్రియురాలిఁ గాంచి కలఁగి
మాధవి యనుటకు జంకి మాటలాడ
స్వరము సరిదిద్దుకొనుచుఁ గోపల నొకింత
తెలుపఁ దనయున్కిఁ దటుకునఁ దిరిగిచూచి 198
- కం॥ అవిసీతుఁడు కాడని మా
ధవి పాన్పునకుఁ గనుసన్నఁ దారించి నగుచున్
జవికకు నిముడని వలిచ
స్గవఁ బండించుకొని కాముకస్వామి కనెన్ 199
- కం॥ నీకేను నేత్రకొముది
నో? కణ్ణగియో? వచింపు మోడక యన నీ
వేకద యన నిజమే? యనఁ
గాకేమన నధర మిచ్చి కలకల నగుచున్ 200
- కం॥ నీకవుగింటికి మరఁగిన
నాకొండేటి కమ్మతంబునకు మరఁగిన వా
రేకరణి మధురనంబు న
నాకులమతి నానుదు? రసమాంబకరుచిరా! 201
- సీ॥ అనిపల్కు మాధవి కిసుమడించిన నెమ్మి
నీడెందమువ నున్ననెగులు తీరె
నని నేను నమ్మవచ్చునె? నీచరణదాసు
నవవరాద్ధు ననుఁ బొమ్మనకు మింక

నని కోవలను వేడ నల్కతో నట్లంటి
గాక! నీనెమ్మాముఁ గాంచకున్న
నేనెట్లు జీవించుదాన, నీబాహుపం
జరకుకి మాధవి సానిగాదు

తేగీ॥ నీకుఁ గూర్చిన ప్రియురాలు నిర్మలాత్మ
కిడుపా చొందు లేక చొక్కింపు నన్ను
ననుచు మాధవి యనుచుండ నడుగుల ధ్వని
యైన నెండెకళ్ళకు నెడయైరి వారు

202

చం॥ మఱుక్షణమందుఁ జిత్రపతి మాధవివాసగృహంబు సేరియొం
డెరు లేడయున్కిఁ జూచి చొరనెప్పును నాకని లోనికేగి భా
స్కరుడవరాశ కేగె, నికఁ గాల్కములన్ బొనరింప రమ్ము నుం
దరికయి దండయా, డిగుము దారగుణాకర! నీవు హర్యము॥ 203

తే గీ॥ దానిపల్కునఁ గాలకృత్యములు దీర్చి
యమ్మతరుచిరాన్న పానాదు లాచరించి
యిష్టగోపిని దేలి యాయుర్వ రేగి
రాహిత్యయనమౌ భోగగేహమునకు.

204

శ్రీ రస్తు

మంజీర విలాసము

తృతీయ ప్రకరణము.

—: చిత్రవతి నిర్వేదము :—

- కం॥ మునుకొని గణిక కడకుఁ దన
చనుటయు; దనదాని కన్నచందము, విభుఁడా
దిన తీరును; మాధవి ప
ల్పినతెఱఁగుఁ బ్రయంపదయుఁ దెలిపెఁ గన్బిగికిన్. 1
- కం॥ ఒంటిగఁ గన్బిగి, వెలవా
ల్లంటిఁ గవగూడి కోవలన్ వేర్వేతై
యుంటకు విస్మయపడు పుర
మింటింటఁ వారివృత్తమే విననయ్యెన్ 2
- కం॥ తనకూతురు గర్భము దా
ల్పినసంగతి తాన కనుట చిత్రవతికిఁ బుం
డునఁ గారము చల్లాటయై
తనువును మనమును సమముగఁ దఱతఱలాఱెన్ 3
- సీ॥ అంగసౌష్ఠవము పాదఱుఁ జెడు లావణ్య
మడుగంటు జిగిబిగి; ముడుగుఁ హెయలు;
నడక యొయ్యార మణంగు; సౌందర్యంబు
క్షయమగు; దృగ్విలాసంబు తఱుగు;
సంగనలకు గర్భమైన; మాధవియు గ
ర్భము దాల్చియుంట దుర్భరము వాకు;
దాని మూలమున మాధవి తనూసౌందర్య
లావణ్యములు తీఱు; లాస్యవిద్య

తే॥ గీ॥ కుతాయంబు కలుగు; మాయన్వయము య
శంబు హృతమగు; ననుచు వసంతమాల
కల్లఁ జిత్రపతి వచించునపుడు దాని
యింటికి యదృచ్ఛఁ గొళికుం డే గుడెంచె. 4

తే॥ గీ॥ అతడు కులవెన్నుడును జిత్రపతికిఁ దొంటి
లంబెకాడునై యుంట నుల్లాసముగ వ
సంతమాల కొళికునతోఁ జదురులాడ
మనసు పడినదై వల్లె నిమ్మాడ్కి నగుచు, 5

సీ॥ "దానికప్పితో? యొండె దండబాటు వడితో? మా
యాలయంబున నేటి కడుగువెట్ట;
భోజనంబయ్యెఁ గాబోలు దాంబూలంబు
సేయుచున్నాడవు; చిత్రపతియుఁ
బ్రాతవడెనె యేమొ? యీతపస్విని నీకు
తెలనాకు మతుపు లందీయ కెప్పు
డైనఁ దమ్ములము నీ వాచరించితి? ప్రాత
రోత యనుట లోకరూఢి" యన్నఁ

తే॥ గీ॥ గప్పురపువీడియం బిచ్చు కాంత యున్నఁ
దమ్ములము సేయ వీడు సిద్ధంబ' యనుచుఁ
జిత్రపతిమోముఁ గన నద్ది 'చింత చచ్చి
నను బులుసు చావఁబోదని నగుచు మఱియు. 6

ఉ॥ మాకులరత్నదీపమన మాధవి నాకు జనించె; లాస్యవి
ద్యాకులగోపమన్ యశము నందె; బ్రభుండును సత్కరించె, ను
శ్రీకుడు కోవల న్విభుడు చేకొని కన్నెఱికంబు వెట్టినాఁ
డే కొఱగామియో యెఱుంగ; నింతికి వ్రేకటి యయ్యెఁ గొళికా! 7

కం॥ వెలయాలికి వ్రేకటి గొ
డ్డలిపె ట్టొటక గరం బడలెదక; బ్రణయం
బులు వేడుకకాండ్రకు మదిఁ
బలుచన కాకుండునట్టి పాడియుఁ గలదే? 8

- కం॥ ఈపాడు గర్భమేలా
ప్రాపించెనొ దైవదుర్విపాకంబున మా
పాపకుఁ దన్నాట్యకళా
వ్యాపారమున కిది యడ్డమౌ నన నతఁడున్ 9
- సీ॥ బరిగిన దేదియో జరిగిపోయిన దింక
జరుగగాఁ గలదాని జరుగ నిమ్ము;
మాధవి సంసారమార్గానఁ బడ్డది
యంచుల్కు గొనకు మయ్యనుపమాంగి
గర్భంబు కాపాడఁగా శ్రద్ధఁ జూపుము;
మద్యమాంసాదులు మాధవి గొనఁ
జన! దాఱవనెల వచ్చినదాది పడుకింట
నీయొద్దఁ గూతుఁ బండించుకొనుము
- తే॥గీ॥ కోవలన్ వచ్చి మాటాడిపోవు నట్లు
చూడుము; తగదు సంగంబు చూలు గలుగఁ
గాంతలకు; వైద్యులము మేము; కాన నింత
చెప్పనయ్యె; నామాట వర్జింతు వేమొ? 10
- కం॥ మనసునకు వ్యాకులత్వము
జనియింపక యుండునట్లు సాకుము కూతుళ్ళ;
దనువుగ నాహారం బిడు;
మనయము మాధవికి నిష్టమైనటు చనుమీ! 11
- చం॥ ఆనుడు వసంతమాల హసదాననయై విటరాయ! తొల్లి నీ
యనువున నీవు చిత్రపతియందుఁ జరించితో? తెల్పవే! యనం
గను దెగనవ్వి చిత్రపతి కౌశిక! యొజ్జల పుచ్చకాయ వీ
వన నతఁ డేదియో మఱచినట్లు స్మరించుచు దాని కిట్లునున్ 12
- అ॥వె॥ తాటిచెట్టునీడ, తగులు కొనినవాడు
నొక్కరూప యన్నయుక్తి వినవో?
కానఁబలుకు వాడ ఖండితవాదినై
వినుము నానుడిని వివేకిని వయి 13

- కం॥ లంజెయు ముంజెయుఁ బ్రాయము
నం జవియౌ; గొంత ముదిసినన్ ముట్టగఁనే
నిం జూడంగానేనిన్
రంజకములు గావు లలన! రసికుల కెందున్ 14
- ఆ॥ వె॥ కోవల నివ్విభుండు గుణవంతుఁ డైనను
విటుఁడు కానఁ బెద్ద విశ్వసింప
నగునె? లంజియలకు నంటుకాండ్రకు మనం
బొక్కచోటఁ దగిలి యుండ దండ్రు 15
- కం॥ లావణ్యమొ సౌందర్యమొ
కోవలనును వంటయింటి కుందేటినిగాఁ
గావించెను మాధవి భో
గావాసంబున; యధార్థమౌనా? కాదా? 16
- కం॥ ప్రసవానంతర మీరెం
డు సన్నమై పొవునెడ విటుం డీతంఁడి
యసదృశరాగము సూపునె?
వనచెడిన దటంచుఁ దలఁగి పాటునె? చెపుమా 17
- కం॥ యౌవనవతియౌ సుందరి
పూవు, విటుఁడు మధుకరంబు; పూవది వాడె
బోవు మధుప మొండొకటికి;
యౌవన మఱ నట్ల విటుఁడు నన్యకుఁ బఱచున్ 18
- సీ॥ కాన మాధవికిఁ గల్గింబోవు శిశువు జీ
వనయాత్ర సుఖముగా వఱలు కొఱకు
వలసిన మడి మాన్యములు తోటలును దొడ్లు
రజత కాంచనరత్నరాసు లిప్పుడ
కోవలన్విభునుండి గుంజాకొనుము, దీనిఁ
జెప్పట కిటకు వచ్చితిని నా.గ
నింతకు మున్న నేగొంత గుంజినదాన;
నీవల్కు దాఁక నేనిలుతు నెట్లు?

తే॥ గీ॥ తాను గూర్చిన లంజియ పైని మోజు
చెల్లినంతనె క్రొత్తలంజియకు నట్లు
సాచుఁ గాముకుం డనుమాట సత్యమని యె
ఱుంగనే? నాకు నీవు నేర్పంగవలెనె? 19

కం॥ తాతకు దగ్గులు నేర్పెడు
భాతిసుమీ యనుచుఁ జిత్రపతి యను నాలో
నేతెంచి యటకు మాధవి
మాతకు నిట్లనియె నగుచు మహిసురు నెదురక 20

సీ॥ ఏమేమి మీరిర్వు రిందాక మాటాడి
నారో? వినవలతు నాఁగ నతఁడు
మాధవి! నీవు మా మాటలు వినుచుంటి
వని మేము గమనింప మైతి మైనఁ
బడుచవు నీవు; మాభాషితంబులతోడ
బనియేమి నీకు; నాపనికి నేను
నరుగుచున్నానని యవనీసురుఁడు వారి
వీడ్కొని చనియె వేవేగ నెటకొ?

తే॥ గీ॥ యతఁడు చనుడుఁ జిత్రపతి నతని యన్న
పల్కులు సుతకుఁ జెప్పి గర్భంబు కాచి
కొమ్ము; కనుగల్గి యుండుము; కోవలనునిఁ
గవయకు మని వేడుకొని మాధవినిఁ బంపె 21

—: మాధవి గర్భమునకుఁ గోవలను సంతసపడుట :—

కం॥ తనప్రాణప్రియ గర్భం
బును ముక్తాఫలము శుక్తిపొల్కిన్ దాల్చుకొ
గని కోవలన్మహాశయుఁ
డనుదిన మానందమను పయోబ్ధిం దోఁగున్ 22

కం॥ దైవము చల్లగఁ జూచిన
నావనితకుఁ దనయుండో తనయయో కల్గున్
మా వంశరత్నదీపం
బై వర్ధిలు నాయపత్య మని భావించున్ 23

సీ॥ ఒకనాడు మాధవి యుయ్యెల మంచమ్ము
పైనుండ దరిజేరి వన్నెలాడి
విపాప నీకిష్టమో పల్కు మన నీకు
నిష్టమో పాప నాకిష్ట మంచు
వనిత పల్కినఁ గుమా యన నతండు నదియు
దీ'' యని పల్కి పూరించె; నంత
మాధవి తనప్రియు మాటలతీపిచే
గఢఁగించి యధరంబు కాన్కవెట్టి

తా॥ గీ॥ తనదు తల్లితోఁ గొళికుం డనిసమాట
లెల్లను దు,చ తప్పక చెప్పి యిట్లు నీవు
నడువు మనఁగఁజాలక నీళ్ళనమలు దాని
కట్టయవుఁ గాకయని నవ్వె నాతఁడంత

24

సీ॥ మాధవి కాణవ మాసరిబు ప్రాప్తింపఁ
గోవలనుకు ముదం బావహిల్లె
బ్రయకుఁ బుట్టఁగఁబోవు బిడ్డ కాతఁడు తన
యానిపాస్తుల నర్థ మబ్బునట్లు
వత్రంబు వ్రాయించి భుడంబు గావించె;
రాతింబవళ్ళు గట్టప్రళికువు
పెరుగుదల గుఱించి పరిపరి తెఱఁగులఁ
జింతించి నదియు లోఁజింతసేయుఁ

తా॥ గీ॥ గనుల పిందుగ నాప్రియ గన్నబిడ్డఁ
గాంచు భాగ్యంబు నాకెప్పు గలుగు వంచు
నొక్కదినమున కొకటిగాఁ జుక్క లింటి
యిడుపు లందిడి సారెకు నెంచుచుండు

25

చ॥ కొలువని దైవతంబులును గ్రుంకని పుణ్యనదీప్రదంబులున్
సలుపని దానధర్మములు సంస్కృతిసేయని స్తోత్రమంజరుల్
దలఁపని పుణ్యగాథలును దారని గుళ్ళును నెందు లేవు ని
ష్కలుమఁడు వాడు మాధవి సుఖప్రసవంబును గోరు చాత్మలోన్ 26

- తే. గీ॥ నెలలు తొమ్మిది నిండి కన్నులకు నించు
ముదిత పూచిన తంగేడుపొల్కి నున్న
గాంచి ప్రాద్దుల నెలయుఁ బ్రాప్తించె నంచు
వాసభవనంబు కోవలక వదలకుండె 27
- తే. గీ॥ మఱియుఁ జిత్రపతి వసంతమాలఁ బిలిచి
వన్నెయును వానియును హస్తవానియుఁగల
మంత్రసానులఁ బిలిపించి మందీరమునఁ
గనుగలిగి యుండుఁడని సారె బనుచుచుండ. 28
- సీ॥ ప్రసవకాలంబు సంప్రాప్తించె; సంత మా
ధవికి నొప్పులు రవరవగ నొదవె
గోరువెచ్చని నీటఁ గోమలాంగికి స్నాన
మార్పి, యెంటిపొరగా నంబరంబు
కటిజాట్టి మెలమెల్లగా నడిపించుచుఁ
గొనితెచ్చి యొకచోటఁ గూర్చబడ్డ
తలిమంబునందు వాదులు పరుండగఁబెట్టి;
రంతికమందు వసంతమాల 29
- తే. గీ॥ చిత్రపతి కూరుచుండి మాచిన్ని సంత
టంబు పడకుండుఁగాక! గండంబు దప్ప
పిండము బయటపడుఁగాక! వేగిరముగ
నంచుఁ గులదైవతములఁ బ్రార్థించి రపుడు. 29
- కం॥ ఏమగునో? ఎట్లగునో?
భామిని కిది మొదటికాన్ము; భయమగు; నే పొ
రామియు జనింపకుండుట
యే మే లిక నీశ్వరేచ్ఛ యెట్లున్నదియో! 30
- కం॥ కనెనో? లేదో? మాధవి
కనియుండినఁ బాప దెచ్చికాన్పింపఁకొనా?
కనుకొనగా రా, దేదో
జనించె గీడంగనకుఁ బ్రసవసమయమునన్ 31

చం॥ అనితలపోయు; దైవమున కంజలిసేయు; బ్రహ్మసూతి గేహమున్
గనుగొను; నేల చిత్రపతిగాని వసంతనుఁ గాని చెంతకున్
బనుపరు మంత్రసానులని బల్వైతనందుచు; నాసుఁగ్రోవి రీ
తిని దిరుగాడు నట్టునిటుఁ డేకువ గోల్పుడు నాతఁ డెంతయున్ 32

తే॥ గీ॥ ఆతని చెంతకు నొకదాని యరుగుదెంచి
ప్రసవ మీనాడు కాదని పల్కి భోజ
నంబు సేయంగఁ గనిపోవ నాల్గమెతుకు
లాతఁ డెంగిలి సేసె వ్యభార్తుడగుచు. 33

తే॥ గీ॥ అంత నొప్పులు మాధవి కధిక మౌటఁ
బ్రసవమై పోవునని చిత్రపతి వసంత
మాల దాదులు నటనున్న మంత్రసాను
లనుకొనిరి కాని జరుగలే దవ్విధముగ. 34

కం॥ కడచెను రెండవదినమును
గడచెను మూడవదినంబు; కనియెన్ శిశువున్
బడఁతి యనువార్త చెవులన్
బడలే దా మాధవి ప్రణయికి నొకప్పున్ 35

.... మణిమేఖల జననము :....

కం॥ నాలుగవదినము మాధవి
బాలికఁ బ్రసవించె నన్న వార్తఁ దెలిపి రెం
తొ లలిఁ బ్రసూతి వార్త
లాలసచిత్తునకుఁ గోవలనునకు దాదుల్ 36

తే॥ గీ॥ అంత శీతలాంబుల స్నానమార్చి వెల్ల
పట్టు పొత్తిళ్ళ నుంచి యాపాపఁ గాని
పించి రామంత్రసానులు వేచియున్న
కోవలనునకు నానంద మావహిల్ల. 37

కం॥ దివినుండి భువికి రాలిన
నవప్రభంజన జ్యోతి నా నిది కన్నం

- డువు కూర్చె నాకని యతం
డవిదితవేద్యాంతయం డనాకులుఁ డగుడుక 38
- కం॥ జనియించిన రెన్నాళ్ల
దనుక బ్రదికి బట్టకట్టి తారాడునో? చ
చ్చునో? యనునొక సందేహం
బు నాశిశువు వారికెల్లఁ బొడమింపంగన్ 39
- కం॥ సారెకుఁ బ్రసూతిగేహము
ద్వారము కడకేగి శిశువుఁ బరిశీలించున్;
ఆరోగ్యమె మాధవి కనుఁ
బారంబును జేర్చినాఁడు భగవంతుఁ డనున్. 40
- చం॥ విరివిగ దానముల్ సలుపు విప్రులకున్; దన చెల్మికాండ్రకున్
సురచిర భోజనం బొసఁగి చొక్కు ఘటించును; బేదవారి కం
బరముఖవస్తుజాత మిడు; మంగళ శాలిని యౌను గాకకూ
తురను; గృహంబువారు తను స్తోత్రము సేయఁగ మెచ్చ నన్యులున్ 41
- సీ॥ తొలుత మాకులము పెద్దలలోన నొకరుండు
పరదేశములకుఁ గావలసినవియుఁ
దనదు దేశమునందుఁ దఱచులైనవియు నొ
సరకులు గైకొని తరణి నెక్కి
పయనంబు సేయుచో వార్తి యొకతుపాను
గాలికి నల్లకల్లోలమైనఁ
బ్రాణసంశయదశఁ బ్రాపించియును వాఁడు
మణిమేఖలాదేవి మహితకరుణ
- తే॥ గీ॥ బ్రదికి యివతలఁ బడినాఁడు; వానియట్ల
యిదియుఁ జచ్చి బ్రతికినది యేను దీని
కిడుదు నాదేవిపెరంచు నిడియెఁ బేర్చి
నతఁడు మణిమేఖలాభిధేయంబు సుతకు. 42
- ఉ॥ ఆవల నాణువాసరము లయ్యయి వేడుకఁ లింటిలోన ల
ష్మీవిభవాను రూపముగ మేలన నెల్లరు చేసె. మాధవి
భావుకుడైన కోవలను; భార్యను గజ్జిగి నొక్కనాఁడు నే
భావన సేయఁ డింటి దెవఁ బర్వఁగఁజేయఁడు చూపు నేనియున్ 43

...: బాలారిష్టము :...

తే. గీ॥ వేడుకలు ముగిసిన వెన్న నేడవదిన
మందు నొక్కయెఱ్ఱని మచ్చ యాశిశువు నె
డందఁ బొటమరించెను; దాని నందఱు గని
కలవరంపడి పెద్దయుఁ దలఁకుగనిరి 44

తే. గీ॥ దైవతములకు మ్రొక్కి మాధవియుఁ గోవ
లనును భక్తితో మణిమేఖల స్ఫుజించి
బిడ్డఁ గాపాడు మని కడు వేడుకొన్నఁ
గోవలనునకుఁ గలఁ దోచి దేవి యనియె 45

కా॥ ఓయీ! బిడ్డకు నాదు పేరిడితి వెంతప్రీతి; నే మెచ్చితిన్;
నీయిల్లాలికిఁ బంపు మీశిశువు; దీనికా గణ్ణగీదేవి యా
ప్రాయంబాఱఁగ నెత్తి ముద్దిడినచో బాయుకా జుమీ మచ్చ; నా
యీ యాజ్ఞకా శిరసా వహింపు మిదఁ కీడెంతేని శాంతించెడుకా 46

సీ॥ అని వల్కి యాదేవి యంతర్హిత యయినఁ
గోవలకా చింతతోఁ గూన నటకుఁ
బంపకుండనురాదు, పంపనురాదు, దే
వ్యాజ్ఞ యవశ్యపాల్యంబు నాకు
గణ్ణిగికి సపత్నిగద మాధవీదేవి
యిది పంపుటకు నొప్పెనేనియు నది
యీ పసిగందు నెల్లెత్తికొను? మఱెట్లు
ముద్దిడు? దెలియంగఁబోల దైన

తే. గీ॥ నాప్రథమపత్ని కణ్ణిగి నన్నుఁజూచి
కాదనదు; పతిదేవత గాన నాదు
నాజ్ఞ పాలించు నని యెన్ని యంపె నొక్క
భటుని నవ్వార్తఁ దెలుపఁ దద్భవనమునకు 47

తే. గీ॥ భటుఁ డరిగి కణ్ణిగికి నాథువార్తఁ దెలిపె
మరకతము విశాలాక్షి యామాటలు విని
మూఁతి ముడువఁ బ్రయంపద మో వివిఠిచి
చనదు నీకని కన్నుల పైగసేసి. 48

- ఉ॥ అంతటివాఁడు నిన్విడిచి యావెలయాలికి దాఁసుడై జగం
బంతయు రోత వృత్తైనని యమ్మెయి నేనును బోయి చెప్ప నా
వంతయుఁ దాను మెత్తఁబడఁ డాయన పంచిన దాచరింప నీ
యంతటి దిప్పుడొప్పుకొను టాతనిదౌష్ట్యము పెంచుటేచెలీ! 49
- శా॥ ఈకార్యం బొనరింప నూకొనకు మీ; వెట్లంపెనో లెంకఁ దా
నే; కాలంబున నేని యిట్టి మగవా డెవ్వర్త కే నబ్బినే?
నీకున్ గూర్చినదాన; నట్లగుట మన్నింపక దగున్ నన్ను; నీ
కై కంతంబున నూపి రున్నదనుకక గావెంతు నీకిష్టమున్ 50
- ఉ॥ ఆవెలయాలి వాడకడకైనను బోవను; దానిమోము నే
నేవగనైనఁ జూడనని యీవొకమాట యొసంగుదేని నే
నీవెలయాలి బిడ్డను యథేచ్ఛముగా స్పృశియింతునంచు నీ
నావచనంబు నీదు వచనంబుగ భర్తకుఁజెప్పి పంపుమా 51
- తే॥ గీ॥ ఐన నవతలిగట్టు కాదేని నీకుఁ
గజ్జగీ! యివతలి గట్టు గాక యొండు
గట్టు లేదు; కార్యంబు నకార్య మెఱిగి
చేయువారికి నెప్పుడుఁ జేటు రాదు 52
- తే॥ గీ॥ అని వచించె నమ్మాటలు విని సెబాసు
కార్యమిది నీకనుచు మరకతము పలికె
నదను వదలకుమని విశాలాక్షి యనియె
వారినుడి విని కజ్జగి పలికె నిట్లు 53
- కం॥ ఓరు లేయవి యొనరించిరో
పరుసనతో మనము నవియ వారి కొనర్పం
దరతమము లేఱుగఁ దరమే
నరులకు నొండెరుల గుణగణంబుల నుర్విక 54
- కం॥ ఆ మాధవి నాకొక పా
రామిన్ గావించె నంచు రక్కసులై మీ
రీ మాటలు పలికెద రొ
రా!మహిళలమనము సగరమని తేటపడక 55

- కం॥ మాధవియెడ ననురాగము
నాథుని కమితంబు; కాదనఁగరా దతఁడే
యాధారము నా కేను ద
దాధేయము; మనుట యెట్లు లాతని విడినన్ 56
- కం॥ నానాథు పంపుసేయుట
యే నాకున్ ధర్మమంచు నెఱుంగరో? యేలా
పానకమునఁ బుడకలవలె
సీనాటికి నడ్డుపడెడు రిటు చెలులారా! 57
- చం॥ ఒకపసిపాప కైన సిడి యొటఱజేయుటకై విభుండు తా
నొక భటుఁ బంపె నాకడకు; నొప్పనో? యొప్పదో? తాఁకి ముద్దుసేఁ
తకు సతి యంచు నిట్టితఱి దానికి నేను షరత్తుపెట్ట నన్
దికమకసేయఁ గణ్ణిగి విధించె షరత్తని భర్త నొప్పఁడే 58
- కం॥ విమనుకొన్నను ననుకొనుఁ
డీమాధవి శిశువునకు సిడిం దలఁగంగా
భామినులారా! తాఁకెద
నామీదట ముద్దులిడెద; నయ్యయు మెచ్చున్ 59
- కం॥ అని పలికి భటునిఁ గల్గెని
కొనితెమ్మా! మాధవి పసికూనన్ దోడ్
చినిపింపు మెల్ల స్వామికిఁ
జనుమీ! యని ముదల నొసఁగె సఖులెద జడియన్ 60
- మ॥ చని వృత్తాంతము నేర్వ మాభటుఁడు తూ చా తప్పకుండన్ వచిం
చె నిజస్వామికి; వాఁడు కణ్ణిగి గుణశ్రీ యింత లోకోన్నతం
బని మున్నెన్నియు నమ్మకుంటి; నది నేడయ్యెక్కా యధార్థం బహూ
యనిదంపూర్వగుణార్థ్య యాలగుట భాగ్యం బంచుఁ జింతించుచున్61
- తే॥ గీ॥ చేటికి వసంతమాలకుఁ జిత్రపతికి
మాధవికిని గణ్ణిగి యనుమతిని దెలిపి
వారి యనుమతియును గొని పాప నంపె
భటునిచే వెండిఁ గణ్ణిగి భవనమునకు 62

శా|| అపాపం గొనెత్తెచ్చి కట్టుగికి వాఁ డర్పించె; స్నేహార్థవే
కాపాతంబునఁ జెల్మికత్తియల జ్యోత్స్నాస్నాతలం జేయుచుకొ
పాపం బెట్టిదియో కనుంగొనని యీపాపక గృహపూర్ణమై
కాపాడుకొ విధియంచు నెత్తుకొని యాకంజాక్షి ముద్దాడుచుకొ 63

కం|| తనవైపు వింతగా వి
చ్చిన కనుఁదామరలఁ జూచు చెలికత్తియలన్
గనుగొని యొక యుచితాసన
మున నాసినయయి హర్షమున నిట్లనియెకొ 64

సీ|| చెలులార! చెంపకుఁ జేరెడు కన్నులు,
కరఁగి పొసిన పైఁడికరణి మేను;
పొల్లారు బుగ్గలు బవిరి గడ్డంబు కో
రేరుచాలుంబోలు కోఱముక్కు
జాజిపొట్టలకు సరులైన చేతులు
నరచండురునిబోలు ననదు నుదురు
తలకుఁ జాట్టును వెండుకలు, తీర్చినపగిదిఁ
బోలుపారు నునుసోఁగబొహలు వెలయఁ

తే|| గీ|| గడిగి పెట్టిన ముత్యంబుకరణి నొప్పు
నీనిసుఁగు వృద్ధి నానాటిఁ కెనయుఁగాత
అచ్చుగ్రుద్ది నట్లున్నవి యాత్మవిభువి
పోలికలన విశాలాక్షి పోలు నంచు 65

ఉ|| పోలిక లయ్యగారివియ, హేమును బొమ్మలు వేక్కులున్ జెవుల్
కాళులు తీసిపెట్టినటు గ్రాలుచునున్నవి కణ్ణగమ్మ! యీ
బాలిక కోక్క రేనియును వర్తిల దాయమ రూపురేక మా
పాలిబి భాగ్య మయ్యెడిది బాలిక నీకుదయించి యుండినన్ 66

కం|| కన్యక పెత్తముఖి యగునే
థన్య యవునటంచు వండ్రు తత్త్వజ్ఞుల సో
మాన్యగుణంబుల నియ్యడి
యన్యాపత్త్యముల మించునని యనుకొందున్ 67

తే. గీ॥ అనిన మరకత మాపల్కు విని యెఱుంగ
శక్యమే యీశువు భవిష్యత్తు మనకు?
ననియెః నొసట వ్రాసిన వ్రాత ననుభవించుఁ
బ్రాణి యిహమున నని ప్రయంవద వచించె 48

సీ॥ ఆమాట లాలించి యాసాధుగుణ యను
త్తమముగ నీయపత్యంబు పెరిగి
జగతి కంతటికి నాశాజ్యోతి యౌగత
మని పల్కి వెండియు నాభటునికి
ఆత్మనాథునిదైన యట్టి శిశువు నాది
యౌగద! మాధవి యనుమతింప
నీయమూల్యశిశువు నేఁ బెంచుకొనఁ గోరు
చున్న దాన నని యయ్యువిదకు నను

తే. గీ॥ మంతభాగ్యంబు నా కున్నదన్న! దీని
కనుమతింపనిచో బిడ్డ ననుదినంబు
గాంచుటకు నేని యీదీన కడకుఁ బంపు
మని వచింపుము విభునిపై నాన యనుము 69

చం॥ అనియె; భటుండు కష్టానికి నంజలిసేసి యథాతథంబుగా
జనని! వచింతు మాధవికి సర్వము; నాయమ సమ్మతించునే
ననుదిన మేగుదెంతు న'ని యాశిశువుం గొని సాగిపోయె;న
వ్వనిత గుణోచ్ఛయంబునకు బమ్మెరవోయిరి చెల్వితత్తియల్ 70

తే. గీ॥ శిశువుఁ గొనిపోయి మాధవి చేతఁ బెట్టి
భటుండు నిర్భయంబుగఁ జిత్రపతి వనంత
మాల వినుచుండ వృత్త మా మూలచూడ
మావిలాసికి వినిపించెఁ గోవలనుకు. 71

తే. గీ॥ సాధుశీల కణ్ణుగి కరస్పర్శమైన
దాదిగా మణిమేఖల సిడి యంతఁ దొలఁగ
వారిదప్రవిముక్తయౌ శారదేందు
కళ తెఱంగునఁ బుటమెక్కి కడు వెలింగె 72

— చిత్రపతి సంశయము మాధవి మందలింపు —

- కం॥ ఆకథ, యూకొట్టి తమ వి
వేకం బడుగంట మాధవీచిత్రపతుల్
శోకించి రెదన్ మనశిశు
వా కణ్ణగిచేతఁ బడునొ యని బహుగతులన్ 73
- సీ॥ ఒకనాఁడు పసిపాప నుపలాలనము సేయు
మాధవి కడకుఁ దన్మాత వచ్చి
కణ్ణగిదేవి యీకసిగందుఁ దాఁకిన
దాదిగా నిడియెల్ల నణఁగిపోయె
మణిమేఖలాదేవి మహిమంబుగాక యొం
డెదియుఁ గాదందు; నీనిసుంగు
మనకుటుంబపు టనుమతిఁ బొంది తాఁజెంచు
కొనగోరు చున్నట్లు కొంకక యది
- తే॥ గీ॥ భటునిచే వార్త వంపె; నివ్వార్తలోని
యంతరార్థం బెఱుంగ నాకంతు పట్ట
దంగిట విషంబు నాల్కపై నమృత ముండు
పలువల కటంచు విబుధులు పలుకుచుండ్రు 74
- ఉ॥ ఈపసిపాప కంటఁబడ నీసు జనింపఁ గుయుక్తి యొక్కఁడే
దో పరికించి వైచె వల; యొండొక టడ్డము సెప్ప కంప ని
ప్పాపను జంపి తీరు; నది పాపవినిశ్చయ; పైకి సాదు లో
లోపల వ్యాఘ్రమం చెఱుంగు; లోభము సెందకు దాని మాటకుఁ 75
- కం॥ మునుపు ప్రియంవదఁ బుత్రైం
చి నిన్నుఁ దిట్టించినది విశేషముగా; బా
పను గోరుచున్న దీనాఁ
డనింద్య యనఁగ నుచితంబె యాపాపిష్టాఁ. 76
- కం॥ నీరములలోని లోఁతును
నారులలో మర్మమెఱుంగ నలువకుఁ దరమే?
పోరామిని గావించుట
కీరీతి ఘటించె నరచు నే మాహింతుఁ 77

- కం॥ ఏపుట్టలోన మాధవి!
యే పాముండునో? యెఱుంగు నెవ్వం? డెవ్వం
డె పట్టున నేపాపం
బేపాటిగఁ జేయునో? తలమే యెఱుంగంగఁ.
- 78
- తే॥ గీ॥ ఆనుడు మాధవి తల్లికి ననియె నిట్లు
తలయుఁ దోకయు లేని పల్కులు వచించి
నన్ను నుడికింప కమ్మ! నీ వన్నమాట
కోవలఁ విన్నఁ దానెంత కుములు నొక్క!
- 79
- కం॥ మన కితరులు గిట్టకపో
యినంత మాత్రమున నింద్యు లెట్లగుదురు?నీ
కును నాకును గణ్ణగి న
చ్చనంత మాత్రమున జగతి సాధువు కాదో?
- 80
- ఉ॥ బిడ్డలు లేమిఁ బ్రేముడిని బిడ్డ నొసంగిన సాకుకొందు నే
సొడ్డు ఘటంపనంచు నల సుందరి పల్కిన దంతమాత్ర కీ
వెడతనానఁ బాప నది హింస యొనర్చెడు నంటి వయ్యయో!
గొడ్డుదియైన నొ, నిటులఁ గ్రూరత కెట్లాడిగట్ట నేరుచుఁ.
- 81
- ఉ॥ ఆయుమచేతిచల్వ శిశువంతకు నంతకుఁ జెట్టుగట్టి కం
దోయికి నించుచున్నది; యదుష్ట నొకర్తుక దుష్టయంటి నీ
వాయి నిజంబ ప్రవృద్దో? శీభం బొనగూర్చిన పుణ్యురాలి కం
బా! యెటువంటి చక్కని యుపాయన మిచ్చితి; నిన్ను మెచ్చనో! 82
- కం॥ ఒక క్రూరభావ మాయమ
మొకఁమునఁ గన్నట్ట దంచుఁ బురివా రం; ద్రొం
డొక దూషణ మాడకు మనఁ,
బకపక నగి సుతకు, జిత్రపతి యిట్లనియెన్.
- 83
- కం॥ మన వంశోద్ధానంబున
కనార్తవ సుమం బనంగ నావిర్భూతిం
గనె మణిమేఖల లోకం
బు నెట్టిది యశః పరిమళముల నిండించుఁ.
- 84

- కం॥ అని తలపోయుచు నట్లం
టినిగా కాకజ్జిగిన నడింబఱచుట గా;
దనఘయొ? సాఘయొ? యది నీ
వు నిందిత వెఱుఁగుదు వెఱుఁగఁబోలదు నాకుఁ. 85
- మ॥ అది యట్లుండగ నిమ్ము; కజ్జిగి కరంబం దీయపత్యంబు ప
డ్డ దినంబే మనవృత్తివిద్యయగు నాట్యం బంతమై పోవు; ని
య్యది సంసారుల యిండ్లలో బెరిగి వంశాచారముఁ మంటఁగ
ల్పు; దుమారంబయిపోవు నొక్క త్రుటిలో ముగ్ధున్న
సత్కీర్తియుఁ. 86
- కం॥ నా మొగమును గని కా ద
మ్మా! మన యన్వయ యశోరమఁ గనియైనఁ
భామకు బిడ నీకు మనం
గా మాధవి వల్లె యనియుఁ గలకల నగుచుఁ. 87
- కం॥ ఓమాత! వినుము కజ్జిగి
స్త్రీ; మనమును దానియట్ల స్త్రీలము; జగతిఁ.
స్త్రీమర్మము స్త్రీ యెఱుఁగును;
బాముల కాళ్ళొరులు గాక పాములె యెఱుఁగుఁ. 88
- తే॥ గీ॥ అనిన మాధవి పల్కులు విని వనంత
మాల సెలవివాఱఁగ నవ్వి మాధవి నుడి
యర్థగర్భిత మని పల్కు నంతలోన
వచ్చె వారిచెంగటికిఁ గోవలనువిభుఁడు. 89
- ఉ॥ అప్పుడ 'పాప సంపుడ'ని యాచన సేయుటకై యొకర్తనా
యొప్పులకుప్ప కజ్జిగి యనూనబహుకృతి నిచ్చి పంపె; వా
రెప్పుడుఁగాని పాపఁ బెఱయింటికిఁ బంపగఁ జాలమంచు నీ
యప్ప వధూటికిందెలుపుమంచు వచించిరి; పోయె నద్దియుఁ 90
- కం॥ అంగవల నిరాకృతి కా
త్మం గోవలను కనలండు; మాధవియున్ లో
నం గలఁగదు; తక్కినవా
రంగీకృతిఁ దెచ్చె నాఘడని పొంగి రెదన్ 91

కం॥ వారి నిరాకరణము న
య్యూరూదృష్టసతి యెఱింగి యొండొండఁ దలఁ
గారాలును మిరియారును
నూరుచు నున్నాఁడు విధియనుచు దురపిల్లెఁ 92

...: కణ్ణిగి దీనావస్థ :...

చం॥ పరిమళహీనమైన ప్రసవంబువలెన్; రుచిఁగోలుపడ్డ భా
స్కరు కిరణంబు పొల్కి; బొగగట్టిన దీపము చెల్వినన్ గథా
పరిణతి లేని దుష్కవిప్రబంధము రీతి, వియోగతప్తమై
యరుదగు తన్విగాత్రము స్వయంబుగఁ జారుత గోల్పడెన్ గడుఁ 93

కం॥ తన్ను మనోభుజా
పన్నం గావించి యొక్క పడుపుంజెలితో
నున్నాడని పతిదేవత
యన్నాతుక దీనవదనయై లోఁ గ్రాగుఁ 94

ఉ॥ అన్నము ముట్ట, దంబువుల నైనను గ్రోలదు, కన్నుగూర్క, దే
మన్నను నుత్తరం బొసఁగ దట్టిటుఁ దారదు, నవ్వ దెప్పుడున్
గన్నుల నీరు దేరదు, వికారము సూపదు; మోముఁదమ్మిపై
విన్నఁదనంబు పూనదు, వివేకము గోల్పడ దించు కేనియున్ 95

ఉ॥ మజ్జన మాచరింపదు, సుమంబులఁ జోలికిఁ బోదు, కన్నులం
గజ్జలముం ధరింపదు. వనంబునఁ దీవెలఁ బ్రోదిసేయ, దే
పజ్జకు సాఁగి పోదు, పరివారముఁ బాలనసేయ దింటిలో
సెజ్జను గాంచి నిన్నుఁ నను జేకొనఁ డావిభుఁడంచు వాకొనుఁ 96

శా॥ కేళాకూళుల చెంత కేగుటకునేఁ గ్రేడించు; దా నొంటిగాఁ
గేళీపర్వత మెక్క జంకు; శుకసంగీతంబు నాలింప నాం
దోళించున్; గృహకేకి యాటలకు లో దుఃఖించు, నేదేదియో
యాలోచించు; భయంబు సెందు; దెసలన్ వ్యగ్రాత్మయై గన్గెనున్ 97

ఉ॥ కమ్మలుదక్క నొండొక నగన్ మెయిఁ దాల్చుదు! సోగలైన కే
శమ్ములు సంస్కరింపదు; విషంబుగఁ గోకిల కూజితంబు డె

- దమ్మున నెంచు; భృంగనినదంబు చెవింబడ నోకిలిండు. రా
గమ్మునఁగాక చంద్రుని వికారపుబూచిగఁ జూచుఁ గన్నులన్ 98
- చం॥ ప్రతిహతయైన యాశవలె; బాగలు శ్రద్ధబలెన్; క్షయించు సు
స్థితిగతి; సోపసర్గయగు సిద్ధితెజంగున; శ్యామికా విలా
కృతి యునినట్టి బుద్ధికియఁ గీడ్పడు ధర్మవిశుద్ధిరీతి, నా
హతయగు కీర్తి చందమున నా పతిదేవత పొందు దైన్యమున్ 99
- చం॥ కనుగొను నిర్విమేషముగఁ గణ్ణగి బోటులఁ; దన్ను నెవ్వఁడో
దనువుచు నున్నయట్టుల స్మితం బొనరించును; సెజ్జ నిద్రపో
వునపుడు స్వామి వచ్చితివె? పొకుము వెన్నకునంచు; గేకవె
ట్టును; బతిరాకయుంటకుఁ గడుంగడు నొచ్చును; మెచ్చు
దైవమున్ 100
- చం॥ చెలులకు మాటు స్వప్నమునఁ జెల్వఁడు; దాను నొనర్చుకొన్న కే
ళుల; నవరంజివంజరములోని శుకంబును డాసి ఓరి! నీ
చెలువ స్మరింతువో? విభుఁడు సేసినయట్టుల విస్మరింతువో?
పలుకఁగరాదో యంచు వెతఁబాయఁగఁ బల్కు; వహించు నశ్రువుల్ 101
- ఉ॥ నాయెడ స్థాన మన్య కొకనారికి నీయను నీకు దక్కఁ గాం
తా!యని వల్లభుండు మును నాకు రహంబునఁ జెప్పినాడు నే
నాయనమాట నిప్పటికి నాత్మ వహించియ యున్నదాన నో
రా! యది కల్లయం చెఱుగనైతిఁ గదా! యని యెంచు మాటికిన్ 102
- తే॥ గీ॥ మధురవస్తుఘటనమున మాధవి విష
వస్తుఘటనమున నను నాబ్రహ్మ సేసెఁ
గానియెడ నంతమధురంబు గణిక యింత
విషము నేనెట్లు లవుడు నావిభుని కకట! 103
- మ॥ అని చింతించుచు నశ్రుబిందువులు నేత్రాంభోజ యుగ్మంబునం
దనవచ్చితిగఁ దాల్చు కణ్ణగిని జాతార్తిక విశాలాక్షి కాం
చినదై చెంతకుఁ జేరి ప్రాణసఖి! యక్షిణోష్ఠకంపంబుగా
ననిదంపూర్వముగా నధీరవయి యేలా యేడ్చు విమ్మాడికిన్ 104

- కం॥ అనుటయు 'నేమియు లే ద'ని
కనుకెప్పుల నశ్రులాగి 'కష్టాగి తొలిపు
ట్టున నెంతటి పాపము సే
సినదో' యనఁగా నదియును జింతాకులయై 105
- కం॥ నీ మెయి తీవియ వాడిన
దీమెయి నీవుంట పాడియే? తల్లి! మగం
తామాధవికిం జెపడి
నీమాటయె మరచినాఁ డనిన నాసతియుక 106
- ఉ॥ ఈ వృథయెల్లఁ దీటుటకు నేనెనరించు ప్రయత్న మెల్లఁ బో
నవ్యయమౌచు సారె కది యంతకు నంతకు నెచ్చుచుక మదీ
యవ్యవసాయమున్ ఫలము నందగ నీదను,తాపమో లతాం
గీ! వ్యయమౌ నుపాయ మెఱిగింపుము; నింపుము నాదు కోరికిన్ 107
- ఆ॥ వె! బుగ్గయందు సలిల మగ్గలంబుగ నూరు
నట్లు నామనంబునందుఁ గుందు
తెఱవితేక పాడము; దీనికిఁ బ్రతిసేయ
వేని నాదు ప్రాణమేగు నిపుడ 108
- ఉ॥ ఉత్తమురాలు రూపసి గుణోన్నత యింటికిఁ గోడలయ్యె; యే
మెత్తఱి నేమిపుణ్య మొకయింత నొనర్చితిమో యటంచు మా
యత్తయు మామయున్ దినము నందురు; సర్వము కల్లయయ్యె; బై
నెత్తిన మాలదైవ మిఁక నేమి యొనర్పఁగఁ బొంచియున్నదో? 109
- ఉ॥ అల్లుఁడు కన్నకూతునకు నార్తి యొనర్చుట విన్న గుండియల్
జల్లను మూఁడుకాళ్ల ముదుసళ్ల కభాగ్యను నన్నుగన్న మా
తల్లికిఁ దండ్రి కీవెత నెదం దలపోయుచు వారు కూడు నీ
రెల్లక యుగ్గబట్టి తమ యూపిరి వాయరె నాఁడునాటికిన్ 110
- కం॥ చీలు నెద, కాని రెండుగ
ప్రీతిదు; మే నూను మూర్ఖ, విడ దును రెఱియుక
మై లో; బూడిద కా;దా
యాలగలుఁచు, విధి హరింపఁడ యో! జీవితమున్ 111

- కం॥ మతిశాలిన్! నీకును మర
కతమునకుఁ బ్రియంవద కవగత మగునో నా
వెతయని మాటుటకై నే
వితథప్రతియత్ననై వివేకం బఱితిన్ 112
- కం॥ అనిన విని విశాలాక్షియుఁ
గనుగవ కెంపెక్కగా మొగము మాడ్చినదై
మును పెన్నఁడు బల్కని మా
డ్కిని నిప్పులు గ్రక్కుచుఁ బలికెన్ గణ్ణగితోక 113
- శా॥ తాళింగట్టిన పెండ్లమున్ సతత చింతావార్దిలో ముంచి వే
శ్యలోలుం డయి కొంపకేనియును రాఁ డాతండు నిన్వీడి నాఁ
డెలా యింకను నాన వానిపయి? నీరె ల్లెండమావిన్ జెలీ!
గ్రోలంగా నవు; మేలు లేని పతికై కుందంగ నీ కేటకిక 114
- ఉ॥ ఎన్నిదఫాలు డెందమున కెక్కుతెఱంగున నిన్నుఁ గూర్చి నే
విన్నపముం బొనర్చితి, వివేకము చాలని వాడె వల్లభుం;
డన్నియు నాలకించు; నగునైనను మెత్త పడండు; బండయ
ట్లున్నది నాథు గుండె; యెటులుండును మెత్తదనంబు దానికిక 115
- చం॥ లలితకళాభిమానము, విలాసము, రూపము, యౌవనంబునున్
గలపతి తన్నుఁగూర్చు సతి గాంచుట కేనియు రాఁడు; వాని యా
లలితకళాభిమానము, విలాసము, రూపము, యౌవనంబునున్
జ్వలనమునందు వ్రేల్చినె? యసాధువు నీపతి యన్న దోసమే 116
- ఉ॥ అందని ప్రానిపండునకు నఱ్ఱును జాఁచుటగాదె వానికై
వందుఱు; టొక్కమాఱు కులభామిని నూఱడఁజేయు మంచు భ
ర్తం దనుదానుగా మరకతంబును వేడి నదంట మొన్న; యే
మందము నాథుపిత్త; మిఁకనైసను జాయిగఁ జేసికొ మ్మెదక 117
- కం॥ నామాట సత్య, మతఁడు ప
యోముఖవిషకుంభ మంచు నున్నది యున్న
ట్లోమానిని! పలికితి ననఁ
గా మొగమెఱఁదమ్మికాఁగఁ గణ్ణగి యనియొక 118

శా|| నాకుం గూర్చిన నాథు నిట్లనుట యన్యాయ్యం బధర్మం బహౌ
నీకు నేరెటు వచ్చె నిట్లు పలుకన్? నీప్రల్లదంబుల్ లతాం
గీ! కర్ణంబుల సూదులయ్యె; విను; మే కీతైన సైరించెదన్
నాకాంతుఁ బరుషంబు లాడిన వినక నామీది రాగంబునక 119

ఉ|| ఆయము మాటతీరు గని యయ్యది నీ కొనరింపఁబడ్డ య
న్యాయము నెట్లు లోర్వనగు నా! విని కన్ఱిగి తొంటిబామునం
దేయతిఁ యెరపాప మొనరించితిన్ సఖి! యద్దినేటి కీ
చాయను గాంతుఁ బాపె; మును సల్పిన దిప్పడు నిర్విశించెదన్ 120

ఉ|| కుంటియో? గ్రుడ్డియో? పతికిఁ గూర్చినో? యెలనో కాని కోవలన్
వంటి విభుండు గొప్పగుణవంతుఁడు నన్ విడె నొక్క; వేశ్యఁ గ
న్గొంటకు నిచ్చగించిన కనుల్ ననుఁ గల్గెన నిచ్చగింపవో?
తుంటరి దైవచేష్టతమో? తోషమ హేతువు కాంతుచేతకున్ 121

ఉ|| ఐననుఁ గాంతు దూఱ; విను; మాయనపై ననురాగ మింక దిం
తేనియు; భాగ్యవంతునకు నిచ్చిన సొమ్మెటు చక్రవృద్ధితోఁ
జానరా! యెచ్చునట్ల ప్రయసంగతమైన మదీయరాగముక
న్యూనము కాక యెచ్చు నిక నొండొక టాడెద నాలకింపుమా! 122

కం|| మాధవి గేహవాసము
నాథునకుఁ గళంకు తేదు; నలినము తాఁ బం
కైధిత మయ్యును దైవా
రాధనమున కేల పనికిరాదో? చెపుమా! 123

సీ|| అనిన విశాలాక్షి యంగలార్పగ నేల?
కాంతునికై యిట్లు గ్రాగనేల?
యనినఁ గన్ఱిగి దాని కనియె నాపతి తన
యకలంకమగు ప్రణయామృతంబు
ననుదిన మొకవెలయాలిపైఁ గురిపించి
వమ్ముచేసెడునంచు వ్యధవహింతు
దానికి నాయనధనముతోఁ బవిగాని
పనియేమి యాయన వలపుతోడ

- తే॥ గీ॥ విభునియొక్కర్థ మింక నావేశ్యవలపు
తొన నిట్టింకు లింకు నంచే నెఱుఁగుదుఁ
బందిరి గృహంబగునె? వేశ్య భార్య యగునె?
యన్న నాపత్రివ్రతకు వయస్య యనియె 124
- ఉ॥ ఇచ్చటి రత్నసంచయము లిచ్చటి బంగరువెండిరాసులా
చచ్చినదాని కొంపకు నజస్రము వాగువిధానఁ బాటు, లో
నచ్చిన వేశ్యకిచ్చు నరనాథులునుం గలరిట్లు లెల్ల సొ
మ్మిచ్చెడు ధర్మరా జవని నీయనదక్క మఱొక్కఁ డుండునె? 125
- ఉ॥ ఇంతటి సొమ్ములిచ్చి తమునే శరణంబుగ నమ్ము మిండలం
దెంతయుఁ గూర్మిలేక ధనమింకిన యంతనె వేశ్య లెట్లు లా
వంతుయు జాలిఁ జూప, రిది యచ్చెరువే! వెలయాండ్రటంచు ధీ
మంతులు భోగకామినుల మాటయు నెత్త రొకప్పుఁ గణ్ణగి! 126
- పం॥ అనవుడు కాకులు వేశ్యా
పీనితలు పరపుష్టములని పలుకుట వినవే?
వనితా! వేశ్యకు శీలం
ఋను కొచమ్మును గణించు ఋద్ధియుఁ గలదే? 127
- చం॥ ఇనుము గ్రహించుఁగాని మణియెట్లు గ్రహింపఁగ నేర్చు వోని! కాం
చనరజతాద్యమూల్యభవిజంబులఁ జూంబుక; మట్లువేశ్యయుకా
ధనమును రత్నరాశులు ఘనంబుగ వెచ్చుఁడఁ గోరుఁగాని మిం
డని ప్రణయంబు శీలము కులంబుఁ గుణంబును గోరుఁ నెవ్విధిన్ 128
- కం॥ కాముకులను యజ్ఞులు బహు
ధా మోహంపడి తమ ధనతారుణ్యంబుల
ప్రేమమున వ్రేల్చు జరిగెను
కామాగ్ని శరణగృహమును గణితాప్రభుదల్ 129
- తే॥ గీ॥ ఇది యెఱింగియుఁ గాముకు లేకు
తాంగి! వెలయాండ్ర నమ్ముదు రత్నసంచుఁ
బలుకు కణ్ణగి! గనుగొనె పాడె యెఱిగె
మరకతము పొడియును పార్వమధుర యగుచు 130

- కం॥ ఈ కామ్యార్థము లేఖగ
నీకాంతుని కనుపుమను వనితఁ గనుగొని యు
వ్యాకోచముఖాంబుజయై
యాకణ్ణగి తెప్పలంద యశ్రు లడఁచుచున్ 131
- ఉ॥ ఎంతటి వెట్టిదానవు సఖీ! మధుపానము సేయువాఁడు, దు
శ్చింతకు లోఁగువాఁడు వెలచేడె వలంబడువాఁడు సత్యమున్
సుంతయునన్ వినండు; వెనుచూడఁడు, ముందును జూడఁ డాత్మవి
భ్రాంతి దలంగలేడు సుడివడ్డ నరుండునుబోలె నెప్పుడున్ 132
- కా॥ అవేశ్యా తృణకూపమందుఁ బడినాఁ డాత్మశ్వరేభేంద్రు డె
ట్లో? వానిం బయికిగ్గ నెవ్వరితరం బోచెల్ల! సంభోగతృ
ణ్యావాంఛామతి కాలిసంకెలగ నానందించు చందుండుఁ గా
కీ వే, నుం జని ధర్మమన్ చెఱుకు మో పీ నే గతిన్ వెల్పుడున్ 133
- ఉ॥ వారపధూటిపైఁ బతికి వర్తిలు మోహ మింతెక కాల మీ
తీరున సాగు నన్నదల దేవుఁ డెఱుంగును గాక యన్న రం
భోరువుఁ గాంచి యంతదను కూరకయే వినుచొక్క పెట్టఁ గాం
తారపు టగ్గినా మరకతం బెసరేఁగి వచించె నీగతిన్ 134
- కం॥ నీ వెఱుంగవు, మేము నెఱుంగ
మేవారు నెఱుంగరె ఱుగఁడె దేవుండున్
గోవలను పృత్ర మైనను
నీ వీగను వ్రాలనియ వెపు డాతనిపై. 135
- ఉ॥ ఇంతలు సేసి చన్నపతి కేలకొ కూర్తు? వెఱుంగరాదు, నీ
వంతను గన్న బండలును వాయిడి యేడుచు; నీచరిత్ర కొ
క్కింత కళంక మున్నదొకొ? యేలకొ? నీపతి పుట్టుగ్రుడ్డి య
ల్లెంతకు నిన్నుఁ గానఁడిది యెన్నఁటి పాపఫలంబొ? మానినీ 136
- కం॥ ఇత గొన్నియేండ్ల కైనను
సకి! నీచెంతకు విభుండు చనుదేరునె? నా
వికృతిమొగంబునఁ గననీ
క కణ్ణగి వయస్యమొగము కన్గెని పతికెన్ 137

కం॥ ఏమైన జరుగనీ! నా
స్వామికిఁ జెలి! దైవదుర్విపాకంబునఁ గీ
డెమియు వర్తలకుండం
గా మాకుల దైవతంబు కాపగుఁ గాతన్ 138

కం॥ నా పతిపదములఁ గొలుతున్;
నా పతినామంబ మనమునన్ స్మరియింతున్;
నా పతిచరితమ యెన్నెదఁ
గాపాడుంగాత బతియ కణ్ణుగి నెప్పుడున్ 139

కం॥ పాతివ్రత్యము కంటెను
నాతికి వేఱొక్క భూషణము కలదే? స
ద్గీతంబగు సచ్చీలమ
యేతటి నే సతులకెల్ల నేడుగడ యగున్ 140

చం॥ ఇతర సురార్చనం బెఱుఁగ కెప్పు స్వవల్లభుఁ బూజసేయునే
సతి, యది యానవెట్టిన ససంభ్రముడై జలందుడు వర్తమీ
కితిఁ గురుపించుటన్ వినవో? చేడియ! నా నిది సత్యమేని నీ
పతిఁ బిలిపించుకొ మ్మనుచుఁ బల్కు ప్రియంవదఁ గాంచి యిట్లునున్ 141

సీ॥ వినాటి కై నను నేతెంచు విభుఁడు నా
కడకను నొక నమ్మకంబు నాకు;
గతరాత్రి! కాంతుని కౌఁగింట నిదురించి
యలరితిఁ గాని యహర్ముఖంబు
చనుదెంచి యాతియ్య స్వప్నంబు సంతయుఁ
బాడు సేసినది; యిప్పటికిఁ గూడ
నాస్వప్నవృత్తాంత మాత్మ నెన్నిన నాశ
రీర మిదిగో! పుల్కరించుఁ జూడుఁ

తే॥ గీ॥ డాతఁ డొకపుణ్యదినమున నరుగుదెంచు
నన్న యాశతో జీవించు చున్నదాన;
సంగనాజీవితసుమంబు నాశ యనెడు
తొడిమ పడకుండఁ గాపాడుఁ బడఁతులార!

గాత్రముం గొగిలించుట కడు సుశీత
మమ్మత పానాతిమధుర మంచాత్మఁ దలఁతు 146

చం॥ అలయక పాంసుకేళి రతులై చిఱునవ్వులు చిల్కుచుక బుసల్
బలియఁగ, బాఱచాచుచును బర్వున వచ్చి కవుంగిలించు పు
త్రుల మలినీకృతాంగులయి తోషము నందెడు తల్లిదండ్రు లో
చెల! తొలిబామునన్ మిగులఁ జేసినపుణ్యము తెట్టివో కదా! 147

ఉ॥ ఆ యనినట్టి మాటకుఁ బ్రియంవద కఙ్ఠగిఁ గాంచి యోవయ
స్యా! యనరాదు గాని విషమైనను నీకమ్మతంబు గాదె? నీ
వా యవినితివర్తనునికై వలపుం బచరింతు వేర! నీ
యీ యతి పావనప్రణయ మెట్లు వహించునో చారితార్థ్యముకా 148

సీ॥ అన విని కఙ్ఠగి యట్లన వలదు, ని
ప్రణయయౌ కాంత నిర్గంధసుమము;
ప్రేమ మెఱుంగని జీవితము శృశానంబు
ప్రేమ దైవంబని విబుధు లందు
రంగనలకుఁ బ్రేమ మప్రతిహతశస్త్ర
మదిలేనినాఁ డెల్ల వ్యర్థ మ యగుఁ
ప్రేమించు వారినే ప్రేమింప వలెనను
మాట బుధులకు సమ్మతము కాదు

తే॥ గీ॥ దుష్టు నైనను బ్రేమచే శిష్టుఁడెయ
వచ్చు; బ్రేమబీజంబు లెవ్వతె యెడంద
పాలమునం దంకురింపవో? పొల్లి యద్ది
బండ యొండెని నాయనపిండ మొండె 149

తే॥ గీ॥ ప్రేమరహితుఁడు కాఁడు నావిభుఁడు సకియ!
తత్ప్రణయ రసంబునకు నపాత్రమొకతె
పాత్రమయ్యె; నావిభుని నెప్పటనైనఁ
గైవసము సేసికొందు నుం చావధూటి 150

సీ॥ ఎంతెని దిటపుతో న్నెట్టెట్టా కాలంబు
నొకరితోఁ గడపుచునుండె, నొకతఁ

గోపలనీలెంక లొక్కొరుఁ డొక్కొరుఁడు వచ్చి
కణ్ణగి గృహమునఁ గలధనంబు
నయ్య తెమ్మనె నని యడిగి కైకొనుచుండి
రున్నదంతయు నామె యూడ్చిపెట్టెఁ
జివరకుఁ దనవైన స్త్రీధనంబును నాభ
రణములనున్ సమర్పణముసేసె

తే॥ గీ॥ నన్నియును మాయమైనవి; యప్పటికిని
మిగిలియున్న యొకానొక మేలినగ, న
మూల్య మైనదానిని నమ్మి ముగుద స్వామి
యిచ్చి పంపు మన్నంత దా నిచ్చిపంపె

151

సీ॥ మాధవీదేవికి మణిమేఖల జనించి
నాఁటికి మూఁడెండ్లు దాఁటిపోయెఁ
దనతోఁడు నీడలై తనరు విశాలాక్షి
మరకతము భరింపఁదరమె తనకు
ననియెంచి కణ్ణగి యా యిర్వురినిఁగూడఁ
బనినుండి నిలిపివేసినది, తుదకు
వారిర్వురును జీతబత్యాలు లేకయే
యాపతిదేవత ననుదినంబు

తే॥ గీ॥ మపచరించుటకయి తెల్పి రొప్పుకొలు
కాని యాసాధ్య మిసేవ కాసు లేక
యేను గైకొంట యవ్యాయు మౌ ననంగ
వారిరువురును గేల్పొడ్చి పలికి రిటుల

152

సీ॥ మచ్చెకంటిరో! నీవు వచ్చగా మన్నపు
నినుఁగొల్పి యెంతయో ధనము మేము
నార్జించికొంటము! యది యట్లు లుండనీ
సాధ్య! వల్లభుని వైశనము వలనఁ
బ్రాప్తించె నీకిట్టి పాపిష్టదళ; యిప్పు
నిమ వీడిపోకకు మనము కాదు
కాళ్ళునున్ రావు; నీకడనుండి పి కూడి
గం బూరకయ పేయ రలదు క్కొట్టి

- తే॥ గీ॥ మాకు నిర్వరికినిఁ దల్లి! మా యభీష్ట
మీవు కాదనకుము! నీదుసేవ మా కొ
సంగుఁ గొండంత యానంద సంపద యన
వారి కిట్టులు కష్టగి బదులు పలికె 153
- ఉ॥ తుంటరి దైన దైవమిటు దుందుడుకుం బొనరించె; నింక నే
నొంటిగ నుండఁ గోరితి. నయో! యొకపోకయు నీక యెట్లు గై
కొంటకు నిచ్చగింతుఁ గడు కూళతనంబున మీదుసేవ! మీ
వంటి కృపాసమేతలకుఁ బాపము నాయచి సోక నేఁటికిన్ 154
- ఉ॥ నాపతి వచ్చినాఁడు సదనంబున, కేనును నావిభుండునుక
గాపురమున్ యథాతథముగా నొనరించుచు నున్నవార మే
లోపము లేదు మా కనుచు లోకము పల్కిన దాఁక మీర లీ
దాపునకేని రాకుఁ డెడఁదన్ బరితాపము నూనకుండుఁడి 155
- కం॥ అని పలికి వారి నిరువురి
ననిపి మహాభవనమునఁ బ్రియంపదయుఁ జనక
జనసుత బ్రాహ్మణకదళిగ
ననారతము మెలఁగుచుండె నతివిహ్వలతక 156
- ఉ॥ మాసినచీర శ్రోణి, మెడ మంగళసూత్రము, రత్నగర్భమై
భాసిలు నూపురద్వయము పాదములన్; శ్రుతులందుఁ గమ్మలున్
వాసి ఘటంపఁ గార్వము వివర్జిత నొందుచు సర్వదా సద
భ్యాసములేని విద్యవలె వర్తిలు నాయమ నాఁడునాఁటికిక 157
- ఉ॥ ఆ నిలయాధిరాజమున కప్పుడు పున్నమరాత్రియైన యా
మానవతి శిరోమణి యమాసనిశీధిని యయ్యె నిప్పు, డా
హ! నన లమ్ము నాపణము నందునఁ గట్టెల నమ్ముటాయె నే
ప్రాణికి నేది కల్గునని బ్రహ్మకునైన నెఱుంగ శక్యమే? 158
- తే॥ గీ॥ ఇంటిపనుల లెల్ల దా నిర్వహించుకొనుచుఁ
గాలముం ద్రోయు చున్నయాకాంత రవికి
మొగము వాచిన పద్మినిఁబోలె నా మ
హాగృహభ్యంతరంబునం దధిపనించు 159

ఉ॥ ఎన్నఁడు కాంతుఁ గాంతుని ముఖేందుని; నాప్రణయ స్వరూపికే
నెన్నఁడు సేవసేసి రమియుంతును; గేళివనాంతరంబునం
డెన్నఁడు పండువెన్నెల నభీష్టవిహరము లాచరింతు, నా
కెన్నఁడ శేషమంగళము తిత్తురు మాయిలవేల్పు లొక్కట 160

కం॥ అని చింతిలు కణ్ణగి కిం
కను నొకయేడెండ్లు పరుసఁ గడచి చనెకఁ గా
ని నిజేశ్వరుఁ గను భాగ్యము
జనింపదాయెను విధిప్రసాదము లేమి 161

ఉ॥ నా కమనుండు శోకమున నానక యుండునుగాక, తద్యశః
శ్రీకిఁ గళంక మించుకయుఁ జెందక యుండునుగాక, వానికి
నాకుఁ బునస్సమాగమము నన్నునుగా కని యెంచుచుక బలి
వ్యాకులయై కృశాంగి పతి యాగమనంబును గోరు నిచ్చలున్ 162

ఉ॥ ఈకరణికి నిజేశుకొఱ కెప్పు తపించెడు నావధూటి క
మ్మా! కడు నాడికొందురట మాధవి తజ్జననీసఖుల్ నినున్
లోకువ యైతి వంచని చెలుల్ వినిపించుట గోరుచుట్టుపె
రోకటిపోటు చాడ్చున నరుంతుడమై ఘటియించె వేదన 163

ఉ॥ బాధలకెల్ల నొర్పుచు స్వభర్తకు మాటికి వెక్కు చేకవే
బీధరయై ధరిత్రి శయనీయము గాఁగ శయించుచుక మనో
వ్యాధికి మందు గానక యహర్నివమున్ విలపించుచున్ మహా
సాధుచరిత్ర సాంపణఁ బ్రసన్నత గోల్పడి చిక్కె నెంతయున్ 164

సీ॥ మేదిసీధాళికి మెఱుఁగులు మానిన
వాసంతికాలత పగిది గొనుచు
ఘనము లొండొండఁ బైగవియుట రుచి సేగు
శారదశశిరేఖ చంద మగుచు
నిలువెల్లఁ గర్దమం బొలయుటచే నిష్ప్ర
కాశయౌ యబ్బిని కరణి గనుచు
నడుమంతమున ధామ మడరి సుడియుటఁ బ్ర
భాహీనయౌ హేతిభాతి యగుచు

అ॥ వె॥ మాసినతలతోడ మలినవస్త్రముతోడ
 కరుణారసము గురియు కనులతోడ
 విగ్రహవతియైన విరహవ్యథ యనంగఁ
 గణ్ణగి దివసములు కడపుచుండె 165

క॥ పదియేండ్లు కోవలన్ దత్
 సదనప్రాంగణమునకును జని యెఱుంగం; డు
 న్నదో? యూడినదో? సతి యని
 మదినైనం దలంపఁ డెట్టిమౌర్ఖ్యము గలడో? 166

—: మాధవి యింట కోవలను డానికీ :—

ఉ॥ తెంపుగఁ గోవలన్విభుఁ డు దీర్ఘమనోజుఁడు ముందువెన్న యో
 చింపక మూర్ఖుడై కమల చేతను దాసి వసంతమాలచే
 బంపిన పట్టుపుట్టములు పచ్చలు, రవ్వలు. పద్మరాగముల్
 నింపిన భూషణంబుల గనికగని మాధవి పొంగు నిచ్చలున్ 167

తే॥ గీ॥ తొలివలపు మైకమున హంసతూలికా శ
 యనములు, నపూర్వములగు చీనాంబరములు
 మరకతంబులు మాణిక్య మౌక్తికమ్ము
 లతఁ డెసఁగినవి పెక్కు తాయతివ యింట 168

తే॥ గీ॥ పసిడిసొమ్ముల జోలికిఁ బడఁతి పొదు
 వెండిరవణంబు లన్మాట విని యెఱుంగదు;
 ముతకలని నూలుబట్టలు ముట్ట దా యొ
 యారి కోవలకా త్యాగమాహాత్మ్య కలన 169

ఉ॥ పూటకు నొక్క యాభరణమున్ ధరియించు నతర్క్యమూల్యమున్
 బూటకు నొక్క పైడి జలపాననంపుంబని వల్లఁ దాలుచున్
 బూటకు నొక్కరీతిఁ దన మూర్ఖజముల్ గయిసేయు వింతగన్
 బాటలగంధి కోవలను వల్లభుఁ డూరక మ్రింగ గ్రుక్కిళ్లుల్ 170

ఉ॥ కప్పురముకా జవాదియును గస్తురి మున్నగు వాని వాసనల్
 గుప్పెడు చందనం బలఁదు; గోరటమొగ్గ బుటాలచీర నా
 కప్పురగంధి గట్టు; ఆవికకా జనుడోయి బిగించుఁ గొనుపై
 ముప్పదిరెండుపేటలది ముత్యపుఁబట్ట వహించు నిచ్చలుకా 171

కం॥ ఒకయెడఁ గనరుల, విసరుల
 నొకయెడఁబై; విరులు రువ్వి యొదుగు చొకయెడన్
 బకవక నగు చింకొకయెడ
 నొకయెడ దరిడాసి తలఁగు చూరించుఁ బ్రియున్ 175

సీ॥ మఱికోన్నివేళ్ల మాధవి శివతాండ
 వంబు, శ్రీ కృష్ణనృత్యంబు, స్కంధ
 నాట్యంబు శ్రీగౌరి, నారాయణి, శచి ము
 న్నగు దైవతంబు లొప్పగ నొనర్చు
 లాస్యంబులన్ గోవలన్మహాశయునకు
 నాసేచనకముగ నాచరించు
 నింక నొక్కొక్కప్పు హేరాళముగ తాలఁ
 గరగించు గాంధర్వకళ వెలార్చు

తే॥ గీ॥ నృత్యగీత నిరతి వాడు ప్రత్యహంబు
 దానికి గులాముగా నయి తలఁవఁ డొండు
 విండ్లుపూం ధీతెఱంగున నేగుచుండ
 వెండి యింద్రోత్సవంబు ప్రాప్తించె నంత 176

.... ఇంద్రోత్సవ విశేషములు. ...

చం॥ మహా మరుదొంచె నాకు మును మాధవి దీన లభించెఁ గావునన్
 బహుమత మిద్ది నాకు నయనంబుల కించెడు నిట్టి జాతరన్
 విహితములొ విశేషములఁ బ్రీతి మెయిం దిలకింతు నంచు న
 మృహితుఁడు కోవలన్వెడలె మాధవి. బోటులు దన్నువెన్నెనన్ 177

సీ॥ మధురనేపథ్యలు మరవజాతిభవలు
 కన్నియల్ గొంద తొకానొకయెడ
 బియ్యంబు నువ్వులు చియ్యయుఁగలిపి పాం
 గించిన పాంగలి నించిన తళె
 నాగ్రామశక్తికి నర్పించిరి సదూప
 ముగ; వెండియుం గల్లుముంత లిచ్చి

రావలఁ బాడిరి, యాడిరి జనులకుఁ
గన్నులపండువుగాఁగ మఱియు

తే॥ గీ॥ దేశమునకు తేసికి శ్రీలు తెట్టువులుగఁ
బ్రజకు కౌమమారణపీడ, పరన్నపాల
ధాటి లేమియుఁ గలుగంగ దైవతముల
మొక్కి రెలుగెత్తి పలుస్తోత్రములు నలుపుచు 178

కం॥ అదిగాంచి విచిత్రంపడు
మదవతి మాధవిని గాంచి మధురస్మితుడై
ముదమున నా దేవతకత
మొదలు తుదియుఁ గలుగ వాడు ముదితకు నుడివెళ్ 179

సీ॥ మున్నెక్కరుడు చోళభూ సార్వభౌముండు
ముచికుండుఁ డనువాడు భూరిభుజుఁడు
వాసుదేవుని పక్షపాతంబు వహించి
కడుఁ గ్రూరభావుడౌ కాలయవన
దానవుగుహఁ జొచ్చి తనదివ్యభాసు వి
క్రమమున వానిని గావుగొనియె,
నాసాహసోపేతమౌ కార్యమున కింద్ర
దేవుండు సంతుష్టభావుఁ డగుచు

తే॥ గీ॥ తేని కొకదేవత నమోఘమైన శక్తి
గలుగుదానిఁ బ్రసాదించెఁ గలువకంటి!
తేలుఁబవలును నాశక్తి తేనిరాజ
ధాని మనుచు; నదియ యిది; తల్లి ప్రజకు 180

కం॥ యతిధూర్తుల దిగ్మింగుచుఁ
బతితలఁ దూల్చుచును నన్యభార్యారతులక
వెతవెట్టుచుఁ బురి నీ దే
వతయే శ్రీరామరక్ష ప్రజలకు నెల్లక 181

ఉ॥ నావుడు బల్కు వేశ్య నయనప్రియ! యే నవివాహితక బర
స్త్రీవశవర్తి వైతివను చెట్టయు సోఁకదు నీకుఁ గాన నీ

దేవత నిన్ను నన్నును నదేవనిగా వెతవెట్టు నెట్లు? నాఁ
గా విని కోవలన్ గణికఁ గన్నులఁ ద్రావుచు సంతసంపడెన్ 182

సీ॥ వారంత మఱియొక వాడకుఁ బోయిరి;
యచ్చోట నగరంబు నందు నున్న
బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య పాదభవుల
కథిదైవతంబుల యవియు నైన
నాల్గమూర్తుల యర్చనలు తిలకించిరి
కనులకుఁ బండువుగాఁగ, నవ్వి
చంద్రమోఽఘమకర స్వర్ణతామ్రచ్ఛాయ
సొంపుఁ జిమ్ముచునుండె; శ్రుతులు కుశలు,

తే॥ గీ॥ హాలము ధ్వజంబు. గుండ్లు త్రాసును; హలంబు
చిల్లకోలయుఁ గ్రమముగఁజేతఁబట్టి,
జాతిచిహ్నంబుఁ గాన్పించురీతి నిలిచి
చూచువారి కచ్చెరువుగఁ దోచుచుండె 183

తే॥ గీ॥ ఆచటు విడి వేటుచోటికి నరిగి యచట
వారు పిహితాస్య యగునొక్క ప్రతిమ గాంచి
దీని గూడార్థమే మని తికమకపడఁ
గోవలన్ పల్కె వారల కీ విధముగ 184

సీ॥ ఈప్రతిమ యొకప్పుడేనియుఁ దెఱువదు
నోరు ప్రాణప్రియలార! కాని
రాజు దా నీతిమార్గమ్ము వీడి యధర్మ
సక్తుడై తీర్చిచ్చు సమయమందు
న్యాయాధిపతి లంచ మాసించి పక్షపా
తంబు చూపించెడు కఠినిఁ గంటఁ
దడివెట్టు; వినుఁ డిట్లు ధర్మ మధర్మంబు
వింగడింపఁగఁజాలు విగ్రహములు

తే॥ గీ॥ చేరపాండ్యభూపాలుర చెంత లేవు;
చోళభూపాలురక యీ యవేల భాగ్య
మబ్బినది నా వెఱంగొంది యరిగి రెల్ల
వారును గవేరజాముఖద్వార; మచట

సీ॥ పరిపూత సహ్యాజా వారిపూర్ణము లైన
యొకవేయు నెనిమిది యుదిరి కుండ
తొడల ధరియించి, యఖిలదేశాధీశు
లైన రాకొమరులు పూని తెచ్చి
యా జలధారల నభిషేక మొనరించి
రిందుని ప్రతిమకు నిద్దభక్తి
నింకను దమిళుల కిష్టదైవము లైన
శరవణ జన్ముని, శారదాభ్ర

తే॥ గీ॥ ధవళు బలరాము, శ్యామగాత్రకుని గృష్టు
నర్చు గావించి రదియెల్ల నరసి తుదకు
నరిగి "రిల్లంజియన్ రమాఖ్యన్" జెలంగు
నొకతటాకంబు నొద్దకు నుతి వెసంగ
186

తే॥ గీ॥ అందు మునిగినఁ జెవిటివా రంధ్రు లంగ
వికలులును మూగవారును వికృతిఁబాసి
చక్క నౌదురని యెఱింగి జాణతనము
వెలయ మాధవీదేవి కోవలనుతోడ
187

తే॥ గీ॥ మన వసంతమాలయు దీన మునిగి తనదు
గూను నేల తలంగదో కూర్మికాఁడ!
యనుచు నెకసక్కె మాడ నయ్యతివమొగముఁ
గాంచి స్మితముఖుం డాతఁ డిక్కరణిఁ బలికె
188

కం॥ ప్రారబ్ధ మనుభవింపక
యేరీతిఁ దలంగనవునో యెవ్వారికి?నం
భోరుహలోచన! యేదో
యూరక పలికితివి నాఁగ నువిదయు నూర్చెన్
189

సీ॥ అంతట వారెల్ల నఘఘాతుకములైన
పలుదైవతముల పూజలను గాంచి
యొకపెద్ద పర్వశాలకు నేగి; రచ్చేట
మునిపుంగవుల పోలెడనయచున్న

బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠులు వల్లించు వేదప
 న్నాలు మాటికిని గర్హముల గ్రోలి,
 రావల యొకకొంత యరిగి వేటొక కడ
 నొకపెద్దతేరుల యుత్సవంబు

- తే॥ గీ॥ గాంచి, రారథంబులలోన స్కంధ వాస
 వోగ బలరామ కృష్ణుల విగ్రహములు
 తీర్చఁబడియుండెఁ; బ్రజలచే దేరు లెల్ల
 నీడ్యఁబడుచుంట వీక్షించి రెలమి మిగుల 190
- కం॥ సురగరుడ యక్షవిద్యా
 ధర ఖేచర కిన్నరాది దైవతయోనుల్
 సురపథమునుండి తిలకిం
 చిరి యారథయాత్ర వేడ్క చిందులు ద్రొక్కన్ 191
- కం॥ భేరీ కాహళ పటహ
 ద్వారవ, మాయాత జనమహారావము గం
 భీరమయి జనైక్వార్తవ
 పారము కడదాకి చెవులపండువు సేసెన్ 192
- తే॥ గీ॥ కనులపండువుగా నెల్లఁ గనియుఁ గనియు
 వీనులకు నెల్ల విందుగా వినియు వినియు
 నెట్లులో తృప్తి సెంది వారెల్ల నిండు
 మనసుతో జేరుకొనిరి స్వమందిరంబు. 193
- తే॥ గీ॥ ఆతఁ డావిలాసిని కొంప నడుగువెట్టి
 నాటికిఁ బదేండ్లు నిండుకొన్నవి; యతండు
 తొలుత సితపక్షచంద్రుడై తోచి తుదకు
 బహులపక్షచంద్రుండయ్యె వారియింట. 194
- కం॥ కనకంబు కరఁగె; ద్రవ్యము
 వినష్ట మయ్యెన్ దలంగె వివిధమణులు; చె
 ల్లెన్పు సర్వము; నిర్దనుడై
 మనఁగాఁ గోవల నొకండు మాతృము మిగిలెన్ 195

కోవలన్ యెడ చిత్రవతి వసంతమాలల ప్రవర్తన

- కం॥ మునుపటి రీతిని మణిధన
కనకాదిక మేకధారగా సాగమి నెం
డిన చెట్టునుబలెఁ గోవల
నును మాధవితల్లి చేరనుకా శంకించుకా. 196
- తే॥ గీ॥ తన్నుఁ దేరఁగోరినది మాధవికి నీయఁ
దద్గుహమ్ము నాతఁడు చొచ్చుతఱినిగమల
మూతిము క్కెఱుంగనియట్లు బుసలువెట్టి
పాఁపజాతి తెఱగునఁ గోపమునఁ జూచు. 197
- తే॥ గీ॥ చేతఁగల కాసులెల్లను జెల్లె; నింక
నీతఁడెండిన మడుగు; మేమెల్ల మీల
మొండొక మడుంగు చేరుట యుక్తమని త
దంతికమునకు రాదు వసంతమాల 198
- తే॥ గీ॥ దుర్లలితుఁడు కోవలను లోఁదూఱునేమొ
యన్నవెఱు దద్భుజిష్యయు నెన్నఁడే నొ
కింతయును గవాటము తీయ దింటిచీమ
యైన రాకపోకలు సేయరాని యట్లు 199
- కం॥ ఈమాడ్కి వారు తన్న
ప్రేమంబునఁ జూచుచూడ్కి బేదనని విట
స్వామి యతఁడెఱిగి యింక నా
పై మాధవిప్రేమ మెట్లు వరలునో? యనుచున్ 200
- మ॥ ఒకనాఁ డెట్టులొ సందుచేసికొని కామోద్రేకి వాఁడింటి కే
గి కుషీ యున్నదె యోని! మాధవి యనకా గ్రేడించి పొమ్మన్న లో
నికిఁబోఁబోయినఁ, గాదు వెల్పులికిగా నేనన్న దంచాడు దా
నికిఁ గేల్మోడుచులోన మాధవియు దానే వచ్చెనచ్చటికిన్ 201
- ఉ॥ దానినిఁ గాంచినంతనె యెదన్గల యార్తి తొలంగె వానికా;
ప్రాణసఖున్ గనుంగొనిన యంతనె యద్ది యుదీయమాన తే
జోనిధిఁ గన్న యంబుజని శోభవహించె; బరస్పరేక్షలకా
సూనములకా మనోభవయశోధ్వజ మెత్తిరి వారు నింగికిన్ 202

కోవలన్ యెడ చిత్రవతి వసంతమాలల ప్రవర్తన

- కం॥ మునుపటి రీతిని మణిధన
కనకాదిక మేకధారగా సాగమి నెం
డిన చెట్టునుబలెఁ గోవల
నును మాధవితల్లి చేరనుక శంకించుక. 196
- తే॥ గీ॥ తన్నుఁ దేరఁగోరినది మాధవికి నీయఁ
దద్గుహమ్ము నాతఁడు చొచ్చుతఱినిగమల
మూతిము క్కెఱుంగనియట్లు బుసలువెట్టి
పాఁపజాతి తెఱగునఁ గోపమునఁ జూచు. 197
- తే॥ గీ॥ చేతఁగల కాసులెల్లను జెల్లె; నింక
నీతఁడెండిన మడుఁగు; మేమెల్ల మీల
మొండొక మడుంగు చేరుట యుక్తమని త
దంతికమునకు రాదు వసంతమాల 198
- తే॥ గీ॥ దుర్లలితుఁడు కోవలను లోఁదూఱునేమొ
యన్నవెఱుఁ దద్బుజిష్యయు నెన్నఁడే నొ
కింతయును గవాటము తీయ దింటిచీమ
యైన రాకపోకలు సేయరాని యట్లు 199
- కం॥ ఈమాడ్కి వారు తన్న
ప్రేమంబునఁ జూచుచూడ్కి బేదనని విట
స్వామి యతఁడెఱిగి యింక నా
పై మాధవిప్రేమ మెట్లు వరలునో? యనుచున్ 200
- మ॥ ఒకనాఁ డెట్టులొ సందుచేసికొని కామోద్రేకి వాఁడింటి కే
గి కుషీ యున్నదె యోసి! మాధవి యనక గ్రేడించి పొమ్మన్న లో
నికిఁబోఁబోయినఁ, గాదు వెల్పలికిగా నేనన్న దంచాడు దా
నికిఁ గేల్మోడుచులోన మాధవియు దాసే వచ్చెనచ్చోటికిన్ 201
- ఉ॥ దానినిఁ గాంచినంతనె యెదన్గల యార్తి తొలంగె వానికా;
ప్రాణసఖున్ గనుంగొనిన యంతనె యద్ది యుదీయమాన తే
జోనిధిఁ గన్న యంబుజని శోభవహించెఁ; ఖరస్పరేక్షలక
సూనములక మనోభవయశోధ్వజ మెత్తిరి వారు నింగికిన్ 202

- తం॥ ప్రియునిఁ గయిదండ యొసఁగుచు
శయనాగారమునకుఁ గొని చని మాధవి సు
స్మయదాననయై ప్రియ! యే
ల యార్తిఁగొన్నట్లు కన్నులకుఁ దోచె దనఁ 203
- ఉ॥ ఆతఁడు పల్కు నన్యముగ నాత్మఁ దలంపవ యేని సత్య ము
ప్రితి జనింపకుండ వివరించెదఁ గొన్నిదినాలనుండి నీ
మాత, వసంతమాల, యొకమాటయుఁ బల్కరు. నన్నుఁ జూచి తా
మూఁతి ముడుంచుచున్ గమల బూతముఁ జూచినయట్లు భీతిలు 204
- కం॥ ఎన్నఁడు మూయని ద్వారము
వన్నెలదొరసాని! తేయుఁ బవలుఁ బిహితమై
కన్నులకు నార్చిఁ గూరుచు;
నిన్నాళ్లవిధంబు గాన నిపు డీయింటన్ 205
- కం॥ అనవుడు మాధవి యతనిని
స్తనములఁ బండించుకొని విషాదమ్ముగ నే
నిను నాథ! యని యనఁదగు; ద
గునే ప్రియా యని యనంగ గుణసంపన్నా! 206
- కం॥ ఆ భాగ్యము కణ్ణగిదే
యీ భాగ్యవిహీన కద్ది యెటులబ్బు ననం
గా భయకంపితుడై శ్రో
ణీభారము చే నిమూరుచు నేనరునఁ బలికెఁ 207
- కం॥ ఈకరణిని నీవెప్పుడే
వాకొంటివె? యన్యవోలెఁ బలికెద వేలా?
నా కావించు ప్రతిజ్ఞ య
శోకమనస్క వగుచు విను శుద్ధచరిత్రా! 208
- తే॥ గీ॥ ఆలు కణ్ణగి; నఖి! ప్రియురాల వీవు;
నాకు గాత్రమద్ది; మణి ప్రాణంబ వీవు;
దానిఁ గాంచక బ్రతుకంగ నొను నాకుఁ
గాని నిన్నుఁ గాంచక బ్రతుకంగఁ గాదు 209

కం॥ తరుణీ! మణిమేఖలపై
మురిపెము నాకెచ్చు; దాని ముద్దుమొగంబున్
మరువ దరంబే? కష్టగి
స్మరణము నీయనుటచేత మదికి స్ఫురించెన్ 210

కం॥ కావున నెక నే నింటికి
బోవుట యనుమాట విదుము; పోయిన నిటనే
పోవుదు; మఱి జీవించిన
జీవించెద నిట; ద్వంద్వు సేవానిరతి 211

కం॥ ఆనవుడు మాధవి వానిని
దన వల్లభునిగఁ దలఁచి యథాపూర్వముగాఁ
జనవిచ్చి మంచుచుండగఁ
జనె వానికి మజియు రెండు సంవత్సరముల్ 212

తే॥ గీ॥ చిల్లిగవ్వయు మిగులక చెల్లిపోయె
నాస్తి యెల్ల నా రెండెండ్ల, కప్ప లిచ్చు
వారు కోవలనెట్టి కెవ్వరూ బురిని
గాగడా వేసి వెదికినఁ గానరారు 213

కం॥ కమలయు వసంతమాలయు
ను మాధవిజనని తఱ గనుంగొనుచు యథే
చ్ఛముగా గుజగుజవోవుట
కు మానసమునఁ గలఁగండు కోవల నెవుడున్ 214

కోవలనను విడుమని చిత్రవతి మాధవికిఁ గావించిన దుర్బోధ

కం॥ ఒకనాడు చిత్రవతి చెం
తకు మాధవి బిల్చి నీకుఁ దగిన పాతంబొం
డు కుమార్తీ! యొనరింపఁగ
సకుతుకనై పిలిచితి; విను శ్రద్ధాళవత్తై 215

కం॥ ననుగన్నతల్లి! మాధవి!
యనయంబు దశావలంబియై శాటివిధం

బునఁ గోవల నీతఁడు నీ

దు నితంబము విడఁడు; వీనిఁ దోడ్తో విడుమీ!

216

ఉ॥ వీడొక దుర్నినీతుఁడు వివేకవిహీనుఁడు కట్టుకొన్న పూఁ
బోడికి స్వస్తి చెప్పి మనబోగము వీధికిజేరి కొంపయున్
గోడును విస్మరించి నినుఁ గూర్చినవాఁడునుబోలె నున్నవాఁ
డెడకునేడ? నీ కితని కిడును జోడును నేడ మాధవీ!

217

ఉ॥ కోమటిగా జనించి తనకుంగల సంపద కొల్లవెట్టి వే
శ్యా మధు నృత్యగాన వశుడై జనులెల్లరు ధూయనంగ నీ
భూమికి భారభూతు, డయి పోయినపోతను బోని దుష్టుడి
గ్రామమునందు వీడొకఁడుకాక మఱొక్కఁడు లేడ యారయన్

218

తె॥ గీ॥ లేడికంటి! మ్రింగ మెతుకు లేదు; మీస
ములకు సంపంగె నూనెయన్ పోల్కి నున్న
వీని మొగమునకును నొక వెలవెలంది
నాఁగ దేనితోఁ బకపక నగునో? జగము

219

కం॥ తినుచును దోకా డించుచు
గనుగొలుపఁగ వెంటఁ బడుచు ఖలుఁ డితఁ డింటన్
శునకము వలె నున్నాఁ డీ
శునకమునకుఁ దోకగోసే నున్నంబిడెదన్

220

కం॥ నీప్రారబ్ధంబువనో
నాప్రారబ్ధముననో యనామకుఁ డధముఁ
డీప్రాడ్భాయి విటుండై
నీప్రాణము పసరుమొగ్గ! నిలువునఁ గొనెడున్

221

ఉ॥ జవ్వనమన్ ప్రసూనము వసన్ దులకించెడు దాఁక నిన్ను వీఁ
డివగఁ గొల్పుఁ; జేమ మెలయించు విటుండవు; నింత వాడెనే
దవ్వన కేగు; నిద్రి విటధర్మము; వానికి నీకు నొక్క రూ
పె వ్యధినైన వీని విడు టింకొకనిం గయింకొట తప్పనే

222

తె॥ గీ॥ గణిక జంగమ దీపశిఖాసమాన;
కాన నొకనిక వెల్లిచ్చికదలకుంట

ఉ॥ ఇప్పటివాఁక నిడ్డఘనమెంతయొ లెక్కకు రాదు; నేటికీ
దప్పుట కెల్ల లేమియ కతంబు; ధరాపతు లైన వానియ
ఘైప్పుడు నిచ్చియుండ రిది యీవు నెఱుంగుదు; లంజెత్తల్లివై
దెప్పుటగాక యొండుగలదే? యిటులాడిన నేరుపువ్వదే? 228

ఉ॥ ఇట్టియవస్త్ర యందును నభీష్టపదార్థముఁ జెప్పి తెమ్ము నా
గుట్టుగ నొండుపల్క తెదఁ గొంకక వే చని పామునోటఁ జే
వెట్టియు నైనఁ దెచ్చు; మును వేడిన వస్తువు తెన్నితేడు? నీ
యట్టిది సర్వముం గనినయట్టిది యిట్టులఁ బల్కనొప్పునే? 229

ఖ॥ శ్రీకమనీయుఁ గోవలనుఁ జెకొనియున్ బెడఁబాసి యుండనే
మేఁకొనుదానఁ; గాని మణిమేఖల యొక్కక్షణంబు తండ్రిను
శ్రీకముఖాజ్ఞముం గనక జీవము దాల్చునె మేన; నన్నుఁ గా
దా కనిగందుమోము గని యైనను వానిని నిల్వ నిమ్మిటక 230

సీ॥ ఆమహాత్ముని యర్థమంతయుఁ దెగదిని
కాసులేని దరిద్రుగా నొనర్చి
యింటికి రాకుమం చేసేటితోఁ జెప్ప
గలను మాన మొకింత గలుగు నేను?
నా శరీరమునఁ బ్రాణంబున్న దూఁగాడు
నందాక నన్యునిఁ బొందఁజాల
నా సుందరాకారు నంటిన యీమేను
నన్యగాత్రస్పర్శ కనుమతింప

తే॥ గీ॥ దిటు పొడుచు సూర్యభగవానుఁ డటుఁబొడిచిన
నీ మహదాత తనయింటి కేగుమంట
యన్యవిటునకు బడుకిచ్చి యల రొసఁగుట
నీకుఁ బ్రీతిగ నే జేయనేర తల్లి! 231

కం॥ అన విని చిత్రపతి మొగం
బున వైవర్ణ్యంబు దైన్యముం దోషఁగఁ గూ
తును గని వెక్కుచు నా చె
ప్పిన దప్రియకరము మాధవీ! నీకయ్యెక 232

చిత్రపతి కోవలనును నిష్కాసితుని జేయుటకుఁ దనకుఁ
దోడ్పడ మాధవిని గోరుట.

ఉ॥ నీ వనుకొన్నయంత గణనీయుఁడు సద్గుణశాలికాఁడ యీ
కోవల నీతఁ డెంతయు నిగూఢముగాఁ జెలికాండ్ర యొప్పు నెం
తో వసురాశి దాచి వెలిదోపఁగ నీచుక యున్నవాఁడు నీ
వో వెఱిపుచ్చకాయ వయయో! యెద నమ్మితి పీచిబాధమున్ 233

ఉ॥ ఈమొనగాని ముద్దుసతి యీతనికంటెను ధూర్తురాలు, స్వ
స్వామి యెఱుంగనట్లుగ నువర్ణము, విత్తము, రాళ్లసొమ్ము లె
న్నో మిగిలించుకొన్నదని నోర్గలవారు వచింతు రింతకీ
కోమటిజంట గౌతముని గోపని నాయను టాదరింపుమా! 234

కం॥ శంఖరునికి నేనిన్ వే
యుంబో యు చ్చితఁ డహో! పయోముఖవిషకుం
భంబో? గోముఖశార్దూ
లంబో? కా కితఁడు కోవలకా కాఁడమ్మా 235

చం॥ మనకులవృత్తి వైశికము మాయు నితం డీక నింట నున్న భా
మిని చెడువార మెల్ల! మణిమేఖల కాటయుఁ బాట నేర్పి ని
న్నును బలె దేవదాసిగఁ గనుంగొన గోరుచు నున్నదాన; న
ప్పని కితఁ డడ్డుపుల్ల నిడి భగ్గనిపించెను నాడు డెందముకా. 236

కం॥ గానము నృత్యము మనవం
శానుగతములైన విద్య లయ్యవి నాశం
బైన మనవంశగౌరవ
మే నిలుపునఁ గూలిపాపు నితఁ డిట నున్నకా. 237

కం॥ ఏకరణి నేని పీని
దోకకుఁ దాటాకుఁ గట్టి తోలఁగ వలయుకా
లేకున్న సర్వముం జెడు
నీకును నాకును విపత్తు నిజముగఁ గలుగుకా 238

ఉ॥ ఏలకొ? వానిఁ బాయనని యేడ్చును; నిన్నతఁ డగ్నిసాక్షిగా
నానినిజేసికొన్న మగఁడా? యెడఁబాటున కోర్చి వాని యి
ల్లాలు పరాచి రీతి సవిలాసముగా దయివాఱుచుండ నీ
కేల భరంపడక? విటుల కీపురి బొత్తిగ గొడ్డువోయెనే? 239

కం॥ పండుగనాఁడును బాతమ
గండే యటె? యొక్క గ్రుడ్డిగవ్వయుఁ జే లే
కుండిన ఏడేనా విటుఁ?
డెండెక్క కుబేరుఁ డిందు నొకఁడును లేడో? 240

కం॥ ఒకకొన్ని దినము లాతని
మొకమును గనకుందువేని మోహంబుడుగుక
సకలంబుఁ జక్కఁబడు; వా
నికూర్చు పెంతో యెఱుంగ నేర్చు నీవుకా 241

తే॥ గీ॥ దానిపల్కులు విన్న మాధవి యొకింత
మెత్తవడి వాని విడియుంట కత్తికోత
నాకు నైన వానినిఁ బొమ్మనంగ నోరు
రాదు; తద్గుణాకృష్టి కోర్వంగఁజాల, 242

మాధవి మెత్తవడుట చిత్రపతి గమనించి వెండియు
మాధవికి బోధించుట.

చం॥ అన విని పల్కుఁ జిత్రపతి యాతని పిడ్డెను పెంత మాధవీ!
తనగుణ సంపదన్ వలచి దక్కెను నాకిది యన్తలంపు కై
కొనదు ధనంబు. సక్తయను కొండెకభావము వాని మానసం
బున నెలకొంట నన్నతఁడు పూరికిఁ గైకొనఁ డింతకాలమున్ 243

ఉ॥ దీనికిఁదోడు వాఁ డిప్పుడు తిండికిలేని దర్పిడుఁ డైన లో
లోన మృషాభిమానమును లోకువగాని తెఱంగుఁ బైపయిక
బూనుచు నేతిబీరవలెఁ బొంకము దప్పఁడు కాము కంపెనున్
జానగు నన్ను పీడఁగల జానెతయే యిది యన్నబిట్టునకా. 244

ఉ॥ 'ఇంటికి రాకు మింక హృదయేశ్వర' యంచు వచింతు నెట్లు? ముఖ
దింటిని వానిసా మృతఁడు దివ్యసుఖంబుల నన్నుఁదెల్పె' నం
చంటివి; నీదుమాట సబబైనది; యాతనిమాట యెత్తిన
ష్టంటియు నంటనట్లు నలినాంబువు భంగి మెలంగు మాధవీ! 245

క॥ ఆపైని నా తడాఖా
చూపెద; మనకమల చేత శుష్కప్రియభా
షాపారగుఁ డాకోమటి
తేపే నిష్కానితుఁ డగురీతిఁ దలంతుఁ 246

తే॥ గీ॥ కమలచేత నాతండు నిష్కానితుండు
కాని పక్షన నాచేత నైనఁ గాక
తప్ప డీనా ప్రతి న విను; మప్పకీరు
నేఁడుచెఱువుల నీటి నే నిదిగొ క్రొల్తు 247

...: చిత్రవతి కమలను గట్టడి సేయుట :....

క॥ అని చెప్పి మాధవిని భో
గనివాసంబునకు నంపి కమలను బిలిపిం
చి నిను నొక మహాకార్యం
బునకు నియోగింపఁదలఁచి బోటి! పిలిచితిఁ. 248

క॥ ద్వారముకడ నిలుము: దురా
చారుం డాకోవలన్ విశంక మదీయా
గారంబు చొచ్చునపుడు సు
దారుణవై యడ్డపడు మతం డొకవేళన్ 249

క॥ బలవంతముగాఁ జొరఁగాఁ
దలఁచినఁ గటుభాషణములు తలవాయు నటుల్
వలుకుము; వానికి వెఱుఁడే
నెలవంక లొసంగి వెలికి నెట్టుము వానిఁ 250

క॥ అనిచెప్పి కమలఁబంపి త
దనంతరమ వెలవెలంది యమ్మయుఁ గాల్గొ

లిన పిల్లికరణఁ దీరుగుచుఁ

దనగృహమున నుండె మీఁదు తలఁచుచు సంతక

251

సీ॥ ఆయెటి యింద్రమహమ్మున కాదిన

మంతిమదిన మౌట నందఱుఁ బురిఁ

బలువన్నియల వస్త్రములు దాల్చి వీధులఁ

గలకలలాడుచు మెలఁగుచుండి

రచ్చటచ్చటఁ బెద్దరచ్చల నృత్యమ్ము

లుత్సవాలు కనువిం దొసఁగుచుండె

వాద్యగీతాల రవంబుల నగరి యం

భోధి చందంబున బోరుకలఁగె

తే॥ గీ॥

సరససల్లాపములతోడ జనులు పలు వి

నేదములు గాంచుచు నెదల మోదమాను

లైరి; యది బహుకృతులు పేర్వేర నొసఁగు

దివస మౌటఁ గోవలను మదిం దలంచె

252

కం॥

కానుకలు ప్రియకుఁ గొనిపోఁ

గా నాచేత నొక చిల్లిగవ్వయు లే దె

ట్లే నా మాధవిచెంతకుఁ

బోనేర్తును రిక్తహస్తముల దైవంబా!

253

కం॥

ఏ నిచ్చిన నీకున్నను

దా నొండెక రీతిగా నెదక దలఁపదు; నా

పై ననురాగము కడుమెం

డా నలినాక్షికి; విశంక నరుగం జనదే?

254

కం॥

వాడుకచెప్పన నే నీ

నాఁడు ప్రియ సముద్రమజ్జనమునకు విధిగాఁ

దోడనఁ గొని చనవలె నని

వాఁ డామధ్యాహ్న మేగెఁ బడఁతి వసతికిన్

255

....: చిత్రవతి కోవలకాను బరుషము లొడుట :....

సీ॥

ద్వారంబు కడన ప్రత్యక్షమై కమల ప

ట్రైకు నానుకొని వాని మొకము గనుచు

మాధవీదేవికి మణిమేఖలకుఁ గాన్క

లేమేమి తెచ్చితి? స్వామి! యన్న

నీళ్లు నమలుచు నిలువెల్లనుం గొయ్య

బాతిన కోవలన్ వైపు సూచి

మూత్యము ముక్కును ముడిచె; వా డంతట

నవికృతుడై లోని కరుగుబోవ

తే॥ గీ॥ నడ్డుకొనఁ జేయుఁ గాలును నాడక యది
యూరకే చూచుచుండ వాడుఱక లోని
కొకటి రెండడుగులు వెట్టి యుగ్రమూర్తి
యైన చిత్రవతిఁ గని యిట్లాత్మ దలచె

255

తే॥ గీ॥ కమలఁ దప్పించుకొని దీని కంటఁబడితి
నకట! పొగనుండి సెగఁబడినట్టు లయ్యె
నాదు స్థితి; యిది నాదు ప్రాణంబు దీయు
నని తలఁచు లోన నది గ్రేటుకొనుచుఁ బలికె

256

అ॥ వె॥ అచ్చువేసి విడిన యాబోతుభంగి నూ
రెల్లఁ దిరిగి తిరిగి యేలవత్తు
వోయి! మాటి కింటి? కూరిలో దిరుబాళ్లు
కనులకించు; బోయి కాంచ రాదో?

257

క॥ అన విని యతఁ డింద్రోత్పవ
మున కిది కడపటి దినమునముద్రస్నానం
బునకుఁ మాధవిఁ గొనిపో
జనుదెంచితిఁ దొంటిరితి సాగింపంగ

258

సీ॥ అనుడు నమ్ముడుసలి యరికాతిమంట నె
త్తికి నెక్క నిట్టు లుల్కక వచించె
సింద్రోత్పవంబున కిది కడపటి దిన
మఁ మాట మఱచితి; నాదమఱక
దుంబుధి స్నానానకై మాధవిఁ గొనిపో
నరుగుదెంచితి రిక్తహస్త! నేడు

శుష్కప్రియంబులు గూన్యహస్తంబుల
న్నట్టులున్నది భవదాగమనము;

తే॥ గీ॥ కోట్లకుఁ బడగలెత్తిర మేటిమగలు
వారకాంతల కీనోపు వారు కాక
యీవో? యష్టవర్షిడ వెట్టు లీయ
నోపుదువు; మాగృహమున; గాలానకుమిక 260

ఉ॥ ఏమి మునింగిపోయెనని యిక్కడికిన్ బరువెత్తినాడ వ
య్యా! మఘవోత్సవాంతమున నందఱు కాన్క లొసంగుచుండ నీ
వేమియుఁ దేకయుంట తగవే? యెటు లబ్బితి వీవు మాకు;? నే
డేమి మొగంబు వెట్టుకొని యేగును మాధవి వార్ది కక్కటా! 261

తే॥ గీ॥ తొంటిజన్మానఁ గుత్తుకబంటి పాప
మేమొనర్చెనో మాధవి? యీవు విటుడ
వైతి; నీమొగంబును వటువాతఁ గన్న
నిచ్చువాడును నీకుండ నేగుఁ గడకు 262

ఉ॥ ఈవ డియుండ వంచు నెద నెంచిన మాధవి కయ్యె శాంతిః ఛీ
ఛీ! ఏషకంఠ! నీయమృతజిహ్వత గల్గెని నేను మాధవి
దేవియు మోసపోయితిమి; దీనత మాధవి దాల్చు నీ ప్రియుం
డేవగ కాన్కలెచ్చె? నని యెల్లసఖుల్ తనుఁ బృచ్ఛసేయుచోన్ 263

కం బాలికి! నిను నమ్మిన మా
బాలిక యొండొక్క విటుని పజ్జకు జేరం
జాలక తలక్రిందు లగుచుఁ
బాలంబడి తనకలాడు బల్లిగ నయ్యెన్ 264

కం॥ ఒకయమ్మకు నొకయోబ్బకు
నికరముగాఁ బుట్టితేని నీచుడ! మాయిం
టి కడప త్రొక్కకు మని కో
వకలుషయై వరుక నగుచు వాఁ డిట్లనియెన్ 265

కం॥ ఇంతకు నంతకుఁ బనిగొని
యింతగఁ గోపించు టేమిహితము? పదావృ

త్రాంతము దెలుపఁగ మాధవి

చెంతకుఁ జనువాఁడ; పథము శీఘ్రము విడుమి

266

—: మాధవి పల్కులకు కోవలన్ మనస్తాపము. :—

క॥ అనవుడుఁ జిత్రపతి పథం

బున కడ్డము తొలఁగి నిలిచె; బుడబుడ నతఁడుఁ

జని నిరలంకారగ ను

న్న నిజప్రియ మాధవి భవనంబునఁ గాంచెఁ

267

క॥ కాంచి కడుదీనముగ మ

న్నించుము నను మాధవి; యనిందుఁడను; బ్రహ్మ

త్వించియుఁ గానుక తేని య

కించనుఁడఁ, సత్యవాదిఁ గినియకుము ననున్

268

క॥ అనవుడు మాధవి హసదా

ననయై కైసేసి కొందు, నాథ! యవలకుఁ

జనుము; కలుసేత ముగియుడుఁ

జనుదము పాఠేధి కడకు స్నానమున కనన్

269

తే॥ గీ॥ సగము కైసేసికొని పెఱసగముఁ జూపి

దయిత! కలుసేయు మని నన్నుఁ దాన యడుగు

నట్టి మాధవి యేల నన్నవల కరుగు

మనియె; నిది బాకుగా నాయమందుఁ దాకె

270

క॥ ఈమార్పునకుఁ గతము పో

రామి క్షయం బగుటయో? నిరాదరణమో? నా

లేమియో? మఱియొక్కంతో?

యా మాధవి కెఱుకగాక యన్యుల కెఱుకె

271

ఆ॥ పే॥ పొమ్మనంగ లేక పొగఁబెట్టి నట్లున్న

దీ యొయారిపలు కిసీ! యటంచు

నింగి నెమరు వేయు చంగలార్పుచు నుండె

బంటు వోలె దాని యింట కడప

272

సీ॥ పాత నావైచిన పాచిక యన్న దు
 ధర్వం బొకింతయుఁ గాన నీక
 పట్టిన దెల్లను బంగార మౌనన్న
 యుబ్బుటుప్పైన వెలికుబ్బినీక
 ఏటికి నెదురీద నేన నేరుతు నన్న
 యాత్మభైర్యంబు పై కడరనీక
 కాలంబు కలిసిరాఁ గాని దేమున్నది?
 యన్ననమ్మిక పెఱ కందనీక

తే॥ గీ॥ కుక్కపైఁ బెట్టియో యింటి కోడిపైనిఁ
 బెట్టియో వణిక్ పుత్రునిఁ దిట్టు కమలఁ
 గనుల నాకట్టుకొంచు నాగణికతల్లి
 యేమియు నెఱుంగనదిచోలె నింటనుండె

273

... మాధవి సముద్రతీరమున కేగుటకు ముస్తాబగుట —

ఉ॥ వేసలి పూవుతెత్తు లరవీడగఁ దామరపూబుటాల నిం
 పా నెఱపట్టుచీర కటి నంఘ్రుల నందెలు, గప్పు చన్దవన్
 పైని హొరంగు మేల్కుసుగు వర్తిల మాధవి వచ్చెఁ దుంటవి
 ల్కాని సవారుగొమ్మ మనఁగా వెలికిన్ హసదాస్యవద్మయై

274

కం॥ దానిఁగని నంతనె బక
 ధ్యానము గావించు చింటితల్పుకడన్ ప్రా
 పై నిల్చియున్న వణిజాన
 కానందము వెల్లివిరిసె; నార్తియు నడఁగెన్

275

కం॥ తానిడ్డ నగలలో నొక
 తైసను మాధవి ధరింప కంబుధీ కేగం
 గా నరుదెంచుట పుండున
 వానికిఁ గారంబు చల్లువగిదిగ నయ్యెన్

276

ఉ॥ ఐనను వాఁడు కుంభగతమైన ప్రదీపమువోలె నిశ్చలుర
 డై నయనంబులన్ బొడము నశ్రుల తెప్పల నాఁగి యాఁగి క

య్యానకుఁ గాలుదువ్వు నొకఁ డాడిన దీని సవిత్రియంచు లో
లోనఁ దలంచుచుండఁ బుయిలోడుచు మూసిన నేరు విప్పగన్ 277

కం॥ తనుఁ గాంచియు బెల్లము గె
ట్టిన జాయి తెఱంగునక ముడింగిన చిత్తం
బున నుండిన కోవలనును
గని మాధవి పలికె నిట్లు గలగల నగుచుక 278

—: మాధవి కోవలన్ తోబెల్కిన పల్కులు :—

సీ॥ ఇంద్రోత్పవంబున కిద్ది ధ్వజావరో
హణదివసంబు ప్రాణాధినాథి
వాడుక చొప్పున వార్తితీరమునకుఁ
బొడి, యాడ, మురియ పదము కాంతి
మనకునై యటఁ గాయమానము నొకదానిఁ
బ్రత్యేకముగ భద్రపరచితిఁ బ్రియ!
అందుండి మనము పూర్ణేందూదయపువేళ
చెలువంబు నెలమిఁ జూచెదము సుభగ!

తే॥ గీ॥ జీవితానందమధువు నచ్చినవిధమునఁ
ద్రావి గఱ్ఱున ద్రేతము దయిత! తెమ్ము
ఠమ్మని భుజంబు చఱవఁ గరంగి, కనుల
నవ్వకయ నవ్వి నిద్దమైనాడు వాడు 279

కోవలన్ మాధవీ ప్రభృతులతో సముద్ర తీరమునకుఁ బోవుట.

తే॥ గీ॥ వేసడము కోవలను; మాధవియు వసంత
మాల, కమలయు దేతెక్కి మధురవేషు
లై పయోధితీరమునకు నాపణపుబ
జారుతోవ బడి ప్రయాణమైతి వేడ్క 280

సీ॥ సూత్రపట్టినయట్లు సొరిది నిల్పొబడ్డ
బంగారుటనఁటి కంబాల సొబగు

నాకంబముల తల కంటగట్టిన మహో
 న్నతములైన ధ్వజాల నటననలుపు
 నాధ్వజంబులవయి నాస్థితములయిన
 కలువడంబులచాలు జలుగుదనము
 నాకల్పడంబుల నాచుంబితములైన
 చంద్రశాలికల సంచయము బెడగు

తే॥ గీ॥ నడరు నంగళ్లవరుసల యందము గని
 వానఁ బలువస్తువులు భద్రపఱచుకొనుచు
 నమరు నన్యదేశముల బేహరుల గను
 చరిగి రవ్వారు మెల్లఁగ నబ్ధికడకు

281

సీ॥ అట సుమత్రాద్వీపమందుండి తేబడ్డ
 పోకకాయలు మిర్యములు లవంగ
 పట్ట, యేలకులు, లవంగాలు, పశ్చిమా
 బ్ధినమాహృతములైన విద్రుమములు
 మలబారుదేశపు మంచిగందపుజెక్క
 లరబియే ధోపియా ద్యాహృతములు
 పాల్యంక సర్జక ప్రభృతివస్తువులు. పం
 జాబుగాంధారదేశముల నుండి

తే॥ గీ॥ సూరతు బరూచరేవుల సొరిది దింపఁ
 బడ్డ లవణ, మింగువ, యత్తి పండ్లు నెండు
 ద్రాక్ష, సింహళనీలరత్నాలు; కోరు
 వాయిముత్యాలు కుప్పతిప్పలుగ నుండె

282

తే॥ గీ॥ వెండియును గంగప్రాంతంబు నుండి తామ్ర
 లిప్తి రేవునకు నతిపర్యాప్తముగ న
 మాహృతంబైన వస్తుచయంబు చూచు
 జనుల కెల్లను గన్విందో సంగుచుండె

283

కం॥ జలధి సువిశాల సికతా
 స్థలంబు తత్రత్యదీప సంతాన చ్ఛా

- యలలో సుస్నాతమయిన
చెలువున్ దలపించె నచటఁ జేరిన ప్రజకున్ 284
- కం॥ కనుచూపు పాఱుమేరకు
వననిధిలో బెద్దబెద్దవడవలు, నావల్
చనుదెంచి యొక్కవైపున
ననుకూలముగ నిలిచి ప్రజ కచ్చేరు వొసఁగెన్ 285
- కం॥ మున్నీట నోడలకు నిశఁ
దెన్నున్ గాన్పించు కొఱకు డీరంబున కా
సన్నముగ నచ్చటచ్చటఁ
బన్నిన రాఁడుల నెగళ్ళు భ్రాజిలుచుండెన్ 286
- సీ॥ సహ్యాజాసంగమస్థలమున సూర్యకుం
డంబని సోమకుండంబని సడి
సన్న హ్రదంబుల స్నానమాడినఁ గవ
నాయరు ప్రియులను వాక్యముబడి
వాన మాధవితోడఁ దాను స్నానంబాడి
యామరణాంత మయ్యతివ జంట
వాయకుండుటకుఁ గోవలను దలఁచుచుండెఁ
గాని యా కుండాల కడ జనంబు
- తే॥ గీ॥ లిసుక వేసిన జాల నట్టి అకటపడు
చుంట మాధవి గని యట నోలలాట
కనుమతింపక తత్తీర మానుకొనియ
యున్న యొకతోపుఁ దూఱి ప్రియునికి ననియె 287
- ...: కోవలన్ మాధవీ ప్రవర్తనను శఁకించుట :...
- కం॥ విజనం బీతావు; సుమ
వ్యజనంబులఁ బూని గంధవహఁ డిచ్చటికిన్
విజయంచేసెడు నిను నను
గజవిక్రమ! సేవచేయు కామనఁ గంటె 288

ఉ॥ ఇక్కడి వృక్షవాటికల కెక్కిన తీవెలు పూలవాసనల్
గ్రక్కుచు, వారిరాశి జలకంబులఁ దోగుటఁ గొచుతావికిన్
జిక్కి, సుగంధ మెంతయుఁ గృశింపఁగఁ బంచమునట్లు స్పర్శకున్
దక్కిన మందమారుతు నొనర్చుచునున్నవి గంధవాహుగన్ 289

కం॥ అలినీ కింకిణికా ప్రో
త లతా కటిసూత పరభృతస్వర పరిప
క్వ లికుచ సుస్తని, యీవని
వలపులు నీపయిని గురియు వడుపున నొప్పున్ 290

చం॥ వలపులు సన్నగిల్ల బెరువం బెడఁబాసిన మావికొమ్మ తేఁ
టులరొద కూతవెట్టుచు గడుంగడుఁ బిల్చిన చేరరాఁడు కో
యిలవిటకాఁడు; తొల్లిఁటి రహిన్ దలపోయఁడు; వాడుపాటు కో
మ్మల కగునేని పల్లవసమాజ సురాగము లుల్లసిల్లునే? 291

ఉ॥ అంటినదాని ముట్టఁడు; ప్రియా యని యుంకృతికైతవాన వె
న్నంటిన దానినేని కనఁడా స్యమొసంగిన దాని గైకొనం
డంటిన మ్రోగుదాని కయి యజ్ఞులు సాచు మధువ్రతుండు పీఁ
డెంటరిగాఁ దపించు ప్రియ నొల్లనివాడె వుగాదె వల్లభా! 292

కం॥ అని పలుకుచున్న మాధవిఁ
గని దీని ప్రవర్తనమున? గ్రమపరిణతి కే
మి నిమిత్తంబో యని మన
మున గోవలను విభుఁడు దలపోయుచు నుండన్ 293

తే॥ గీ॥ అదియు దానిచేతి విపంచి యందుకొని త
దష్టతంత్రుల నొకచేత, నన్యమునఁ ద
దీయములయిన మెట్లి ర్వదియును రెండు
మీఁటు చమృతంపువాకగా బాట వాడె 294

తే॥ గీ॥ పాట ముగియించి వీణయ వల్లభునకు
నిచ్చి చవులూర మీరు గొంతెత్తిపాడుఁ
డెన్నిదివసంబు లయ్యె మీప్రన్నని స్వర
మాలకించి యన నతండు ననుమతించి 295

కోవల కావేరిని స్తుతించుట

- తే॥ గీ॥ కన్నతండ్రిని విడిచి మార్గశ్రమంబు
సరకుసేయక ప్రియపడి సాగి వచ్చి
యూర్మిబాహుల సాగరు నొక్కపెట్ట
నిఱికికొను సహజును గూర్చి యిట్లు పాడె 296
- కా॥ కావేరీ! పదనాబ్జమం దొదవ రాగం బూర్మికా కంకణ
శ్రీవిద్యోతితవై జడాత్ముడ యినకా శ్రీ లేనివాడో గుణ
శ్రీవిఖ్యాతుడు కాడో? నాదయితుడు ర్విత్రాత యంచం బుధిన్
నీపూ రించెద వేకపత్నివని నికా గీర్తింతు వేనోళులన్ 297
- కా॥ నానాథుండు బహూపభుక్తనుడై నన్ నాకుఁ బ్రాణప్రియుం
డైనాడె ప్పు గభీరమూర్తి యయి మర్యాదన్ విడండం చు నెం
తేనిన్ బొంగులు వాటుచుండు విల నీ కెవ్వరయ్యుకా సాటిరా
దా నాడేనియు నేడు నేనియు గుణవ్యామోహిని! సహజా! 298
- కం॥ కావేరి వంచు బతి నీ
పై వైముఖ్యంబు లేక వర్తిలుటకు నీ
పావనగుణసంపదయే
జీవనదాయిని! కతమని చెప్పఁగ వలెనే? 299
- కా॥ నీ కల్లోలగతాబ్జగర్జితములకా వించున్ మరాళంబు లెం
తో కంపించుచు నొక్కమాటె గయ వ్యాధూతా యతా చ్ఛచ్చదా
నీకో ద్వేలసమీర సంమిళిత డిండిరంబు గన్నట్టు బై
పైకిన్ సాగెడు నీదు కీర్తిరమణీ పైరాపటంబో యనకా 300
- ఉ॥ నీయమృతోపమాంబువుల నెక్కిను సస్యము లారగించు మా
కే యెడలోటులేద పరిహీనకృపకా గృషికాళిఁ బ్రోతువ
మ్మా! యెద నీకు మెత్తనిది; మంజులగీతుల తోడ గాయనీ
గాయనులున్ గపుల నుతుల గాన మొనర్తురు నికా గవేరజా! 301
- కం॥ అని కోవలను గవేరజ
విస్తుతించుచుఁ బాడి చేతిపీణియ నంతం

బున నున్న మాధవి కొనగి

తనువుము నీపాట నన్నుఁ దరుణీ యనుడున్

302

—: మాధవి సముద్రుని సోత్పాసముగా స్తుతించుట :—

కం॥ మాధవి విపంచికఁ గొని ప

యోధరమధ్యంబుఁ గాయ లోరయఁగ నిడి పా

థోధిని నుతించెఁ దన స్వర

మాధుర్యము చింద వక్ష్యమాణవిధమునన్

303

తే॥ గీ॥ ఫెన నవచందనంబు నెమ్మైన నలఁది

రత్నహరభూషలతోడ భ్రాజిలి యఖి

లాపగాసుందరుల డేల్తువంచు సుకవు

లంట సత్యంబొ? కాక సత్యంబొ? జడధి

304

ఉ॥ నీ పులినంబునందు రమణీరమణుల్ విహరింతు టేపులున్

మాపులు; ఫెనహస పరిమండిత వక్త్రపయోజ ముగ్ధలౌ

ద్వీపవతీనితంబినుల విభ్రమముల్ పరికించు నీపయిన్

జూపులు నిల్చి కాముకులు చొక్కు వహింతు తరంగిణీప్రియా! 305

ఉ॥ ఆకడ నుండి విష్ణుపద మందు జనించి పవిత్రయైన ను

శ్లోకయు దాని ప్రాణసఖి సూర్యతనూభవ యైన పుణ్యయున్;

ఈకడ నుండి సహ్యాగిరి కించినపుత్రి రమింతు నిన్ను ర

త్నాకరుఁ డంచుఁ గాని సగరాత్మజుఁ డంచు దలంప రంబుధీ! 306

క॥ మర్యాదన్ విడఁడంచు, లోకపతి యా మాస్వామి జామాతగా

నార్యస్తుత్యుడు నయ్యెనంచు నదు లత్యంతానుకూల్యంబుతోఁ

బర్యాయంబుగఁ జేరు నిన్ను; డమభావంబందు నిన్నున్ మహా

హర్యాత్ముండని యేల యెంచ వొకనాఁడైనన్ నదీవల్లభా! 307

౧॥ నీవంశోన్నతి, నీగభీరతయు నీనిర్విద్రభావంబు నీ

లావణ్యంబును మెచ్చి స్వాదురస లీలాలోలయై చేరు మా

కావేరిన్ జలజంతుసంతతులకున్ గావిత్తువో? కొండలం

దావాపింతువో? బాడబాగ్నిశిఖ స్వాహా యందువో? సాగరా! 308

—: మాధవి సోత్పాసముగఁ గావించిన కావేరీ స్తోత్రము :—

క॥ అని సోపాలంభముగా
వననిధి స్తోత్రంబు సేసి బడిబడిఁ గావే
రిని గని సోత్పాసముగా
వినుతింపఁ దొడంగె మాధవి హసన్ముఖియై 309

క॥ జడనిధి నత్యంతచపలు
నిలవెల్లను భంగపాటు నెలకొనువానిన్
జెలుపునిగఁ బడసియును లోఁ
గలఁగవు; దుఃఖంబుఁ గొనవు; కటకటపడవు 310

క॥ సావిత్రియో? యరుంధతి
యో? వేదవతియో? సుమతియో? యుర్విసుతయో?
ద్రోవదియో? కా కన్యలు
కావేరీ! నీకు సాటిగారె వ్వారున్ 311

కోవలన్మనః పరీక్షకై మాధవి చెప్పిన కల్పిత వృత్తాంతము

క॥ నీ వలె నేనును వాణిని!
యావత మానాపహరియౌ ప్రియు నొకనిన్
భావంబున గామించితి
నావైపున వాఁడునున్ బ్రణయియై యుండెన్ 312

తే॥ గీ॥ అంతఁ దద్భావ మెఱుంగ వయస్య నోర్తు
వాని చెంతకు దూతిగాఁ బంప వాఁడు
జలధియొడ్డున నొక యభిసారవేత
సీకుటిని డెన్ను నను సంధ్యఁ జేరఁబనిచె 313

ఉ॥ ఏనును దూతితో నటకు నేగితి; నంతకు మున్న వాఁడు పా
థోనిధి వేతసీభవన తోరణ మందున విల్లు నమ్ములున్
లేని ప్రసూనచాపుని వలెన్ దిరుగాడుచు నన్నుఁ జూచి స్నే
రాననుఁ డయ్యె, నేనును దదంతిక మేగఁగ సంశయించుచోన్ 314

- కం॥ కన్నుల నగిదూతిక జడ
క్రొన్ననతో నన్ను వ్రేసి గుజగుజలాడన్
జన్నే? గ్రుక్కిళ్ళొంగితి
మున్ను; ప్పడు కొంతె దెట్టి ముగుదతనంబో? 315
- కం॥ అని కేరడ మాడుచు వా
నిని నన్నొ కటిగ నొనర్చి నేనును నాకాం
తునికై పోయెద; జండుం
డును యామినికై భ్రమించెడున్ దూర్పుదెసక 316
- కం॥ అనిపలికి కొంతదప్పుగఁ
జనె; నన్ నాప్రియుడు వైతననికుంజాంతం
బున నున్న శయ్యకుఁ గొని
చని, యంకంబున ఘటించి సరసముగ ననెక 317
- కం॥ నావక్షఃప్రియసఖివై
యావంతయుఁ గొదువలేక నలరుము, నేనుకా
నీవక్షరుహలక్ష్మి
సేవాభావకుడనై వసింతు నొయారీ! 318
- కం॥ పూచినపుష్పంబువు నీ
వేచిన యెలఁదేటి నేను; నిరువుర మొకటై
వాచవిగ వలపుఁదేనియ
మేచకకచ; యానుదమని మృదుమధురముగక 319
- కం॥ పలుకుచు. జడ దువ్వుచు, గు
బ్బలు పుడుకుచు; మై నిమురుచు, బంటిమొన్ లే
జిలిబిలివాతెఱ నానుచుఁ
బలుపోకలు వేపుచున్న వానికి నంటిక 320
- కం॥ స్మరసుందర; మైసిరి మగ
సిరియును గల సొగసుకాని చెందుట కంటెక
బరమార్థం బొండు గలదె
తరుణికి; నిదె నీకు నేను దక్కితిఁ గాంతా! 321

- కం॥ ఈ మలయగంధవాహుం
డీమనకావేరి; యిచటి యీ యీరంబీ
సోముండి పూడివలు
నామాటకు సాక్షు లంగనాజనకమనా! 322
- కం॥ ఐనను నేను బిత్తపరా
ధీనను గన్యక యథావిధిని నుద్వాహం
బై నన్ను రమింపుము సుమ
కానన, కాసార, కేళికాగ్రావములకా 323
- కం॥ నామాట చెవినిఁ బడఁగనె
మోమునఁ దొల్లింటిడాలు పారిఁబోరి నన్నం
బైముడుఁగ నొక్కలాఁగై
నామీదికి వ్రాలి పలికె నలుగుడు పడుచుకా 324
- కం॥ నీకోరికబడి మెలఁగుట
నాకుకా శ్రేయంబు కాని నామది నొకచీ
కా కేర్పడియున్నది నే
నీ కది వివరింతు వినుము నిశ్చలమతివై 325
- కం॥ వ్యాపారార్థము నేడో
తేఁప్రో దేశాంతరం బరిగెదన్ దన్వం
గీ! పరిణయవృత్తాంతము
ప్రాపిల్లెడు నాదు తిరుగు పయనము మీఁదకా 326
- కం॥ అంత దనుక కాదని ని
శ్చింతముగాఁ జేదుమాట చెవి నాటె నతం
డంతట నాదూతియు మా
పొంతకుఁ జనుదెంచె; వృత్తముకా వినె నెల్లన్ 327
- కం॥ విమ్మట దూతి వివాహము
కమ్మా వల నన్యదేశగమివి కమ్మీ
కొమ్మ యభిష్టము తీర్పుము
చిమ్మకు గాలికి శుభస్య శీఘ్ర మనునుడిన్ 328

- కం॥ అనియనె; నతడె దురాడక
విసీతు నట్లు నను దూతి పీక్షించుచు మీ
యనునట్లు సేయువాడను
చనుదము, క్షే చాలగడచి చనె సతులారా! 329
- కం॥ అని తనదారినిఁ దాఁజనె
ననుమానంబు డిగి మేము నంబుధి తీరం
బున నుండి మాగృహమునకు
జనుదెంచితిమి తదధీన సర్వస్వులమై 330
- కం॥ తోయధిరమవే! కావే
రీ! యానాఁడి గిచన్న ప్రియుఁడి నాఁడున్
నాయంతికమ్ము చేరఁడు
నాయాననమున్ గనండు, నన్నుఁదలఁపఁడున్ 331
- కం॥ అనాఁడు మొదలు భోజన
పానాదిక ముజ్జగించి వగచుచు యదకున్
దానన్నుఁ బ్రతాపించుట
మానసమున నిశ్చయించి మరుగుచు నుంటిన్ 332
- కం॥ నాయావృత్తము నీవును
నీయనుఁగ్రుఱియుండు వారినిధియును విన్నా
రే యనువున నైనను న
న్నాయన మీరలు ఘటింపుఁ డార్తియడఁపుఁడి 333
- కం॥ పురుషులు బహులంపటు ల
స్థిరప్రణయులు కపటులు ప్రతిజ్ఞాఘాతుల్
విరసులు, స్వామిద్రోహులు
కరుణాహీనులు పథానుఖప్రతిహంతల్ 334
- కం॥ మొదట రసగ్రహణంబునఁ
బదముల వ్రాలుదురు; తుడినిఁ బైకెక్కుదు రు
న్మదులై యేతాములక్రియ
మది నమ్ముట తగదు మగల మృత్యునవతులకున్ 335

కం॥ నడతురు వక్రమ్ముగఁ గీ
 డ్వడకే బుస్సంద్రు; పడగవట్టుదురు కనం
 బడనిత్తురు భోగము; తుది
 విడుతురు కుబుసమ్ము మాడ్కి బ్రయల భుజంగుల్ 336

కం॥ తామ సురక్తిగఁ బై కు
 న్నామని భావింతు, కడమ నల్లనిరూపం
 జేమాత్రం బెన్నరు; భువి
 లో మగవారు గురిగింజలున్ సమవృత్తుల్ 337

కం॥ పురుష స్త్రీప్రకృతి నుదధి
 తరంగిణులలో విరించి స్థాపించె, నయో!
 పరముం డతండు దాని వి
 పరీత మొనరించి యున్న బాగుగనుండున్ 338

కం॥ తరువు న్నయెడకుఁ బ్రాకుచు
 నరుగున్ లత; స్త్రీయుఁ బురుషునాశ్రయమునకై
 పరువెత్తు; నీ స్వభావము
 పురుషుని ధీరుని నొనర్చెఁ బొలఁతి నధీరన్ 339

కం॥ నేనును నీవును గావే
 రీ నవలాలము; వరునకుఁ బ్రయురాలవు నీ
 వే నో యప్రియురాలను;
 సూసం బొక్కెడ రహించు; సొలయు నొకయెడన్ 340

....: కోవలన్ మాధవి శీలమును శంకించుట :...

కం॥ అని పాడి విపంచిక ప్రే
 క్కనఁ బెట్టి ప్రియాననంబు కాంచిన మును మె
 చ్చిన దానికంటె నెక్కుడు
 గ నాకాడు ప్రశంసనంబు గావించు చెదన్ 341

తే॥ గీ॥ నిష్కవటముగఁ బాడితి నే నమాయీ
 గాని యన్యపదేశంబుగా లతాంగి

పాడి వెలయుంచు కొనెఁ దన వక్రబుద్ధి
భోగినికి వక్రగతి తోనె పుట్టియుండు 342

కం॥ ఈమతిని నాయెడ వైము
భృము దీనికి మున్నపుట్టి యల్ల నెదుఁగుచుకా
గ్రమపరిణామముచే బూ
ర్వమయ్యె నని దీనిపాట నా కెఱిగించెన్ 343

ఉ॥ నేను దర్పిద్రుఁడౌ కతన నిష్ప్రణయత్వము పుట్టె నెచ్చుగా
దీనికి నంచు లోఁ దలఁచితికా మును పం తియకాదు మేని నా
యానినదానిశేషమగు యౌవనలేశము నెందువాని కె
వ్వానికొ నమ్మఁబోవు నను వాసన పర్వెను దీనిగీతికకా 344

కం॥ ఒరు నిప్పటికే మరఁగెనె?
మరగం బోయెడినె యింక మాధవి? యెఱుంగక
దరమే నాకా? పరమే
శ్వరుఁ డెక్కం డెఱుంగుఁగాక సర్వము జగతికా 345

ఉ॥ గోవ నుకొంటి గాని యిది క్రోల్పులి; యియ్యది పూలతీవె యై
తావులు చిమ్మునంచు బహుధా తలపోసితిఁ గాని నల్లత్రా
చై విషముకా వెలార్చె నహహ! మదిఁ దా నొకటిం దలంపఁగా
దైవ మొకండు తాఁ దలఁచుఁ; దాళముఁ గల్పక మంచు నెంచితిన్ 346

ఉ॥ నాఁడు తలకా ధరించి నయనంబుల కద్దికొనెన్ బయోధర
క్రోడమునకా బిగించుకొనె; శ్రేణిని నిల్పు కొనెన్, వలగ్నమం
దూడొకొనెన్; మృదూరువుల నుట్టులలాపుకొనెకా యభేచ్ఛ నకా
నేఁడె వెలంది కాలికొన నెట్టెను వాడిన మాల్యముం బలెకా 347

ఉ॥ దీని సవిత్రివలె ననుఁ డిట్టిన దిద్దియు; బట్టుగుడ్డతోఁ
బూనిన పాదుకన్ మొగము మొత్తెడి తీరిది; యిన్నివాళ్లు పా
లాని విషంబు గ్రక్కినది; యయ్యయ్యో! యియ్యది పాపజాతి నే
నీ నవలామొగంబుఁ గన నీ కఠినస్తని తాఁకు నేరువకా. 348

ఉ॥ ఉండకూడని తావున నుంట దోష
మందు రీ గోముఖవ్యాఘ్ర యాననమునఁ

బడక తప్పించుకొనిపోత వరముగాదె?

చిక్కి చికిలించు కంటెను? త్రీనివాస!

349

కం॥ అని యెంచి మేనికిఁ దగు

లొన్నెని యుండిన మాధవి యవిలోలభుజము ల

ల్లన విడిపించుకొనుచు ది

గ్గన లేచి యవికృత మయిన కంఠముతోడక

350

కం॥ ఇనుఁ డస్తమించె; నేటికి

మనము విహారము ముగించి మందిరమునకున్

చనుద మనుచు మాధవి తో

నని ముందున కేగ సాగె ననివర్తితుడై

351

కం॥ చనుచున్న నతనికిఁ దటం

బున నెడనెడ నున్న మిత్రములు తోడై రా

తనినికొ సన్నేహితుడై

చనువానికొ మాధవియు ససఖియై కనుచుకొ

352

కం॥ నా వచనములకు నొచ్చెనొ?

పోవుద మను మాట దక్క భుజమిచ్చి సఖీ

రావే యని యనఁడెలనొ?

పూవో? పండో? యొసంగి పోడెల? యయో!

353

కం॥ అని చింతాకులమానస

మున శకటం బెక్కి విధుతపూర్వగ్గై యె

న నిక విధంబున గేహం

బునకుఁ జనియెఁ బ్రియవియోగ మూర్ఖాశుగయై

354

శ్రీ రస్తు

మంజీరవిలాసము

చతుర్థ ప్రకరణము.

...: కోవలకా మాధవిని శాశ్వతముగా త్యజించుట :...

కం॥ లావణ్యనిధిని మాధవి
నావేలన్ గంచుకంబు నహపతి మాడ్కిన్
బోవిడిచి సమిత్తుండై
కోవలన పృథు పురమునకుఁ జనుదెంచెన్

1

సీ॥ చనుదెంచి తన మిత్రజనముల వీడ్కొని
యలనల్ల నడుచుచు నహహ! యొక్క
గణికకు వశుడనై కణ్ణిగికి బతివ్ర
తామణి కనుతాపదారుణముగఁ
వర్తిల్లితిని బదివత్సరంబులు; తెల్వి
గోల్పడి పఱచనై కులమువారఁ
బురమువార నకీర్తిఁ బొందితిఁ; దేనేలోఁ
బడ్డ యీగవిధాన బాధ వడియః

తే॥ గీ॥ నెట్టులో బైటపడినాడ నీశుకరుణ
నంచుఁ దలఁచుచు మార్గమధ్యమున నున్న
తన్నగరమహాశివనికేతనము పొంత
కరుగుదెంచె సుఖిన్నముఖాబ్జుఁ డగుచు

2

సీ॥ ఆనగరమునకు నమ్మహాశివుఁ డధి
దైవతంబును బరిత్రాతయు నయి
వెలుగొందుచుండు; నవ్వేళ కా కోవెల
యవివాతమైయుండెఁ; బ్రాంగణంబు

దీపావళుల కాంతిఁ దేజరిల్లుచు నేత్ర
పర్వంబు గానుండె; భక్తులెల్ల
రమ్మహాదేవుని నర్పించుకొని స్వమం
దీరముల కల్గిన నరుగుచుండి

తే॥ గీ॥ రట్టితఱిని గోవలను శివాలయంబు
చొచ్చి, తత్రత్యపార్వతీశునకు మ్రొక్కి
భక్తితాత్పర్య మెనయఁ దత్పాదపంక
జమ్ము లాత్మ నిలిపి యిట్లు స్తవమొనర్చె 3

కం॥ పరమేశ్వర! శంకర! హర!
కరుణాపారీణ! వృషభగమనా! చంద్రా
భరణా! గౌరీరమణా;
హరింపుము మదీయ కిల్చిషావళి శూలీ! 4

శా॥ పాపాత్ముండ; భవత్పదాబ్జముల సేవక సల్పుచున్ మోక్షల
క్ష్మీపీఠంబు కనంగజాలు సుమతుల్ మెట్టక సదా యోగ్యమీ
క్షౌప్యప్రసం బిటఁ గాలుమోపితిని గంగానాథ! మన్నింపుమ
య్యా! పుణ్యాంగన కే మగండ నవుటన్; వ్యాపన్ను నక బ్రోవవే 5

కం॥ పాణిగృహీతిని విడి యొక
పాణిగృహీతక గ్రహించి పవలును రేయున్
బోణిమి విడి నడచితి, సుమ
బాణాసనహరణ! నన్నుఁ బాలింపఁగదే! 6

శా॥ కామాంధుండను, నీదునామ మెపుడున్ గైవారమున్ జేయవే;
శ్యామోహంబునఁ జిక్కి; యింద్రియగుణ వ్యాకృష్టచిత్తుండనై
స్వామీ! నిన్నొ కనాఁడునున్ దలఁప విశ్వాసంబుతో; మూర్ఖు న
న్నే మాడ్కిక దయఁ జూతువో యెఱుంగ; నీవే నాకు దిక్కి శ్వరా! 7

ఉ॥ సంపద కొల్లవెట్టితిని; జాయకుఁ గూర్చితి నార్తి; బంధులక
బెంపు దొలంగితిన్; జనులు వ్రేలిడి చూపినఁ బుచ్చకాయనై
సొంపు దలంగ నైతిని; విశుద్ధచరిత్రముఁ గాల రాచితిన్
గొంపకు హని గూర్చితిని; గూళను నన్నెటు లేలుదో శివా! 8

దీపావళుల కాంతిఁ దేజరిల్లుచు నేత్ర
పర్వంబు గానుండె; భక్తులెల్ల
రమ్మహాదేవుని నర్పించుకొని స్వమం
దీరముల కల్లన నరుగుచుండి

తే॥ గీ॥ రట్టితణిని గోవలను శివాలయంబు
చొచ్చి, తత్రత్యపార్వతీశునకు మ్రొక్కి
భక్తితాత్పర్య మెనయఁ దత్పాదపంక
జమ్ము లాత్మ నిలిపి యిట్లు స్తవమొనర్చె 3

కం॥ పరమేశ్వర! శంకర! హర!
కరుణాపారీణ! వృషభగమనా! చంద్రా
భరణా! గౌరీరమణా;
హరింపుము మదీయ కిల్చిషావళి శూలీ! 4

శా॥ పాపాత్ముండ; భవత్పదాబ్జముల సేవక సల్పుచున్ మోక్షల
క్ష్మీపీఠంబు కనంగజాలు సుమతుల్ మెట్టక సదా యోగ్యమీ
జ్ఞాప్యప్థం బిటఁ గాలుమోపితిని గంగానాథ! మన్నింపుమ
య్యా! పుణ్యాంగన కే మగండ నవుటన్; వ్యాపన్ను నక బ్రోవవే 5

కం॥ పాణిగృహీతిని విడి యొక
పాణిగృహీతక గ్రహించి పవలును రేయున్
బోణిమి విడి నడచితి, సుమ
బాణాసనహరణ! నన్నుఁ బాలింపఁగదే! 6

శా॥ కామాంధుండను, నీదునామ మెపుడున్ గైవారమున్ జేయవే;
శ్యామోహంబునఁ జిక్కి; యింద్రియగుణ వ్యాకృష్టచిత్తుండనై
స్వామీ! నిన్నొ కనాఁడునున్ దలఁప విశ్వాసంబుతో; మూర్ఛ న
న్నే మాడ్కిక దయఁ జూతువో యెఱుంగ; నీవే నాకు దిక్కి శ్వరా! 7

ఉ॥ సంపద కొల్లవెట్టితిని; జాయకుఁ గూర్చితి నార్తి; బంధులక
బెంపు దొలంగితిన్; జనులు వ్రేలిడి చూపినఁ బుచ్చకాయనై
సొంపు దలంగ నైతిని; విశుద్ధచరిత్రముఁ గాల రాచితిన్
గొంపకు హని గూర్చితిని; గూళను నన్నెటు లేలుదో శివా! 8

- కం॥ దగదొట్టి నీటి కొఱకై
మృగత్పష్టకుఁ బరువులెత్తు మృగము గతిన్ దు
ర్భగవిషయంబుల శాశ్వత
మగు సుఖ మున్న దని యెంచి యార్తుడ నైతిన్ 9
- ఉ॥ ఈవిషయ ప్రపంచమున నెల్లసుఖంబులఁ బొందఁ గోరి య
యోగ! విపరీతదుష్ఫలిత మొందితి; భవ్యులఁ గూడిమాడి నీ
సేవ యొనర్చి పుణ్యమును జేకొన నైతిని నొక్కనాడు; గౌ
రీవర! రెంటికిన్ జెడిన రేపడ; నక్ష గృహజూడు మీశ్వరా! 10
- చం॥ అనిలుడు, పుష్పవంతు, లిల. యగ్ని, హుతంబు, ధరిత్ర హేతయున్
ద్రుణయన! నీస్వరూప మని తెల్పు శ్రుతుల్; భవదీయతత్త్వమున్
మునులు నెఱుంగలేర నినఁ బోలునె నాకె ఋగక్ష వివేక హీ
నునకు హృషీకలోలున క నుష్ఠిత కామకళావినోదికిన్ 11
- శా॥ నీ లీలం గనఁగాఁ ద్రిలోకి నెవఁడున్ లేడంట చిత్రంబె? శం
భూ! లోకాల సృజింతు వీ వజ్రాడవై, పాషింతు విష్ణుండవై
ఫాలాక్షుండవు నై దహింతు హర! సర్వంబుం డు నీయందు; నీ
వాలక్యుండవు దెల్ల యందు, గిరిశా యజ్ఞాని నక్ష బ్రోవవే! 12
- అ॥ వె॥ చిత్తసాది విషయమతాశ్వధృతము నా
తనురథంబు తప్పదారి నడపె
లోని కంటకులకు లోబడి; దాన బా
పప్రవృత్తి కీశ! పాలుపడితి 13
- శా॥ భూతేశా! కరుణామృతంబుఁబయి సంప్రాప్తించి యంతర్గతం
బొ తాపంబు సమస్త మార్పుము, కిరీటా ర్థేందు కాంతిచ్చటా
స్రోతఃపూరము నాపయిం బఱపు మక్షుద్రంబుగా నాతమో
జాతం బస్తమునొందు; నాకు శుభసంస్కారంబు ప్రాప్తంబగున్ 14
- కం॥ పరసతుల మాతృభావము
పరచిత్తంబుల నగృధ్నుభావము యుష్మ
చ్చరణముల భక్తిభావము
పరమేశా! నాకు నొసఁగి పాలింపుము నక్ష 15

కం॥ అని యాత్మచరిత్ర నివే
దనపూర్వముగాఁ బినాకి స్తవమున్ గావిం
చినవాడై యటఁ గుడ్డము
కొన నొకకంబమున కానుకొని కూర్చుండెన్ 16

ఉ॥ ఆవిధి నాతఁ డాత్మవిషయంబు సమస్తము కొంకులేనివాఁ
డై వివరించి యీశ్వరుని యాస్యమునన్ దనచూపు నిల్పి లో
నే వికృతంబు నొందక యతీశ్వరు భంగిని నుండెఁ దన్ను గౌ
రీవరుఁ డేలు నంచు నిబిరీసకుతూహలపూర్ణచిత్తుడై 17

—: తిరువళ్ళవర్ గీతములు :—

కం॥ తిరువళ్ళవర్ మహాముని
విరచిత తిరుకురళు గీతవితతి యథేచ్ఛన్
హరుగుడిలో నాతఁడు విన
హరుభక్తు డొకండు పాడె నపుడీ పగిదిన్ 18

కం॥ ధనమునకు మే నొసఁగు స్వై
రిణి కపటాలింగనంబు తేచీకటిలో
నొనరుచు ప్రేతాలింగన
మునకున్ సమమని వచింతు బుధు లెల్లపుడున్ 19

కం॥ తను దాను మనుచుకొనుచును
దనపతిఁ గొలిచి మనుచుచును, దా నాడిన మా
టను దప్పక క్షణము వృథా
చననీని పడంతి నండు సతియని లోకులో 20

అ॥ వె॥ ఒకటి బొసచేసి యొండొక్కటి యొనర్పు
కపటవర్తనలగు కామినులకు
ద్యూతమద్యములకు ధూతసౌభాగ్యుడౌ
దైవహతుఁడు మిత్రుడై వెలుంగు 21

తే॥ గీ॥ చెమట యొడిచి తా సమార్జించుకొన్న
యొక్కదోసెడు గంజియ యువ్వలేని

దై రుచింపని దయ్యును నన్యదత్త
మైన యమృతంబు కంటె సొంపై రహించు 22

కం॥ నాణెమ్ము ఋజుత్వము గల
బాబము ప్రాణము హరించు; వక్రాకృతి యౌ
వీణీయ మధురస్వరముల
పోణిమి శ్రోతేంద్రియ యుగమునకు ఘటించుక 23

ఆ॥ వె॥ పేదవానిఁ దృణము విధమున సర్వండు
నడుగు వైచి తొక్కి యగడుపఱచు
నర్థవంతు నుత్తమాంగానఁ బూదండ
కరణి సవదరించి గౌరవించు 24

ఉ॥ దుర్విధిచేత దెబ్బతిని దోరిన వాఁడపనింద కెప్పుఁ దా
నిర్వుగఁ గాఁడు; మంచిదిది యియ్యదిచెడ్డది యన్వివేకముక
సర్వము గల్గియుక బనికి సాగక పొరుష మెల్లభంగులన్
ఖర్చుము సేయువాఁడె భువి గర్హ్యుఁడు కాక మత్తొక్కఁ డెట్లవున్? 25

తే॥ గీ॥ మానవతియు గుణవతియు నైన భార్య
యున్నవానికి నెట్లండదొక కొఱంత
యోగ్యురాలైన భార్య లేకున్నవాని
కెన్ని యున్నను దక్కున దేది లేదు 26

కం॥ కలనైన నాస్తియన కీ
యిలలోఁ బ్రార్థ్యంబు సర్వమి చ్చు మహాదా
తల నర్థించుటయే య
న్యల కిచ్చుట వంటిదై మహోన్నతి కెక్కున్ 27

కం॥ అపాడిన గీతంబుల
నావతితుం డాలకించి యదవదయై సం
తాపితుఁ డగుచు స్వపూర్వ
వ్యాపారము లీ విధముగ నాత్మదలంచెక 28

—: కోవలన్ తనతోఁటి నడవడిని పరామర్శించుకొనుట :—

ఉ॥ మాధవి బాహుబంధమున మాధురి యున్నది యంచు నెంచి యెంతోధనముకా వ్యయించితి; వసూమణిఁ గణ్ణగిఁ జెప్పరాని దుర్బాధకు లోనుజేసితిని; బణ్యవధూటి సమాగమంబు నాకా ధిని గూరిచెన్; గణిక నంటుట ప్రేతము నంటుటే కదా! 29

ఉ॥ నాయనుబంధముకా విడదుఁ నాకొ కనాఁడుఁ బ్రతీప గాదు; నేనే యది యాచరింతు, నదియే సతి తానును నాచరించు; ననఁ బ్రేయసు ఛాయనా ననుసరించును; బాయదొకా నొకప్పు నా జాయకు గీతికాభినుతజాయకు నించుకభేద మున్నదే? 30

ఉ॥ నాతలిదండ్రులకా విడిచినాడను; వారవిలాసిని మధుర్యూత వినోదరక్తిని వధూమణిఁ బాసితి, నిర్ఘ్నాండునైచేతికి మున్ను పన్నడిన శ్రీని దొలంగితి; భాగ్యదేవతా ప్రీతికి దూరమైతి; ననుఁ బిచ్చిబిక్కారిగ లోక మెన్నదే? 31

తే॥ గీ॥ తాత ముత్తాత తండ్రులు ధర్మముగ నుపాద్ధితము సేసి పెంచిన యర్థమునకు నట్లు సాచితిఁ గాని ప్రయత్నపడి తృణంబో? ద్రవ్వంబో? యార్జించినాడఁ గాను 32

తే॥ గీ॥ కమ్మపాలు ద్రావి విషంబు గ్రక్కినట్టి కాలసర్పంబు మాధవి; హాలహలము మ్రొంగి జీర్ణించికొన్న నారీలలామ కణ్ణగి; విభేద మీఁదెంటఁ గలదో? లేదో? 33

మ॥ ఒక పత్యాంగన కూటమిన్ మరఁగి నాకున్నెట్టి యైశ్వర్యముకా సకలంబున్ మొదలంట నూడ్చితిని; నకా సంపన్ను తెల్లన్ దృణానకుఁ గైకోరు; దరిద్రుడొక్కరవ ప్రాణంబు న్న పీనుంగు, నక్కకు భోజ్యంబును గాఁడు ప్రాణసతికిన్ గాఁడొ శివా! భోగ్యమున్ 34

ఉ॥ ఏను విధిప్రతిపగతి నిట్లయి నాడను; నన్నుఁ గాంచి కర్మానుభవంబు నీతఁడిపు డందినవాడని గేలిసేయునో?

మానెను దొంటివృత్త మని మన్ననసేయునో? లోక? మేది యె
 టైన ధనార్జనంబునకు నాయిత మౌదును బొరుషంబుతోక 35

శా|| నాయిల్లాలు సమస్తసద్గుణనిధానం బంచు నాకంటె ము
 న్నే యీలాలోకము మెచ్చెఁ గాని యొక సందేహంబు నాకున్నదే
 నే యాభామిని చెంత కేగి నను సాధ్య! యిష్ట గైకొమ్మ టం
 చే యాస్యంబున వేడుదున్? వినునో నాయీవేడికోలో? త్రోయునో? 36

ఉ|| నే నపు డొక్క పబ్బరమబీ కుచవంజర కీరరాజునై
 యెనగ నెంతగా ధనము నిమ్మని కొరితి దాని సంతగా
 మానిని యిచ్చి పంపెఁ బెరిమక, జని వేడిన నాదు తప్పులక
 దాను క్షమింపదో నయనతామరసంబుల కద్దికొంచు నన్ 37

చం|| అని తలపోసి కణ్ణగి ముఖాబ్జము నేటికిఁ జూడ నయ్యె నా
 క ని ముద మందుచుకా విడిది కంగడిపీఠిని నున్నదానికే
 గెను; గణికాకృతం బయిన కేరడ మగ్నిఁబలెక దహింపగా
 గను లొకకొంత చెమ్మగిలఁగా మదిలోనఁ దలంచె నివ్వధిన్ 38

కం|| సుపయోధర కుంభద్వయ
 విపులతర నితంబ పులిస వేదిక వేశ్యా
 ప్రప నేఁ బాంథుడ నయ్యు న
 నపగత తృప్తుండుఁబోలె నయితఁ జివరకున్ 39

కం|| దానజల మలిన గండం
 బైన గజము, కేసర భయ దాననమో పం
 చాననము, యుద్ధపీరుడు
 ధీనిధియును మోహ మొందు స్త్రీసన్నిధిలోన్ 40

కం|| శ్రీ నీచు; సరస్వతి యకు
 లీనుని. భోగిని యపాత్రుఁ బ్రేమించు భువిన్
 మానిని, నున్నతవంశుని
 జ్ఞానిని వీక్షించు గర్భశాత్రవునిఁబలెక 41

తే|| గీ|| వక్రతాభుజంగి, సుబోధ పార్వభేందు
 రాఘమూర్తి, దుర్మోహగరంబు గ్రక్కు

మొప్పివల్లిక గణిక నాబోటి మూర్ఖు
గాక ధీరుఁ డెవ్వఁడు తత్కరము వట్టు 42

కం॥ చుంబకము సన్నిహితలో
హంబుక దివియుఁ; బరోక్షమందును వేశ్యా
చుంబకము విటహృదయ లో
హంబుక దివియు నిది చిత్రమబ్జజున్మృష్టిన్ 43

కం॥ నడదివిటి కైవడి వెల
పడంతి సమకాలమునఁ బ్రభాఝరిలో నొ
క్కెడ, నంధకారఝరి నొ
క్కెడఁ బడఁద్రోయుఁ గద తనగ్రహించిన విటులక 44

ఉ॥ మూలముఁ దల్లియక భుజిగి. మూర్ఖము సోదరులన్ విహంగముల్
పూలఁ గువేటులక మధుపముల్ విటపంబులఁ గుంభదాసులన్
వాలుమెకాలు చుట్టుకొని వైశికుండన్ హరిచందనంబు సు
శ్రీలు భుజింతు సాధువులఁ జెంతకు జేరఁగ నీయక య్యయో! 45

కం॥ గణికలు గణకులు నితరుల
గుణములలో మంచి గొనక కుత్సామతులై
గణనాపరత వహింతురు;
గుణులన్ హింసింతు; కొంప కూల్తురు తుదకున్ 46

కం॥ విరివతెఁ గన్నడి మాధవి
యరరే? యూడించి దాని యడుగునఁ గల భీ
కరకాలసర్పమై నా
కరమును గొని కాటువేసి గరమున్ జిలికెన్ 47

ఉ॥ క్రొమ్ముడి దండరీతిని, సురోజములన్ బయికప్పు వోలె, గ
ణ్ణమ్ములఁ బత్తమట్లు, నయనంబులఁ గాటుకకైవడిన్ నితం
బమ్ముల శాటిచందమున. బాహువులన్ గడియంబు మాడ్కి నక
సొమ్ముగఁ జేసె మున్ని, పుడు చూడు గతం బెదలోఁ దలంచినన్ 48

ఉ॥ అల్పుల తోడ సన్నిహిత మౌటయ శాశ్వత మానహానికిక
బల్పు ఘటించి ప్రాభవముఁబావుగదా యని హంసతూతికా

తల్పమునన్ శయించి నిజదార సమాగమ మెంచు చన్యసం
కల్పములన్ దొంగి గణితానికృత్తిన్ దలపండు కోవలన్

49

... మాధవి విరహము ...

కం॥ అంబుధితటమున నుండి గృ
హంబున కరుదెంచి ముకుళితాననయై తా
పంబు దిగమింగుకొని పృణ
యంబునకి దిఫలమె యనుచు మాధవియు నటన్

50

కం॥ శయనమున వ్రాలు, నూరక
నయనంబుల నీరు నించు; నాలితనమునన్
బ్రియుఁ డరిగె బాల విషమిడు
నయ మిది యని యేడ్చు; నన్ గనండని క్రుంగున్

51

కా॥ నే నేదో స్వకపోలకల్పితకథన్ వేలావనిన్ సహ్యాజా
గానవ్యాజమునన్ వచింప నది నిక్కం బంచు లో నమ్మె గా
నీ, నానర్థవచో రహస్య గత శౌండిర్యంబు మెచ్చండు; వే
శ్యానైపుణ్య మెఱుంగ లేని యతఁ డెట్లొ భావుకుండ య్యయో!

52

కం॥ హాలాహలంబు మ్రొంగును
గాలాహనిఁ బువ్వదండగాఁ దాలుచు నే
లీలావతి యానతి యిడ
బాలువలె నెవండ; తండు వర్తిలునె యిటుల్

53

ఉ॥ కట్టెయుఁ గాల సర్పమయి కాటిడు; బట్టిన బంగరంబునుకా
మట్టియగున్; విమత్సరుడు మచ్చరియౌఁబియ మప్రియమ్ము నౌ
నెట్టి వివేకి కేని విధి యించుక వక్రతఁ బొందఁ గానిచో
నట్టిమహానుభావున కహ! యిటు ద్వేషము పుట్టనేటికిన్

54

ఉ॥ ఎన్నిదఫాలు మున్ను తన కీరస మెక్కఁగఁ బల్కలేదో? నే;
నెన్నిదఫాలు తా నగుచు నేమియు నాక సహింప లేదో? నే
డన్నియు విస్మరించె, నహహ! ప్రియుడే; మియొనర్తు? నాడు బా
గున్నది నేటి కెప్పగిది నోగగు? దీపునఁ జేదు పుట్టునో?

55

శా|| వి నాడేనియు నిట్లు నాపియుఁడు న న్నేడ్పించెనే? కాలితో
నేనే కార్యము చేయఁబంతు నది చే నీడేర్చుఁ దా నెప్పుడున్;
నా నర్మక్తుల కింత రోషమె వుడూనం డుగ్రుడై యౌర! యే
దో నొక్కం డెదలోనఁ బెట్టుకొని తా నిట్లా చరించెన్ గదా! 56

ఉ|| ఆతఁడు లేనినేటి నిశ వ్యర్థము; నే నెటు లొంటిసెజ్జపై
నీ తనువుఁ వహింతు నని యింతి యొకానొక విన్నపంబు తాఁ
గేతకపత్త్రముఁ గొని లిఖించి సుగంధి లతాంతమాలికీ
పేతముగా నొనర్చి విలపించుచు నిచ్చి వసంతమాలకుఁ 57

మాధవి వసంతమాలను సందేశముతోఁ గోవలను కడ కంపుట

ఉ|| నా శయనంబు శూన్య మిది నాస్మరలేఖము; దీన నాదు సం
దేశము నిండియున్నది ది తెప్పనఁ గాంతుని కిచ్చి నే వ్యథా
పాశనిబద్ధ నైతి నని పల్కి ప్రియుఁ గొనితెమ్ము, పామ్ము, నా
నాశుగమో యనఁ జనియె నావ్యధితాత్మ వసంతమాలయుఁ 58

కం|| చని యంగడివీధికి నా
తని విడిదిగృహంబు సేరి తల్పల్లనఁ ద
ట్టినఁ గోవలన్నిభుఁడు మే
ల్కని యుండినవాఁడు లేచి గడియఁ దీసెఁ 59

కం|| అంతట వసంతమాల ని
శాంతంబుఁ జొచ్చి నాథ! స్మరలేఖఁ నీ
కాంత యనిపె మాధవి ని
శ్చింతముగ నిను గొని రా వచించెను నాకుఁ 60

కం|| అని పలుకుచు నాకమ్మఁ
వినయవినమాంగి యగుచు వే యొసగం బో
యినఁ గైకొన కూరక, దా
నినిఁ గమ్మను గనుచు నిలిచె నిశ్చేషుండై 61

ఉ|| అతని చేతకుఁ గడు వ్యథాతుర యౌచు వసంతమాల యో
కైతవపుష్పబాణ! యిది కమ్మ; విలేఖన మిందు నున్నదే?

మో? తనివారఁ జూడఁ దగదో? ప్రియురాలి నివేదనంబు నే
లా తరితీపు సేయుద? న నాతఁడు తేటి వచించె నివ్విధిన్ 62

కం॥ స్మరలేఖయొ? గిరలేఖయొ?
వరాంగి! నాకేమి యెఱుక? పక్షపుగఁ జేతన్
ధరియింపు కమ్మ! నే నది
పరికింతు నన నది యట్ల పట్టఁగఁ జదివెన్ 63

ఉ॥ పూర్వసుధాంశుఁ డేలొకొ కుముద్వతి సిద్ధరసప్రసన్న న
భ్యర్థగతఁ గొనండు? మధువఁ మధుపర్కముఁ గాన్క సేయుచున్
దూర్వామ రాజ! కొమ్మని నినున్ మధుపక్వణహూతిఁ బిల్చు; నీ
కర్ణములఁ జొరంబడదో? కొమ్మదికై విడుదో కుముద్వతిఁ? 64

మాధవి సందేశమును చదివిన కోవలన్ పల్కిన పల్కులు

కం॥ ఆ సందేశము సదివిన
యా సరసుని మోముఁదమ్మి యరుఁజొత్పలమై
భాసితె, వసంతమాలయు
మాసిన హల్లకలతోపమానముఁ దాల్చెన్ 65

కరి॥ ఏలొకొ యింతటికోపం
బీ లాలితగుణునక? నుచు నింతి మనమునం
దాలోచించుచు నుండఁగ
రాలువడు స్వరమునఁ గోవలన్ దాని కనెన్ 66

కం॥ ఈ నయగారము లోసీ!
మీ నాయికకుఁ సహజము; మీకులమునకున్
బ్రాణము; నాకొక క్రొత్త యె?
యైనది యేమో యయినది; యంతయుఁ గంటిన్ 67

కం॥ వచ్చిన త్రోవనె పొమ్మి
చెచ్చెరఁద్రవ్యకుము ప్రాతః; చెప్పకు మింకొంఁ
డె చెప్పెమ్మిమియునునెఱుగఁ
మచ్చపలాక్షి కె ఊగింపు మంతయు దాసీ! 68

కం॥ అని వెనుకకుఁ దిరిగినఁ జే
యునదే మియు లేదని, యదియును వెతఁగొని వ
చ్చిన త్రోవనె చని మాధవి
గని బోరున నేడ్చి రుద్ధకంతమున ననెన్

69

కోవలన్ తిరస్కారమును వసంతమాల మాధవి కెఱిగించుట

కం॥ అమ్మా! యేమని తెలుపుదుఁ
గమ్మన్ గొని బాణమట్లు కమనుని యాగే
హమ్మునకున్ జని కడు విన
యమ్మున నర్పింపఁ బోవ నాతఁడు మ్రానై

70

కం॥ కొనకుండిన మాధవి నీ
క నంగలేఖ నొకఁడ నిపెనని యంటిని; వాఁ
డును విని యనంగలేఖయ్యె?
గినంగ లేఖయ్యె? యటంచుఁ గ్రేడింపంగన్

71

కం॥ అపై నేమున్నదో! యని
చూపునయినఁ బఱపరాదో? సుభగ! యనంగా
నాపుణ్యుఁడు విరివిగ నీ
వే పట్టుకొనుము రచనము నేఁ బఱియింతున్

72

కం॥ అన నే నట్ల యొనర్చితఁ
గను లరుణోత్పలముల కెనగా నాతఁడు లే
ఖనమును జదువుచు, నన్నును
నొనరిచె హల్లకలతికకు నుపమానముగన్

73

కం॥ ఏ ప్రతిసందేశమ్మును
నీ ప్రాణప్రియుఁడు నెమ్మి నీ కనుపునో? యం
చ ప్రతిహతాశ నేఁ బం
చప్రాణాలు బిగఁబట్టి శవము ట్లుంటిన్

74

కం॥ అంతట నాతఁడు మొగం
బంతయుఁ జిట్టించుకొనుచు ననునయ మిది నే

- నంతయు మును గన్గొన్నద;
యింతయు మీసఖికి జెల్లు; నే బేల్పడితిన్ 75
- కం॥ అని పలికి యింక నేమే
మొ? నిర్భుజుండై వచింపఁ బో నాయన కొ
క్క నమస్కారం బొనరిచి
కొనయూపిరితో వెలికడకున్ బర్పిడితిన్ 76
- కం॥ నీ యనుగుంజెల్లినై నే
నాయనచే మున్నుపడని యట్టులఁ బడితిన్
మేయఁగఁబో మెడకురి యను
న్యాయము నాపట్ల మిగుల సార్థకమయ్యెన్ 77
- కం॥ ఓసీ! దాసీ! యని న
న్నా సరసుం డెన్నఁడైన నన్నాడె? చెలీ!
ఈ సంబుద్ధియ నీపై
నీసా తనికెం తగలదో? యెఱిగించుఁ జూమీ! 78
- కం॥ వనితా! బోగముకులమున
వనితగ జన్మించుకంటె బర్వతముననో?
వనముననో? విషలతయై
జనియించుట మేలటంచుఁ జాలించి చనెన్ 79

—: మాధవి నిర్వేదము :—

- కం॥ కన్నీరో డ్బుచు మాధవి
నన్నొ కవెలయాలిగా మనఃప్రియుఁ డెంచెన్
మిన్నగు వత్సనాభుల
కన్నన్ నాప్రియు మదింపు కడు దారుణమౌ 80
- కం॥ వననిధివేలావని నేఁ
బ్రణయంబున నన్నపలుకు ప్రాణాంతకమ
య్యెను; బెంచిన చెట్టు నఱికి
తనుదాఁ బై ద్రోసికొను విధంబుగ నయ్యెన్ 81

కం॥ జలనిధి నువ్వెత్తుగఁ బై
కి లేచి, పడి తీరభూమికిఁ బర్విడు న
య్యలవలె తోఁగిన తన పాల
యలు కీఁగి యశఁడు దరిసి మదంఘ్రిల వ్రాలున్ 82

కం॥ పాలయలుక పూని నప్పడ
కలమంజులమైన యతని కన్గవ మొగమున్
దిలకించెడు భాగ్యము ము
న్నలవడిన ట్లంక నాకు నలవడ దేమో? 83

కం॥ అతనికి నాకును బ్రణయం
బతిగాఁ గైతవవిహీనమై స్వచ్ఛంబై
క్షీతిని న భూతో న భవి
ష్యతి యన్న ట్లెదిగి తుదకు సన్నంబయ్యెన్ 84

ఆ॥ వె॥ తగులుకొన్నవాఁడు మగఁడు తాడును నీడ
యగునె? యనుచు విబుధు లంట కల్ల
నాదుకాంతు నెడల; నాభాగ్య మని మున్ను
మురియుదు నని వీటిమూట యయ్యె 85

మ॥ అని నిర్వేదము పొందు; వ్రాలు శయనీయంబందు; బంగారు గో
ళ్లను జేఁ దాలుచు వీణ మీట; శుకి గ్రీడాపంజరస్తన్ గనుం
గొనలన్ ముద్దిడు; ఁగేళిహంసి నిమురున్; గ్రొంగొప్పలో నున్న పూ
ల నొకం డొక్కఁడు గోటఁ జిమ్ము; ఁదను దా లాలించు కొంచూ
అడున్ 86

ఉ॥ పాలిన దాని మోము రుచివైభవమున్ గయికొన్నవాఁడునుం
బోలె హిమాంశుఁడ స్తగిరి మూర్ధము నెక్కి; బతివ్రతాంగనా
శీలముఁ జూపువానిబలె శీర్షతనుప్రభ లొచ్చుఁ దారకల్
పాలిన వయ్యె; మెచ్చుకొను భంగి ద్విజావళి పల్కె వేఁకువన్ 87

....: దేవాండి వృత్తాంతము :...

సీ॥ అపురి సప్తదేవాలయార్చకురాలు
దేవాండి యను నొక్క దివ్యవనిత

వెలయు; నయ్యది కడువింతమానిసి యంచు
 జనులండు; కణ్ణిగి సచ్చరిత్ర
 మద్ది కర్ణాకర్ణి నక్కడక్కడ విని
 దాని శీలమునకుఁ దనిసి మెచ్చి
 నేను దేవునిఁ గొన్న మానవి; మానవుఁ
 గయికొన్న దేవత కణ్ణిగి యని

తే॥ గీ॥ చాటుచుండు; నింద్రోత్పవ చరమదివస
 మందు సప్తకుఁ దా విశేషార్చనములు
 సలిపి, యయ్యర్చనాద్రవ్యసంచయముఁ బ్ర
 సాదమును గొంచుఁ గణ్ణిగి సదన మేగె 88

ఆ॥ వె॥ పడఁతి రూపు గొన్న బ్రహ్మతేజంబో? శౌ
 చంబు మై ధరించి సాగుగతియో?
 పుణ్యసముదయము నపూర్వఫలంబో? య
 నంగ వెలుఁగు నా శుభాంగి నెదుర 89

కం॥ కని కణ్ణిగి నీవెవతెవు?
 చనుదేఁ గత మేమి? తెలుపు సఖి! సంగతముకా
 జను లిల సాప్తపదీనం
 బన విన వొక్కో? వయస్య నైతిని నీకుకా 90

కం॥ అనవుడు నయ్యది చెలియా!
 నను నెఱుఁగవె? యిప్పురంబునకా వసియింతుకా
 నను దేవాండి యని పిలుతు
 ర నఘము నాచరిత; వినుతు నఖిలము నీకుకా. 91

సీ॥ కలదు 'మాలతి'యను క్షౌదేవతాంగన
 లేకలేక జనించె నా కొమిరెకు
 నొక్కండు మగబిడ్డఁ డుదయమందెనో? లేదో?
 మృతుఁడయ్యె నాబిడ్డ డతివ యంత
 దన సవత్నికుషూరుఁ గొని వచ్చి తనపుత్రు
 విధమున లాలించి పెంచుచుండెఁ

బాపని కొకనాఁడు పడఁతి పాలిచ్చుచోఁ
బొరపోయె; గొంతున నిఱికిఁ బాలు

తే॥ గీ॥ పాపనికి; మ్రింగఁజాలక వాఁడు దగ్గి
చచ్చె; మాలతియును దాను నవతి బిడ్డ
మచ్చరమునఁ జంపిన దను మచ్చకాక
కలుగు లోకాపవాదమున్ కలఁత నలఁగి

92

సీ॥ అబిడ్డ మృతదేహ మశ్రున్నపితముగాఁ
దన హస్తయుగమునఁ దాల్చి పఱచి
బలరామ, శివ శాతవాహన పుష్పవ
త్తారకారీం ద్రాది దైవతముల
యాలయమ్ముల కేగి యాపాపనికిఁ బ్రాణ
దానంబు గావించి తనకుఁ గలుగఁ
బోయెడు నపవాదమును మాన్పుడని వేఱఁ
గాని యెల్లరు వరమీనివేల్పు

తే॥ గీ॥ లైన స్వేతరథర్మానుయాయు లైన
వారి దైవతమగు సప్త భవనమునకు
నరుగ నచ్చట దివ్యసుందరి యొకర్తు
కట్టెడుర నిల్చి దానికీ కథణిఁబల్కె

93

తే॥ గీ॥ పాలఁతి! తపమొ నర్పని నిన్నుఁ బోలుదాని
కే సురలు దయగొని వరమీరు; కాన
నా శివమ్ము నాకిమ్మని హస్తమందు
నుండి యొడిసి తాగికోని యత్కుగ్రయగుఁచు

94

కం॥ గాటపువెత వెఱిగొను నా
బోటి కనఁగ నయ్యపూర్వమూర్తి నగరిలోఁ
బాటిల్లు చక్రవాళ
కొట్టా” భిధ రుద్రవసుధకున్ బరువెత్తె

95

సీ॥ అట్లుపేరెము వెట్టు నయ్యమానుషకాంత
యాశ్మశానంబున నడుగువెట్టె;

నమ్మాలతియు దాని ననుసరించి పరేత
 భూమికిఁ బర్యేతిపోయె; నచట
 నిశ్శబ్దమై శాకినీ డాకినీత్యాది
 కములైన దుష్టగహముల కేళి
 మండిరంబై పూర్వమానవాస్థిక లున్న
 భండగృహంబు నా నుండె; దానిఁ

తే॥ గీ॥ గాంచి యాబ్రాహ్మణవధూటి కడు చలించి
 యిమ్మహాంధకారమున దిక్కెవ్వరి చట
 నాక నుకొనుచో నట కొక్క డాకినీవి
 శాచ మరుదెంచి యాబిడ్డఁ జమరి మ్రింగె 96

ఉ॥ దానినిఁ గాంచి మాలతి యెదన్ గలగుండయి దిక్కుటల్ ప్రతి
 ధ్వానము లీనఁ గర్ణభయదంబుగఁ బెట్టెను గావుకేక యొం
 డా నినదంబు తీవ్రతకు నచ్చటికిన్ జనుదెంచి సప్త య
 మ్మానినిఁ గాంచి యీశిశువు మత్కృప నిష్ఠ సజీవుఁ డయ్యెడున్ 97

కం॥ అని పల్కి తిరోహితుడై
 చని యర్భకు మేనఁ దూటి చక్క నిలుచుడున్
 బునరుత్థానము గనె శిశు
 వనంతరము విప్రకాంత యానందించెన్ 98

తే॥ గీ॥ చచ్చి బ్రదికిన బిడ్డ నాసతియు నెదకు
 హత్తికొని దృష్టిదోషాపహరణమునకు
 మెటిక విఱచి ముద్దాడి యచ్చటు డ్యఱింజె
 సవతికడ కెగరోప్పుతోఁ జని యొసంగె 99

కం॥ సితపక్షంబునఁ జంద్రుని
 గతి యాబిడ్డండె దిగి మగండై నన్నున్
 సతిగా వరించి, పతియై
 కతివయవత్సరము లాండి కడ కొక నాటన్ 100

సీ॥ తనచరిత్రము సమస్తము కలతీరు నా
 కెఱిగించి యిది మొద లీవు భక్తి

నన్ను సేవింపుము; నిన్నై వ్యరే నీమ
గండు దేవాండి! యెక్కడికి నేగె
నని గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి వాకొనిన వారాణసి
మున్నుగాఁ గల క్షేత్రములను జూడ
నరిగెను దీర్ఘయాత్రాకాండయై యని
పల్కు మని వచించి భవ్యమూర్తి

తే॥ గీ॥ క్షణములో గుడి సప్తవిగ్రహము నందు
లీనమై పోయె; నిది నా యనూనచరిత
మీప్రసాదంబుఁ గొనుము; నీకింక నచిర
కాలమునఁ గల్గుఁ బతిసమాగమము సకియ! 101

కం॥ అని తెలిపిన దేవాండికి
ననియెఁ గణ్ణగి యదృచ్ఛ నాతఁడు నాక
బ్బినను దుదకే యరిష్టం
బో నఁగూడునో? యన్నభీతి యుల్లము నొంచున్ 102

కం॥ నా కొకస్వప్నము దేవాం
డీ! కల్గినదీ నడుమఁ గడిందిభయంబున్
జీకాకును గల్గించిన
దా కలచంద మెఱిగింతు నమ్మా! వినుమా! 103

కం॥ నేనును నాయనయు నొక మ
హానగరమునకుఁ జనితిమి; యందుఁ దురితా
ధీనులు కొందఱు పతిపైఁ
బూనికఁ గూటాపరాధమున్ మోపంగఁ 104

కం॥ నే నానగరాధిపు నా
స్థానమునకు నేగి ధర్మశాసన! రాజా!
యీనేరము నావల్లభు
పై నేలా మోపితి? విది పాపంబంటిన్ 105

కం॥ జనపతి నామాటలు విని
యును వినని చెవు లొనరించి యూరకయుండెఁ

వెనుకఁ దదవనీపతి చ

చెప్ప; నాతనిపురంబు నగ్నిచే నీఱయ్యెన్ 106

కం॥ నేనును నాపతియును నా

పై నైకవిధమ్ముగ సుమబాణునికేళిన్

నానందించితి మమ్మా!

యీనాఁటికి మరుపుదగులదే మనియందున్ 107

సీ॥ నాపుడు దేవాండి నమ్ముము నామాట

కణ్ణిగి! నీకు నీ కాంతున కగు

నచిరకాలమున సమాగమము; నిను నీ

ప్రియుఁడి న్నియ్యేడులు వీడియుంట

జన్మాంతరమున నీసలిపిన యొకకొఱ

నోముఫలంబుగా భామ! కలిగె

సహ్యాజా సంగమస్థలమునఁ గల సూర్య

సోమకుండాలో సారిది స్నాత

తే॥ గీ॥ వగుదు వేని నీదురితంబు లణఁగు; నీక

తండ్ జన్మజన్మములకు ధవుఁడు నగును;

నీకు దైవకృప శుభమౌ; నేడ పోయి

వాన స్నానంబు కావించి వత్తము పద 108

చం॥ అని వచియింపఁ గణ్ణిగి యుదాత్తవతివ్రత నైన నేను భా

మిని! మఱియొండుదైవతము మేకొనఁజాలను; నాకు భర్తృభి

క్షను దయసేయుఁ డంచు బెఱసాముల వేడఁగ నేల యంచుఁ బ

ల్కిన నది స్మేరవక్త్రయయి లేచి చనెన్ విసుమాన మొందుచున్ 109

కం॥ ఇది యైన వెనుక పు

ణ్ణదినంబునఁ గణ్ణిగి నిజనాథుని స్మరణన్

బొదిగొని యుండఁగ వాకిట

నెదవెఁ దలుపుఁ దట్టినట్టి యులివ ల్పముగన్ 110

...: కోవలన్--కణ్ణగుల సమాగమము :....

మ॥ విని దేవాండి వచోనుసారము పురావిశ్లిష్టభాగ్యంబు నా
యనుగుంగాంతుఁడు వచ్చె నేమొ యని స్నేహస్విన్నసర్వాంగి యౌ
చు నదన్నూపురయుగ్మక క్వణితముల్ సూచింపఁగా రాక నొ
య్యన నేతెంచి కవాటముం దెఱచి స్ఫాయన్నేత్రపంకజయై 111

క॥ కనియెన్ సామిక్యశుండ
య్యును గన్నులకించువాని నోట మొగంబున్
గననీయక తొమ్మున డా
చిన వానిని గోవలనును జివికినవానిన్ 112

తే॥ గీ॥ పొంగివచ్చెడు శోకంబు మ్రింగికొని, న
తాన్యుడై యున్ననాథుని యంఘ్రులందు
వ్రాలి లేవకయున్న యప్పడఁది నతఁడు
గ్రుచ్చి, యెత్తి లోపలికిఁ గేలిచ్చి చేర్చె 113

క॥ పతిసోఁకున సతిమేనును
సతిసోఁకున దయితుమేను సరభసవృత్తిన్
ధృతపులకమ్ములుగా దం
పతులొ కచిత్రానుభూతి పడసిరి లోనన్ 114

క॥ సతి, నుద్గతబాష్పకణా
వృతాస్యఁ గన్గొని యతండు వెత గుడుచుచు నం
కతలమ్మునఁ జేర్చి నఖర
ముతోడ నశ్రులె గమీఁటి పొక్కుచుఁ బలికెన్ 115

ఉ॥ నీ మొగ మేను గాంచి తరుణీ! పదియేఁడులు దాఁటె; నైన నన్
స్వామిగ నెంతు వింటఁగల సర్వము నాకొఱ కీఁగి తెప్పు నిం
దామలినోక్తి నీపెదవిఁ దారదు; నా కులదైవతంబవో?
నామనటున్ బ్రహ్మర్షిత మొనర్పఁగఁ బుట్టిన జహ్నుకన్యవో? 116

ఉ॥ ఆమెయిఁ గొన్ననార్తి నెద నాఁగెదు; హలహలంబు మ్రింగియున్
జీమతలంత కీడ్వడవు; చీకటి వెన్నెలగాఁ దలంతు వీ

భూమి సమంబు నీకు క్షమ; మోహము నందని బుద్ధిశాలినీ
గ్రామణి వీవు; నీమొగముఁ గాంచుట నాదురితంబు రూపతెన్ 117

ఉ॥ పూవులదండ వోలె విషభోగినిఁ జుట్టితి వెట్లు క్రొమ్ముడిన్
దావకృశాను నెప్పగిదిఁ దాల్చితి గందమువోలెఁ గొంగునన్
గోవును బోలె సైఁచితివి క్రొల్పులి నెట్ల? నుతాపకారియౌ
కోవలనాఖ్యుఁ గాంతుఁడని కూర్చితివెట్లు విషస్వరూపునిన్? 118

ఉ॥ జీవితభాగ్యలక్ష్మి! నినుఁ జేకొనియున్ విడనాడినాఁడ; నే
కైవడి నే దరిద్రున కగమ్యుగదా! నిరి; పుట్టుగుడ్డి తాఁ
బూవులదండ మూర్ధమునఁ బూనియు బామని త్రోయఁడెట్లు? వే
శ్యావిషవల్లకారసము నానిన మత్తుని నన్ను దేర్పవే? 119

ఉ॥ పూలనరంబు సంఘులకు మోహముచేఁ గయిసేసికొన్న చం
డాలుఁడ; గాలకూటము హఠాత్తుగ మ్రింగిన బుద్ధిహీనుఁడన్
బాలును నీరు నొక్కటని భావనసేసిన వక్రబుద్ధి; నన్
గాలచరిత్రుఁ గత్తి కొక కండగఁ జేసినఁ బాప మున్నదే? 120

కం॥ అని పలుకు కాంతు నంకం
బునుండి డేగవలె లేచి మోమె జ్జగ ని
ట్లనుకంటఁ బ్రయా! ననుఁజం
పిన మేలౌ; నవిధవ నయి ప్రీతిగఁ జత్తున్ 121

కం॥ ఈమాటలు వినఁజాలను
స్వామీ! యని యొండు పలుక సాధ్యము గామిన్
భామ మొదలు నఱికిన కద
శ్రీమహిజము నా ధరాస్థలిన్ మూర్ఛవడెన్ 122

కం॥ ఇలపై వ్రాలిన కణ్ణగిఁ
గల కోమల హంసతూలికా తల్పమునన్
నిలిపి సుశీతలవారిని
జిలికి, యుపచరించి తేరిచెన్ వాఁడు కృపన్ 123

కం॥ చెంగటఁ గూర్చుండి కృపా
పాంగంబుల నుపచరించు వల్లభుగాత్రం

బుం గరమున నిమురుచుఁ బ్రీ
తిం గని నిట్టూర్పుచుఁ బతిదేవత పలికెన్ 124

మ॥ నినుఁ బుట్టించిన బ్రహ్మదేవుఁడును నిన్ నిందించె నేనిన్ సహిం
పను; నీవే నిను నింద సేసికొనినకా వాకట్టిన ట్లూరకుం
డను; నీ యాడినప్రల్లదంబు లెద ప్రీతికా జేయుచున్ నాకు మూ
ర్ఖును గల్గించిన వేల పుండువయిఁ గారం బింతగా జల్లెదో? 125

కం॥ ఏపతి నేసతిఁ బాపితి
నో పూర్వపుఁబుట్టినకా మనోహర! యెడయై
వాపోయితి; నిక నైనను
నాపాకగ మనుట గాక యా గత మేలా? 126

ఉ॥ నా కొకనాఁడు విప్రియ మొనర్చవు; ప్రల్లదముల్ వచింప వే
వ్యాకులపాటుఁ గూర్చవు; నయంబుగఁ గూరుతు విట్టి నీవు నా
కీ కరణికా బరాజ్ముఖుఁడ వెట్లయి తంచుఁ గలంగు లోక మే
నో కొఱియేముపంట యని యుమ్మతికంబు గొవన్ మనఃప్రియా! 127

కం॥ నీ యెద యను పూఁబొదలో
నా యనితభుజంగి తూఱ నమృతము విషమై
పోయెను; భోగ్యమ భోగ్యం
బాయెకా; దెల్లనిది నల్లనై కన్పట్టెన్ 128

సీ॥ కడగండ్ల పాలాయెఁ గంచంతకాపురం
బని యొక్కనాఁడును వ్యథగలంగ;
నాఱుమూఁడాయె లంకంత యిల్లని తృణం
బైనను గగ్గోలు లోనఁ దాల్పఁ
బాల్పడె మచ్చకుఁ బాలవంటి విశుద్ధ
వంశంబని కొఱంతపాటు నొంద
హరితికర్పూర మట్లు కడంగెఁ గొం
డంత సంపద యని యార్తిఁబొంద

తే॥ గీ॥ మూఁడుపూలాఱుకాయలై పాలుచుచున్న
దహహ! కణ్ణగి జీవితంబ న్నజనుల

- వాక్కునకు నన్యభాత్వంబు పాటిలే నని
యించుకంత ప్రాణప్రియ! కించపడుదు 129
- కం॥ మానుగఁ గాక తృణంబుగ
మానవుఁ డుండుట వరంబు; మారుత హతిచే
మాను నిపాతితమో; దృఢ
మే నాఁడును గాదు; సృష్టి నిది వింత చుమీ! 130
- ఉ॥ మేలు నశించె నా యెడల; మేకొనఁ డింటికి రా విభుండు మ
ల్లాల్లితుఁడయ్యు నక్ష మొలకొలంది మనోవ్యథ నున్న నాకు మో
కాలి కొలంది సంతసముగా నొడఁగూడెను నీదురాక యీ
లీల గతంబు త్రవ్వకొని లేత ఘటించు కొనంగ నేటికి 131
- ఉ॥ నీ కయి కోటివేల్పులకు నిచ్చలు మ్రొక్కుచు సంతతవ్యథా
వ్యాకులనై భరంపడితి వత్సరముల్పది; క్రమ్ముకొన్న పెం
జీఁకటి తీజిపోయినది; చెంతకు వెన్నెల తాన ప్రాకెడుక
నీకయి నేను నిల్పితిని; నీవును నా కయి నిల్వ మీశ్వరా! 132
- కం॥ అనుచుఁ బ్రియు కరాలంబన
మున మెల్లఁగ లేచి వక్షమును, భుజములు, మో
మును మూపురములు నిమరుచు
ననె వెండియు సాధ్వి కనుల నశ్రువు లుబకన్ 133
- కం॥ అంత యడల శ్రీప్రకకు
సంత యడల సుఖములేమి కంత యడల ము
న్నంతలు పుట్టుటకును, నీ
యంతటివాఁ డిట్టులవుట కడలేద స్వామీ! 134
- కం॥ పండో? పూచెండో? వే
జొండో? భోగ్యం బని కొనియును నీస్మృతి నా
గుండియలో దోచుడు విష
పిండమువలె నవల విసరివేయుదు దానిన్ 135
- కం॥ పాడయ్యెక నిరి యని యొక
నాఁడున్ విలపింప నే మనంబునఁ గాంతా!

- ఓడలు బండ్ల నడచు, బం
డ్లడలలో; నట్ల కలిమియును లేమియును 136
- కం॥ నిను నీపుట్టునఁ గనుగొం
దునో? లేదో? యను కలంత దురపిల్లుచు ను
న్న ననున్ దైవము కరుణిం
చినాఁడు, నీరాక శుభము చెప్పకచెప్పు 137
- కం॥ పలకనో? పత్రంబుననో?
విలిఖితమౌ వ్రాత మార్ప వీలగు; నౌనే
తలవ్రాత మార్పగా నని
పలుకు సతికిఁ గోవలన్ త్రపాహతిఁ బలికె 138
- కం॥ త్రేతఁ రాముఁడు భూమిజ
చేతఁ; నీచేత నేను శ్రీమతి! కలి ను
ద్భూత సతీ లాభ ప్ర
ఖ్యాత యశోవిభవులముగ నైతిమి యిలలో 139
- ఉ॥ కాసున కంగమ మ్ముకొను కామిని చేతను గీలుబొమ్మనై
నీ సుఖసంపదన్ జెఱిచి; నీశుచిశీలము గావుగొన్న దు
ర్వాసనుఁడన్! విలాసినికి వారుణికిన్ వశపడ్డవాఁడనై
నా సరివారి లోన నయనవియ! లాఘవముం భజించితి 140
- కం॥ నిను వీడిన వెనువెంటనె
ననుఁ బాసెను లక్ష్మి, నే ననాముఁడ నైతి 141
నన లమ్ము చేటఁ గట్టయ
ల నమ్ము టాయెఁ గద కోవలఁ బ్రదుకు సతీ!
- కం॥ చే నొక్క చిల్లిగవ్వయు
లేని ననుఁ బండుగులుఁ జెలిమికాండ్రురు దు
గ్గానికి నేఁ గైకో రి టఁ
గాన నొకట విన్నవెంతుఁ గణ్ణగి వినుమా! 142
- కం॥ మనపురికిఁ గడుంగడు ద
వ్వన మధుర యనంగ నొక్కప్రొల్లల దది శ్రీ

కి నిధాన మందు నాదు ద

శ నిందువలె నెఱుంగఁ డొక్కజనుఁడు, నచటికి 143

కం॥

చని పాడిగ వాణిజ్యం

బొ నర్చి సంపద గడించి యొకవర్షములోఁ

జనుదెంతు; సంచిమొదలే

యనువునఁ దెత్తు నను సంశయము, ననుఁ గలఁచుక 144

ఉ॥

నావుడుఁ బల్కుఁ గట్టిగి మనఃప్రియ! కొంకుట యేల? కొమ్ము నా

యీ వెలలేని యందియల; నిష్ట బజారున కేగి యమ్మి కొ

మ్మి వనుకొన్న సంచిమొద లీక్షణమే నడపింపు వర్తక

మ్మా వలఁదొంటివైభవము లందుమ యంచు వచించు పెండ్లముక 145

కం॥

కనుగొని కోవల నిట్లను

వనితా! సంపదకు నిన్నుఁ బాపితి; శేషం

చిన యీ నీ యందెల న

మ్మ నాకు న్యాయంబె? పలుకుమా! యన నదియుక 146

కం॥

నీకుఁ గొఱగాని యందెలు

నా కేటికి? కాల్పనే మనఃప్రియ! యని బా

ష్పాకులితనేత్ర కాఁగాఁ

బైకొను బాధకుఁ గలంగి వల్లభుఁ డనియెన్ 147

ఉ॥

అందెల కేను లోభవలె యాసపడన్ మధురాపురాన నో

సుందరి! యే యుపాయమునో చూచుకొనన్ గలవాఁడ సొమ్ముకై

అందుల కేను బోయి యొక హాయన ముంటకు సమ్మతింపుమా

డెందము జాయి చేసికొని; డెప్పర మేమియు రాదు నా కటన్ 148

కం॥

నీవ నుమతింతు వను వృథ

భావన నిది కోరిననాఁడ; బ్రతివచనంబుల్

బో విడిచి పోయి రమ్మన

వే? వల్లభ యనఁగ నింతి యిట్లని పలికెక 149

కం॥

రమణ! నినుఁ బాసి యిఁక నొక

విముసంబును నొంటి నిలువనేర; మదీయా

గమన మనిష్ట మగునెడ వి
షమో? వేతొండో? యిడి యొంటి సాగుము నాథా! 150

కం॥ నా యీకోరికి కాదని
నీ యేగుట జరిగెనేని నీరో? నిష్పా
నా యాత్మబంధువౌ నని
యాయమ వావిడిచి యేడ్చె నావఱచు గతిన్ 151

కం॥ కరుణంబుగ నేడుచు న
వ్వరాంగిఁ గౌఁగింటఁ జేర్చి బాష్పకణంబుల్
కరమునఁ దుడుచుచు, గాత్రము
గరుపాఱగ ననునయంబుగా నతఁ డనియెన్ 152

కం॥ ఎక్కడ మధురాపురమీ?
వెక్కడ? మృద్వంగి? వచ్చు లెక్కడ? నిను నే
నక్కట! కొనిచను లెక్కడ?
తక్కుము నీవాంఛితము; వెతన్ గుడువకుమీ! 153

ఉ॥ క్రూరమృగా వక్తీర్ణములు ఘోరకళారవ ఘోర్హమానముల్
భూరుహ కోటరా హిముఖ భూ గరళానల దహ్యమాన కాం
తారములౌ మహీధ్రములు దాటుట కుద్ధతకంటకంబులౌ
దారులలోన సాగుటకుఁ దాళవు నీమృదు పాదపద్మముల్ 154

కం॥ ఒకచో దుర్గమగుల్మము
లోకచో గర్జజ్జ లోర్మికొద్ధతనదు లిం
కొకచో సైకతములు. వే
తొకయెడ విషమభువు లెన్నియో కడవవలెన్ 155

మ॥ శరభ వ్యాఘ్ర మదేభ సింహ గళ గర్జా ఘోర్హమానా ద్రిగ
హ్వరవక్త్రంబులు తూఱి పొవునెడ హాహాకారముల్ సేయుదో?
పరువుల్ వెట్టెదో? గుండె బెండువడఁగాఁ బాపాణమో? వజ్రమో?
మఱియొండో? భవదీదుచిత్త మని భామా దైవమున్ దూఱెదో? 156

కం॥ కావున నాపలుకులు విని
యీవు సహానుగమనమున నిచ్చ విడుమ నం

- గా వామాయతలోచన
కోవలనున కనియె నిట్లు కొంకక పేర్పిన్ 157
- కం॥ ఏ యెడ నీ వుందువో? నే
నాయెడ నుందు; నెది నీకు నభిగమ్యుంబో
యాయది నాకభిగమ్యము;
ఛాయపగిది నీ పిఱుంద సాగుదు నేనుకా 158
- చం॥ వలదని యడ్డువెట్టినను వల్లభుతోడి సహానుయానమున్
దలఁగెనె ముకా విదేహసుత? ద్రౌపది మానెనె? యట్ల నేనునున్
పులులు, మృగేంద్రముల్ శరభముల్ వృకముల్ మొదలైన హిం
గల విపినంబు త్వత్సహితఁ గాఱియవెట్టదు నన్నొ కింతయున్ 159
- కం॥ నీవు న్నచోటు స్వర్గము
నీవె డయైనట్టి చోటు నిరయము నాకుకా
నీ వుండిన నే నుండుదుఁ;
బూవు తొడిమ లేక యెట్లు పాలుచును స్వామీ! 160
- కం॥ అని పలుకు కణ్ణగికి లొం
గినవాడై కోవలను సఖీ! శశి యస్త
బును నినుఁడుదయము నొందక
మునుపె యీనాఁడ నగరమున్ విడువ వలెకా 161
- కం॥ అనుడు తన యనుగమునమున
కనుమతి యిడినాఁడు దయితుడని యానందిం
చిన సతితో మధురాపుర
మున కప్పడ కోవల నభిముఖుడై చనియెన్ 162

శ్రీ రస్తు

మంజీరవిలాసము

పంచమ ప్రకరణము.

—: కణ్ణిది కోవలనులు స్వనగరంబును వీడుట :—

సీ॥

అ తేయి యింద్రమహంబు సమాప్తి నొం
దిన; దెత్తిన కొడియు దింపబడియె;
మంగళవారమా మహనీయదివసమ
ప్పుడ చంద్రుఁ డస్తంబుఁ బొందినాడు;
కడపటి జాముచీకటి కందెనపగిది
దిక్పక్రనాభి హత్తికొని యుండె
నపుడు జ్యేష్ఠాతార యాధిపత్యము దాల్చి
గగనావకాశానఁ గ్రాలుచుండె;

తే॥ గీ॥

నాతఱినిఁ బయల్పెడలిన యట్టివారి
కాపదయొ మరణమొ గల్గునందు, రాయ
రిష్టసమయమ్ముననె దురదృష్టవశతఁ
బయనమై కణ్ణిగియును గోవలను జనిరి

1

సీ॥

మహనీయు లవ్వారు మధురాభిముఖులయి
యూరి నడిమిత్రోప ద్వారదేశ
మందుండి వెల్వడి యాపాంత నున్న వి
ష్టైలయంబున కేగి యందు నున్న
నారాయణునకుఁ బ్రణతిసేసి మఱిసాగి
యట సప్తబౌద్ధవిహారపంక్తి
కడ కేగి పంచశాఖాసముపేతమౌ
బోధిమహీజంబు మ్రొల వ్రాలి

తే॥ గీ॥ ముకుళిత కరాంబుజాతులై మ్రొక్కి లేచి
యవలఁ బరిశుద్ధ జైనాలయంబు సేరి
యందు జనులకు నారాధ్యమౌ నశోక
భూరుహమునకుఁ గడుభక్తిఁ బూజసేసి 2

అ॥ వె॥ పురము చివరి గవని పొంత నెల్కొన్న దు
ర్గంబు దరిసి కందకంబు కడచి
వరణ మానుకొని ప్రవర్తమానమయిన
క్షీతిపు కేళివనము చేర నరిగి 3

సీ॥ అటనుండి సాగి యత్యంతమనోజ్ఞమై
యుభయపార్శ్వసముది తోరువృక్ష
వాటికా చ్ఛాయమై, పఱిపై, కవేరజా
స్నానఘట్ట ఘటా నుసారి యైన
ఘంటాపథము సేరి; కావేరి యుత్తర
పుడెనగా నుండిన పార్లుకట్ట
నధిరోహణము సేసి యపరదిబ్బుఖముగఁ
గ్రోశంబు నడచి యకుంఠదీక్ష

తే॥ గీ॥ వివిధ సురభివల్లికా వృత్తి మనోజ్ఞ
మై సమున్మిషిత కుసుమోద్యాన మధ్య
భాగ గతమౌ కవుందియపల్లెఁ జేరి
రథికమార్గ శ్రమార్తి ఖిన్నాంగు లగుచు 4

—: దంపతులు కవుందిని దర్శించుట :—

తే॥ గీ॥ అందు నివసించుచుండు గవుంది నాగ
జైనభిక్షుకి యొక్కర్తు, ధ్యానశీల;
దానజేసి యాగ్రామంబు జైనపుణ్య
తీర్థమై ధాత్రి సుప్రసిద్ధిని వహించె 5

ఉ॥ బొబ్బలువోయె బాదతలముల్; పసివాడిన గాత్రవల్లిపై
జొబ్బితై ఘర్మబిందువులు, శోషితై దిన్నని మోముదమ్మి; యా

గుబ్బుకొనెన్ బిపాస; యడుగుల దడబాటు వహించె; గన్నులన్
గుబ్బుతిలెన్ శ్రమంబు సుమకోమలి కణ్ణగికిన్ బధంబునన్ 6

తే॥ గీ॥ కణ్ణగి తదాతనావస్త కాంచి కాంచి
కోవలనునకు నీరయ్యె గుండె; యెండ
కన్నె ఊంగని మృదుసర్వగాత్రి యకట!
నాకతన నార్తిగొనె నని నవత నూనె 7

తే॥ గీ॥ మధుర యింతెంత దవ్వని మధురవాణి
మధురముఖుఁ దనసఖు మాటిమాటి కడుగు
నదియె! యల్లదియే యదే యదిగో యనుచు
నతఁడు విహితోపచారుడై యతివ కించు 8

తే॥ గీ॥ కోవలను, తట్టువడి తేటికొన్న కణ్ణ
గియును, నడుగులపై వ్రాలి కేలుమోడ్చి
రండుఁ గల జైనమాతకు నాకవుండి
కదియు వారలఁ గనుగొని యనియె నిట్లు 9

సీ॥ ఎందుండి వచ్చుచు నిందుల కేతెంచి
నారరు మీరు గంభీరులార!
మీ పాలకము నాకు మీ యాభిజాత్య స
త్సంప్రదాయంబులఁ జాటుచున్న
దేల మీమొగముల నెనఁజేని శోకంబు
పాదుకొన్నది? నిజాహసము విడి
యధ్వశ్రమం బోర్చి యంఘ్రియానంబున
నింతదూరంబు రా నేమికతమో?

తే॥ గీ॥ యనుడుఁ జెప్పఁ దగ్గది లేదు దారచరిత!
నా సెరులు బుగ్గియయ్యెఁ బుణ్యపురి మధురఁ
జేరి మున్ను నేఁ గోల్పడ్డ సికిని మఱలఁ
బడయఁ గోరి పాదు నని కోవలను పలికె 10

ఉ॥ నా విని యాకవుండి నయనవ్రయ! పల్లవకోమలంబులో
యీ విరిఁజోడి యీయడుగు లీకఠినోర్చిని సోకి యెంతగా

నేవి వహించెనో? మనము నొచ్చెడు నా కెటులోర్చితీ వయో
పూవును నిప్పులో విసరు మూర్ఖులు లోకములోన నుందురే? 11

కం॥ సతితో మధురకుఁ జనఁగాఁ
గృతోద్యముఁడ వీ వగుట లిఖించినగతి ను
స్థితమ ని నీమొగము తెలుపు
మతిమంతులు సాఁగిరేని మరల రొకష్టన్ 12

కం॥ నేనును మీతోడుత మధు
రానగరికి వత్తు నచట రాజిలు నరివన్
జైనుని నర్చింపఁగ నా
మానస మనుదినము కడుఁ దమకపడుచుండున్ 13

అ॥ వె॥ అనుడు నాదుభాగ్య మరది యంచుఁ గవుంది
కాత్మసతిని జూపి యనియె (దల్లి!
దీని ఊమవిషయమైన నావంత మా
తోడి నీయనుగతిఁ దొలఁగిపోవు 14

సీ॥ మాతోడి నీయున్ని మాకు బంగరుకొండ
వంటిది; యే జన్మభాగ్యఫలమొ
అబ్బె నీ సాంగత్య మను కోవలనుఁ గాంచి
యాజైనమాత యిట్లనియె నతని
కధ్వంబు కడుదీర్ఘ మదియునుంగాక యా
యాసతాపంబుల కాటవట్టు
నిటనుండి మార్గంబు లెన్నియో కాన్పించు
నేది దగ్గఱిదియో యెఱుఁగరాద

తే॥ గీ॥ యీ యువతి కాతవవ్యథ నీఁగుకొఱకు
నడవులఁ గల నీడతెరువు లాశ్రయింతు
మేని పనస లనఁటు లాదియైన తరులు
కన్నులకు విందు గూర్చంగఁ గలవు కాని 15

తే॥ గీ॥ కానమెకములకై వేటకాండ్రు దెసల
లోఁతుగాఁ ద్రవ్వి, యాకులు వాతుల నిడి

నేవి వహించెనో? మనము నొచ్చెడు నా కె టులోర్చితీ వయో
పూవును నిప్పులో విసరు మూర్ఖులు లోకములోన నుందురే? 11

కం॥ సతితో మధురకుఁ జనఁగాఁ
గృతోద్యముఁడ పీ వగుట లిఖించినగతి ను
స్థితమ ని నీమొగము తెలుపు
మతిమంతులు సాఁగిరేని మరల రొకప్పున్ 12

కం॥ నేనును మీతోడుతమధు
రానగరికి వత్తు నచట రాజులు నరివన్
జైనుని నర్చింపఁగ నా
మానస మనుదినము కడుఁ దమకపడుచుండున్ 13

అ॥ వె॥ అనుడు నాదుభాగ్య మరిది యంచుఁ గవుంది
కాత్మసతిని జూపి యనియె యెల్ల!
దీని ఊమవిషయమైన నావంత మా
తోడి నీయనుగతిఁ దొలఁగిపోవు 14

సీ॥ మాతోడి నీయున్ని మాకు బంగరుకొండ
వంటిది; యే జన్మభాగ్యఫలమొ
అబ్బె నీ సాంగత్య మను కోవలనుఁ గాంచి
యాజైనమాత యిట్లనియె నతని
కధ్వంబు కడుదీర్ఘ మదియునుంగాక యా
యాసతాపంబుల కాటవట్టు
నిటనుండి మార్గంబు లెన్నియో కాన్పించు
నేది దగ్గఱిదియో యెఱుఁగరాద

తే॥ గీ॥ యీ యువతి కాతపవ్యథ నీఁగుకొఱకు
నడవులఁ గల నీడతెరువు లాశ్రయింతు
మేని పనస లనఁటు లాదియైన తరులు
కన్నులకు విందు గూర్చంగఁ గలవు కాని 15

తే॥ గీ॥ కానమెకములకై వేటకాండ్రు దెసల
లోతుగాఁ ద్రవ్వె, యాకులు వాతుల నిడి

యున్న గోతులు, పన్నిన యుచ్చులు మన
కాలిబందాలుగా నయి గాసి గూచ్చు.

16

తే॥ గీ॥ అంతమాత్రంబ గాదు, తెర్వరుగు వేళ
వాలుగా వీలఁ బండిన పనసపండ్ల
మొత్తములును, నారికెడంపుబొండ్లములును
పైని రాల నేమగుచో దైవంబ యెఱుఁగు.

17

కం॥ మధ్యేకేదారంబు ను
మధ్య చన బెదురుగొనుఁ గనిమలపై నెండుగ్రా
మధ్యాహ్నసమయమునకు న
మధ్యుషితము తొ; డిరుగు జలాహు లటనటన్

18

ఉ॥ కాలికి నీటిపామె? మఱి కర్కటకంబో? తగుల్కొనంగ నీ
బాల భయంబు సెంద దెటు? బారులుగా నఱవంగి కర్షక
స్త్రీలు గిరాటువేయ సారిదిగ గనిమన్ బడు కల్పుగడ్డిపుం
జాలఁ బదంబు మోపె యెటు జాఱక తా నడచున్ ధృతాత్మయై 19

ఉ॥ దారిని నేగుచో జరణ తామరసంబులు కొక్కిఱాలచే
సారెకు ప్రీతి పుండ్లయిన సాగద యీ సతికిన్ బ్రయాణ మే
తీరున? నాపయి జెఱులో? తేళులో? సోకినఁ గల్లఁబోవు నా
క్రూరత గోరుచుట్టుపయి రోకటి పొటగుఁ గీర్తివర్ధనా!

20

సీ॥ అయినను మన కింక నన్యమార్గమ్ముతే
దీ యరిష్టంబుల నీగు టెట్లొ?
యన వెతంబడుచునే యాకవుండి తన భి
జ్జభాజనము వలకండ్లసంచి
నెమ్మియీకలకట్ట నెమ్మి గైకొని యుపా
ధ్యాయు లాచార్యుల ర్హతులు సెట్టు
లాదిగాఁ గలిగిన యతిపూత జైనతీ
ర్థంకరులకు భక్తిఁ బ్రణతిసేసి

తే॥ గీ॥ అభ్య మగుఁగాత మాకుఁ గళ్యాణద మని
యా త్మ నెన్నుచు సాగె; నద్దాని పిఱుఁద

గోవు వెన్నెను చూడలరేవఁ గణ్ణ
గియును గోవలన్నిభుఁడు సాగిరి కడంక

21

....: కవుంది గావించిన కావేరీ ప్రశంస :....

తే॥ కీ వారు మూపు రొక్కించుక దూర మేగి
కడకుఁ గావేరి వెల్లువకట్ట నెక్కి
రప్పడు కవుంది వారికి ననియె నాక
వేరజాతరంగిణిని దా వేలఁ జూపి

22

సీ॥ ఈనది కావేరి; యీదక్షిణాపథ
మందలి నదులకు నన్నటి కిదె
మేల్పుంతి; కొడగుభూమికి నితంబము బ్రహ్మ
గిరి దీని పుట్టిల్లు; శరదవసన
మీధరణిధర మహీనసింహవ్యాఘ్ర
వారణా దిక హింస్ర భయద మయ్యు
ఫల పుష్ప పరిపూర్ణ పాదప వల్లికా
భరితమై నేత్రపర్యం బొనర్చు

తే గీ శిఖరముల నాశ్రయించి వర్షించు నెపుడు
జలధరమ్ము; లీనదియుఁ దత్ఫలంబు మాని
పుష్టయౌ; నీ మహిధ్ర మీభూమి నమ్మత
దానమున నదీమాతృక గా నొనర్చె

23

తే॥ గీ॥ తామరబుటాల సలిలవస్త్రంబు దాల్చి
యూర్మికా కంకణమ్ముల యొసపరితన
మింతగాఁ గ్రాలఁ గావేరి యేగు గనుఁడు
కడలియొడయనిఁ గనులారఁ గాంచుకొఱకు

24

శా॥ ఈ కూలంకష కడ్డుకట్ట నిటనే యెఘ్టా వినిర్మించె హే
లా కృతాహితవాజకుండు కరికాల ఖేణినాథుండు మున్;
లోకం బెల్ల నుతించు నేటికిని; బైలోకాలఁ గాని యథో
లోకశ్రేణిని గాని తత్వముఁ డనల్పురండుం డఁడం చాతనికా

25

కం॥ బలుపుకొని షాణు నీ నది
సలిలంబులఁ బెంపుఁ గాంచి శాలిక్షేత్రం
బులు కడు సస్యశ్యామల
ము లగుచుఁ గన్విందు గూర్చు పాలుపుకా గనుడి 26

కం॥ కావేరీ జలపూరము
చే వెలసిన చిన్న పెద్దచెఱువులు చుట్టున్
గ్రేవలఁ గల వెన్నేనియు
జీవన మివి కర్షకులకు జీవన మిడుటకా 27

—: కణ్ణి కొవలనుల దారి నడిమి దృశ్యములు :—

తే॥ గీ॥ సహ్యజా తటంబుబడిఁ బచ్చనిపొలాలు
కనుచు నాకవుండి నుడులు వినుచు నల్లఁ
గణ్ణియును గోవల నానకట్ట దాటు
చలరి రెంతయు వివిధదృశ్యములు కనుచు 28

సీ॥ వెన్నుల బరువున వెడ వంగి తముఁ గన్న
ధర మ్రొక్కున ట్లున్న వరిపొలాలు
సజ్జనులగు వారి సంపద లెదుగు నీ
కరణ నన్న ట్లున్న చెఱకుచేలు
భోగివల్లీ పూగములు సంగతికి నుదా
హరణ మన్న ట్లున్న యాకుఁదోట
లున్నతి యన్న యిట్లుం ట బాగని తెల్పు
తోయాన నున్న పెంకాయతోపు

తే॥ గీ॥ లిట్లు పచ్చగాఁ గాపుర మెసకమెసఁగు
టరిది యని తెల్పు నట్లున్న యరఁటితోట
లరుసమున సతీపతులు మాయట్టు లుంట
మేలని పలుకు నట్లు న్న పూలమడులు 29

మ॥ పనమోపుకా దలకెత్తి సాఁగు మని చెప్పకా నోరు రాక ట్టుని
ట్టును గన్గో జిగిచూపుముల్కి నెడపట్టుం జీల్చు చొ య్యారమై

న నడక సాగెడి గబ్బిగుబ్బెతల వెన్నన్ నిల్చి పింపిళ్లుగూ
యు నితంబంబుల నట్టె చూచుచు నహోహో యక దగుల్పా
జాలుక 30

కం॥ చెఱి యొక కొన మొనపంటన్
గఱచుక దరహాస పూర్వకముగాఁ జెఱకుక
బఱపఱ మని చీల్చుచు రస
మఱిముఱి పడక ని తృప్తులౌ నాల్మగలుక 31

ఉ॥ ఆకులచాటువండి ది నయంబుగ దీనికి దోటివెట్టు టె
ట్లో కద యంచు నెంచుచు, సలోభముగా, నొక చెట్టుక్రింద నా
జూకుగ నిల్చియున్న యొకసుందరిఁ గాంచుచుఁ జెల్వికానికిన్
డాకను మీఱి చూపుచుఁ దడంబడు కొండొక కొడెమిండఁడున్ 32

సీ॥ కట్టెండలకు వెన్ను క్రాగి మాడుడు బీళ్ల
బురదగుంటలలోనఁ బొరలి పొరలి
మొఱకుమై జుమ్మని ముసరు దంశముల స
పంకపుచ్చముతోడఁ బఱపి పఱపి
తొడిబడ నమలిన కడి సామ వియ నోటఁ
గమిచికొనుచు నుర్వు కార్చి కార్చి
ముంగాళ్ళపై లేవఁబోయియుఁ జలిమిరి
సాగవునకుఁ బడియ సొలి సొలి

తే॥ గీ॥ బురదతీఁ గెల నెట్టెంబు పాలుపుఁ బూని
మృత్కిముల కాటునకుఁ బుట్టు మేనిదురద
పాపికొన గడ్డివాముల పార్శ్వతలము
సారెకును జూచుకొనుచున్న సైరిభములు 33

ఉ॥ యౌవనదుర్మదంబునకు నానిన మద్యమదంబు తోడు కాఁ
గా వలకారియేల లతిగాఁ బచరించుచుఁ గల్పు దీయుచున్
బూవులదండకున్ బ్రతిగఁ బూనిన సంకులదండలన్ బెడం
గై వెడ్రేలు క్రొమ్ముడుల నందము చిందెడు మాలకన్నెలున్ 34

కం॥ సరసిజవత్రగతుండౌ
పరునికెలను నొక్కక్షణము పాయక యెదో

యెర తాఁ దిన్నది ప్రియునికి

సరసముగా నొసఁగుచున్న జక్కవచెలియున్

35

చం॥

సరసిరుహాకరంబులఁ బ్రసన్నముగా విహరించి, నల్లతా

మరలయుయేలఁ దూఁగి, మధుమద్యము కుత్తుకబంటి గ్రోలి ని

ర్భరమదమై తటంబుదరిఁ బ్రబ్బలిదీవెలమేడలోనికిన్

బిరబిర పోయి పత్త్రకయనీయము నెక్కిన యంచజంటయున్ 36

తే॥ గీ॥

ఒక్కయెడ వరిచేలలో నోదెల బన

గట్టి తలకెత్తుకొని తెచ్చి కళ్ళముల స

పుంజముగఁ బాఱవైచిన మోపులఁ బిడి

వాటు కొట్టుచుండిన కృషీవలుల గములు

37

తే॥ గీ॥

ఒండుకడఁ గళ్ళములలోన దండిగఁ బిడి

చెడని పిడివాటు కొట్టినచెత్త, నపుడ

నుఱిపిడి నొనర్పఁ దిరుగుటకొఱకుఁ ద్రాఁట

బంతిగాఁగట్టి విడిచిన బటువులెడ్లు

38

తే॥ గీ॥

వాడుకగఁ బెట్టు తిరిపెపువడ్ల కొఱకు

మేలురాసి యొనర్చు కల్లాలలోన

వీరగాధలు పాడుచు వేచియుండు

జోగులును జంగములుఁ బంబజోళ్ళవారు

39

కం॥

వరిపాలములలో నెల్లెడఁ

బరిగకునై యేగుదెంచు ప్రాయపుటాండ్రున్;

వరుసగ నిలబడి వారల

పరువంబున కానఁజేయు బరవసకాండ్రున్

40

చం॥

పడియల దేవి ముక్కుకొనఁ బట్టిన సత్తల బొమ్మడాయలన్

పడఁతులకున్ సరాగముగ వాతులఁ జొన్నెడు స్వాతికొంగలున్;

మెడ లొకకొంతగా మెలఁచి మేనుల వ్రాలిన కీటకంబులన్

బొడుచుచు రొంపిమీలఁ దిని మోముల నీటినిఁ గ్రక్కు బాతులున్ 41

కం॥

కను దనుప నడచుచుండిరి

గనిమలపై వారు మెల్లగాఁ బుష్పాద్యా

న నట న్మరుత్కుమారుఁడు

తనుఁడాఁ గుశలం బడుగు విధమున నెదుర్కొన్

42

ఉ॥

చల్లనిపైరుగాలి, బడి సాగుచు మేనిశ్రమంబు మాన్పె; ను
త్ఫుల్ల లతాప్రసూనముల పాంకము కన్నులవిం దొనర్చె; గో
కొల్లగ మూఁగి కూయు పులుఁగుల్ శ్రుతిపర్వ మొనర్చె బచ్చనౌ
పల్లెలతోవ నేగుతఱి వారలమువ్వురి కింపు పెంపుగాన్

43

అ॥ వె॥

అట్లు నడక సాగు చాల్మగలు కవుంది
యవనిసురులె యున్న యగ్రహార
ములు దరిసిరి; యచటి పొడవులొ మిద్దెలు
వానిపైని ధూమపంక్తి గాంచి

44

సీ॥

వారి కిట్లనియెఁ గోవలను విభుం; డివ్వి
వేదవేదాంగకోవిదులు విప్రు
లావాస మున్నట్టి యాలయమ్ములు, వీని
యగ్రాన జలదంబు లట్లపోలె
నలమి యున్నది ధూమ మవలోకనము సేయుఁ,
డనవర తాగ్నిహేళా త్రాదిభవము
కాఁబోలు; వీరు సత్కర్మనిరతులు; సం
కల్పమాత్రమున లోకముల కెల్ల

తే॥ గీ॥

నఖిలకళ్యాణములఁ గూర్తు రనుట యబ్బు
రంబె? యిమ్మహాత్ముల యున్ని గ్రామజనుల
కెల్ల శ్రీరామరక్ష యంచేఁ దలంతు
ననినఁ గణ్ణగియుఁ గవుంది హర్షపడిరి

45

సీ॥

అగ్రహారంబుల నధిగమించి కవుంది
మున్నుగాఁ గోవలన్ పాలఁతితోడ
మఱికొంత దవ్వేగి నిరి కాటపట్టులొ
మఱికొన్న గ్రామసీమములు దరిసె;
వాగ్రామముల రైతు లక్కడక్కడ నిక్ష
రపభాండముల నధిశ్రయణులండు

నుంచి బెల్లపుపాగు నొనరింపఁ గట్టియల్
దగిలించు చుండిరి; పాగలు జేగి

తే॥ గీ॥ యాకసమున కెగయు చకాలాంబుదముల
మాడ్కి నుండె; వేటొండు గ్రామముల కడలఁ
దిప్పలై వరికుప్పలు తెరువులెల్లఁ
గప్పుతెఱుగున విప్పలై క్రాలుచుండె 46

తే॥ గీ॥ ఒక్కపల్లియ పాలిమేర నొక్కరైతు
భక్తిసంయుక్తి నెదురేగి ప్రణతుఁడగుచు
చెఱకుపా లైచ్చి మున్నుగా నరుగుచున్న
జైనమాత కువదగ నొసంగ, నదియు 47

ఉ॥ త్రావక తీన్ను బిడ్డల తెఱుగునఁ గొల్చుచు నున్న కణ్ణగిన్
గోపలనుఁ గనుంగొనుచుఁ గూరిమి నిట్లను, బిడ్డలార! యెం
తే వడ సోఁకి మార్గమునఁ దూలితి రిక్షరసంబుఁ దృప్తిమై
బ్రావుఁడు; దీన మీ కయిన తాపము సర్వము తీరు నావుడున్ 48

ఉ॥ ఆయమ పల్కునఁ మగఁడు నాలును దేద్రసభాండ మెంతయో
తీయము గాఁగ నందికొని దీర్ఘసువిస్తృతశాఖ మాయత
చ్చాయము నైన చెంగటి రసాలమహిజతలంబు సేరి రా
ప్యాయితచిత్తులై; విఱుఁడు వాయక వెన్నొన నాకవుందియుఁ 49

తే॥ గీ॥ శీతలచ్చాయ మామావిచెట్టుక్రిందఁ
గూరుచుండి యాదం పతుల్ గ్రోలి రిషి
రసము నన్యోన్యపీతపాత్రంబు గాఁగ;
వెండియును సేదఁదేఱి రా; వెన్నవిభుఁడు 50

కం॥ అమృతోపమాన మిక్షుర
స మానితిమి తృప్తిగా; బ్రసన్నతయుఁ గొం
టిమి జైనమాత; యనఁగాఁ
బ్రమదంబున నదియుఁ గోపలనునేకు ననియెన్ 51

ఉ॥ గానుగఁ బెట్టి ఖండములుగాఁ జెఱకున్ నలిగించి కైకొనున్
మానవజాతి పాలి; టుల మాటికి మానసముల్ మధించి ను

జ్ఞానముఁ బొందు యోగి; పలుసారులు దుఃఖపరంపరాగ్నికిన్
లోనయి వెన్క సాఖ్యసుధలో గృహకర్తయుఁ దోఁగుఁ బుత్త్రకా! 52

అ॥ వె॥ శ్యామికన్ దొలంచి సంశుద్ధి కాంచన
మునకు నగ్ని కూర్చు పొల్కి, లేమె
నవగుణమ్ము నొకట నవనయించి సుగుణ
మావహించు నరున కనఘచరిత! 53

ఉ॥ ఆ వచనాల పొందికకు నాల్మగ లిర్వురు మెచ్చుచున్ బ్రయా
ణావసరజ్ఞులౌ కతన నచ్చటు వీడ్కొని సాగి రంతలోఁ;
బూవులతావిమోపు తమ మూర్ధములందు ధరించి వారికిన్
ద్రోవ బడిన్ సహధ్వగుల తోయముఁ దాలిచెఁ బిల్లతెమ్మెరల్ 54

—: శ్రీ రంగ క్షేత్రము :—

తే॥ గీ॥ వారు ప్రత్యహ మొకకోశు దూరమునకుఁ
బెచ్చు నడువలేకుండియు వివిధదృశ్య
ములను గాంచుచు శ్రీరంగమును గతిపయ
దినములకు జేరి యత్యంతత్తుప్తి గొనిరి 55

క॥ కావేరీతటిఁ బుణ్య
శ్రీ వెలుగొందఁ రహించు శ్రీరంగంబున్
గోపలను గాంచి ధన్యుం
డై వల్లభ కిట్టు లనియె నమితాదరుడై 56

క॥ శ్రీరంగనాథునికి నీ
శ్రీరంగము ప్రాణమైన క్షేత్రంబా శ్రీ
వారి చట ననంతశయనులు
గా రాజిలుచున్నవారు కలకాలముగన్ 57

స॥ ఏపుణ్యఫలమొ? నేటికి
బ్రాపించెను రంగనాథు పదసన్నిధి; నా
పాపంబు లెల్లఁ దీరిన
ఏ పుణ్యస్థలి నటంచు నెఱుగెన్ భక్తిన్ 58

- తే॥ గీ॥ నాథు వెంబడి భక్తివినమ్రగాత్ర
యగుచుఁ గణ్ణగీదేవి రంగాధిపునకు
రంగనాథుని కర్పించెఁ బ్రణతిశతము
హర్షబాష్పాలు కన్నుల నలమిఁకొనఁగ
కం॥ వారే చటు పీడి యించుక
దూరంబున నున్న కడిమితోపున్ గని ఛా
యారామణీయకమున క
పారామోదంబు నొంది బలువిడి నుండన్
- 59
- 60

...: జైన చారణుడు :...

- అ॥ వె॥ వారి కడకు జైనచారణుం డెక్కరుం
డంతరిక్షగామి యగుచు వచ్చి
వ్రాతె; వారు సంత వాని యంఘ్రులకు సా
ష్టాంగముగ నెఱుగిరి యమితభక్తి
- 61
- సీ॥ అపుడు కవుంది మా యభుతూలములు పీని
మహిమానలజ్వాళి మాడుఁగాక”
యని కేకవైచిన డాగతుండును గణ్ణ
గినిఁ గోవలన్విభుఁ గనులఁగాంచి
తనకు సెద్దించిన త్రైకాలికజ్ఞాన
మహిమచే వారికి మధురఁ గలుగఁ
బోయెడు చేటును మొదలంట నెఱుగియు
సకల సంసర్గపర్జకుఁడు ద్వంద్వ
- తే॥ గీ॥ దూరుఁ డైన కతంబునె వారి నటకూఁ
బోవలదని యుఁగొని పోఁ బొరయుఁ గీడు
మీకు నని కాని పల్కక మీన్నకుండె
విధివిధానంబు నెవఁడు తప్పింపఁగలడు
- 62
- తే॥ గీ॥ కాని వారలతో మధురానగరికి
నడుగుచున్న కవుందికి ననియె నిట్లు

- కర్మసూత్రంబు లెల్ల నఖండ్యములను
జ్ఞాన మెఱుక గదా సీకు జైనమాత! 63
- తే॥ గీ॥ మానవుండు తొల్లింటి జన్మమునఁ జేసి
కొన్న సుకృతదుష్కృతములకున్ ఫలంబు
ననుభవించు నీ జన్మాన. నవ్వి తలఁగ
పెట్టిని హితోపదేశాన నేని ధ్యమము 64
- కం॥ మును సేసిన కర్మంబుల
కనువగు ఫలములన యంది ధనురులు, వేల్పుల్
మునులును, మహిమాన్వితులగు
జనులును; గర్మంబు దలఁగఁ జన దె వ్వనికిన్ 65
- సీ॥ చల్లినవిత్తుల జనియించు మోసుల
వలెఁ గర్మముల ఫలంబులు జనించు;
నాయాయికర్మంబు నాయాయుఫలము వె
న్నోను, వృషమును వెడగోవు వేలె
నెవ్వని కేనియు నీగ నసాధ్యంబు
ప్రారబ్ధ మది తూలు ననుభవమునఁ
నెవిత్తు విత్తిన నావృక్షమే మొల్పు
నేకర్మ కాఫలమే జనించు;
- తే॥ గీ॥ బయల గాలిలో నిడ్డ దీపంబువోలె
స్నేహపూరితం బయ్యును జీవి జీవ
నప్రదీపంబు మలఁగు నే నాఁటికేని
దీని కాదనువాఁ డీజగావ లేడు 66
- తే॥ గీ॥ కాన నీ వష్టగుణపూర్ణుడైన కేవ
లాత్ము దేవదేవుని హృదయమునఁ గనము;
నామ, రూప, జనన మరణ వ్యతీత
బౌ విభూతియే పరమాత్ముఁ డని యెఱుగుము; 67
- తే॥ గీ॥ పుట్టు వదిగ జీవంబు పోవు దాఁక
ఆచరింపుము సత్యమైనట్టి ధర్మ

మదియ దేహబంధానకుఁ దుది, యొసంగు
నదియ నీకు మోక్షాధిపత్యంబు తుదకు

68

సీ॥ అని జైనచారణం దొనరించు ధర్మోప
దేశ మాతించి యితైఃకగున నల
జైనమాత కవుండి వానికి ననియె నేఁ
బరమవిజ్ఞానికి నరిపనునకుఁ
దక్క నొండొకనికిఁ దలయొగ్గి మ్రొక్క; నిం
కొండు నాలింప; సత్యోపదేష్ట
కొకనికిఁ గాక వేఱొందువారలకుఁ గై
మోడ్చు గావించ; నప్పణ్యమూర్తి

తే॥ గీ॥ యేరివను పదాబ్జములు దక్క యన్యములగు
పుష్పములు దలఁదాల్చు” నావుడు నతండు
జనన మరణ బంధ విముక్తి సత్వరముగఁ
గల్గు నీకని దీవించి కడచి చనియె

69

సీ॥ అతఁడు చన్నఁ గవుండి యనుయాయు లిర్వురు
వెనువెంట రాఁగఁ గావేరి దాఁటి
యవ్వలీ యొడ్డున కరిగె; నారేవున
కంతికముననె యుద్వాన మొందు
సురుచిర ఫలపుష్ప శోభితంబై యుండె,
నాప్రమదవన మధ్యంబు నందు
ననుపమ శిల్పకళా భిరామ్యమునకు
విడిదినా నొక్కకొవెల వెలుంగు;

తే॥ గీ॥ గోవలను గణ్ణగియును నా కుసుమ పరిమ
ళంబునకు ముగ్ధులై దేవళంబు నడిమి
పుష్పవనమునఁ దిరుగుచుఁ జొల్చు మిగిలి
యా రతిమన్మథులు వేఱె నలరి రంత

70

...: కవుండి జూలిజీజూరుల శపించుట :....

తే॥ గీ॥ తెగిన గాలిపటంబునఁ దగులుకొన్న
కులట నొకర్లు గొంచు నా కుసుమవని క

- దూరముగ నరిగెడు నొక్క ధూర్త విటుఁడు
ప్రమదసాగరమగుల వారిఁ జూచి 71
- కం॥ దరిసి కవుందిని గని యా"
యిరువురు రతిప్రభానులే" యని యడిగెన్
కరుణామయి యాభిక్షుకి
చురచుర నాదుర్విటుఁ గనుచున్ వాకొనియెన్ 72
- తే॥ గీ॥ వారు రతిమన్మథులు కారు; వారు నరుల;
యదియునుంగాక వార పత్యములు నాకు
వారి దరియకు మెంతయు; దారి నడచి
నడచి మిక్కిలి బడలియున్నారు వారు; 73
- కం॥ ఆమాటలు సోత్పాసము
గా మనమున్ గాడిపాఱఁ గటకటపడుచా
కాముకుఁ డా స్వైరిణియును
నాముదుసలికిన్ గవుంది కని రీ రీతిన్ 74
- సీ॥ భిక్షుకి నీ వతి వృద్ధవు; శాస్త్రాలు
వేదాలు సదివిన విజ్ఞానాల
వేభూమి యందైన నే కోదరులగు వా
రా ల్మగలగుట యెట్ల వ్వ! యన్న
వారల యశ్శీలవాక్కులు విని కర్ణ
ములు రెండు కణ్ణగి మూసికొనియె
నంత గవుంది కోపారుణాస్యయి న
క్కలై మృగాక్షిర్ణ కాననమ్ము
- తే॥ గీ॥ లందుఁ గ్రుమ్మరుచుండు డంచా విటద్వ
యంబునకు ఘోరమైన శాపం జొసంగె;
నంత వారు సృగాలంబులై హఠాత్తు
గా వనంబునఁ గూయుచు గాసి గొనిరి; 75
- సీ॥ అతికరుణంబుగ నవ్వారు కూయు కూఁ
తలకుఁ దమహృదయంబులు గలంగ

నా జైనభిక్షుకి యాస్యంబు గాంచి కో
 వలను గణ్ణగియును బలికి రిట్టి
 "లజ్జానజనితంబు లైన దోషంబులు
 క్షంతవ్యములు నాక కనలుగొంట
 పూజ్యపాదాబ్జ! మీబోంట్లకు నర్హంబె?
 ఈ కాముకులకు నింకెప్పుడు తలఁగు

తే॥ గీ॥ శాప మ"నఁగవుంది తన దుశ్చరితమునకు
 నరుఁడు ఫలమొందు; డప్ప దెన్నటికి; స్వబల
 మన్యబల మెఱుంగక యెవం డవధవర్తి
 యౌ నతండు వీరలభంగి హనిబొందు; 76

మ॥ అదిగో! యా కనిపించుచున్న దురయూరా; పల్లెకున్ జెంతను
 న్నది హింసా తిభయంకరంబగు నరణ్యం బొందు, వీర చ్చటక
 పదియున్రెండు సమల్ సృగాలముల రూపానన్ వెతన్ జెంది యొం
 దెద రాపిమ్మట శాపమోక్షణము సందోహంబు లే దిందునన్ 77

—: వా ర ణ ము :...

కం॥ ఒకపులుఁగు నిలుఁగు పాలై
 యొక యున్నదవారణంబు నుసురుగొనె నిటన్
 సకులార! దాన నీదీ
 నికి వారణ మనెడు పేరు నేటికి నిలిచెన్ 78

కం॥ ఈపరిసరభూమిని సుమ
 హపాదప మొక్క డుండె; నందొక శాఖన్
 గాపుర ముండెన్; సుఖపర
 మై పారావతయుగ మొకఁడ నపాయముగన్ 79

కం॥ ఆ మిథునము మదనక్రీ
 డా మధురమ్ముగ దినమ్ములన్ గడపుచు నొం
 డేమియు నెఱుంగక యుండం
 గా మిడివేసవిఁ గపోతి గర్భము దాల్చెన్ 80

- కం॥ ఆ వేసవిలోనే పా
రావతవధు వొక్కనాడు ప్రాజ్ఞేశున కిం
పా వహిల గ్రుడ్లువెట్టె మ
హా వనిరుహ విటప బద్ధమౌ నీడమునన్ 81
- కం॥ ఆ మరుసటి దివసమున మ
హా మదదంతావళ మొకఁ డాతపతప్తం
బై మహితచ్ఛాయంబొ
నా మహిరుహమూలము కడ కరుదెంచె వడిన్ 82
- కం॥ అరుదెంచి దానినీడన్
బరిపూర్తిగ సేద దేటి వారణ మపుడా
తరుశాఖ నందికొనె నిజ
కరమును నిగిడించి బెదరగాఁ బాపురముల్ 83
- కం॥ కరమును గనుగొని యాపా
పురములు వారణము దీనఁ బోవిటుచునొ యీ
తరుశాఖ? నంచు నేక
స్వరమున వలద నుచు దానిఁ బ్రార్థనసేసెన్ 84
- కం॥ ఐనను వినోద కుతుకా
ధీనం బైన గజము ద్విజ దీనావస్థన్
లో నెన్నక నీడనహిత
మైన మహిజాతశాఖ నవనిన్ గూల్చెన్ 85
- కం॥ పెళ్ళిపెళ్ళ మను ధ్వనితో భూ
స్థలి నా తరుశాఖ గూలె జవమున, నండం
బులు జెనతోఁ జిదురైనవి,
పులుఁగులు నా తరువు విడిపొయిన వార్తన్ 86
- కం॥ పోయి యొకచోట నెలకొని
యాయతమగు వగపు నొందె; నపుడు కపోతం
'బో' యని విముక్తకంఠం
బై యేడ్చు కపోతని గని యనె నిప్పగిదిన్ 87

- కం॥ జరిగినదానికి వగచుట
భరంపడుట నిన్నుబోటి పడఁతికిఁ దగునే?
కర మెఱుకం గలదానవు;
స్థిరచిత్తవు; వంతఁ గూఱి చివుకుట మేలే? ౩౮
- కం॥ పోయిన గర్భంబును నీ
వే యనువునఁ బడయఁ గలవ హీనధృతిక జా
యా! యవలంబింపుము; విధి
దాయ మన కొనర్చె నిలుఁగ ధన్యత పేర్మిక ౩౯
- కం॥ మన మిర్వురము సుఖంబుం
డిన టేపా? మాపా? పల్లవీ! చూ ల్లాదో?
కనవో గుమ్మడిపండ్లకు
నెనయౌ బిడ్డల; వగక వహింపఁగ నేలా? ౪౦
- కం అని వలుకు దయితు నాస్యం
బు నెగాదిగఁ గని కపోతి పోయిన భాగ్యం
బునకై చింతిల; నా ప్రా
ర్థన సేయుము నన్నుఁ గూర్చు ప్రణయినియౌదేక ౪౧
- కం వారణము నాకడుపు ని
ష్కారణ మగలించె; దీనికై తగిన ప్రతీ
కారం బొనరిచి యా స్తం
బేరమముక గూల్చి యిడుము ప్రీతిని నాకుక ౪౨
- కం అని దీనంబుగఁ బ్రార్థిం
చినఁ గన్నులు నీరు దేఱఁ జేడియ! నీప్రా
ర్థనమే నొనరింపన యే
మన నేటికి నాకు నంచు మగఁ డూరార్చెన్ ౪౩
- తే॥ గీ॥ పిదప నవి మిత్తములు ముక్కుపిట్ట, తేనె
టీగ, కప్ప చెంతకుఁ బోయి వేగ వినిచె;
నయ్యెడరుఁబాటు తమదిగా నవి గణించి
బదులుసేతకు నాయత్త పడి తలంచె ౪౪

- కం॥ దాయ కడున్ లావరి. మన
మో యత్యల్పులము; కాన యుక్తియొకండే
దో యూహింపక యాతని
డాయుట మనమెల్లఁ జచ్చుటయ కా, కొండే? 95
- కం॥ అని యా యైదు వితర్కిం
చినవై, యేదో యొకయుక్తి చే మత్తేభం
బును డాసిన వంతుఁ బి
ట్ట నాలుగె సతేపఁ దటపటాయింపనిదై 96
- కం॥ బరవసమునఁ గుంభస్థలి
సరభసముగ వ్రాలి సామజము రెండుకనుల్
కఱకగు ముక్కునఁ బొడిచెను
బొరిఁబొరి జెన కాఱికాఱి భూమిక బడఁగఁ 97
- కం॥ అంతట నయ్యంధకరి ది
గంతంబులు మాఱుమ్రోయ నగ్గహన వన
ప్రాంతమున ఘీంకరించుచు
నెంతో వ్యథఁ బరువు లెత్తె నెల్ల చలింపఁ 98
- మ॥ ఖగ చంచూ హత నేత్రమై నడచుచుఁ గంధేభ మయ్యార్తి కో
ర్వగలే కొక్క సుశీత లాంబుసరసిఁ వ్రాలంగ యోచించి గ
ట్టిగ గర్జించుచు, గాన నెల్లెడల నాటికించుచుఁ జేరె నొ
క్క గుహభీకరమైన కొండచఱ నుగ్ర వ్యాఘ్ర సంస్థన్నముఁ 99
- కం॥ ఆ కొండచఱకుఁ గ్రిందుగ
భేకం బొకలోయ నుండి బెకబెక మనుచుఁ
వే కూసె; గజం బట నే
దో కొలను న్నదని ధ్వని కెదురుగ నడు గిడెఁ 100
- మ॥ ఇదెవో? లేదో? గుభాలునన్ బడియె మత్తేభంబు నా లోయలో
నడగొం డొక్కటి వజ్రపాతమున భిన్నంబైన చందానః న
ప్పుడు పారావతదంపతుల్ మురిసి రా మోదానఁ బొంగెన్ బులుం
గె; డ హర్షించెను దేనెఁటిగ; రహి నెంతఁ దాలిచెఁ గప్పయున్ 101

- శం॥ ఏనుగు వెనువెంటనె తన
ప్రాణంబులు గోలుపోయి పర్వతశుల్కం
బైనట్టి పలలపిండము
గా నై యాలోయలోనఁ గన్నడుచుండెన్ 102
- శా॥ ఆ యేనుం గటఁ దాను జేసిన యకళ్యాణాత్మదుశ్చేష్టకుఁ
ప్రాయశ్చిత్తము నందినట్టి స్థలి భవ్యం బంచు నైబ్యాన్వయో
ద్గేయుండై తగు చోళభూమిపతి, యా దేశాన నిర్మించె స్వ
శ్రేయోరాజ్యపు రాజధాని సకల శ్రీవల్లికా వాలముఁ 103
- శం॥ తన మేనిమాంసముఁ బులుం
గున కీవిగ నిచ్చిన శిబికులమున జన్మిం
చిన వాఁడా చోళవిభుఁడు
మునుపటి జేండ్ల వలె ధర్మముగఁ బాలించెఁ 104
- శం॥ ఆయన మహి ధర్మక్రీ
డాయుక్తము గాగ "దుర్బలస్య బలం రా
జా" యను సామెత కీడుగ
న్యాయపథం బందు జనుల నడిపించె దగఁ 105
- శం॥ ఆ విన్నకత తిరంబుగఁ
గోవలను మనమున నిలిచి కూర్చె ముదంబాః
పై వినిచె నాత్మకథయును
నా వంతయు డాప కాతఁ డాభిషుకికిఁ 106
- శం॥ అకతఁ గవుండి నెమ్మది
సాకల్యంబుగ విని యవసానంబునఁ బ్ర
జ్ఞా కలిత వచస్కముగా
నా కోవలనునకు నిట్టు లనియెఁ బ్రీతిఁ 107

...: దేవతలకుఁ గవుండి గావించిన పునర్బోధము :...

సీ॥ ఇంద్రియోన్మాదంబు సాంద్రంబుగా జేగ
నెల్లవార డపమార్గమే భజించు:

నుప్పైన సుడిగాలి నోడ చందంబునఁ
 గ్రిందు మీదై పెద్దక్షేత మొందుఁ
 నట్టినరునికి సర్వాత్మకుండైన యా
 దైవంబు పాదపద్మములె శరణః
 మాడేవదేవుని యంఘ్రులు నమ్మిన
 పానికి సిలుఁ గెట్టదేని సోఁక

తే॥ గీ॥ దీమహాసత్య మెఱిగియు నెల్లవార
 లేలొ కో ప్రమాదంపడి యెప్పు డాత్మ
 నాదిదేవుని సేవింప రతనిఁ దలంప
 రప్పనం బొనర్పంగ లే రతని కాత్మ

108

కం॥ ఈ లోకముల సృజింపను,
 నాలోకింపను, దుదకు లయం బొనరింపక
 జాలిన వాఁ డాతండు, త
 దాలోకనముక బొనర్చు నాతండు కృతియో

109

కం॥ అరు లాఱుగురు భజింపఁగ
 విరివిల్కాడన్ మృగయుఁడు వేటాడంగా
 నరుడైన మహాటవి యీ
 శరీరము, మరణదవాగ్ని జను బూడిదయై

110

సీ॥ అస్థిరంబైన దేహంబు నందాస్త్ర స
 స్త్రంబైనఁ గామంబు నాశమందుఁ;
 గామంబు నశియింపఁ గలుగు శమదమాది
 సంపత్తి; దానిచే శాంతి యబ్బుఁ;
 శాంతి యబ్బిన మోక్షసాధ సోపాన ప
 రంపర దృగ్గోచరమగు; దాన
 నాత్మసాక్షాత్కార మనుభూతమౌ; దాన
 నవునర్భవవిభూతి యావహిల్లు;

తే॥ గీ॥ ఈప్రయత్నానఁ గనుగల్గెనేని జగము
 సర్వము నముద్ధరించు; నీసత్య మెఱిగి

దంపతులు మీరు మెలఁగుడు; దైవ మెప్పుడు
మంచి పెంచును; జెడ్డను ద్రుంచివైచు

111

తే॥ గీ॥ అనుచు జ్ఞానోపదేశంబు నాచరించి
నట్టి యాజైనభీషుకి యాస్యము గని
మంచి యెన్నటికే జెడ్డ మలఁపఁ గలదె?
యనుచుఁ గణ్ణగి ప్రశ్నించె నాతురముగ

112

సీ॥ అనిన భీషుకి దాని కనియె నోయమ్మ! యీ
జగతిఁ గాంచనము కాంచనము గాక
యన్య మెట్లొ; నట్లయగు మంచి మంచియ
చెడ్డ యొకప్పు మంచిని నడంచు;
నంతమాత్రన చెడ్డ కగునె సదాజయం
బబ్బ మాలిక సూర్యు నావరించి
నిస్తేజ మొనరించు; నిస్తేజుఁ డౌనె సూ
ర్యుం డంతమాత్ర? చంద్రుండు రాహు

తే॥ గీ॥ బారిఁ బడి యట్ల యుండునె బయలువెడలి
స్వప్రకాశంబు చూపక? సాధ్వి! తుదకు
మంచి నెగ్గు; సత్యము గెల్పు; మాయుఁ చెడ్డ
ధర్మబద్ధుండు చనఁ డెప్పు తప్పదారి

113

కం॥ అనవుడు ధర్మపథంబునఁ
జను తనకే నాటికైన జయమౌ నని నె
మ్మనమునఁ గణ్ణగి తలఁచెను;
గనెఁ దృప్తిన్ గోవలన్ బ్రకామం బంతన్

114

—: కంధపల్లె :...

సీ॥ ఉరయూరి పొలిమేర దరసి దానిని దాటి
కాల్చెట్టి రావలఁ గందపల్లె
నందున్న దొక్క జైనాలయం, బందున్న
దొక్కయశోకమా; యుర్నిరుహము

క్రిందఁ గూర్చుండి రాయందఱు చ్చోటఁ గ
 వుండి యరివనును బూజసేసె;
 నమ్మూర్తి సుప్రసన్నావస్థలో నున్న
 చందాన నుండె; నా శాంతమూర్తి

తే॥ గీ॥ మూర్తమున కుపరితలాన మూఁడుగొడుగు
 లొక్కదానిపై నొక్కటి యుండు నట్ల
 మర్పఁబడియుండె; నాశిల్ప మహిమ వారి
 కనుల మనముల రెంటి నాకట్టుకొనియె

115

తే॥ గీ॥ పరమపురుష విలీనంబుఁ బడయఁ గోరు
 ప్రాణికి విభేద్యములగు కాయంబు, మాన
 సంబ హంభావ మను త్రివిధంబు లైన
 యావరణముల కాగొడ్డు లంకములగు

116

....: బ్రాహ్మణ పాంథుని వృత్తాంతము :....

సీ॥ ఆ మువ్వ రారాత్రి యందుండి, మేల్కొని
 భానుండు పొడుచుడు బయలువెడలి,
 యెడచెట్లతోపుల నడుమనుండిన యొక్క
 పాషాణమయమండపంబు సేరి,
 రద్దాని కొకప్రక్క నబ్జసరం బుండె;
 వారటఁ జూచిరి పాణు నొకని;
 వాఁడును బాండ్యభూపాలు "నెందుంజెవి
 యనును" బ్రశంసించి, యతఁడు "తెన్ను

తే॥ గీ॥ వాను" గా "మీనవానుగా" బడసి యున్న
 ఖ్యాతి, గంగ ప్రాంతంబునే గాక శీత
 కుధరసానువుల జయించు కొన్నరీతి
 విపులముగ వారలకు విన్నవించి, "మఱియు

117

ఉ॥ "ఆర్యపదైకదండ" బిరుదాంబులు బాత్తుడు స్వప్రతాప శౌం
 డీర్య కృతాభిధుండు; నుమ నింబడల్కావృత మాలికాధరుం

డర్శమ తేజుఁ డాజలధి యాహిమనైలము గెల్చియున్ భుజా
శౌర్య కృశానుతేజమున శత్రునృపాలుర నెల్ల మాడిచెన్ 118

కం॥ తన మీనకేతనం బొ
య్యనఁ గడల నటంప దిగ్దయస్తంభములన్
జనపదములందు నాటెం
చినవాఁడా భూవిభుండ జేయుఁ డరులకున్ 119

ఆ॥ వె॥ పుణ్యవంతమైన “పాదియలు” మలయందు
వాస మున్నవాఁడు పనఁటికొడుకు
విశ్రుత చరితుండు విఖ్యాతమహిముండ
గస్త్యమౌని, గురుఁడు కలఁడ తనికి 120

కం॥ తన కీర్తిలక్ష్మికి నభము
వినీల మణిగృహ మొనర్చి పేర్చిన విద్య
జ్ఞున వినుతుఁ డుగ్రపాండు్యం
డనువాఁ డతని కులకర్తయై పేర్గాంచెన్ 121

ఉ॥ తేఁగి హుటాహుటిన “బహులీ”నది గ్రుక్కకుఁ ద్రావి, యాత్మభూ
భాగము నెల్ల మ్రింగుటకుఁ బైపయి దూఁకిన వారిరాశినిన్
సాఁగఁగ నీక బల్లెపుఁగొనన్ మగిడించిన యుగ్రుఁడి మహా
భాగుని యన్వవాయమున భాస్కరతేజముతోఁ బ్రకాశిలెన్ 122

ఉ॥ వాసపు వీరకంకణము బ్రద్దలుసేసి స్వపాలితప్రజల్
గాసి, నవగ్రహదులను గాంచక యుంటకు, వానిచే ననా
యాసముగాఁ బ్రవర్షణము నంది సుఖక్షము ధాత్రి కిడ్డ తే
జోఽసముఁడు గ్రపాండు్యుఁడు విశుద్ధచరిత్రుడు కాఁడె యేరికిన్ 123

ఉ॥ ఆ మహనీయు కృత్యముల కబ్బురమొందినవాఁడు దేవతా
స్వామి స్వకంధరంబున విభాసిలు కల్పకమాలఁ దీసి య
భూమివరావతంసు గళమున్ గయిసేసి తలంగిపోయె సం
క్షేమము భూమికిన్ నృపునిచే జనియించు నటంచు నెంచుచున్ 124

శా॥ ఆ పాండు్యుండు సుధాంశువంశమున కుద్యత్కేతనంబై తగెన్
పాపుల్ దద్విభు ధర్మపాలనము నోపంజాల కా యా దెసల్

ప్రాపుంగాఁ గొని రెల్లపంటలకుఁ దద్రాజ్యంబు కాణాచి,“ల
క్షీపూర్ణం బయి దేశమెల్లను విరాజిల్లెకా శుభావాలమై” 125

కం॥ అని పల్కు విప్రుని గనుం
గొని తమదే జనపద మిటుకున్ వచ్చుట కే
మి నిమిత్తంబ ని కోవల
ననఁగా వెండియును నాతఁ డనె నీ పగిదికా 126

కం॥ వినుము “కుడుమలై” ప్రాంతం
బున “మనకాడు” మదభజన భువి; తిరుపతిఁ గ
న్గొనఁగా నచ్చటినుండి వ
యనమైతిని బుణ్యతీర్థ యాత్రాకాంక్షన్ 127

కం॥ ఒక కొన్నిదినంబుల క
య్యకలంక క్షేత్రమునకు నరిగితి; సర్వా
త్మకుడై శ్రీవేంకటపతి
ప్రకాశిలు సటన్ జగద్వి వర్తన పరతన్ 128

తే॥ గీ॥ గంగవలెఁ బవిత్రంబు “లాకాశగంగ”
“పాపనాశన” మాదియౌ పరమపుణ్య
ఝరులు, ఘుంఘుమార్పటి సదా స్తవముసేయఁ
బరఁగు శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామి యచట 129

తే॥ గీ॥ వచ్చి పోయెడు భక్తులు వడ్డితోడఁ
దనకుఁ గానుక లర్పింపఁ దనిసి తనిసి
యభయ హస్తంబుతో శరణార్థి రక్ష
ణం బొసంగు స్వామి యట ననారతంబు 130

తే॥ గీ॥ అచటనుండి రామేశ్వరమరిగి యందు
విష్ణు సుప్రతిష్ఠితమయి వెలుఁగు లీను
చున్న శివలింగమును గాంచి యుద్గతపుల
కాంగుడ నయి నుతించితి నరుస మొదవ 131

కం॥ గౌరీరమణా! శారద
ధారాధరగాత్ర! కుంభదమనా! కరుణా

పారావార! మహేశా!

కారుణ్యముతోడ నన్నుఁ గావం గదవే!

132

కం॥ అటనుండి మధుర కేగితి

నట మీనాక్షీశు సుందరాఖ్యమహేశున్

బటుతరభక్తిని గొలిచితిఁ

జటులా ఘము లెల్ల నొక్కక్షణమునఁ గూలెన్

133

తే॥ గీ॥ అచట వీడి శ్రీరంగాన కరుగుదెంచి

యోగనిద్ర మునింగి క్షీరోదధిని న

నంతశయనుఁడౌ శ్రీరంగనాథుఁ గొల్చి

ధన్యజన్ముండ నైతి, ముదంబు గొంటి

134

తే॥ గీ॥ ఇది నెడుంజెవియనువిభుఁ డేలు భూమి

ధర్మపాలనంబున కిది స్థాన మంచు

నెఱిఁగి యిటకు విచ్చేసితి; నీమహీశుఁ

డేలు నీభూమి నాకిపు డిరవు సుమ్ము

135

కం॥ అనవుడు మధురానగరికిఁ

జనవలెఁ దెరు వేది చెపు మనందిగ్ధముగా"

నని కోవల నన విప్రుం

డనె నిబ్బంగిని సుపులకి తాంగుం డగుచున్

136

మధురాపురమునకు బ్రాహ్మణుఁడు తెలిపిన మార్గములు

సీ॥ అ మధురాపురి కరుగుట కొకమూఁడు

మార్గంబు లున్నవే; మార్గమైన

మధురకుఁ గొనిపోవు మనల; మధుర యన్న

దా నగరికి సార్థమైన పేరు;

క్షీరాబ్ధి మథనంబు సేయుచో వాసుకి

క్రక్కిన గరళంబు ప్రజల నంత

మొందించుట గనియర్థేందుచూడుఁడు దానిఁ

గ్రోలి యావెన్క నా హలహలము

తే॥ గీ॥ నమ్మతముగ మార్చినట్టి దివ్యస్థల మది,
మధుర మయ్యది యమ్మతంబు మాడ్కి, కాన
నా నగరి మధుర యనంగ నందెగీర్తి
యంతియేకాదు; కల దొండు దంతము; విను 137

ఉ॥ రక్కసుఁ డొక్కరుండు మధురాపుర వాసులఁ జంపఁ గోరి తాఁ
గ్రక్కనమైన యొక్కకరిఁ గన్నెలుపంగ, హరుండు దాని పే
రుక్కు నడంచి పొంతగిరి యొరకుఁ బంపి పురంబు గాయు మం
చక్కరిఁ బంచె; దాన నది "యానమలై" యని యెక్కె వాసికి 138

సీ॥ కడిమితోపుల నట్టనడుముగా వలవలి
దారి యాప్రాళికి, దనరియుండు;
నా దారిబడిని శుష్కావనిజములు క
ట్టెండిపోయిన చెర్వులుండు మిగుల
నెండిన చెఱువుల నెలజింకల గుములు
దగదొట్టి నీటికై తనుకుచుండు;
నంతియ గా కక్కడక్కడ నారణ్య
కపిశాచములు పథిక్ప్రజంబు

తే॥ గీ॥ మోసగింపఁ కపటవేషములు ధరించి
చుట్టు తెరుగుచుండును, దుర్గస్తోత్రమో? శివ
నామమో? విష్ణునామమో? నాల్క నిలుప
నవి యథాపూర్వరూపంబు నందుచుండు 139

తే॥ గీ॥ ఆ మరుస్థలి మరవలక నామమునఁ బ్ర
సిద్ధమౌ రైతుకొలము వసించు; నద్ది
వృష్టిలేమిచే భూములు బీడువడుడు
బాధపడుచుండు జీవనోపాధి లేక 140

ఉ॥ దారినిబోవు తెర్వరుల తండము పైఁబడి దోచుకొంటయో?
సారెకుఁ బొంతవల్లెలకుఁ జాఁగి హరించిన గొడ్ల నమ్ముటో?
దారుణహింసకున్ బ్రజలఁ దార్చుటయో? తమ వృత్తి గాఁగ నా
మారప భూమిలోఁ బనులమాడ్కిఁ జరించుచు నుండుఁ బాపియై 141

తే॥ గీ॥ ఈ మనుజరాక్షసుల పీడ నీగి బయటఁ
బడిన సిరులకాణాచి యౌ పాండ్యరాజ్య
మందు సిరుమల ప్రాంతాన కరుగవచ్చు;
నా స్థలము పాడిపంటల కాటపట్టు

142

సీ॥ ఈ పర్వతంబుపై నెన్నియో పాలములు
కనులకుఁ బచ్చగాఁ గానిపించు;
నరఁటి, పసుపు, సజ్జ, వరి చెఱకును, జొన్న
వెల్లుల్లి యట విరివిగ ఫలించు;
బొలములకు నిరువైపులఁ బోక, పెంకాయ
యనఁటి, మావి, పనస యాదియైన
ఫలవృక్షముల నేత్రపర్వమై కన్పించు
తోట లెన్నేనియుఁ దోచుచుండు

తే॥ గీ॥ విరియఁ బూచిన తంగేడు కరణి సవ్య
లక్ష్మి కీడుగ నుద్ధానలక్ష్మి వెలయు;
బాండ్యరాజ్యాన సిరుమల ప్రాంతమందుఁ
జూడఁగలిగిన వారెల్ల సుకృతు లయ్య!

143

సీ॥ దాపటదారిని దారుచోబల్లపు
భూములు కడవంగఁ బోలు, జాల
నెమ్ముగా నున్న యానేల యంతయు వన్య
పుష్పాల రమ్యమై పాలయఁజేయుఁ
బ్రచురత రారణ్య రామణీయకమును;
మార్గమధ్యమున సంపత్కరములు
పావనక్షేత్రాలు దేవాలయంబులు
కొల్లగాఁ గనులకు గోచరించు

తే॥ గీ॥ నచ్చటచ్చటఁ బ్రాక్వావహంబు లైన
నదులు తీర్థాలు పెక్కు కన్పట్టి ననుచు
నాతఁడు వచింప గోవల "నంబ! నడక
పట్టుదుమె" యనంగఁ గవుంది వల్లె యనియె

144

ఉ॥ అవల వారు మూపురు ప్రయాణము సేయఁదొడంగి; రర్కుఁ డే
పై వడఁ జిమ్ముచుండె; దనయాస్యమునన్ వఱువుట్లు పుట్టఁ గా
ద్రోవను జెట్టు నీడకడ రొప్పుచు నిల్చిన కణ్ణిగన్ విభుం
డివగఁ బల్కు "నావలన నిట్టియవస్థ జనించె నీ కయో! 145

ఉ॥ ఎప్పుడు నెండ కన్నెఱుంగ వింతులు పల్వురు గొల్ప మేడపై
నుప్పరిగన్ వనించెడి కృశోదరి వీ వి టులొట నోర్వ" నా
నొప్పులకుప్ప "నాథ! గత మూరక త్రవ్వికొనంగ నేల? నే
డప్పని గాని నెందితి వడన్ జలమిచ్చి తలంగు మీయెడక" 146

....: వనదేవత :...

చం॥ అనవుడు కోవలన్ కనుల నశ్రువు లుబ్బఁగఁ గాంతఁ దేర్చి యి
ట్లను "నట నున్న యల్లపడియక జల ముండఁగఁ బోలు, జెల్వ! నీ
వును వెనుకొమ్ము న న్నటకుఁ బోయి జలంబును గ్రోల్తు నిన్ను నా
వనితయు వానితోడఁ జనె వారిని గ్రోలఁగ నీటిగుంటకున్ 147

ఉ॥ వారలు నీరు గ్రోలి వడఁబాసి వనీమహిజంబు నీడకుక
జేరిరి; జైనభిక్షుకియుఁ జేసయిగక గొనితెమ్ము నాకునున్
నీరని కొరఁ గోవలను నీటికి గుంటను జేర వాని మై
తీరును గాంచి యొక్క వనదేవత యీగతి నెంచె నాత్మలోన్ 148

ఉ॥ ఈ నవమోహనాంగకుని నే కృతినీమణి గన్నదో? కనం
గా నరుదైన వీని నయగారపుమాటల పన్నకంబుచే
నైనను, బచ్చిమోసమున నైనను బొందఁగఁ జాల నైతినే
నే నెటు లొదు దేవత వనీస్థలి కంచును మాయలాడియై 149

కం॥ అసదృశ విలాసములతో
వసంతమాలగఁ దనర్చి వానికడకు మై
పస నిగుడ వచ్చి యిట్లనె
హనితము వెన్నెలలు గాయ నాననపీమక 150

ఉ॥ నేను వసంతమాలః నిను నేటికిఁ గాంచితిఁ బూర్వజన్మపు
జ్ఞాన దరిద్రురాలు నిధిపట్టుల; పల్కుల ముల్కులన్ భవ

న్మానన మే నగల్చుటకు మాధవి నావయిఁ గోపపడ్డదై
నా నిలయంబు వీడు మని నన్న నరాని దురుక్తు లాడుచున్ 151

కం॥ మెడఁ బట్టి త్రోచి యింక నా
గడపం ద్రొక్కకు మటంచుఁ గఠినముగ ననెన్
కడుపుం బూడ్చుకొనుటకై
పడవచ్చునె పరుల నోటఁ బరిపరిగతులన్? 152

ఉ॥ ఏలొకొ కాని మాధవి రహింపదు తొల్లిటిమాడ్కి నీపయిన్
గాలి యొకింత పర్విన వికారము సూపుచు, వెల్ల బోవుచున్
బూలసరంబుఁ గాలికొనఁ బోలునె త్రోయఁగ నీకు ముగ్ధగో
పాల! రమింప రమ్మ నుచు బాహుల నింగినఁ జేర్చు గొఁగిటన్ 153

ఉ॥ ఎప్పుడు నేడ్చు; నొక్కమెతు కెంగిలిసేయదు; పూలదండలన్
గొప్పనఁ దాల్చియున్ విసరికొట్టును ముక్కులుగాఁగ నేలపై,
నొప్పులకుప్ప నేను నిను నొందియుఁ బాసితి; నింక నేల నా
యొప్పులు కల్పనే? యనుచు నూరక చెక్కిటఁ జేయిసేరుచున్ 154

ఉ॥ నీ నయనా వలేహ్య రమణీయ శరీర విలాస వైభవ
శ్రీ నెడఁ దాల్చి గ్రుక్కులు మ్రింగుచు నుంటిని నాటి నుండియున్
గాని భుజంగికా విహిత కొనుమకుంజమ వైతి వృష్ట; నేఁ
డైనను నాదు కోర్కిఁ జరితార్థము సేయము; నీకు దక్కితిన్ 155

తే॥ ॥గీ॥ మాధవిని వీడినాడవు మంజుగాత్ర!
దివ్యసుందరి నన్నింకఁ దేజిచూడు
మనుచుఁ బ్రార్థింపఁగాఁ గోవలను, ధరా సు
పర్వు వాక్యము లెల్ల భావమునఁ దలఁచి 156

మ॥ ననుఁ గామించి వసంతమాల యయి నన్ గన్పామగా డాయు మో
హినియే గామపిశాచి యేని యిది యౌ టెంతే నిజం బంచు నెం
చినవాడై యతఁ డీశ్వరీస్తవము సేసెన్, దల్లిరో! యీ పిశా
చి ననున్ సోకక యుండఁ జూడు మెద నాజ్ఞమాన" కంచా తృలోన్ 157

సీ॥ ఆ మంత్రజపమున కా కామరూపిణి

భయపడి తనదు రూపంబు దాల్చి

యతనికిఁ బ్రత్యక్షమై నిన్నుఁ గాన వం
 చింప నెంచిన నక్షత్రమింపు మంచుఁ
 బ్రార్థించి యీ వృత్త మా కణ్ణిగికిఁ గాని
 యాకవుండికిఁ గాని యనకు మంచు
 వెండియుఁ బ్రార్థించి వెడలిపోయె నెటకో
 యంత నా కోవల సంబుసరసిఁ

తే॥ గీ॥ దారి తజ్జలముల నొక్కతామరాకు
 దొప్పఁ గైకొని తెచ్చి యెంతో ముదాన
 నా కవుండికి నొసఁగిన నదియు నీరు
 ద్రావి సంతృప్తి ననియెఁ దద్దార కిటుల 158

శా॥ నారీ! చండకరుండు మండిపడుచున్నాఁ డెండయున్ జేట్ల నం
 గారా ల్చిమ్మెడు నట్టు లున్న ద;విసెక్ష గాళుల్; తనుగ్లాని ని
 స్సారింతున్, మధురాపురంబు దరియంగా శక్యమే నీకు; న
 య్యారామస్తలిఁ జేరి, సేద చెడఁగా నాపైఁ బ్రయాణింతమే? 159

కం॥ అనవుడు కణ్ణిగి తలయూఁ
 చె; సంత వా రొక్కతోపుఁ జేరిరి; యందొ
 క్కనెలవునఁ గాళిగుడి యుం
 డెను; జొచ్చిరి వార లా గుడిన్ గడుభక్తి 160

—: మరవలు కాళికను బూజించుట :—

తే॥ గీ॥ అందు సేదదేఱి మువ్వ ర; చట మరవ
 జాతి కారాధ్యదైవతమై తనరిన
 కాళికేశ్వరి నెలకొని క్రాలుచుండె
 భక్తు లప్పనసేసెడు బలులు గొనుచు 161

చం॥ మరవలు కాళికేశ్వరికి మాటికిఁ బూజలు సేయుచుక్ష నిరం
 తరము భజించు చామె కరుణామయదృష్టికి తాము సర్వదా
 యిరవయి నట్లుగాఁ దలఁతు రెప్పుడు తామె నరించు హత్యలున్
 తెరువులు కాచికొట్టుటలు దేవికి సమ్మత మంచు నెంతు లోన్ 162

కం॥ వారా కాళికగుడిఁ బూ
జారంభము దాఁక గడపి రం;తట నచ్చొ
బ్రారబ్బం బయ్యెఁ బవి
త్రారంభము తాండవమహా మరుదుగ, దానక 163

సీ॥ చనుగవ రుచి పైకి జననీక యొడలెల్లఁ
గప్పిన పులితోలు కళవసంబు
పదనురా రాచి నెన్నుదుటిపైఁ గుంకుమ
పూపుతోఁ దీర్చిన కావిబొట్టు,
నెగఁగట్టి ముడిఁచిన సిగ వెండి నెలవంక
పొందున మెఱుఁగారు పందికోర;
మంచిగందపుఁబూత నించిన మెడలోన
దళసరి పులిగోరు తాళిబొట్టు

తే॥ గీ॥ వెలయఁ జేతిలో నొక తడవిల్లు దాల్చి
చియ్యఁబట్టిన నల్లనిజింక నెక్కి
కలికిగుబ్బల జవరా లొకర్త యపర
కాళిగా భక్తుల నడుమఁ గ్రాలుచుండె 164

కం॥ కాళీభూమిక దాల్చి త
దాలయమున నెదురుగాఁ దదభేక్షణ భ
క్తాళికి నడుమ నిలువఁగా
శాలిని యను నొక్కతె యతి చండాకృతియై 165

తే॥ గీ॥ తనకుఁ గాళికాశక్తి పూనిన దని శివ
మెత్తి చిందులు ద్రొక్కి మిన్నెక్కి యచట
గుములు గుములుగ నున్న భక్తులను జూచి
పలికె నావేశమున నిట్లు ప్రతిభయముగ 166

సీ॥ విక్రమలక్ష్మికిఁ బెట్టనికోట యీ
మరవజాతి పరాక్రమంబు నీఁగి
యేలకో నిర్వీర్యమై లావుచెడి చచ్చు
పీనుంగుగా నయ్యె; విప్రుల వతె

శాంతజీవనులరై చట్టములకు లొంగి
 తిరి యేల గొట్టెలై? మరవలార!
 దావానలాన నైత్యంబు జలంబుల
 తైక్ష్యంబు కలుగు చందంబు కాదో?

తే॥ గీ॥ పందతనము మరవజాతిఁ బ్రభవ మౌట
 బాటసారుల దోచుటో? బాహుబలము
 మెఱయ నెల్లజనపదాల మీఁద వ్రాలి
 దోచుకొంటో? గా కొండు బ్రదుకు తగు నొకొ? 167

తే॥ గీ॥ స్వర్గమున దాస్య మొనరించి బ్రదుకు కంటె
 నరకమున రాజ్యపాలన వరము నుండు!
 కూలినాలితో జీవింపఁ గోరుకంటె
 పూటయైనను బ్రభువు కావుటయ మేలు 168

ఆ॥ వె॥ ఎఱచి నంజుకొనుచు నుఱుగులు గ్రక్కు తెం
 కాయకల్లు ద్రావి కైపు మెఱసి
 కోర్కులెల్లఁ బడయఁ గ్రొన్నెత్తు నైవేద్య
 మిడుడు దేవి కనుచు మిడిసి చూచి 169

కం॥ ఈ పగిది నొనర్చిన మీ
 దోపిళ్లు యథాతథముగఁ దుఱగలిగొను, మీ
 కా పై దేవి కటాక్షం
 బేపై వర్తిల్లు; జూడుడి నాపలుకుక 170

సీ॥ అనవుడుఁ జెంత నుండిన యొకకొందఱు
 కుఱ్ఱవాండ్రు ద్రేకఘోరు లగుచుఁ
 గత్తుల నుదుటిపై గాయంబు లొనరించు
 కొని నెత్తు పాఱించి "కొనుము దేవి!
 బలి" యంచు పలికిరా పలుకులు శాలిని
 విని సెబాను! మరవ వీరులార!
 భక్తి చూపితి రిట్లు భగవతి పరితుష్ట
 మతి యయ్యె; నింకొక్క మాసమునకు

శాంతజీవనులరై చట్టములకు లొంగి
 తిరి యేల గొట్టెలై? మరవలార!
 దావానలాన నైత్యంబు జలంబుల
 తైక్ష్యంబు కలుగు చందంబు కాదో?

తే॥ గీ॥ పందతనము మరవజాతిఁ బ్రభవ మౌట
 బాటసారుల దోచుటో? బాహుబలము
 మెఱయ నెల్లజనపదాల మీద వ్రాలి
 దోచుకొంటో? గా కొండు బ్రదుకు తగు నొకొ? 167

తే॥ గీ॥ స్వర్గమున దాస్య మొనరించి బ్రదుకు కంటె
 నరకమున రాజ్యపాలన వరము నుండు!
 కూలినానితో జీవింపఁ గోరుకంటె
 పూటయైనను బ్రభువు కావుటయ మేలు 168

ఆ॥ వె॥ ఎఱచి నంజుకొనుచు నుఱుగులు గ్రక్కు తెం
 కాయకల్లు ద్రావి కైపు మెఱసి
 కోర్కులెల్లఁ బడయఁ గ్రొన్నెత్తు నైవేద్య
 మిడుడు దేవి కనుచు మిడిసి చూచి 169

కం॥ ఈ పగిది నొనర్చిన మీ
 దోపిళ్లు యథాతథముగఁ దుఱుగలిఁగొను, మీ
 కా పై దేవి కటాక్షం
 బేపై వర్తిల్లు; జూడుడి నాపలుకుక 170

సీ॥ అనవుడుఁ జెంత నుండిన యొకకొందఱు
 కుఱ్ఱవాండ్రు ద్రేకఘోరు లగుచుఁ
 గత్తుల నుదుటిపై గాయంబు లొనరించు
 కొని నెత్తు పాఱించి "కొనుము దేవి!
 బలి" యంచు పలికిరా పలుకులు శాలిని
 విని సెబాసు! మరవ వీరులార!
 భక్తి చూపితి రిట్లు భగవతి పరితుష్ట
 మతి యయ్యె; నింకొక్క మాసమునకు

తే॥ గీ॥ మిగుల లాభంబు సేకుఁబు మీకు నొక్క
దాడిలో; నెడుంజెవియన్ సుదారుణ మగు
శాసనం బంత మొందు; దచ్చాన నాంత
మైన నింక నెక్కుడు లాభ మగును మీకు” 171

కం॥ అని యుచ్చైః కంఠస్వర
మునఁ బల్కి ప్రజాసమూహమున నొకచో నుం
డిన కణ్ణగిని నిజాంగుళి
కొనతోఁ జూపించి క్రేటుకొనుచున్ బలికెన్ 172

మ॥ అదిగో! చూడుడు మీర తెల్ల నలపుణ్యస్థిని; నీలోకమం
దుదితం బైన పతివ్రతాతిలక మా యున్నిద్రపద్మాక్షి; చం
ద్ర దివానాథులు వెల్లుదాఁక వెలుగున్ దద్రామ యాదర్శమై
పాదవున్ దక్షిణదేశ మెల్లెడల నా పూఁబోడి కీర్తిద్యుతుల్ 173

కం॥ అనవుడు సోత్పాసంబై
న నవ్వు నగి, మగనితో వినం జొప్పడ వా
వనిత యపభ్రంశము లని
యనియును గణ్ణగి ప్రసన్నయై రాజిల్లెన్ 174

సీ॥ అంతట వారి చిం దవసన్నమయ్యె; నా
లోనఁ ద్రావిన కల్లులొట్టయలకుఁ
గోసిన మేకలు కోళ్లు మున్నగువాని
కొ కలెక్కలే దట నున్నవార
లవాని మాంస మట్లట్లె యాదేవికి
నప్పనం బొనరించి రమితభక్తి
తమజాతి యైశ్వర్య మమితంబు కాపుట
కొయమ్మ! తోడ్పడుమి యనాథ

తే॥ గీ॥ జనుల మమ్ము రక్షింపుము; జయము మాకు
నెల్లకార్యంబులం గూర్పు మేము నీకు
భక్తుల మొనంగు శరణము భగవతి! యని
వే యనువుల వేడిరి నడుతేయి దాఁక. 175

అ॥ వె॥ అర్ధరాత్ర మౌట నాత్మ నెఱిగిన యా
 మూవు రపుడు పాండ్యభూమిపాలు
 చండశాసనంబు శ్లాఘించి రిట్టి దీ
 యవనిలో నపూర్వ మనుచు మిగుల. 176

ఉ॥ ఆ నరపాల పాలనము నందు ఘటిల్లదు చోరబాధ నుం
 తైనఁ బథంబు నంద నుచు నాత్మఁ దలంచిన కోవలకా నిశా
 యానము చేతఁ గబ్బిగికి నాతపతాపము కాదు, శైత్యమెం
 తేనియుఁ గల్గు తే, నిపుడ యేగుద మంచుఁ గవుండిఁ జూచినకా 177

అ॥ వె॥ ఆమె వల్లె యనియె; నంత నామూవురు
 తక్కురాత్రి యెల్ల దారి నడచి
 వేగుబోక నొక్క విప్రుల వల్లియ
 చిత్తములు రహింపఁ జేరుకొనిరి 178

తే॥ గీ॥ ఆచటి విప్రకుటుంబంబు లాదినుండి
 వేదవేదాంగవిద్యలు విడిచి నృత్య
 గాన విద్యలు జీవికగా ననార
 తంబు జీవించు చుండి రుదారకిరీ 179

కం॥ మూవు రట నొక్క విప్రుని
 యావాసమున బసచేసి రంతట నచ్చోఁ
 గోవలను వారల న్విడి
 తా వెడలెకా గాల్యవిధిఁ యథావిధిఁ దీర్చకా 180

....: శోవలన్--కౌశికుల సమాగమము :....

తే॥ గీ॥ కాల్య కృత్యములం దీర్చి కణ్ణగినిఁ గ
 వుండిఁ గనుగొన నతఁడు విప్రు గృహమునకుఁ
 దిరిగి వచ్చుచో థారి భూసురుని దొంటి
 కౌశికుని దైవ వశమునఁ కనె నొక కడ 181

ఉ॥ కాంచి వివర్ణుడై యిటకుఁ గౌశికుఁ డేగతి వచ్చె; దైవమీ
 వంచకు చేత నన్ను బహువకా దలపోయుచు నున్న దేమొ? ప్రా

కృంచిత కర్మ మెట్లయిన గాసి యొనర్చు ననున్; నరుండు త
ప్పించుకొనం గలాడె విధి? వేటిడినై విధి దూఱనేటికిఁ 182

కం॥ అని లోఁ దలంచు నాలో
ననఁ గౌశికుఁ డతని డాసి నయనప్రియ! నే
నిను నేఁటికి నైనను గను
గౌనఁ గలిగితి; నీశు కరుణకుఁ నెల వైతిఁ 183

ఉ॥ నీవు పుహారు వీడి యెట కేగితివో యని పౌరు తెల్ల నెం
తో వెతఁ గూరి కూరి విధి దూఱిరి; మాధవి దూఱి రింక నే
వేవియొ దానితల్లని సహింపఁగ రానివి పల్కి రెంతగా
నో? వినిపింతు వారు తల కొక్కతెఱంగున నన్న పల్కులఁ 184

సీ॥ వెనుక ముందును జూడ కనిశ మిచ్చెడు దాన
కర్ణుండు తుదకు బికారి యయ్యెఁ
దన పెఱ యన నెఱుంగని ధర్మరాజు తా
నీ నాటి కొక చచ్చుపీనుఁ గయ్యెఁ
బల్కిన పల్కు తప్పని హరిశ్చంద్రుండు
తలయెత్త కిప్పుడు దద్దమ్మ యయ్యెఁ
బిత్తునానతి దల నిల్పెడు రామచంద్రుఁడ
క్కట నేడు వెఱిపుచ్చకాయ యయ్యెఁ

తే॥ గీ॥ బృధ్విలోఁ గుబేరులకుఁ గుబేరుఁ డీ ది
నంబునకు లుల్లిగాఁడయ్యె నయనవంతు
ల మృహాత్మునిఁ జూడ రా జుండు గౌక
యొండు రీతిగాఁ దలఁప రం చొగిఁ బలికిరి 185

సీ॥ కొడుకుపాఁకకు గోడు గుడిచెడు నీతల్లి
పడకఁ గఱచుకొన్న బల్లి యయ్యెఁ;
గుండేటికొమ్మ య్యెఁ గొడుకని విలపించు
త్వజ్జనకుఁడు వాడి వత్త యయ్యె
నేట నాలుక లేని కోటిశుఁ డే మాయె
నో యను నీచుట్ట లూచ తైరి;

వగకాడు కూలె నే వగ యని కూయు నీ
పొరుగు వా రెండిన మ్రోడు లైరి;

తే॥ గీ॥ చేయి మీఁదుగా నడచిన శ్రీవిభుండు
నేడె వని పంచ నణగియున్నాడె యనుచు
కలఁగు లెంకలు కొయుగూర కాడ లైరి
నిన్నుఁ బొసిన నెగులున నన్నుతాంగి! 186

ఉ॥ నిన్నుఁ దలంచుకొంచు, మది నెవ్వగఁ గూరుచు, నిన్నుఁ గానఁగా
నెన్నియొ దేశము ల్లిరిగి. యెందు నినుక గనఁజాల కాపులై
ల్ల న్నయనాశ్రుపూరము వెల్లార్చుచు వెక్కుచు నున్నవారు; ని
స్సన్న మహాత్ము లొందెడు వగక వివరింప నశక్తుడక విభూ! 187

ఉ॥ కోవల నెందు నైనఁ గనుగొన్న భవత్పితరుల్ త్వదార్తిచేఁ
జావుకు సిద్ధమైరి; కడసారి నినున్ గనఁ బూని యున్న వా
ర్జీవ మటంచు నాతనికి జెప్పఁడు; మర్వకుఁ డంచుఁ దీర్థ యా
త్రా పరివస్య నేగు జనతక గడు వేడుదు రయ్య నీ చెలుల్ 188

ఉ॥ ని న్నెడఁబొసి, సొంపుచెడి నేడు పుహారు పురంబు రాజు కా
నున్న రఘుప్రవీరుని వియోగముచేఁ గృశయా నయోధ్య నా
నున్నది; చంద్రురాక కయి యువ్విళు లూరు చకోరి యట్టు ల
భ్యున్నతి! నీదురాక కయి యున్మఖమై పురియున్న దిప్పడుక 189

తే॥ గీ॥ నీదు తల్లిదండ్రులగతి, నీదు బంధు
జనులగతి నెఱింగించితి; సర్వ మీవ
యనుచు నమ్మిన మాధవి యనదగతి వ
చింతు నవధారు సద్గుణ శ్రీ నిధాన! 190

....: కౌశికుఁడు వర్ణించిన మాధవి దుర్దశ :

ఉ॥ ఎచ్చటి కీవు పోయిన దొకింత యెఱుంగక యేడ్చి యేడ్చి తాఁ
బిచ్చిది యయ్యె మాధవి; వివేకము గోల్పడె; నీదు చుట్టముల్
కచ్చియ లాడి యాడి మన కణ్ణగి పచ్చని కాపురంబునక
జిచ్చు ఘటించి బోగముది చేటో నరించె నటంచు దూఱుటన్ 191

- ఉ॥ ఎల్లరుఁ దన్నుఁ దిట్టుటకు నేడుచు; నిన్ను స్మరించి యూఱడుకొ
బొల్లయి పోయె నాదు వలపుందఱితీప ని వెచ్చ నూరుచుకొ
దల్లని దిట్టు; నీ దెనకుఁ దారుట కేదియు లేదు పాయమం
చుల్లముఁ జేత బాదుకొను; నొక్కొక మాతె డ నవ్వుఁ బిచ్చిగన్ 192
- ఉ॥ పూర్వము నీ వొసంగిన విభూషణముల్ వలిపెంబు లాదిగా
సర్వము ముందు నుంచుకొని సారెకుఁ గొగిటఁజేర్చి నొక్కుచుకొ
బార్వణచంద్రవక్త్ర! యని పల్కుచు మూర్ఛిలు; మూర్ఛ నీఁగి యీ
యుర్వర నీవు దక్క యొరుఁడొ క్కడు దకొ గరుణింప లేడ నుకొ 193
- ఉ॥ పూవులు గన్న నేవ గొను; బోటులఁ గన్గెన నెఱ్ఱజేయుఁ గ
న్నా; వలమాన మానసమునం దెడఁ దోచిన నిన్నుఁ జూచుఁ గ్రొం
బూవుల వ్రాలి ఝమ్మ నుచు మ్రోఁగెడి తేటుల బాఱఁద్రోలుఁ గే
ళీవనిఁ గంటకాటవి వలెన్ గను; జల్లని గాలిఁ గంపిలున్ 194
- ఉ॥ నీవును దా శయించు శయనీయముఁ గన్గెని యూర్చి యశ్రుధా
రావిల నేత్రముల్ మొగుచు, రాజశుకంబుల కొకిలించుఁ బా
రావత కంఠహంకృతుల రాయిడి లోఁ దలపోయు నేదియో?
మావులఁ గూయు కొకిలల మాధవి గన్గెని తిట్టు మాటికికొ 195
- ఉ॥ ఎందఱు లేరు సాధ్యులగు నింతులు, భర్తృవియోగ తప్తశీలై
గుందెడువారు? పుణ్యగుణకొవిద! మాధవి వంటి సాధ్య నే
నెందును గానఁ దొంటి విధ మెల్లఁ ద్యజించి కృశాత్మయై కడున్
వందులుచుకొ దవస్థినిగఁ బ్రాణములన్ ధరియించు మేనునకొ 196
- ఉ॥ భోగినిగా జనించె నని పొల్లగ లోకము పల్కుగాక వే
శ్యాగుణ మొందు మాధవి దెసకొ గల దం దువ యేని ప్రాణ మేఁ
ద్యాగ మొనర్తు; లంజియల యందుఁ బతివ్రత యంచు మాధవిన
నే గణింప దప్పగునె? నీహృదయం బను సాక్షి యుండఁగన్ 197
- ఉ॥ ఏరికిఁ జెప్పకుండ పురి నీవు త్యజించుట విన్నవాడనై
యారట మొంది మాధవి గృహంబున కేగితి; నన్నుఁజూచి రం
భోరువు కౌశిక! దయితు, డొక్కటి యేనియుఁ జెప్పకుండ నా
ద్వారము కేసి రాక తనదారిని బోయినవాడు వింటివే 198

ఉ॥ ఏ నొకనాడునుక బ్రయుని నేమియుఁ బల్కి యెఱుంగ విప్రియం
బా; నవమోహనాంగుడును నాడఁడు విప్రియ మొండు మాధవిక
దాను ద్యజించి పోవునని దైవ మొకండ యెఱుంగు నేమొ? ము
న్నే నొనరించి నట్టి యథు మీ పరిణామము గూర్చి నీ విధిన్ 199

ఉ॥ ఏలోకొ ప్రాణనాథుఁడు వహించెను నాపయి విప్రియంబు నా
మేలు తలంగెఁగన్న మణిమేఖల బొత్తిగ విస్మరించె; నా
పాలిటి దైవతంబు వలె వచ్చితి వీవు; మహాపదంబుధిక
దేలుచు నున్న నాకు నొక తెప్పవు గమ్ము మహీసురోత్తమా! 200

ఉ॥ పూనుము నాయెడక నెనరు; పొమ్ము జగంబున నెల్లచోట్ల కెం;
దైనఁ బ్రయుండు చేపడుట యబ్బిన వే కొనితెమ్ము, నాబహిః
ప్రాణము కోవలన్విభుఁడు దారుఁడు; నా నుడి నీముఖంబుగా
వాని శ్రవఃపుటం బడిన వానికిఁ గాలోక చోట నిల్చునే? 201

ఉ॥ ఆయనఁ దెచ్చి నాదు విరహాగ్ని శమింపగఁజేయు మయ్య! వి
ప్రా!" యని యొక్కతాళదళ మందొకజాబును వ్రాసి పంపె ల
క్ష్మీయుత! కొమ్మటం చొసఁగి, "మేలగుఁ గావుత నీకు" నా ముఖ
చ్చాయ పెరుంగఁ గోవలను జాబును విప్పి పఠించె నీగతిక 202

—: మాధవి కోవలనునకుఁ బంపిన సందేశము :—

ఉ॥ నీ పదదాసి మాధవి వినిత సదాశయ యేకవేణియై
నీ పయి నొట్టుపెట్టుకొని నెత్తిపయిం ఘటియించి యంజలిన్
బాపవిహీనచిత్తమునఁ బల్కుచు నున్నది; దీనియర్థముక
దేవకు సంస్మరించి తరితీసా నరింపక లో మధింపుమా! 203

ఉ॥ ఏను బతివ్రతన్; హృదయ మిచ్చిన దానను; నృత్య గాన వి
ద్యా నిధి; దేహమ మ్ముకొను నన్వయ మందు జనించి సంతమా
త్రాన నయోగ్య నెట్ల పుదు; ధర్మము; శౌచమ, పాంసులత్వముక
బూని నినుక భజించితిని ముక్కున వ్రేలి డ నెల్లవారలుక 204

ఉ॥ ప్రేవులు రేలు నిన్న ను సరించుచు నుంటిని జాయవోలె నీ
కాపద నాకు సంపదగ నొనె మహాత్మ! యొకప్పు; నీకు నొ

నాపద నాకుఁ బాలు గలదంచు నెఱుంగవె? వృద్ధిహనులం
దీ పదదాని నిన్విడద, యెండదె ధాన్యము తోడఁ దట్టయున్ 205

ఉ॥ నాఁడు పయోధి తీరమున నాథ! విహారము సల్పువేళ నే
నాడిన కోడిగంపునుడి యందలి చాతురి కీలె ఱుంగ? కీ
వోడి పరాభవించినది యూరక మాధవి నన్నటంచు న
స్వీడితి కిన్క; భావుకత పేర్మిగలాడవు, సేయుదే యిటుల్ 206

ఉ॥ ఏ నలనాఁడు నీ హృదయ మెట్టిదో? నీయనురాగ మెంత లో
తైనదియో? యెఱుంగ నటు లాడితిఁ గాక; మఱొండు గాదు, నీ
పై ననురక్తితో విసరివైచిన పూవులదండ నల్లత్రాఁ
చై ననుఁ గాటువేసె; దల నావిధి వ్రాసిన వ్రాతపేరిమిన్ 207

ఉ॥ ఆ యొకమాట కిల్లు విడి యాపుల వీడి పుహారు వీడి తో
జాయను వెంటబెట్టుకొని సాగితి వెచ్చటి కార్య! కొండలున్
లోయలు, చెట్టుపుట్టలు, వనుల్ గడిదుర్గము లెల్ల దాటి నా
చాయ వహింపఁ గూడదని సంగర మేమయినన్ వహించితో? 208

సీ॥ “అమ్మ యున్నను నాట కరుగు నేమో పాప
వెలికని పౌధంబు వీడియేగ
వమ్మత మైనను నాకు నర్పింప కెంతగాఁ
బ్రార్థించినను నమ్మకైన నిడవు,
నీకూతు రీతప్పు నేడొ నర్చె నని యిం
టను గల యవ్వ చెప్పినను వినవు;
దానియో? బోటియో? దండింప నలిగి నేఁ
దినకున్న నమ్మ విల్చినను దినవు;

తే॥ గీ॥ తల్లీ! రావమ్మ ముద్దులవెల్లీ! యనుచు
నన్నుఁ బిలుతువు గద నాయనా” యటంచు
నార్తి గొను మణిమేఖల యన్నవలుకు
లెద నగల్చుచున్నవి; నీకు నెట్టులున్నో? 209

ఉ॥ భోగిని మాధవిన్ మరగి పుణ్యచరిత్రుఁడు కోవల నిజ
శ్రీ గళితంబుగాఁ దనపురి స్విడి ధారుణిలో బికారి యై

నాపద నాకుఁ బాలు గలదంచు నెఱుంగవె? వృద్ధిహానులం
దీ పదదాని నిన్విడద, యెండదె ధాన్యము తోడఁ దట్టయున్ 205

ఉ॥ నాఁడు పయోధి తీరమున నాథ! విహారము సల్పువేళ నే
నాడిన కోడిగంపునుడి యందలి చాతురి కీలె ఱుంగ? కీ
వోడి పరాభవించినది యూరక మాధవి నన్నటంచు న
స్వీడితి కిన్క; భావుకత పేర్మిగలాడవు, సేయుదే యిటుల్ 206

ఉ॥ ఏ నలనాఁడు నీ హృదయ మెట్టిదో? నీయనురాగ మెంత లో
తైనదియో? యెఱుంగ నటు లాడితిఁ గాక; మఱొండు గాదు, నీ
పై ననురక్తితో వినరివైచిన పూవులదండ నల్లత్రాఁ
చై ననుఁ గాటువేసె; దల నావిధి వ్రాసిన వ్రాతపేరిమిన్ 207

ఉ॥ ఆ యొకమాట కిల్లు విడి యాపుల వీడి పుహారు వీడి తో
జాయను వెంటబెట్టుకొని సాగితి వెచ్చటి కార్య! కొండలున్
లోయలు, చెట్టుపుట్టలు, వనుల్ గడిదుర్గము లెల్ల దాటి నా
చాయ వహింపఁ గూడదని సంగర మేమయినన్ వహించితో? 208

సీ॥ "అమ్మ యున్నను నాట కరుగు నేమో పాప
వెలికని పౌధంబు వీడియెగ
వమ్మత మైనను నాకు నర్పింప కెంతగాఁ
బ్రార్థించినను నమ్మకైన నిడవు,
నీకూతు రీతప్పు నేడొ నర్చె నని యిం
టను గల యవ్వ చెప్పినను వినవు;
దానియో? బోటియో? దండింప నలిగి నేఁ
దినకున్న నమ్మ పిల్చినను దినవు;

తే॥ గీ॥ తల్లి! రావమ్మ ముద్దులవెల్లి! యనుచు
నన్నుఁ బిలుతువు గద నాయనా" యటంచు
నార్తి గొను మణిమేఖల యన్నవలుకు
లెద నగల్చుచున్నవి; నీకు నెట్టులున్నో? 209

ఉ॥ భోగిని మాధవిన్ మరగి పుణ్యచరిత్రుఁడు కోవల నిజ
శ్రీ గళితంబుగాఁ దనపురి స్విడి ధారుణిలో బికారి యై

సేగికి పాత్రమయ్యె నని శ్రీవతి! లోకము దూఱు నన్ను, నే
నీగతి నింద్యనైతి; నిట కీ వరుడెంచిన మాయు నెల్లయున్ 210

ఉ॥ లంజియ నంచు నన్ విడఁ దలంచుట కేమియు నార్తినొంద, నే
లంజియ నైన నొడును' దలంగని నీపయి నాదుప్రేమ తా
లంజియ కాదు; నేఁ బలుకులన్ హృదయంబు వెలార్చితిన్ మనో
రంజన! యింక నా కరము వ్రాయఁగ జాలదు; నన్ క్షమింపుమా! 211

తే॥ గీ॥ జాబు చదవుట ముగిసె; యస్రప్రపూర్ణ
వదనుఁ డయ్యెను గోవలకః బ్రాహ్మణుండు
తన ప్రయాణంబు సఫలమౌ నని తలంచె
నపుడు వాడు నా విప్రుని కనియె నిట్లు 212

....: కౌశికునికిఁ గోవలక ప్రత్యుత్తరము :....

చం॥ అభిజనముం ద్యజించితిని; నాపుల వీడితిఁ దల్లిదండ్రులం
దభరుచి మానితిన్ జెలుల నందఱి ద్రొబ్బితి, లక్ష్మిఁబానితిన్
బ్రభువును బోలె న న్గొలుచు వారల వీడ్కొని యేగుడెంచితిన్
ఊభిత మనస్కగాఁ జలివి కోమలి మాధవి ముంచితిన్ వెతన్ 213

తే॥ గీ॥ తప్పు మాధవిదో? యిందె దానితల్లి
దో? వసంతదో? యిందె నాదో? యెఱుంగు
దైవ మొక్కండ; యన్యుల తరమె యెఱుంగ?
నేది యెపు డెట్లు జరుగునో యెవరి కెఱుక? 214

ఉ॥ నన్ను గుఱించి మాధవిని నా తలిదండ్రులు తిట్టుచున్నవా
రన్న భవన్ముఖోద్గళితమౌ నుడి వీనుల సూది గ్రుచ్చిన
ట్లు న్నది; కమ్మ యిందె డిడెద, యుర్విసురా! కొనపొమ్ము, వారి కి
మ్మన్నియుఁ దేటతెల్లమగు: నంతట వారు త్యజింతు తిట్టుటన్ 215

మ॥ తన దౌర్గత్యము తెల్పె మాధవి; యయో! దౌర్భాగ్యదామోదరుం
డను; నేడే మధురాపురంబునకు వేడ్కన్ బోవుచున్నాడ; నం
దు నెదో బేరము పెద్దయెత్తున నొనర్తున్ శ్రీని నార్జింతు నం
చు నివాసం బెడఁబాని వచ్చితిని నీకుం డెట్లు చే యిచ్చునో 216

ఉ॥ మే నిల నున్నదాఁక మణిమేఖల విస్మృతి నొందనేర నం
చే నని నట్లు కూతునకు; నేదియొ బేరము సేసి పెద్దగా
శ్రీనిధిని జనంబు నుతిసేయఁగఁ దొల్లిటివైభవంబుతో
నేను బుహారు వత్తు నని యేర్పడ మాధవికి వచింపుమా. 217

క॥ నా విని కౌశికుఁ డప్పుడ
కావేరీనగరమునకుఁ గాల్ సాఁగించెన్
గోవలను వెనుదిరిగి వి
ప్రావాసమునన్ గవుంది నాలిక్ జేరెక్ 218

....: కణ్ణగీ కవుందులతోఁ గోవలన్ మధుర దరియుట :—

సీ॥ ఆ సమయమున మహినుపర్వులు దుర్గ
తన్నునకు విలయ తాండవంబు
గావించు చుండిరి! కోవలక్ వీణ క
రమున మీటుచునె దుర్గాస్తవంబు
నొనరించి యచ్చోట నుండిన సంగీత
విద్యోప జీవులౌ విప్రబుధుల
కామోద మొనరించి యాత్మ గానకళా ప్ర
వీణత్వము వెలార్చి వినుతి కెక్కి

తే॥ గీ॥ యంత వారిని దోకొని యచట వెడలి
యానినెల చివర గురువారాన నయన
మధుర మధురఁ బ్రవేశించె మధురరొచు
లరుణ కరములు ప్రాచిని నలముచుండ 219

ఉ॥ భానువులక్ సరోజినికిఁ బైడి మెఱుంగులు సంతరించి; వై
గైనది కాంచనాంబుమయిగా నొనరించి. చిగంగనా పరి
ష్టాన ముఖంబులం గల తమంబు హరించి వెలింగె బాటల
శ్రీ నరుణుండు రోదసిని జేకొనువాడును బోలె దూర్పునన్ 220

ఉ॥ సారస కుంజ వాటికల సారభవాహినిఁ దోగి తోగి; కా
సార తరంగ డోలికల సారెకు నట్టిటు లూఁగి యూఁగి; త
త్తీర లతాకుడుంగముల డేపకుఁ డేపకు నాగి యాగి య
వ్వారికిఁ బ్రోడతెమ్మెరలు స్వాగత మిచ్చెఁ బ్రభాతవేళలక్ 221

- కం॥ కెలఁకులఁ గలకల కూసెడు
జలపక్షులు తనకు సౌఖ్యశాయనికులుగా
జలజాంతర్గతయై యు
న్న లక్ష్మి తడుష స్సమయమునన్ మేల్కొనియెక 222
- కం॥ ఆదట నాహ్వనించెనొ
నా దైవాతెన్ బురంబునక శ్రీ మీనా
క్షీ దేవాలయ ఘంటా
నాదము లామూపురిన్ వినఁజ్ఞెనసులన్ 223
- కం॥ సారెకుఁ బ్రాసాదా గత
భేరీ శంఖారవములు వీనులవిందై
వారికి నానందం బిడె
దూరాగమన శ్రమంబు తోడో దొలఁగన్ 224
- శా । బ్రాహ్మంబైన ముహూర్త వేళ వటువుల్ వైగైనదీ సైకత
బ్రహ్మరణ్య నిబద్ధ పత్రకుటికా రాజిక సమాసీనులై
బ్రహ్మధ్యాన మొనర్చి సుస్వరముగా వల్లించు స్వాధ్యాయముల్
బ్రహ్మనందము మీఱ వారు విని రాప్రాభాతకాలంబునన్ 225
- మ॥ తన సద్వృత్త యశో నుభావమున సీతన్ బోలఁగాఁ జాలు సా
ధ్విని నీ కణ్ణిఁ జూడ నాకు నగు పావిత్ర్యం బటంచున్ దలం
చినవాడై ప్రథమా గ మూర్ధమున నాసీనుండు తా నయ్యె నాఁ
గ నినుం డయ్యెడఁ దోచెఁ బ్రాగ్విశను బ్రేంబజ్ఞోతిరుద్ద్యోతియై 226
- సీ॥ నాల్గుమూలలకుఁ దిన్నగ నేగుచోఁ బుట్టి
నేగనిన రథనేమి నిస్సనములు,
పద మెత్త కున్న మావటి నిట్లుసూపిన
వెత మ్రోగు గజముల బృంహతములు,
ధౌరిత కా ది గతముల నాజుకుగా
సాగు హయముల హేషారవములు,
వివిధా స్త్రవిద్యా వివేకంబు వెలయించు
గండండ్ర కఠినాంఘ్రి ఘట్టనములు,

- తే॥ గీ॥ సాగర తరంగ ఘోషంబు చందము గొనఁ
బఱపు టిసుకతిన్నెల సూత్యవట్టినట్టు
లేపుగా నున్న తెంకాయ తోపులగము
లలరు వైగైతటిని జేరి రావధికులు 227
- కం॥ జను లెక్కువగా లేకుం
డిన రేవుబడిని హుటాహుటిన వారా వా
హిని దాఁటి పారమునకున్
జని రప్పుడు కోవల ననె జాయకు నిట్టుల్ 228
- కం॥ ఐన కర భిన్న కమలం
బాననముగ. నూర్మిరేఖ యవకుంఠనముం
గా నీ కీ డైనది వై
గైనది; యీదృశ్య మీవు కణ్ణిగి! కనుమా 229
- కం॥ అని పరిహాసముగా. బ
ల్కిన ప్రయు నొక్కింత వాడికేగంటన్ గ
ల్గొనె గణ్ణిగి, వా రంతట
మునుకొని చని చొచ్చి రొక్కపూవుండోటన్ 230
- సీ॥ అందుండి వారు సూర్యలోకరేఖల
విష్పష్టముగఁ గానిపించుచున్న
పుణ్యాలయంబు గోపురమునకు నెఱంగి
నగరదేవతకుఁ బ్రణామము లిడి
యటనుండి సాగి సాంద్యారామములు దాఁటి
యవలి పరిపాలాల నధిగమించి,
పరిఖ దాఁటి నగరి బాహ్యభాగము సేరి
గవను డాసి యట తెంకాయతోపు
- తే॥ గీ॥ లరఁటి తోపులు చిన్నజలాశయములు
వాని గట్ల కటునిటు జొంపముగ నెదిగి
యున్న వెదురుపొదలు గాంచి యుత్కటమగు
మధుర సౌభాగ్యమునకు సమ్మదము పడుచు 231

తే॥ గీ॥ దారి పొడవునఁ దెరువర్ల దప్పిదీర్పు
సారె కెడసీరు, మజ్జిగ, నిరు పోయ
వరుసగా నిల్పిన చలిపందిరులఁ గాంచి
మూపు రాత్మల మివుల సమ్మోదపడిరి 232

సీ॥ ఆ ప్రాంతమున నిల్చి యవ్వారు మీనాక్షి
దేవాలయము తక్కుదేవళములు
హలపతా కాంకిత బలరామ దేవాయ
తనము, మయూరకేతన సమిద్ధ
మైన సుబ్రహ్మణ్యు నాలయంబును గాంచి
రటనుండి సాగి, యచ్చట విదేశి
పథికజనంబులు బసచేయు నొకధర్మ
సత్రంబు సేరి రా; సత్రమందుఁ

తే॥ గీ॥ గణ్ణగిఁ గవుండి నుంచి యోగ్యమగు గృహము
వాసమునకై వెదుకఁగఁగోవలను బయలు
వెడలి ఖడ్గధారి సుభట వితతి రక్ష్య
మాణమైన దుర్గద్వార మహిని డాసె 233

—: మధురా నగర వర్ణనము:—

తే॥ గీ॥ వాయు కంపిత కేతనపాణి నెత్తి
పాపురాగుబాళింపులఁ స్వరముఁతో వి
దేశిపథికులఁ బిలిచెడు తెఱఁగునఁ దగు
మధుర మధురాంగనా నేత్రమధురఁ జొచ్చె 234

చం॥ నగరము సొచ్చి పుల్ల సుమన స్సముదాయ పరీమ శాపగా
భిగత మధువృతాంగనల వీనులవిందగు గానమాధురిఁ
సొగపును గొన్నవాఁడుబలెఁ జోద్యమునఁ గడలెల్లఁ జూచుచుఁ
సొగసరి కోవలన్ నడచుచుఁ దిరుగాడెను నాల్గువీధులఁ 235

ఉ॥ కోటలు, పేటలుఁ గుడులు, గోపురముల్, బస, లన్నసత్రముల్
నాటకసాల లంగడులు నర్మగృహంబులు, కేళి భూమిభృ
జ్జుటము, లట్టకంబులు, విశాలపథంబులు, మిథైటిండ్లు, పూఁ
దోటలు చూచుచ చ్చెరువుతో మధురాపురి వాఁడుక్రుమ్మరెఁ 236

- ఉ॥ కోక తొలంగఁ దోసికొని కొమ్మెయిడాల్ వెలి కుబ్బిపాఱ, నా
జూకుగఁ గొమ్ముడిన్ వికచ సూనసరంబులు దాల్చి, వాసనల్
బ్యాఁక బొజుంగులక వెదకు వారవధూటుల, వారి యౌవన
శ్రీకి మొగంబు వేల్పు విటశేఖరులన్ గనెఁ బ్రోల నెల్లెడక 237
- ఉ॥ మేడల మించుటోవరుల మిన్నులు చిమ్ముచుఁ బ్రోలి సొంపులక
జూడగ వచ్చియున్న సురసుందరులో యనఁగా వెలుంగు పూఁ
బోడుల నృత్యగానముల ముచ్చటయౌ పురిఁ జూచి చూచి యీ
వీడు ధరాగతం బయిన వేల్పులపట్నము నాఁదలించె లోక 238
- క॥ పలువగల సంపదలకుక
గొలువై వస్తోకసారకుక బ్రతియౌ ప్రో
లలరించె వానిఁ గులుకులు
జెలుపును గలుగు వగలాడి చెలువు దలిర్పన్ 239
- క॥ మునిమాపు దాఁక నగరం
బునందుఁ దిరుగాడి సత్రమున నున్న కవుం
దినఁ గణ్ణగిఁ జేరి వచిం
చె నిట్లు వారికి మధుర విశేషము లెల్లక 240
- సీ॥ కనకకాంతుల నెల్లకడలకు విరఁజిమ్ము
ప్రాసాదముల మేలి వైభవంబు
వివిధవస్తు సమ్మద్ది వెలయించు నావణ
వీధికా సౌభాగ్య విభృమంబు
విరుల బుక్కాము తెర్వురులపైఁ జల్లి మే
ల్పుడుచున్న యారామలక్ష్మి వలపు
నూర్మికా కంకణ యుత యౌచు నెల్లర
రంజించు కాసారరమ బెడంగు
- తే॥ గీ॥ కలిగి నిరులకుఁ డెంకియై క్రాలు మధురఁ
గంటి, నేత్రసాఫల్యంబు గంటి ననుచుఁ
గవి తెఱంగున వర్ణించు ధవుని గాంచి
సొలసెఁ గణ్ణగిఁ జైనభిక్షుకియు మురిసె 241

....: మాదల ౯ :....

చం॥ పనివడి వచ్చె నచ్చటికి బాహ్మణుఁ డొక్కఁడు “మాదలన్” సమా
ఖ్య నెసఁగుచున్ “తలైంచగన” గ్రామమునందు వసించువాడు, పా
వన గుణ శీల వర్తనుఁడు, వంద్యుఁడు మున్నొ కనాఁడు కీర్తితో
ఘనుఁడగు కోవలన్విభుని గాంచిన వాఁడు యదృచ్ఛ నయ్యెడన్ 242

తే॥ గీ॥ అతఁడు కన్యాకుమారి యాత్కార్థ మరిగి
తిరిగి వచ్చుచున్న నియమపరుఁడు, కోవ
లన్విభుని గుర్తుపట్టి తల్లలితయశము
నా కళించుకొని వచించె నతని కిట్లు 243

తే॥ గీ॥ నేను నీ కీర్తిలక్ష్మిచే నిన్నెఱుఁగుదు
ధీర! మణిమేఖలాదేవి పేరు నీవు
తనయ కిడ్డ యానాఁటి వృత్తాంత మెల్ల
నచ్చు గుర్దిసట్లు నై నీ యాత్మయందు 244

సీ॥ అనాఁడె కమదపుటేనుఁ గొక్కని, గూని
ముదుసలి బాహ్మణుఁ బొరిగొనంగ
రా, నీవు ధైర్యాన వానిని రక్షించి,
దాని సుతీక్షణ దంత ద్వయంబు
నడు మధిష్ఠించి తన్మద మెల్లను దలంగి
నట్టి యా సాహసో దంత మిష్ట
కనులకుఁ గన్పట్టు గతి నున్నద; దియును
గా కొకనాఁడు భూకాంతునాజ్ఞఁ

తే॥ గీ॥ జంపఁ బడఁబోవు నొకయువజాని యాలి
యెడ్చు విని కృప వానికై యీవ యసువు
లీగఁ బోయిన వృత్తాంత మిప్పుడు దలఁచు
కొనుచు నీ త్యాగ మనుపమం బని స్మరింతు 245

ఉ॥ కాని యరిష్ట మేదియొ యొకండు నినున్ దిగమింగఁబోవు న
ట్టో నవమోహనాంగ! మది నూహఁగ నొక్కవిధానఁ దోచు నా
కై; న భయంపడంగఁదగ ద; య్యది నీ తొలిజన్మమందు నే
దే నొక దుర్విపాకమున కీవు ఫలంబుగ నెన్ను మాతృలో 246

సీ॥ నావుడు కోవలన్ బాపని కిట్లను
 నట్టిభయంబు నన్నలమి యున్న
 ద ధివునాశ్రయమున యందున్న యొక తుద్య
 వంశజుఁ డెనుఁబోతుపైకి నన్ను
 నెక్కించి, కణ్ణగి నెంతయుఁ గ్రూరుడై
 బాధించి నట్లు స్వప్నంబు గంటి
 నాపై నిరువుర మే మైహికవాసన
 లో కబొక్కటిగ నెల్ల నుజ్జగించి

తే॥ గీ॥ పొందితిమి ముముక్షుస్థితి భూసుపర్య!
 పక్వ మైనట్టు దలఁతు మా బ్రదుకు జగతి
 ననఁ గవుందియు నా బాపఁడా దరమున
 నా సతీపతులం గనులార, గాంచి

247

ఉ॥ ఇక్కడి కెట్లొవచ్చితిరి; యీ కనిపించెడు పేట వాసముం
 దక్కుడు; భిక్షులన్ యతుల దక్క మఱొక్కరి నిందు నుండనీ
 రెక్కడి కైన నేగి వసియింపఁగ మిక్కిలి యోగ్యమౌ గృహం
 బొక్కటి చూచికొండనుచు నొక్కముఖంబుగఁ బల్కి రంతట౯248

....: మ దా రి :....

ఆ॥ వె॥ అపు డటకు మదారి యను నొక్కగొల్లది
 యరుగుదెంచె! నద్ది యా కవుంది
 కెఱుక యౌట, వారి నిద్దఱి దానికి
 నాదరంబున నది యప్పగించి

249

కం॥ మీ యింటికిఁ గొని చనుమీ
 జాయాపతుల నిరువురిని, జాయగతి౯ నీ
 వే యెడ వీరి విడకు మ
 మ్మా! యని పలుకుచుఁ గవుంది యచట విడి చనె౯

250

ఉ॥ అంత మదారి యల్లదిగో! యీ కనిపించెడు పూలతోట కం
 తంతనె మా గృహంబు కల ద,య్యది మీకు నివాసయోగ్యమం
 చెంతయుఁ బిల్వ నయ్యిరువు రేకముఖంబుగ వల్లె నాఁగఁ జూ
 పింతుఁ బథంబు మీ కనుచు వేడుక ము౯ జనఁగా సతీపతుల్ 251

తే॥ గీ॥ దాని ననుసరించి చని రా దారి భర్త
పిఱుడ ఛాయ తెఱుగున వినయ వినమి
తాంగియై చను కఱ్ఱగినిం గని తల
కొక్క రీతిగ నిల్లెంచెర క్కడి వ్రజ 252

కం॥ కన్యకయో? క్షీరాంబుధి
కన్యకయో? భూధరేంద్ర కన్యకయో? కా
కన్యకు నేతాదృ గసా
మాన్య చ్ఛాయాపై యే క్రమంబునఁ గలుగున్ 253

సీ॥ చిగురాకుల మెఱుంగు జిగి యెల్ల వడఁబోసి
కైకొని యిట్లం టు కట్టె నేమొ?
యనఁటలఁ గల నున్నదన మంతయును దెచ్చి
పాడవుగా నిటు నారుపోసె నేమొ?
యసుకతిన్నెల లోన నెసఁగు గుండ్రదనంబు
గ్రహించి యిటు మూట గట్టె నేమొ?
కలువతేకులయందుఁ దొలకాడు మిసిమిని
గొనితెచ్చి యిట్ల చుప్ప గ్రుద్దె నేమొ?

తే॥ గీ॥ ఛాత నాగ నీసతికి పదంబు, లూరు
పులు, నితంబమ్ము లకులు పాలుచు, నీ య
నన్య లభ్య లావణ్యసాందర్యములకు
నాకరము, దీనిఁ గన్న యయ్యనఘు లెవరో? 254

...: కోవలన్ కణ్ణగి మదారి యింట వసించుట :—

ఉ॥ దారి జనోక్తి కుబ్బుచు మదారి గృహనకు వారి నిర్వురన్
జేరిచి, స్నాన మార్చి, తగుసేవలఁ బ్రీతి యొనర్చఁగా అయ్యె
పేరిటిదాని నాత్మసుతఁ బెట్టి స్వగేహము కణ్ణగిపదాం
భోరుహధూళి సోకునకు, బూసెను శౌచ మటంచు నెంచె లోన్ 255

కం॥ కోవలను ముదంపడి త
తేవకుఁ దద్భక్తికా మదిన్ మెచ్చుచు మా

కీ వీట నీడ నొసఁగుట

నావాసం బిడిన పుణ్య మబ్బెను నీకుఁ

256

ఉ॥

మా మొగ మీ వెఱుంగి వ నుమానము నీ కెడ లేదు మా యెడన్.

నీ మన మో మదారి! నవనీతముతోఁ దులః యింతకున్ గృపా

భూమిని నిన్నుఁ జూచితిమి; పోయెను మా యశుభంబు లెల్ల నీ

మోమును గాంచి నంత; నొక పుణ్యసతిఁ గనినార మీ పురిన్ 257

కం॥

నీ యొనరించిన యుపకృతి

కే యనువున బ్రతుకపకృతి యే మొనరింపం

బోయెదమో యెఱుంగము మా

కీ యెడ నినుఁ జూపె దైవ మీ గతిఁ దల్లీ'

258

చం॥

అనవుడు గొల్లభామ పినయంబున నెన్నిదినాల నుండియో

వనితయు నీవు తోవబడి వచ్చుట మిక్కిలి డస్సినారు; భో

జన మొనరింపుఁ డొక్కరవ శ్రాంతి యడంగు; ననంతరంబ మీ

యనియెడి దెల్ల నే వినెద "నంచు వచించె స్మితాంకి తాస్యమై 259

తే॥ గీ॥

దాని నుడి విని కణ్ణిగి తత్క్షణంబ

షడ్రసోపేత మైన భ్రాజన మొనర్చి

పతికి వడ్డించి తినిపించె; వాడు నార

గించు నాలో మదారి కావించె బాన్సు.

260

తే॥ గీ॥

పాన్సు మీదఁ బరుండి కోవలను భార్య

సరస మాడుచు నొసఁగు కప్పురపువీడ్య

మందు కొని యొనర్చుచుఁ దన దైన తొంటి

వృత్తము స్మరించుకొని తనవెలఁది కనియె

261

మ॥

ఒక పుష్పాత్ముని యన్వవాయమున నే నుత్పన్నమై నృత్యగా

న కళా రాధన నొక్కవేళకు నధీనం బైతి; నా యట్టివా

నికి నీ యట్టి పతివ్రతా తిలకమున్ నిర్మించెఁ బాపిష్టి బ్ర

హ్మ కులస్త్రీగ; విచిత్ర మీ విషమనంబధంబు చర్చింపఁగఁ 262

ఉ॥

చే ధన ము న్నదాఁక ననుఁ జేకొని కమ్ములఁ గప్పికొన్నదా

మాధవి; పాదదాసివలె మన్ననసేసిన దీశుగా సమా

రాధన మాచరించినది; “ప్రాయము నాది త్వదీయ మం”చు ని
ర్వాధముగా వచించినది; పానన దా ధనమెల్ల జెల్లగన్ 263

ఉ॥ బోగమువారి కొంపలకుఁ బోయి, ధనంబులు కొల్లవెట్టి నీ
బాగుఁ దలంప నైతి మును; భామిని! ఐనను నీవు నాకు నీ
సేగిని నూతయష్టివలెఁ జేపడి తగ్గిని నెత్తి నిడ్డ నా
పైఁ గుసుమంపుటెత్తుల నవారిగఁ జల్లితి వీవు కణ్ణగీ! 264

తే॥ గీ॥ హలహల మొక్కగ్రుక్కలో నారగింప
మొదట నినుఁ జెప్పి యవల నా భూతనాథుఁ
బేర్కొనఁగ జెల్లు; గాకున్న విషము సుధ నొ
నర్చు గారడి వనియే ననంగఁ బోలు 265

కం॥ తల్లిం దండిం గ్రాచితి;
నల్లరి పాల్చెనితి నిను; నైనను నన్నున్
జెల్లని కాసుగ నెన్నువు
కల్ల నిజము తెలిసికొనియుఁ గనలవు నేడున్ 266

ఉ॥ పాలును నీరు వేణు పరపంగల హంసిని నిన్ను వీడి నే
నేలొకొ కొంగ నంచ యని యెన్ని తదాస్యఋషంబు నయ్య నే
వేలుపా చల్లగాఁ గనుట వెల్పడి దక్కితి నీకుఁ గావునన్
లోలుని నన్ను నీతికుశలున్ బొనరింపుము నీ పృవర్తనన్ 267

కం॥ వయసునఁ బిన్నవు; సుమతీ!
యయినను జ్ఞానమునఁ బెద్దవ, ట్లాటన్ వి
ప్రియమేఁ జేసిన నోర్చితి;
ప్రియుడని భావించి నన్ను విడ వీ నాడున్ 268

ఉ॥ కొండలు, లోయలు గుహలు కోనలు కానలు నేళ్లు దాటి నా
యుండినచోటు స్వర్గ మను యోచనతోఁ జనుదెంచి తీవు; లే
కుండిన నెండ కన్న లమ నోర్వఁగ నేరని నీవు మత్తవే
దండ మృగేంద్ర ముఖ్య భయదంబగు మార్గము త్రొక్క నేటికిన్ 269

కం॥ నా విని కణ్ణగి దయితా!
నీ విజ్ఞానరవి భోగిని నీరద మా

లా వృతుడై వెలుగమి నా

జీవిత నందన వనమునఁ జీతటి తోచెన్

270

ఉ॥

ఐనను సత్పథంబు విడ కన్వహ మే భవదీయపాదముల్
మానస మందు నిల్చి యొక మంచి దినంబున నన్నుజేరు నా
ప్రాణవిభుండు తప్పదని భక్తి భజించుచు నుంటి, నా మదూ
హనుగుణంబుగాఁ బ్రియ! త్వదాగమనంబు ఘటిల్లె నీక్రియన్

271

కం॥

నీ మన మిప్పటికి నిజము

గా మాతనదని తలంచి కమనీయాకా

రా! మునుపటి దెల్ల మఱచి

యీ మెయి నమ్మకముగ నిను నెయిదితి ననియెన్

272

ఉ

దాని మృదూక్తి కుబ్బి "తలిదండ్రులఁ బోచగఁ బాసి తా, ప్రవ
ర్గానకు దూర మైతి, చెలికత్తెల వీడితి; కొంప గోడియున్
మానితి వొర! న న్నొకని మాత్రమ రక్షకుగాఁ దలంచి యె
ద్దానిని నైన నోర్వఁ దెగి తారిన నీ ధృతి కేను మెచ్చితిన్

273

కం

కలనా డింతులు వలతురు

వలపెంతురు; లేనినాఁడు వాడిన పూవుం

బలఁ ద్రోయుదు రిది, నీయెడఁ

బొలఁతీ! నాకు విపరీతముగఁ గన్పట్టున్

274

చం

నిను సుఖపెట్టఁగా దలఁచి నే నిట వర్తకముం బొనర్చి వ
చ్చినదియు; జిల్లిగవ్వయును జేతను లేనిదియున్ వధూబి! నీ
కు నెఱుక నాఁగఁ గాంత! మది కొంకక నూపుర మొం డెసంగె, దీ
నినిఁ దెగనమ్మి వర్తకము నేడ యొనర్చు మటంచుఁ బల్కుచున్ 275

తే॥ గీ॥

వనిత త్యాగంబునకు మెచ్చి వాఁడు నేఁడు

సేద దీఱిచికొని తేపు పొదు వివణి

కనుచు శయనించె బాన్పున, నంత నదియు

విభుని కౌఁగింట నిదురించె వేగు ధనుక

276

....: అందె నమ్ముటకుఁ గోవలక మధురకు బయల్వెడలుట :....

తే॥ గీ॥ వేగ కాల్యంబు లొనరించి ఏను యొసంగు
నందె మూట గట్టుకొని స్మితాన్యుఁ డగుచు
'పొయెద' నటంచుఁ బలికి య ప్పువుఁబోడి
వీడ్కొని, మదారి కనుచుండ వీటి కరిగె

277

సీ॥ అరుగు నవ్వుడు వాని కభిముఖంబుగ నొక్క
కుండలి చనుదెంచె; గోవల నది
యవశకున మటంచు నాత్మ నెఱుంగక
నడచుచో నడుమ సందంశకంబు
హస్తంబున ధరించి యగసాలె యొక్కండు
చనుచుండె; వాని వెన్నెనె కళాదు
లోక కొందఱు నడచు చుంట కన్గొని యాతఁ
డది కమ్మసాలె తెర్వ ని యెఱింగి

తే॥ గీ॥ అదిఁ గనుగొన్న యగసాలె యంతికమున
కరిగి, "రాజకాంతలు దాల్చి నర్జమైన
యొక్క యందె యున్నది; దాని కుచితమైన
వెల మదింతువె" యని వాని పృచ్ఛ చేసె

278

....: టక్కరి కమ్మసాలె :...

తే॥ గీ॥ అనుడు రాజులకుఁ గిరీట మాదియైన
యాభరణముల నిర్మించు నట్టి వలఁతి
నందెకు మదింపు విడుట నా కరిదియే? మ
హత్మ! యేది యందియ? చూపు మనుచు నడిగె

279

ఉ॥ అతఁడు మూట విప్పి తన యందియ యాతని చేతి కిచ్చె; వాఁ
డా తపనీయనూపురము నట్టిటు త్రిప్పి పరీక్షసేసి సం
ప్రీతిని బొంది వస్త్రమున వెండియు దానినిఁ జూట్టి కోవలన్
చేతికి నిచ్చి యాత్మగృహసీమకుఁ దోకొన పొయి యిట్ల నుక

280

తే॥ గీ॥ ఇది యమూల్యంబు, దీనిని నృపుఁడు దక్క
యన్యుఁ దొక్కండు కొనఁజాలఁ డవనివతికిఁ

జెప్పి వచ్చెద; నందాక శ్రీనిధాన!

మా గృహంబున నుండు మచిగె వాడు

281

సీ॥

విగుచు నాతఁ డిట్లెన్నె లో” మున్నొక్క

వారము క్రిందటఁ బట్టమహిషి

ప్రాసాదమునకు నన్ రప్పించుకొని తన

నగలపెట్టియఁ దెచ్చి నా కొనంగి

యందు నుండిన వివిధాభరణములలో

నాత్మ కించిన యొక్క యంగుళీయ

కము నేరి నాదు హస్తమునఁ బెట్టి ‘కళాదా!

దీనికిఁ బ్రతి నొకదానిఁ జెయు

తే॥ గీ॥

మనుచు నా కాజ్ఞ యొసఁగి యుండినది; యప్పు

డెల్లవారలఁ గనుబ్రామి యే నమూల్య

మైన యందున్న యొకయందె నవహరించి

యవన వణిజున కొకనికి నమ్మియుంటి

282

తే॥ గీ॥

అతఁడు మఱునాఁ డిచట వీడి యాత్మదేశ

మరిగె; నీచౌర్యమునకు రెండవ ధినుంబు

దేవి భూషణమంజూష తెఱచి చూచి

యందుఁ దనయందె లేమిక నార్తిఁబొంది

283

ఉ॥

నా రమణీయ పావనలినంబునకున్ గయుసేత యైన మం

జీరము గాన రా దెవని చేబడెనో యెటు వోయెనో? ధరి

త్రిరమణుండు నాకు నవరించు విభూషణరాశి కే యలం

కారముఁ దత్పదాంగదముఁ గానక జీవము దాల్తు నేవిధిన్

284

తే॥ గీ॥

ప్రాణమున కంటె నెక్కుడు ప్రాణ మధిపుఁ

డతని కంటెను నెక్కుడు ప్రాణ మందె

అందఁ దాల్చక జీవింప నంచు రాణి

యనలమున విధి చూడినట్లవనిఁ బొరలె

285

ఉ॥

అంతిపురంబు నందుఁ గల యాంధ్రు నెడుంజెవియన్ వసుంధరా

కాంతుని చెంత కేగి యొకకాలిది నీసతి నూపురంబు పే

ట్యంతరమందు నున్నది, కటా! కనిపింపదు; రాణి యెంతయో
వంత వహించి నేలవయి బుడ్డదియై పారలాడు నావుడన్ 286

కం॥ పడఁతుల నుడి విని భూమీం
ద్రు డంతిపురమునకు గొప్పెరుందేవిఁ గనఁ
వడివడిఁ జనియెఁ బిఱుందన
పడఁతులు రా శుగ్వివర్ణవదనుం డగుచుఁ 287

కం॥ చని యేడ్వకు మని బుజ్జవ
మొనరిచి, యొకకొంత రాణి యూరట గనినం
తనె, పతి నను నాస్థానం
బునకున్ బలిపించి యెఱుపు మోమునఁ దోపన్ 288

సీ॥ ఓయి! కళాద! నీ కొక యుంగరము దన
కించు నట్టిది కానిపించి రాణి
దీనికిఁ బ్రతి నొందుదానిని నిర్మించి
నా కొసంగు మనుచు నగలపెట్టె
నీ చే నిడిన దట; నీవు నా యుంగర
మునకుఁ బ్రతి నొనర్చి పోయితి వట
నీవు పోయినవెన్న దేవి భూషణపేటి
తెఱచి చూడంగ నందియ యొకండు

తే॥ గీ॥ వెల మడింపరానిది కనిపింప దద్ది
దేవికిఁ గడుంగడు ప్రియంబు దీని విషయ
మడుగ నిన్నుఁ బిల్పించితి; నన్యతమాడ
కున్న తెఱఁగెల్ల వివరింపు మన్న నేను 289

తే॥ గీ॥ అడలి చేతులు పిసికికొం చదిరి చచ్చి
యంటి నాతల్లిదండ్రుల యాన చైవ
మాన! నా యాఁబిడ్డల యాన! యెట్టి
పాప మెఱుంగ, నైన నొకండు వాకొనియెద; 290

చం॥ మునుపా క మాయలాడు నరపుంగవ! తాను విదేశి రాజదూ
త నని వచించి మీ యవసథంబునఁ జేరి కుమారు కంతమం
దు నడరు వజ్రహరమును దొంగిలి నల్లె వడో యొకండు రా
ణి నగ హరించి యుండు ననినేనొక యూహగఁ బెట్టెదఁ బ్రభూ! 291

ఉ॥ నా విభుఁ డిట్టి చౌర్యము వినంబడు నెష్టా యొకప్పు లోక మం;
దీవు విదేశీదూత హరియించిన రాజకుమారు హరముఁ
బావుగఁ జేసి యందె హరణంబు నొకానొక లేకివానిపై
త్రోవఁగఁజూతు వంతయు నెఱుంగనొ నీమొగ మేను గన్గెనన్ 292

ఉ॥ రాజును నే నెఱుంగుదును; రాజకుమారుఁ డెఱుంగు హరమే
యోజ హరింపఁగాఁబడెనో? యొక్కనిపై నణుమాత్ర మేనియుఁ
వ్యాజముచేత నొండె నపపాడిని నొండెఁ గళాద! నందియం
బే జనియింప దప్పు డరు దియ్యది తొల్లిటి దాని కంటెనుఁ 293

ఉ॥ దేవిడి నున్న నాయి వలెఁ ద్రిమ్మరుచుంటివి; రాజి కొప్పెరుం
దేవి నినున్ గృపన్ గనిన దీనికి నింత యొనర్చి తయ్యయో!
యేవిధిఁ జేతులాడినవి యిట్టిది చేయఁగ నీకు; నందియన్
నీవ హరించి యుందువని నే నొక యూహగ నెంతు నెమ్మదిఁ 294

కం॥ ఐనను నూపురచౌర్యము
నే నీ సభవారి మ్రొల నీపై మోఁపన్;
గాని యుపాయమునఁ గళా
దా! నీవే చోరుఁ బట్టఁ దగుదువు; మఱియున్ 295

తే॥ గీ॥ మొగ మెఱంగిన వాడవు; తెగఁ దలంప;
నొక్కవారము గడు విచ్చుచున్నవాడ
నీ గడువులోన నగఁజోరు నీవ తెచ్చి
నాకు నర్పిం పవలె; నిది నీకు ముదల 296

సీ॥ అండాక నిన్ను నే నందియ దొంగగా
సంశయించిన సమాచార మతిర
హస్యంబుగా నుంచు; మవధి ముగిసి పోవు
నాలోన విషయంబు దేల వలయు,
నొకవేళఁ దేలక యున్న నిన్ రక్షకో
ద్యోగికి నొప్పగింతును; సమస్త
మతఁడ వెలికి ఁదీయు; మృతియొ? బ్రతుకొ? తేల్చి
కొమ్ము; పొమ్మ ని పల్కెఁ గువలయేళుఁ

- తే॥ గీ॥ డపి మొవయ బయలు బుబ్బుఁ జొర్యంబు; వధ్య
శిల నధిష్ఠింతు: కావుండు నిలుఁగు దలఁగి
యంచుఁ గోటివేల్పులకు నే నన్వహంబు
మొక్కుచుంటి; ఫలించె నామొక్కు నేడు 297
- ఉ॥ భారమునకా; స్వరూపమున, వన్నియ, శిల్పమునందు రాణి మం
జీరము బోని దొండు తనచేతను బడ్డది; దాని స్వామి యే
ధారుణి వాడో? వాడు తను దా వలఁ జిక్కిన పిట్ట యయ్యె ధా
త్రీ రమణుండు నా తల విదిర్చిన నిప్పుల తాప మీఁగెదకా” 298
- కం॥ అని చింతించుచుఁ జేరు
బుబ్బున నాస్థానము దరిసి ప్రభుఁడు ప్రాసాదం
బున నున్నాడని విని చ
య్యన నచటికిఁ బ్రభుని గనుటకై యరుదెంచెన్ 299
- ఉ॥ భూవిభుఁ డప్పు డంతిపురముకా జొరఁ బాటినవాడు కొప్పెరుం
దేవి మనోమతావమున దిగ్గనఁ బానుపు నందు వ్రాలి మో
మా వలవైపు ద్రిప్పుకొని యగ్నిచేతఁగుచుఁ దీవ్ర రోషభా
వాచిలయై హసంతివలె నాత్మ మఱుంగుచు నుండఁ గనెనెకా 300
- చం॥ కనుగొని విస్మితాత్ముడయి కాంచెద నీ లలితాంగి చందమె
ల్ల నని యొకింత డాసి, యొక లాగున నున్నది నాపశ్యవృత్తి భా
మినుల నెవరై యే నొకతె మెప్పునకై యెఱిఁగించె నేమొ? యం
దె నెగులునకా సుతీవ్రత మదికా గొనె నేమొ యటంచు నెంచుచున్ 301
- ఉ॥ చెక్కిలి మీట వ్రేలికొనఁ జేత విదిర్చె; మణీసరంబులకా
జిక్కె డలింపఁ బోయిన రచించెను స్వస్తికముద్ర బాహులకా;
బొక్కుచు నుంటివేల యన మోమును గప్పెను బైటకొంగునకా
జిక్కెర యయ్యెఁ జేద నిన సారెకు నశ్శులు రాల్చె గన్నులకా 302
- ఉ॥ “పేరలుకకా వహించుటకుఁ బ్రేయసి! యియ్యది హేతువం చు నో
రారఁగఁ జెప్పరాదో” యన నయ్యది దిగ్గన లేచి “యేమియుకా
నేరని బుచ్చుగానివలె నీవు నటించువు, నాటకంబులకా
నేరిమి మీఱ నాడుటకు నీ వొకరుండవ జాబబ్బి ప్రభూ! 302

చం॥ నను గనుఁబామి యా తరుణనర్తకిచే నొక కీలుబొమ్మవై
ననుదిన మాప్పు నెట్లటుల నాడెవ వి; ట్లు బొ నర్చుకంటె బా
కునఁ బడఁ గ్రుమ్మరాదో? యది ఘోరమ టంచు దలంతువేని యే
మనుకొన వత్సనాభి యిడి యైన ననుక బొరిగొమ్ము వల్లభా! 304

ఉ॥ న న్నొక చీరికిం గొనవు; నా దెస యింతయుఁ దేరిచూడ వే;
మన్నను నోకిలింతువు; ప్రియం బొకటెనియుఁ జెప్ప విం తకే
మున్నదొ నీ మనంబున; నయో యన వం; దియఁ గొన్న చోరుఁడెం
దున్నది యే గనుంగొన వ; నుత్తమురాలను; నీకుఁ బ్రేయసిన్ 305

కం॥ అనుడు నెడుంజెవియన్భూ
మినాథుఁ డెక్కటియు ననక మీనాక్షిదే
విని బ్రార్థించుచు నున్నాఁ
డ; నందియం దిరిగి పొందుట యనత్యంబే? 306

కం॥ ఈనాడో? మఱునాడో
దానిని దెప్పింతు ననుచుఁ దగఁ బలికి నృపుం
డూనికతో వెలి కుఱుకగ
నా నాడింధముఁడు గాంచి యాత్రంపడుచుక 30

సీ॥ పాండ్యవంశ క్షీరవారాశి రాకాని
శాకర! సాంద్రయశః ప్రసార!
ఓ నెడుం జెవియన్ మహినాథ! కనుగొంటిఁ
బురమునఁ జోరు నూపురము తోడ
దేవర! వాడెట్టి దీమసంబు గలండో?
జడియక దాని నా కడకుఁ దెచ్చి
రాజకాంతల కాల రాణింపఁదగిన దీ
యందియ యిది యమూల్యంబు చుమ్ము!

తొ॥ కీ॥ దీని వెల మదింపఁగ నోపుదేనిఁ గొమ్ము
నాగ తేండ్లు దక్కొరులు కొనంగజాల
రథిపునకు దీని నెఱిగించి యరుగు దెంతు
నని వచించి వచ్చితి నిట కడచి పడుచు

ఉ॥ నాలితనంబువాఁడతఁడు నా సదనంబున నున్నవాఁడు భూ
పాలకులార్థికోస్తుభమ! పాఱగనోపఁడు; వంటయింటికుం
దే లయినాఁడు; మీ రిప్పుడు దిట్టతనంబు గలారి, జోదులన్
వాలు లొసంగి యంపుఁ డిదె వానిని నందియతోడఁ దెచ్చెదన్ 309

శా॥ పాలం ద్రెళ్లిన బల్లివాఁడెటకుఁ బోవంజాలు నిందుండి యం
చా లోచింపకుఁ డార్య! సర్ప మలుపం బొఁగాక చామోదగా
వాలొ దండము కొంట మేలు; చను నవ్వాఁడెను బోకుంటినే
“నాలస్యా దమృతం విషమ్మ” నెడువాక్యం బెన్నుఁడా త్మకా బ్రభూ 310

ఉ॥ నావుడు తేఁడు నెమ్మొగమునన్ జిఱున వ్వెడఁ దోపఁ గొప్పెరుం
దేవికి దీనితో మిగులఁ దృప్తి ఘటించెద; నాడు రాజ్యమం
దీవిధి ధర్మముండు నని యెల్ల రెఱుంగఁగఁ గొందుఁ జోరునిం
గావో: కదెబ్బకుం బడును గావుతఁ బిట్టలు రెండ టం చెదన్ 311

కం॥ తలఁచుచుఁ బ్రతిహారంబునఁ
గల మువ్వరి ఖడ్గకరులఁ గడకంటఁ గనక
దలతో మ్రొక్కుచు దరియుడుఁ
బలికెన్ భూమీవిభుండు వారికి నిట్టింల 312

సీ॥ ఓరి! యాయుధపాణులార! మీ రీ యగ
పాలెవాని బడిని సాఁగి పొందు;
వీనిచూపించిన వానిచే రాణ్ణిమం
జీర ముండిన వాఁడ చోరుఁ డంచు
భావించి తోడైన వాని శిరంబు నే
యొక సంశయము లేక యుత్తరింపుఁ;
డావల, రాణి పాదాంగదము గ్రహించి
కొనిరఁడు; జాగరూకులుగ నుండుఁ

తే॥ గీ॥ డిది మనంబున నిడుకొనుఁ డింతకు మును
రాజపుత్రుని కంఠహారంబు గొన్న
చోరుని పగిది నేటి యీ చోరుఁడఁ గను
మొఱుగి చనకుండ చూడు,డో మొఱుకులార!

తే॥ గీ॥ అని ముదల యొసంగి చనియె; నంత వారు
చసిరి; కాని న్యాయస్థానమున విచార
మొనరుచుట లేక దండింప నొప్పదన్న
యాది నియమమునకు భంగ మయ్యెనాడు 314

—: కోవలన్ —రాజభటులు :—

కం॥ ఆ నాడింధము నింటికి
భూనాథుని భటులు పోయి ముంగిటఁ గనిరం
భోనిధికన్యా వల్లభుఁ
బోని ఘనునిఁ గోవలన్విభునిఁ బుణ్యాత్మున్ 315

కం॥ కని వాని డైన సిరి కు
బ్బి, నిర్మలతకున్ గరంగి, వినయమునకు మె
చ్చి, నిరాడంబరతకు లో
గి నములై రాజభటులు కెరలక యుండన్ 316

తే॥ గీ॥ స్వర్ణకారుడు కోవలన్ చాయఁ జూచి
వీరు రాజాజ్ఞచే వచ్చి నార రం, దెఁ
జూపు మనవుడుఁ గోవలన్ జూపె మూట
విప్పి మంజీర మంత భూవిభుని భటులు 317

కం॥ ఓయీ నీ వెవఁడవు? పే
రే యది? యెందుండి యిటకు నేతెంచితి? నీ
కీ యందియ యెట్ల బ్బిన
దీ యెల్లన్ దెలుపు మనఁగ నిట్లనె నతఁడున్ 318

ఉ॥ నే నొక నాగరుండను; వణిక్కులజాతుడఁ బేరు కోవలన్
నా నెల వా పుహారుపురి! నా జవరాలిది యీ పదాంగదం
బే నిట దీని నమ్మి యెదియే నొక బేరము సేయఁ గోరి రా
జానుగులార! యిమ్మధుర యందుఁ బదం బి డినాడ నావుడున్ 319

అ॥ వె॥ వీడు బ్రదికి చెడినవాడు గా కన్యుండు
గాడు; దొంగ వాలకంబు లేడు

వీని మొగమున నని విభుపంచిన భటులు
కొంకి జంకున గుజగుజలు వోవ

320

...: కమ్మసాలె కుచ్చితపు మాటలు :...

కం॥ కని లోలో నందేహిం
చి నాప్రయత్నము వృథాగఁ జనఁ దగదని యెం
చి నృపాజ్ఞ వారిం దలపిం
చి నాలి నాడింధముండు చిడిముడి పడుచుక

321

కం॥ మీ రిట గుజగుజ వోవుట
సారెకు నా మనము నందు సందియమున కా
ధారం బొ చున్నది యని
వారలకు జనాంతికముగఁ బదపడి పలికెన్

322

కం॥ ఈతఁడు తనయంద్రియ మీ
చేత నిడెన్; రాణియందె చెలువున నది వి
ద్యోతం బొ చున్నది; యే
లా తడఁబాటి; తఁడు దొంగలాఁగున లేడో?

323

చం॥ ఎవని మొగంబుపై నయిన నీతఁడు దొంగని వ్రాసియుండునో?
చపటలు మీరు; నూపురము సాక్షి యితం డెకదొంగ యౌటకే;
ల వెఱఁగు దాల్చినార రో? క లాఁగయి మెత్తగ నున్న వార రే;
మివిధము? తెల్పెదక వినుఁడు మీకొక తొల్లిటి చౌర్యవృత్త మున్324

ఉ॥ తా నొక దూరదేశ వసుధాపతి కొల్వున రాయబారి నం
చీ నరపాలు మందరము నెక్కటిచేరుఁ డెకండు సొచ్చి మున్
గానని హస్తలాఘవము గనప్పడఁ జేసి హరించినాఁడు ప్రా
ణానకునున్ దెగించి నరనాథు కుమారుని కంతహరముక

325

ఉ॥ స్వామినిఁ గన్నుఁ బ్రామి, పరిచారకులక గికురించి, యంగనా
భూమికఁ బూని వాఁడు నృపపుత్రుని సాధము సొచ్చి జ్ఞాతుడై
వే మహిపాత్యజుండు జళిపించిన ఖడ్గముఁ దప్పికొన్నవాఁ
డై మణికంతహర మ సహాయత దొంగిలినాఁ డెఱుంగరే?

326

- కం॥ తన విజయమునకుఁ జిహ్వాము
గ నాతఁడు నృపాలుసూను కరవాలంబుక
గొని చనియె; నింతదనుకా
తని జాడ యెఱుంగఁగాదు తర మెవ్వరికిక 327
- కం॥ తూలమయి యెగిరి చనెనో?
గాలిబడిని చనెనో? లేక గారడిచేఁ బైఁ
దేలుచుఁ జనెనో? వేఱొక
లీలం జనెనో? యెఱుంగ లేఁడె వ్వాఁడుక 328
- కం॥ దొంగల వ్యూహంబులు వే
భంగులు, బాలకులు మీరు, వానినిఁ గనిపె
ట్టంగల సామర్థ్యము మీ
కుం గలదే? యేదొయొకఁడు గొణుఁగుట దక్కక 329
- ఉ॥ ఒక్కొక్కవేళ యోగులుగ, నొక్కొక్కవేళఁ దుఱారికాండ్రుగా
నొక్కొక్కవేళ భోగులుగ, నొక్కొక్కవేళఁ గటారికాండ్రుగా
నొక్కొక్కవేళఁ ద్యాగులుగ, నొక్కొక్కవేళఁ సుడుక్కాండ్రుగా
టక్కరియాపు లూని నికటస్థితులక దెగి దోఁతు రెల్లెడన్ 330
- కం॥ మీ రాక హేతు వీతం
డె రీతిని నే నెఱుంగ నిప్పుడ మంత్రో
చ్చారణబలమున మాయం
బై రాజును మిమ్ము ముంచు నాశ్చర్యమునక 331
- ఉ॥ కావున లోఁ దలంపకుఁ డొకం డిఁక మీ కరవాల శక్తికిన్
గావొ నరింపుఁ డీతని నెకాయెకి; చిక్కిన చోరధూర్తునిన్
బోవిడి వెన్న వందురుట పోలదు; నాపలు కాదరించి ధా
త్రివిభు నాజ్ఞసేయుఁ డిఁక లెక్కిడఁ బోకుఁడు మీనమేషముల్ 332
- కం॥ అని యున్నవి లేనివి ప
ల్కి, నిజేప్పితనిద్ది కొడయు లెంకలఁ బురికొ
ల్పి, నయనములతో వెడ న
వ్వి, నేర్చున జనాంతికముగ వెండియు ననియెక 333

ఉ॥ ఏటికిఁ బెక్కువాక్యము లహేయమ మీకు నరేంద్రునాజ్ఞ, టా
టోటుల పాలి మృత్యువు నెడుంజెవియక పృభుడా; తఁ డల్కతోఁ
బాటలవక్త్రుఁ డైనఁ జెడువారలు మీరల; కాన మీరు మీ
యాటలు కట్టివెట్టి తెగుడంచు మతోక్త దఫా వచించితిక 334

సీ॥ అనుడు నెడుంజెవియక పృభుండు సమస్త
మహికి సమాట్ట; సంభావ్య మతని
యాజ్ఞప్తి మనకు; జాగైన దిప్పటి కిం; కఁ
దడవుసేయుట కాదు ధర్మ మ నుచు
నతని పంపిన యోధులం దొక్కమొఱకుండు
తనదు పట్టాకత్తి తడవుకొనక
యొఱునుండి దూసి య యొగ్గఱపరి పరదేశి
మెడపైకి వినరె; నమ్మేటి వ్రేలు

తే॥ గీ॥ పడ్డ కోవలక భూమిపైఁ బడియె; మెడకు
గాయమై భోరు మని నెత్తు కారజొచ్చె;
మడుపుగట్టె నెత్తు ర; తఁడా మడుపునందు
మునిఁగె; ముక్కున నూపిరి కునుకుచుండె 335

తే॥ గీ॥ చేయి మీదుగా నడచిన శ్రీవిభునకు
నట్టి దురవస్థ విధిబల్మి నాపహెల్లె!
ఇంతగాఁ బ్రదికియుఁ దుద కింటివెనుకఁ
జావ నయ్యె నంట కు నద్ది సరిగ న య్యె 336

సీ॥ అవలా యోధులు కోవలన్ కడనున్న
యందియఁ గైకొని యవనివిభుని
యాస్థానమున కేగి రా; కుచ్చితపుటగ
సాలెవాడును దోడ సాగి మున్న
ప్రభువును దర్శించి రాజాధిరాజ యం
దియఁ దెచ్చితి మనఁ బృథ్వీవిభుండు
యందియఁ గొని కాంచి యది రాణిదే యని
నిశ్చయ మొనరించి నెగులు వాని

తే॥ గీ॥ చొక్కుచును, దొంగతనపుటాచూకి దెల్పి
నట్టి యగసాలెవానికి, నాభరణము
తెచ్చిన సుభటులకుఁ గాన్క లిచ్చి తోన
చనియె దేవేరి మోహనసాధమునకు 337

ఉ॥ పూవులపాన్పుపై నుబును బోట్లకుఁ జెప్పచు నున్న కొప్పెరుం
దేవిని గాంచి నీ నెగులు దీర్చఁగ చోరహృతంబు నూపురం
బోవనజాక్షి! తెచ్చితి ని నొప్పగ గొమ్మని చేతి కిచ్చె; ధా
తీగవరు రాణియున్ బ్రయునిఁ బ్రేమ నుతించుచు నిట్లు వాకొనెన్338

సీ॥ ప్రాణేశ! ప్రాణంబు ప్రాణ మీ యందియ
పోకకు మిగుల వాపోవుచుంటి
నా పదాలంకరణమ్మునుఁ గన్నులఁ
గాంచఁగల్గితి నింతకాలమునకు
నిది హృతంబై నవ్వు డీ వొప్పరికము నూ
వినవాడ వని యవివేకిని నయి
పరుసంబు లాడి నీ భావంబు గాయంబు
గావించితిని గాని కాంచనైతి

తే॥ గీ॥ వెన్నవంటి సీహృదయ మందున్న కూర్మి
యనుచుఁ గందోయి తడి సేసి కొనఁగ విభుఁడు
కీరవాణిని నిండుఁగొఁగిటికిఁ దార్చి
కరఁచె; దత్తుచప్పర్శకుఁ గరఁగెఁ దాను 339

మదారి యింటనున్న కణ్ణికి దుర్నిమిత్తములు తోచుట

కం॥ విధి దుర్విపాక వశమున
మధురన్ గోవల నకాల మరణోన్ముఖుడై
వ్యథ నొందుచుండ, నిచ్చట
విధుముఖి కణ్ణిగి వియోగపీడా తురయై 340

ఉ॥ పోయిన పోకగా విభుఁడు పోయె; బురంబున నేమి పుట్టెనో?
నాయెద క్రాగుచున్నది; వణంకుచు నున్నది దక్షిణాంస మే,

దో యొక చెప్పరాని భయ మూఁచుచు నున్నది మేని నెల్ల; గం
దోయికి దుర్నిమిత్తములు దోఁచుచు నున్న పరిష్టకంసులై 341

ఉ॥ ఏలోకో? కాంతుఁ డెచ్చటికో యేగినయట్లు, పుహారు వత్తువా
గోల యటంచుఁ బల్కినటు; కుంకుమబొట్టు ధరించి తేలనే
ఫాలము నందు నన్నటులు; భార్యకు భర్త ఋణాను బంధమే
బాల! యటంచుఁ జెప్పినటు భావమునన్ గనుపట్టు మాటికి 342

కం॥ అని చింతించుచు దైన్యం
బున స్వాస్థ్యం బొక్కకొంత పుట్టమికి మనం
బునఁ గ్రుంగుచు బాష్పంబులు
గనులం గార్చుచు మదారి కడ కేతెంచెక 343

కం॥ చనుదెంచిన కణ్ణిగిఁ గని
యనుత్తమ మదారి యేల నమ్మా! యొక రీ
తినిఁ దాల్చిన దానవు; నీ
మనమున వ్యథ నీదురూపు మణిమణి తెలుపుక 344

సీ॥ నావుడుఁ గణ్ణిగి నా వల్లభుఁడు మధు
రానగరికి నూపురంబు నమ్మఁ
జనినవాఁ డింత ప్రార్థనకుఁ దిరిగిరాడ.
యయ్యమూల్యపు టందె నందు విలుచు
కొనఁ గల్గు ధనికుఁ డొక్కొరుఁ డుండఁడో? లేమి
నన్యనగరమున కందె తోడ
చనియెనే? యొండె దానిని నమ్మి ధనముతో
నేతరుచోఁ ద్రవ నేదియేని

తే॥ గీ॥ యొక్క పొరామి గల్గెనే? యొండె; నొండె
నీ మిషంబున నను వీడి యెచటికేని
పరుపుదీసెనే? కాక యే భంగి యేని
కానిచో నింతఁ దడయంగ నొనె పతికి? 345

కం॥ ఈ నా మనోవ్యథకుఁ దో
డై నా వామేతరనుయ నాన భుజంబుల్

చానా! స్ఫురించు; నింకే

దో నా యనరాని దొకటి తోచు మనమునకా

346

తే॥ గీ॥

ఛాయఁ బాయుచు నున్నాఁడు సవిత; చక్క

వాకి పద్మిని పత్త్రకవర్తి యైన

సహచరుని గాన కఱచు; నే చాయ నే మ

దారి! కనులకు దుర్నిమిత్తములె తోచు

347

కం॥

నావుడు మదారి కణ్ణగి

తో వత్సా! నాకుఁ దోచె దుశ్శకునము లే

వేవో? దురంత మేదో?

దైవము తలపెట్టిన దని తలఁచుచు వగతుకా

348

సీ॥

వివరింతు నీ కవి వినవె! యాబోతుకో

డెల కన్నులారక శ్రులు వెలార్పు;

జెప్పు ప్రాద్ధున! నగరికిఁ గనిపాఁ బ్రొయ్యిఁ

గరఁగఁ బెట్టిన వెన్న కరఁగదయ్యె;

భయమునఁ దోకలు పైకెత్తుకొని యాలు

గుంపుగా నొకచోటఁ గూడి యఱచు

లేగల మెడఁ దగల్చిన పట్టెడల నుండి

గజ్జియ లొక్కటొక్కటిగ రాలు;

తే॥ గీ॥

దారుణ విపత్తునకు నిమిత్తంబు లివ్వి

కావునఁ గురువై చిందుతోఁ గణ్ణగి బల

రామకృష్ణులఁ గొలిచి పారామి వచ్చు

దానిఁ దప్పించు కొంద మం చూని పలికె

349

కం॥

వెనువెంటనే యపిత

స్తమలగు నొకకొంత మంది తరుణులు నృత్యం

బొనరించి రి ప్పదేవత

ల నర్చనము సేసిరి మతులకా గడు; నాపై

350

సీ॥

హరిదత్త మాలికాధరుని జ్ఞాండాన్వ వా

యమణి, నెమంజెవి యన్మహింద్రుఁ

దపనీయ మయ చక్క ధరుడై యశోధ్వజ
 శోభియౌ కరికాల చోళవిభునిః
 సాగరతరణంబు సలిపి కాదంబుల
 సర్వనాశ మొనర్చి క్షౌతలమున
 విజయధ్వజంబుల వెలయుఁ జేసిన చేర
 వంశజు సెంగుట్టవన్నుపాలు

తే॥ గీ॥ నైక విధములఁ బొగడిరి; నర్తనావ
 సాన మగుడు వైగైనది స్నాన మాడి
 రంతఁ గోవలక వధ మధురా గతుం డె
 కండు దెల్పు మదారి సకలము వినియె

351

—: కృష్ణగిరికి మదారి కోవలక హత్య నెఱింగించుట :—

కం॥ మిను విఱిగి మీదఁబడిన
 ట్ల నంత సాగరము లొక్క టైనట్లు; జగ
 త్త నవస్థితి గనినట్లై
 పనవుచు నింటికి మదారి పరువెత్తి వగళ

352

సీ॥ గాత్రంబు కంపింపఁ, గన్వోయి శోకబా
 ష్ప ప్రవాహంబులు జాలు వొఱి,
 నా వఱచిన భంగి నాక్రందన మొనర్చు
 చొండొక్క టాడక బండ యట్లు
 కృష్ణగీదేవి చెంగట నిలువంబడె
 సంతనా పతిదేవి యమ్మదారి
 నేమి వాటిల్లెనో యెఱిగింపు మన నెంత
 భాగ్య హీనవో యేమి పల్కుదాన

తే॥ గీ॥ నంచు మొదలు నఱుకఁ గూలు నఱఁటి వేరె
 నేడ్చు చది భూమి వ్రాతె; న య్యింతిమిన్న
 వెల్లవెల్లనై చేతులు పిసికికొనుచు
 దెల్పుము మదారి; యేడ్వకు ధీర పిచ్చ

353

సీ॥ వా కొనరాని యే వార్తనో నాచెవి
 బడవేయఁ జాలక బాధపడెడు
 కాక! యొండేమియుఁ గాదు నా వల్లభు
 తిరిగి రామిని నీదు స్థితినిఁ దలఁచు
 కొన్న కొలంది నా కున్న ధైర్యంబును
 సన్నగిల్లుచు నున్న దు; న్న దున్న
 యట్లు వాకొనుము వే యనుడు మదారి డ
 గుత్తికతోఁ దల్లి! కోవలన్వి

తే॥ గీ॥ భుండు రాణి పాదాంగదమున్ హరించి
 నాడ ని నెడుంజెవియను భూనాథు భటులు
 నట్ట నడువీధి నీ పాణనాథు.....నింక
 నింత కంటెను జెప్పడి దేమి గలదు? 354

కం॥ అనవుడు కణ్ణగి స్వరుపా
 త నిపాతిత వల్లి నాగ ధర వ్రాలి మునిం
 గెను మూర్ఛ; మదారి జలం
 బును మోమునఁ జల్లి దాని మోహముఁ దేర్చెన్ 355

అ॥ వె॥ కొంతవడికిఁ దేజి యెంత యభాగ్యునో?
 తల్లి పోలె మము మదారి ప్రాచి
 తిద్దట; నొకఁ డేగె; నిక నాకు దిక్కేది?
 యనుచుఁ జుట్ట నున్న యతివలఁ గని 356

—: కణ్ణగి శోకము :—

కం॥ ఇది నిజ మేనా? తల్లీ!
 సుదారుణముగా విభుం డునుఱు విడుట ను ని
 య్యది మబ్బు లేని పిడుగి
 ట్ల దాటుగా మీఁదఁ బడియె; నయ్యో! యెటు లోర్తున్ 357

కం॥ ఎద రెండుగ ప్రీలుచు ను
 న! దమ! తలవాత తమానా? జీవిత మె

ల్ల దురంత వేదనకు నా

స్పదముగ సాగింప జగతిఁ బ్రభవించితినా?

358

ఉ॥

చావు దలంగ నెవ్వని కశక్యము; యైనను నాడు వల్లభుం

డి వగ చావు చచ్చుట సహింపఁగ రానిది; నన్నుఁ గాంచెనే

వావిడి యెడ్చు గుండులును బండలు నయ్యెయ్యో! క్రూర మైన యా
దైవము నింద మోపి పతిఁ దాఁ గొనిపోకకు నుమ్మలించెదఁ

359

....: కణ్ణి కొఁపావేశముతోఁ బల్కిన పల్కులు :...

ఉ॥

నా పతి దొంగయా? నృపుఁడు నా పతి యందెయ దొంగిలించినాఁ

డి పలుగాకి యంచు వధియించెను నా పతి; నీ నృపాలుఁడ

య్యో! పసరంబో? గాక సురయో? యగు; నా పతి మోముఁ జూచినన్

శ్రీపతి యండ్రు గాని కికురించిన దొంగని యందురే జనుల్

360

ఉ॥

నా వెలలేని నూపురము నాభెము కన్నులఁ జూచి చూచి పృ

థ్వీవరుఁ డొక్కకైతవము పెట్టినవాఁ డయి నాడు నందియన్

నా విభు నొక్కపెట్ట హరణం బొనరించినవాఁడు గాని శి

ఖవిధి సేయ ధర్మమును గైకొని నట్టిఁడు కాఁడు సూడుఁడి

361

కం॥

అన్యాయశీలుఁ డీ రా

జన్మం డిందుండ మీకు సాగదు బ్రతుకో

మాన్యచరితలారా! దౌ

ర్జన్యము గల రాజ్యమును నరక మండ్రు బుధుల్

362

తే॥ గీ॥

స్వైరముగ ధర్మమును వీడి సంచరించు

ప్రభువు రాజ్యాన ధర్మదేవత వనించు

నెట్లు? ధర్మ మిందుండ నే నెట్లు ధర్మ

మిట్లు తల యెత్తఁ గలిగెనో యిప్పురమున?

363

ఉ॥

ఓ ధర్మదేవతా! నీ

కా ధారం బిట పుహారు నందు బలెన్ లే

దే ధైర్యముతో నుండెద

వీ ధర్మతరు భువిని బహిష్కృతవు బలెన్

364

తే॥ గీ॥ నీవు ధర్మంబు పాలించు దేవి వేని
నా విభుఁ డధర్మనిరతుండో? భూవిభుండో?
పల్కు మందఱు వినునట్లు; పల్కు వేని
నీ వధర్మదేవత వని నిందపడెదు 365

కం॥ అని పల్కు క్రుంకబోయెడు
నిను నించుకసేపు నిలిపి ఈవును సత్యం
బును బల్కుగ నోడి భయం
బున సాగర మందుఁ గూలఁ బోయెదవె ప్రభూ! 366

...: ఆ కా శ వాణి :...

సీ॥ గంపంత కంటితోఁ గాతువు జగ మెల్ల
నారాయణుండు నీ నడుమ నుండు.
బ్రహ్మదేవుండును బరమేశ్వరుండు నీ
యంద వాసం బుం దు రండు బుధులు
మూలంబు నీవు వేదాలకు, నిత్య
గాదు, సత్యమునకుఁ బాదు వీవు;
కాన సత్యంబు పల్కుగ నోడకుము నా వి
భుఁడ ధర్మనిరతుండో? భూ విభుండో?

తే॥ గీ॥ పల్కు మందఱు వినునట్లు భానుదేవ!
యనుడు "నీపతి దొంగకాఁ డవనివిభుఁడ
ధర్మపరుడై భవత్పతి తల తెగ నతి
కించెఁ గాన నీ పురిని మండించు నగ్ని 367

కం॥ అను నొక్క వాణి యంబర
ము నుండి వీతెంచె; నయ్యపూర్వవచనమున్
విని గొల్లపడుచు లందఱు
ననూన హర్షంబు నొంది రద్భుతపడుచుకా 368

...: కణ్ణగి గొల్లపడుచులతో మధురకు నేగుట :....

తే॥ గీ॥ అట్లు హర్షాద్భుతము లందు సంగనలకు
ననియెఁ గణ్ణగి వెండియు నమ్మలార!

ఏను బతిదేవతన యేని యీ నృపాలు
ప్రోలు మసిబొగ్గులై మాడి పోవుగాక

369

తే॥ గీ॥ రండు నాతోడ మీరు పురంబునకు య
భార్తవృత్తంబు చూపెంతు నంతయు నని
వారిఁ దోడ్కొని ధైర్యంబు పైకొనంగఁ
జొచ్చె మధురానగరము నక్షభ్యయగుచు

370

తే॥ గీ॥ కణ్ణగి యమాను పాకృతిఁ గాంచి నాగ
రకులు సంభ్రమా శ్చర్యంబులకు నధీను
లై యొకండు పల్కంగ నే మగునో? యంచు
నూర కుండ వాకొనె నిట్లు వార నొకఁడు

371

సీ॥ మనరాజు చేత దాల్చిన న్యాయ దండంబు
వంగి వంకరపోయె, బ్రజల కెల్ల
నాపద లాసన్న మైనవి; శరదీందు
ధవళైక వర్షత్రధరుఁడు మఱియు
న్యాయభల్ల కరుఁడు దారుఁడా తెన్నువాఁ
సార్వభౌముని ధర్మ శాసనంబు
చనియె నేయూరికో? కొని మ్రింగె నప్పణ్య
ధర్ము కీర్తిశశి న ధర్మరాహు

తే॥ గీ॥ వేర! లేకున్న నొక్క పుణ్యాంగన మును
కని విని యెఱుంగని వెతలఁ గాంచు నెట్లు?
చెట్టు చెడు సమయమునకు బుట్టు గుక్క
మూఁతిపిందె లన్నది మన పురికిఁ జెల్లు

372

కం॥ ఈ మధురా పురమునకు న
నామకుఁ డెక్కండు భూమి నాథుం డయ్యె
నేమంబు దప్పె; నిక నే
మే మో పుట్టఁగల దేల నిచట వసింప

373

కం॥ వంకాయ కైన దిప్పడు
పెంకాయకు వచ్చు జేవు; డెప్పర మైన

శంకింపక డీకొను నా

తంకవిహీనుం డెవండు ధరణీనాథుఁ

374

ఉ॥

మచ్చున కేని లోడొ కడు; మానుషభావము నున్న జేని కే
పొచ్చెము లేని రాజ్యమును బొగ్గులు సేయఁగ దాపురించినాఁ
డచ్చును వేసి యూళ్ళవయి కంపిన క్రొవ్విస యా పటెద్దు పీఁ
డిచ్చట నుంటి మేని మన మందఱ మీల్లుట తప్ప దెప్పుడున్

375

కం॥

అనవుడు బాహటముగా

జను లొనొ నని పలికిరి, నతు లెల్లరు భ

ర్తను గోల్పోయిన కణ్ణగిఁ

గనుఁగని యెడ్చిరి మహను కంపామతితోన్

376

కం॥

అంతట వా రెల్లరు నే

య్యింతినఁ గోవలను కడకు నేగించిరి; య

క్కాంతయుఁ బతిపై వ్రాలి దు

రంతము నొందితివె నాథ" యని యి ట్లే డెప్పన్

377

—: కణ్ణగి చావనున్న కోవలనును జూచి శోకించుట :—

కం॥

ఎత్తున కెత్తిచ్చి కొనిన

యత్తరు పన్నీట జలక మాడిన నీ పి

నెత్తుటి మడుఁగునఁ దోగుట

కెత్తెఱుగున నోదు? వ్రాత నేమని యందున్

378

చం॥

కడుపును జేతఁ బట్టుకొని కాలి డినాడవు దీన; గాని యే
చెడు క్షణ మందు నిప్పురముఁ జేరితివో హృదయేశ! మిత్తి పా
ల్పడితివి; నేఁడు పై పలువ పక్షులు తన్నుక పోయి నట్టిదే
ర్పడినది; మేతకై చనిన పక్షిని మిత్తి యెదుర్కొనెఁ గటా!

379

కా॥

నీ పి నా యెద నున్నదాన వని ము న్నివాడు నామాటలో

నా వంటేనియు లేదు సత్యము; నిజం బొనేని నీమాట యి

ట్టి వే యేగుట మొండికట్టె నయి నే నిచ్చోట నిట్లుంట యె

ట్లో? వాక్కే యుపచార మౌ ననుచు నీ పట్టుంటి గా కి శ్వరా!

380

- తే॥ గీ॥ "పోదు" నంటివి విపణికిఁ బోవు నపుడు
పోవువాఁ డొక్కరుఁడు చెప్పి పోఁడు; నీవ
యొక్కఁడవ చెప్పిపోతి వీ యువిద నేల
పిలువవో? వెంటఁబడు నని వెఱచి తేమో? 381
- కం॥ నా కప్రియ మొనరింపవు;
నీ కేను బ్రతిప గాను నిష్కారణ మీ
వీ కణ్ణగి వదనం బే
లా కన్గొన వంత విషమ నైతినె కాంతా! 382
- కం॥ అని యెడ్చు కణ్ణగి స్వరం
బు నెఱింగిన కోవలన్విభుఁడు "వచ్చితివే
ననుఁ గనఁ గణ్ణగి!" యని మూ
సెను గన్నులు శాశ్వతముగఁ జిట్టచివరకున్ 383
- ఆ॥ వె॥ తత్పతి చనుట గని తల్లి! నీ కీ పట్టు
కూర్చెనే విధి యని గోలుగోలు
మనిరి చుట్టు నున్న వనితలు; వారి వా
క్యముల కది మఱియును నడలి యడలి 384
- కం॥ జీవిత దీపంబు నా
కీ వా ణితి లోని స్నేహ మింకక మున్నే
నే వత్తిని; బొగచూఱితి
నోవి యనెడు కజ్జలంబునున్ బైఁగ్రమ్మెన్ 385
- ఆ॥ వె॥ చెట్టు మీఁదఁ బక్షి చేడియతోఁ గూడి
ననువుదీయముగ బెనంగు తఱిని
బిడుగు వడియె; బోతు మడిసె; జెట్టును గూఠె
వాయి రాల్పడంగఁ గూయు బెంటి 386
- కం॥ గృహకర్తవు; సహచరుడవు,
రహస్యఖండవు; లలితకళారసికుఁడవు
వు; హృతుడ వైతివి; విధిచే
నహృతం బొక్కఁడు గలదే యవనిని నాకున్ 387

- కం॥ నీ పను తొడిమకు సితనై
పూవుంబలె నింత దనుక పొలిచితి; నేర్పుం
ఝావాయువొ డుల్పైఁ దొడిమఁ
బూవే దుమ్మున స్వరూపమున్ గోల్పుడునో? 388
- కం॥ నీ పక్షః ప్రియసఖినై
జీవంబు న్నంత దనుక శ్రీవలె బ్రదుకం
గా వాంఛించితి దయితా!
యా వాంఛిత మనిలదీపమై యడఁగఱ్ఱె 389
- కం॥ స్త్రీయును బురుషుండు నదీ
తొయంబులఁ దేలి యాడు తుంగలు; రెండుఁ
బాయ వొకానొక చోటన్
బాయున్ వేటొ క్కచోట బ్రహ్మజ్ఞమెయి 390
- కం॥ నీ గృతంబున నొక సగ
భాగము గైకొన్న ధర్మపత్నిని నే; నెం
దే గితి నను విడి కుబసముఁ
జొంగ విడిచి మఱిరాని సర్పంబుబలె 391
- తే॥ గీ॥ అలు పోయిన వేటొక చూలు కలుగు
మగనికి; మగండు పోయిన మగఁ డొకండు
కలుగు నెట్లా లి! కీ పాటితెలివి గలఁదో?
లేదో? దాయ దుర్విధి, రోసఁ గీడు నీకు; 392
- ఉ॥ నీ యనుబంధముఁ విడక, నీ కొకనాఁడు బ్రతిపఁ గాక నీ
పోయిన పొక లెల్లయును బుద్ధిఁ దలంపని నీ మనఃప్రతి
చ్ఛాయను నన్ను పిడి చనఁ జాలితి; వెంతకు లేవు కాంత! నా
కూయి సురంగనా వృతునకున్ వినిపించునో? లేదో నీ కయో 393
- కం॥ "నా" యను వా రెవ్వరు నా
కీ యిల లే రున్న నీవు నేగితి; సిరియున్
బోయెను; బ్రదుకును నీజ్ఞై
పోయెను; నేఁ బ్రాదు లేని బొంగర మైతిన్ 394

- కం॥ జీవకళ నీ మొగంబున
నా వంతేని దలగడు ప్రయా! యిది స్వప్నం
బో? విభ్రాంతియో? మోహం
బో? వికృతి గనవి సమాధియో? మరణంబో? 395
- తే॥ గీ॥ హంసియును మయూరియు నీవు నచట యిడిచి
యిటకు రం "డేరు నడక మే" లే వచ్చెంతు" :
నన్న నీమాట రాగ "నీవ" నుచు బలికి
తిదియ తలపోయ బాకుగా నెడదఁ జీల్చు 396
- ఉ॥ పూవున కంటె మెత్తనిది పొ ప్రయ్య! నీమెయి; బాకుపోటు తా
నే వగ నోర్చె? నీ వనువు లీగుటయే తన కిష్టచేష్టగా
దైవము కొరు నేని యిటు దారుణ వైశసముం బొనర్చ కే
పూవున నైన నిన్ను; బొరిపుచ్చుట కేనును సమ్మతంపనే? 397
- తే॥ గీ॥ మృత్యువు హరించు కొనిపోయె మృదు శరీర!
నిన్న నుచు నేను విలపింప; నీ వకాల
మృత్యు ముఖమునఁ బడితి వన్ మేటివగవు
బరిచియై గుండె రెండుగ వ్రక్కలించు; 398
- తే॥ గీ॥ చెట్టునకు నంటికొని యున్న పట్ట వోలె
నేను ని న్నంటుకొని యుంటి నిన్ని నాళ్లు
పిడుగుపాటునఁ దల తెగి వీలి పడియె
జెట్టు; కాని వీల దొకంత పట్ట స్వామి! 399
- తే॥ గీ॥ లక్ష్మి, గృహలక్ష్మి, సాహిత్యలక్ష్మి, గాన
లక్ష్మి, నృత్యలక్ష్మియు భవల్లలన, లండు
నాద్య మును విడిచివి; ద్వితియక విడిచితి
విపుడు; తక్కిన మువ్వరి నెట విడిచితి 400
- తే॥ గీ॥ అస్తమించితి నా జీవి తాబ్బరవివి
నీవు; నీ ఛాయ నరేయ్యమ నేను దాటుత!
యస్తమింపక యుంటి; నెం దైన ఛాయ
యుంట తేజ మోరుట యున్నె? పృథక్క్రమ మిదే 401

కం॥ అని గతము ద్రవ్యకొనుచ
య్యసిందిత చరిత్ర జాల నైనను గరగిం
చు నటుల నేడ్చుచు నుండఁగఁ
గని శతవృద్ధై కఁడు పలికెఁగన్మీ రొలుకన్ 402

—: వృద్ధి వా క్యము :—

కం॥ మరణంబు సాగరము స్త్రీ
పురుషు లిల నదీనదములు; ముందో? వెనుకో?
వరుసగఁ దద భిముఖముగఁ
బరువెత్తుడు రండుఁ గ్రుంకుపా తొందుదురున్ 403

తే॥ గీ॥ చచ్చి పుట్టినవారు విశ్వమునఁ గలరు;
చచ్చి బ్రతికిన వాఁ డెఁడు జగతి లేడు;
పగిలిన పనంటి పూ తొందు పనఁటి బొంద
నొ; నదియ పొందుటన నసాధ్యంబు కాదె? 404

కం॥ వెనుకో? ముందో? యందఱు
చనువా రొక్కండు జగతి సాగఁడు; సర్వుం
డును జను; నేమాత్రము చన
నని కొండొక డెన్నుఁ గాని యాతఁడును జనున్ 405

కం॥ కలిసి పెనంగిన రెండా
కులలో నొక్కండు సడలి కూలెన్ నేలన్
విలపించుచున్న దన్యము
కలకాలంబు నై కూలుగాకది యుఁ దుదన్ 406

అ॥ వె॥ వృద్ధుఁ డాడిన నుడి విని వివృతద్వార
మట్టపోలే నైన యయ్యమ యెద
నుండి తేఁగుచు వెలి కుబికె శోకంబు; త
దార్తి వెండియు నది యనియొ నిట్లు 407

—: కణ్ణిది తాపోపశాంతి :—

ఉ॥ ఎంతకు లేడు దుర్విధి, సహింపని కాంతుని భాసియున్మి కొం
డంతది కూర్చి నా బ్రతుకు సంతయుఁ జీకటి సేసినాఁడు ని

శ్చింతము గాఁగ వాఁడు తన చేసిన చేతకు నవ్వు గాక నా
కింతకు మించు కీడు ఘటయింపఁగ వానికి దొమ్మ లున్నవే 408

ఉ॥ పోయినవాఁడు పోయె, దనపోయిన చోటును జెప్పఁ డాయె నే
చాయఁ దదంతికంబునకు సాఁగుదు; సాగితి నేని వాని నే
నీ యిల కెట్లు తెత్తు; నిది యేను నెఱుంగుదు; కాని శోక మె
చ్చె యెద ప్రీల్చి యీ నుడుల నన్నిటఁ దాన వెలార్చె నీగతి 409

కం॥ పోయిన వారికి నేడ్పుట
సేయరు మతిమంతు లేడ్చి సేయున దొండు
న్నే? యిలఁ బాసి చనినవాఁ
డే యనువునఁ దిరిగి వచ్చు; నేమ ని యేడ్తున్ 410

కం॥ అని యేడ్చి యేడ్చి చుట్టును
దనతో విలపించు గుబ్బెతలఁ గ్రోధమునఁ
గని నిరపరాధి నా ప్రా
ణనాథుఁ డాతని హరించె నరనాథుఁ డయో! 411

—: కణ్ణగి నెడంబెవియను ప్రాసాదమున కేగుట :—

ఉ॥ ఇంతదురంతమున్ సలిపి యేమి యెఱుంగని వాఁడుఁబోలె ని
శ్చింతము గాఁగ గుండెపయిఁ జేతిని వైచుక నిద్రపోవు భూ
కాంతుని వంశ మొక్క క్షణకాలము లోనన బుగ్గిసేసి నా
వంతఁ దలంగు దాన నని భామ ప్రతిజ్ఞ యొనర్చె ధీరయై 412

సే॥ తక్కు నూపురము హస్తమునఁ దాలిచి నాదు
విభుఁడో? చోరుండు భూవిభుఁడో? నేడు
ప్రత్యక్ష సాక్ష్య పూర్వముగ నిరూపింతు
రండు నా తోడ పొర పగములు!
నేఁ బతివ్రతనేని నిఖిలభూతంబులు
నా కిప్పు సుప్రసన్నంబు లగును
గా తని పృతిభయాకారంబుతో మన్ను
మిన్నొ క్క పిడుచ గా మ్మింగుటకును

తే॥ గీ॥ బోలె నవని కేతించిన కాళి యనంగ
తేగి గజ విక్రమంబుల తేని తోర
ణంబు కడ కేగె; బౌరజనములు విఱుడ
కొంద అరిగిరి; నిలిచిరి కొంద అచట 413

కం॥ వారీ నగరికి నీ గో
త్రారమణుని కేదియో సువారుణ దోషం
బారంభము కా నున్నది
ప్రారబ్ధము తప్ప దనుచు నని రి భృంగిక 414

సీ॥ కన్నులున్నవో? లేవో? ఖలుఁడైన విధికి ని
వ్వారి నిప్పగిడిఁ చేడ్వరచె; నయయో!
ఎట్టి దాయకు నేని యిట్టి యధ్వాన్నపుఁ
బట్టు రా కుంట మేల్పుట్టుఁ గాక;
ఎచ్చోటఁ బుట్టిరో? ఎచ్చోటఁ బెరిగిరో?
నిచ్చోట కేతేర నేమి కతమో?
ఏ నగరికి నేగు చిమ్మదురాపురి
కెప్పుడు వచ్చిరో దైవ మెఱుంగుఁ గాక!

తే॥ గీ॥ తొంటి పుట్టున నే దంపతులను బావి
రో? యిచట నీ పగిది నైరి; యే యనఘుల
కైనఁ దలవ్రాత తప్పుకో నలవి యగునె
యనుచుఁ దలకొకరీతిగా ననిరి పురిని 415

కం॥ అనాడే మునిమాపున
భూనాయకు సతికి స్వప్నములు భయదములై
నానా రీతులఁ గన్నడఁ
గా నాతుర యై భయంబు గదిరిన మదితోన 416

....: కొప్పెరుందేవి దుస్స్వప్నము :....

ఉ॥ భూవరుఁ డున్న యంతిపురి మోసలకుం జనుదెంచి కొప్పెరుం
దేవి విముక్తకంఠముగ దేవ! నెడుంజెవియన్మహేశ్వరా!
ప్రొవుము నన్నుదీన నని రోదనముం బొనరించె, భూపుడుక
దేవిదిలోని కప్పడ సతీమణిఁ దోకొనిపోయి యిట్లనుక 417

కం॥ విలాభయ మే నుండగ?

నీలాగున నేడ్చి బెదరె దేలా? రాణీ!

పోలునె ధీరకు నీ కన

గా లోలాయతనయన స్వకాంతున కనియెక

418

సీ॥

ఉర్వీంద్ర! యిష్ట నే నొక్క స్వప్నము గంటి

నందు మీ శశిధవళాతపత్ర

మవనిపైఁ బడినది హస్తాన మీ తాల్చు

రాజదండంబు వక్కముగ నయ్యె

నన్యాయ మేదియో యతిదారుణం బొక్క

డైన రీతిని ద్వారమందు వేలు

ఘంట యథేచ్ఛంబుగా మోగెఁ జీఁకటి

నిశ ఘోర రవము విన్పించె; పగలె

తే॥ గీ॥

కలిగె నుల్కా నిపాత మొక్కండు; కూర

దారు ణాశుభ మేదియో దాపురింపఁ

బోవుచున్నది మనకు నీ పురికిఁ గూడ

దైవ మేలనో వక్రించె ధరణినాథ!

419

సీ॥

మీ పూర్వవంశ్యుల మేటి యయ్యుగ్రపాం

డ్యనరేంద్రు పాలనంబునను గలిగె

నట! మున్ని టులె భవిష్యదరిష్ట సూచక

ములు కొన్ని యప్పు డంభోనిధి తన

చెలియలి కట్ట భంజించుకొని కుమారి

దేశంబు మ్రింగ నేతేర నుగ్ర

పాండుఁడు కుపితుడై భల్లంబుఁ గొని పైకి

వినరి వైచె నట్ల యా విసురున

తే॥ గీ॥

కబ్బి తోక ముడుచుకొని యరిగొన్నట్ల

వెనుక కిప్పు డేమి జరుగునో యస్తుచు బలుకు

చుండ; నృపుఁడు మాతా డక యౌర కళండె

నంత నొక్క ప్రతీహరి యర్చుగుడెంచె

420

....: ప్రతీహారి కణ్ణాదిరాక తేని కెజ్జిగించుట :....

సీ॥ ప్రళయా నిలమునకు బైకి తేగిన బడ
బా నాసికా నల జ్వాల యనగ
ఘన ఘర్షణంబున జనితమై నిలువుగా
నవని బుడ్డ యిరమ్మ దార్చి యనగ
జగము నిర్వనము సేయగ బుట్టి పారిబొరి
నెల్ల గ్రమ్మిన దావహేతి యనగ
తఱి వేచి మధుర నిర్దగ్గంబు సేయ నా
యితమైన యగ్ని లోహిత యనంగ

తే॥ గీ॥ రౌద్ర వీర భయానక రసము లొక్క
యచ్చునం బోసి రూపంబు నావహించి
సత్త్వ మొసంగెనో విధి నాగర జాన యొకతె
రాజ! నినుఁ జూడ వచ్చె దోరణము కడకు 421

తే॥ గీ॥ చేత నూపుర మొండు దాల్చినది;కోప
వహ్నిఁ గ్రక్కుచున్నది? యని పల్కె బ్రభుఁడు
వెంటనె ప్రవేశపెట్టు మా వెలది ననుచు
నరిగె సభకు సభార్యుడై యచ్చెరువున 422

కం॥ అవిలంబితముగఁ గణ్ణాది
యవనీపతి సభను జొచ్చె; నా వెన్న ప్రజా
నివహము; సతి కెదురుగఁ బతి
దివిటి కెదురు న్న దివ్వె తెఱఁగు వహించెకా 423

కం॥ కని విని యెఱుంగని రౌద్రం
బున సభ్యుల బీతు గొలుపు పుణ్యాంగన మో
మున దీనత్వముఁ గందో
యిని బాష్పముఁ గాంచి ధారుణీంద్రుఁడు మదిలో 424

కం॥ కరుణము రౌద్రము స్త్రీత్వము
ధరించి యాస్థానమునకు దొరసితెనో? యం

చ రసెడు నెడ నది పతి కిటు

కొఱపు లెగయఁ గనులఁ గ్రేటుకొనుచున్ బలికెన్

425

....: కణ్ణిది రాజుతో సంభాషించుట :....

కం॥ ఈ నగరికి విభుఁడవు నీ

వేనా? హితధర్ముఁడ నని యీవే నా పే

రూ నినది చ్చుటి యీ వీ

రేనా ని న్గొలుచుచున్న హితులు? నరేంద్రా!

426

కం॥ నావుడు వాఁడి ప్పరి కే

నే విభుఁడను; జనులు నన్ను హితధర్ముం డం

డీ; వీరే కొలిచెడు హితు

లీ వె వతవో? తెలుపు మనఁగ నింతె యిటు లనెన్

427

కం॥ కొటులకుఁ బడగ లెత్తిన

సాటి కొలఁది లేని యొక్క సాహసనకు సుతన్

జూపె ఋగని మఱొక మహా

కొటిశ్వరునకు ననుంగుఁ గోడలను బ్రభూ!

428

తే॥ గీ॥ ఆ కుబేరకల్పన కొప్పు నాత్మజుండో

కండు త్యాగవిభూతిఁ గర్ణుండు, సద్గు

ణమ్ములకు నిధి కోవల న్నామధేయుఁ

డా మహానుభావునకు నర్ధాంగి నేమి

429

కం॥ ననుఁ గణ్ణిగి యని యందురు

వినీత నని తల్లి తండ్రి విభుఁడు శ్వశురులున్

నను మన్నింతు రిటకు ప

చ్చునంత వర కే బ్రభూ! యసూత్యం పశ్యన్

430

కం॥ అని తన వృత్తాంతంబును

వినిచిన కణ్ణిగికి భూమివిభుఁ డిట్లను నే

మి నిమిత్తంబున నయ్యభి

జనమును నీ వారి విడిచి పాఁగితి విటకున్

431

కం॥ అనవుడు నది దౌర్భాగ్యం
బున డెప్పర మొకడు మాకు భూపతి! స్వపురం
బునఁ గల్గ నేను నాయన
యును నిట కేతెంచినార మొక్కట నంతక 432

సీ॥ తన కోలుపోయిన ధన మెల్ల వెండియు
నార్జింపఁ దలఁచి నా కనియె దయితుఁ
డి మధురాపురి నేదేని బేరంబుఁ
గావింపఁ గోరుదుఁ గాని నాకు
మొగ మెఱుంగని చోట మూలధనం బెవ్వ
రిత్తు రనంగ నే నేల యొకని
చేజాచి యాచింప? శ్రీనిధి! మాతల్లి
యా నా డెసంగిన యందె లున్న

తే॥ గీ॥ వివిగ? పీనిలో నొక్కటి యే ప్రభువున
కేని విక్రయింపుము; నీ కభీష్టమూల
ధనము సిద్ధించు నని వల్క్వి దయితు చేతి
కందె నొకదాని నిచ్చి పురి కంపియుంటి 433

కం॥ నా రమణుం డిప్పురి మం
జీరము తెగ నమ్ము తఱిని ఓతిపతి! యతనినీ
జోరునిగా గైకొని నీ
క్రూరాజ్ఞా నీదు భటులు కూల్చిరి కినుకక 434

తే॥ గీ॥ దొరను దొంగగా భావించి దుడుకుఁజేడె
నాదు వల్లభుఁ జంపిరి. నీదు సుభటు
లుర్విపతులకు వినఁ జెప్ప లుండుఁ గాని
కానఁ గన్ను లుండ వను వాక్యంబు నిజము 435

సీ॥ అని పల్కు కణ్ణగి నట్టై కన్గెని యుల్క
లుదలఁ గన్నుల బెల్కె నుర్వి నాథుఁ
డెను బొందుకొడ; శుద్ధ మైనది నా వంశ
మెఱుంగ నధర్మమే నీ కులమునఁ

క

బుట్టిన తొల్లింటి భూపాలు రందొక్కఁ
డైనను లేఁ డధర్మాతుఁ డేల
యున్న దొక్కటి లేని దొక్కటి పల్కెడు
పాండు్య ధర్మసభ లోపలికి వచ్చి;

సీ

తే॥ గీ॥ రాణి యందియ దొంగిలి రాజవీధి
నంగడిని నీ మగం డమ్ము టరసి భటులు
రాజా నాజ్ఞఁ జంపిరి; యకారణ వధంబు
కాదు; పల్కకు మిం కొండు కాఱు లతివ!

436

తే॥ గీ॥ న్యాయ రక్షణమునకు దండన మొనర్చు
రవనిపాలురు; సత్య ధర్మా వనంబు
రాజ ధర్మంబు; కా దనరాదు బ్రహ్మ
కైన; నీభర్తఁ జంపు టన్యాయ మెట్లొ?

437

క

సీ॥ అనుడుఁ గణ్ణగి తేని కనె నిట్లు కోటిశు
లందఱికిఁ గుజేరుఁ డైన వాని
కేకైకపుత్తుఁ డేయి! నాడు పల్లభుఁ
డతఁ డెట్లగును దొంగ? యాననంబు
గనుగొన్న వారికిఁ గాదో యవగతము
దొంగ యైనది యొండె దొర యయినది;
యింత విచారింప కేల నాపతి నిర్పి
మిత్తంబు చంపించి తుత్త నింద

తే॥ గీ॥ మోపి? నాకత్తి కెదు రేది భూమి నన్న
చెడ్డగర్వాన నా కింత చెట్టచేసి
నట్టి పాపివి; ఛీ! ఛీ! దురాత్మ! నీవు
రాజవో? యమరాజవో? ప్రజ తెలుంగ

438

కం॥ దండుల దండింపమీయు; న
దండుల దండించుటయు సభర్మ మటించున్
బాండ్లా! యెఱుంగవో నీకున్
దండ్యా దండ్యా పలోక దక్షత లేదో?

439

కం॥ కొండొక్క యుప్పుగఁల్లునఁ
గుండెడు పా తెట్లు చెడునో? కుపతీ! యట్లే
కొండిక యధర్మమున నీ
మండల మఖిలంబు సర్వమంగళమ యగు॥ 440

త గీ దాని నుడులకు సభవారు న్నబ్బలై యొ
కండు పల్క నే మగునో? యొకండు పల్క
కున్న నేమగునో యని యూరకుండి
రపుడు జేపురించిన యాస్య మమర తోడు 441

ఉ దానికి నిట్లు పల్కు; వనితా! సతి వాతని కిప్పు; వాడు నీ
ప్రాణవిభుండు; వానిని నొకప్పుడు దొంగ న నేర వీవు; లో
కాన మగండు దొంగ యను గల్గిన స్త్రీ ప్రభవించి యుండెనే
స్త్రీణ మధర్మ మందిర మసత్య రతం బగు టేమె టుంగమే? 442

తే॥ గీ॥ ఆతఁ డచోరుఁ డం చి వు కొండాడు టేమి
యరుడు? రాణి పాదాం గదం బాపణమున
నమ్ము నాతఁడు దొంగ కా కన్యఁ డగునె?
నన్నుఁ గనుఁబామ వచ్చితే నంగనాచి! 443

కం॥ కను లున్నవారు చోరుం
డని రీ వెక్కితెపు మాత్ర మాతఁ డచోరుం
డనుచున్న దాన వింతకుఁ
గను లున్నవో? లేవో? నీకుఁ గన జాత్యంధా! 444

తే॥ గీ॥ అనుడు వ్రేటు వడ్డ యురగాంగన విధాన
బుస్సు మని మ్రోగుచు నేమర్థ మూర్ఛిత యయి
కణ్ణగి నరేంద్రు మోమునఁ గన్ను లానిచి
యింగలంబులు ఛిమ్ముచు నిట్లు పలికె 445

సీ॥ అందియ దొంగ నా యాత్మేశ్వరుఁడు కాఁడు
దుష్టాత్మ! యందియ దొంగ వీవ;
యయ్యమూల్యపు టందియన్ గని “రత్నహా
రీ తు పార్థివ” యను నీతి చెల్లు

- క. రాజుల కన్న దుర్గర్వమున హరించి
యుండువు గాక! వే తొండు గాదు
ధర్మ కంఠకమును దాల్చిన గోముఖ
వ్యాఘ్రంబు వీవు; పాండాపశదుడ
- సీ. తే॥ గీ॥ వై తదన్వయ కీర్తి పా తగలఁ జేసి
తింత సేసిన నీవు మతెంత సేయ
వకట! నీవు ధర్మక్షేత్ర మందు నలము
కొన్న మల్లెవు; సతులకుఁ గొల్లడమవు 446
- కం॥ మునుపటి శిబి మాంధాతల
కు నాకు ధర్మమున గోటి కొన యంతైనఁ
జనియింపదు వ్యత్యయ మని
యనుకొనుచున్నావు నీ వహంభావమునఁ 447
- క. తే॥ గీ॥ అట్టు లనుకొంట కూర్మదు గ్ధభిషేక
మాచరించుట, తలయందు నభ్రసుమము
దాల్చుట, శశ శృంగ రచిత ధనువు నరుల
నాజిఁ దునుమాడఁ బూనుట యౌన్మపాల; 448
- ఉ॥ నీ వొక క్షుద్ర భూపతిని, నీ కిది కార్య మకార్య మిద్దియఁ
భావన నుంత యైనఁ గనుపట్టదు; తొల్లిటి రాజధర్మ ము
పూవుల సెజ్జ నిప్పుకలఁ బోనతి; నీ వ్రయ దాల్చు రత్నభూ
షావళి పైని నీకుఁ గల యయ్యను రాగమ చంపె నా పతిన్ 449
- చం॥ ఒక పరదేశి హస్తమున నుండిన యందియఁ జూచి యెవ్వఁడో
యొకఁ డరుదెంచి "యంగడిని నుండుట చూచితి నేఁడు రాణి పా
దకటక హర్త" నంచన యథార్థమో? కాదో? యటంచు లోన నె
న్నక యెటు చంప నాజ్ఞ నిడి నాడవు; తేడవో కాక రాడవో 450
- తే॥ గీ॥ అజ్ఞతానిధీ! యె ధీ నె నన్న గాటఁ
గట్టు మన్నట్టు లున్నది గాని యొండు
భంగిగా లేదు నీ చేత; పాలకుండు
వట్టి యవివేకి యేఁ బ్రజ బ్రతుకు సున్న 451

- కం॥ అకలంక శీలుఁ డగు నరు
నొకనిఁ బలి గొని యధర్మయుక్తిగ నీ యు
ర్వికి నేలికవై ధర్మము
న కే నధిష్ఠానమ నన నగరే లోకులొ 452
- తే॥ గీ॥ సత్య ధర్మాలు దిగద్రావి సతుల కార్తిఁ
కూర్చు రాజబంధు! యెట్లు గూరుచుంటి
రాజ సింహాసనంబునఁ ద్రప తొఱంగి
చెలువ పార్శ్వనఁ గులుకంగ సిగ్గు లేదె? 453
- కం॥ అని పలుకు కణ్ణగినిఁ గని
జననాథుం డింత సాహసంబున నృపు కొ
ల్వున మాటాడిన స్త్రీ నేఁ
గని యెఱుంగ నటంచు నెంచి కనలునఁ బలికెన్ 454
- కం॥ చనుఁ జన దని వగవక, యే
మనునో తేడ నక తెగి నిరాకుల మతివై
చనునే నీ నోరికి వ
చ్చిన తెఱఁగునఁ గాఱు లఱవ? స్త్రీవో? కావో? 455
- తే॥ గీ॥ ఒడలు తెలియక మాటాడెదో? పిశాచ
మావరించినదో నిన్ను? నట్లు కాక
నైజవిధమో? వచింపుము నాతి! నాఁగఁ
బతికిఁ గణ్ణగి వెండియుఁ బలికె నిట్లు 456
- సీ॥ పుడమి కొడయఁడవు; కడలేని సంపద
రాజ్యంబు గలిగిన రాజ పీఠఁ
కలిమి బల్మిని నొడ లైలిసియో తెలియకొ
యాడినఁ జెల్లు నీ; కావరింప
దే పిశాచము నన్ను; నిది నైజవిధమును
కాదు; స్త్రీ నే; నొండు గాను, గనుమ
నేను బల్మిన దెల్ల నిజము నిరూపింతు
దీనిని సాక్ష్యంబుతో నరేంద్ర!

తే॥ గీ॥ సత్య మాడువారి నెఱుంగు స్వామి యండ్రు;
 సత్య మాడు వారికి సాహసంబు మెండు
 కాన కంచు కంఠము తోడ నేను బల్కు
 చున్న దానను గాక వేఱొండు గాదు

457

సీ॥ అనుడు నెడుంజెవియన్ గణ్ణిగికి నిట్లు
 పల్కు భామా! నీదు పల్కు లందు
 సత్యంబు దోచిన సరి; యట్లు గా కొండు
 గాఁ దలఁ దీయింతు గాని విడువ;
 నేట దూఁకుటకు ము న్నీది యా వలనికి
 సాగుటో? నడుమన చావు గొనుటో?
 నిర్ణయించుకొనుము; నీ వల్లభుని చెంతఁ
 బట్టువడిన రాణి పాదకటక

తే॥ గీ॥ మిదిగో? కొను మని కణ్ణిగి కిచ్చె; నదియు
 నందియ గ్రహించి మాటికి నట్లు నిట్లు
 త్రిప్పి; యందియ తనదిగా డెలిసికొని మొ
 గంబు నందు విశ్వాసంబు కడలు కొనఁగ

458

కం॥ తనుఁ దాఁ గనుఁగొను; రాజం
 గనుఁగొను; సభవారి యొరఁ గనుఁగొను; సింహ
 నన మందు గొప్పెరుందే
 వినిఁ గనుఁగొను; ధుట్టతుదకు వికవిక నగుచున్

459

—: కోవలన్ దొంగ గాఁడని కణ్ణిగి నిరూపించుట :...

సీ॥ ఇట్లనెఁ గణ్ణిగి ఇది యెంత పని నెడుం
 జెవియన్మహారాజు! యవితథమగుఁ
 గాత! నా ప్రతిస; నా కాంతుఁడుదొంగ గా
 దని నిరూపింతు మీ కనుల యెదుటఁ;
 గొప్పెరుందేవి నీ కూర్చిన యిల్లాల
 ధరియించు పాదొంగదముల యందు
 నింపఁ బడిన మణినికొర మే జాతిదో
 వాక్రువ్వ మీ సభవారు వినఁగ

తే॥ గీ॥ ననుడు నా విభుం డాణిముత్యా లటంచుఁ
బలికె బిగ్గరగా; తేని పల్కునకుఁ బ
యోద గర్జితమునకు మయూరి వేలె
నుబ్బి తబ్బి బృగుచు ననె సుర్విపతికి 460

ఉ॥ నేను ధరించు నందియల నింపగఁ బడ్డది పద్మరాగ సం
తానము; రాణి పాదములఁ దాల్చెడు నందెల నున్న దచ్చ ము
క్తా నికరం బటంచు వసుధాపతి! యంటివి; కన్నులం గనం
గా నవు రాణి పాద కటకంబున నేమణి జాతి యున్నదో? 461

కం॥ అనుచుఁ గణ్ణగి యందియ
తన చేతి బలంబు కొలఁది ధరణీస్థలిఁ గె
టైను. బగిలిన యా నూపుర
మునుండి వే పద్మరాగములు వెల్వడియె 462

సీ॥ ముక్కలై పడ్డ నూపురము; దధర్ప ని
ర్గతము లౌ పద్మరాగములు గాంచి
విస్తుపోయె ధరణీవిభుడు, తద్దవళాత
వత్త్రంబు విఱిగి జ్ఞా పైని బడియె
జననాథు వేతి కాంచన దండము ఋజుభా
వంబు గొల్పడె; సభవారు సభయు
లై చిత్రముల భంగి యైరి గద్దియ పైని
గొప్పెరుందెవియుఁ గొయ్యఁబాటె

తే॥ గీ॥ గణగి కుపిత కాళికా కార మూని
జ్ఞాపతిని నెడుంజెవియముఁ గాంచి ఓరి
మూర్త! చూచితే భగ్గునూపురము నిఁకఁ గ
నుంగొనుము నాడు శైంధవ నూపురంబు 463

తే॥ గీ॥ అనుచుఁ జే నున్న రెండవ యందె భూత
లమునఁ దా బాహుబలము కొలంబిఁ గొట్టె
బద్మరాగంబు లందుండి బయలు వడె న
రిష్ట సూచ కోల్కా కణాళియొ యనంగ 464

- కం॥ ఆ దృశ్య మెల్ల గన్గెని
భూదారుడు శిరము వంచి పొంగెడు చింతా
వేదనలు కనులఁ దోవఁగ
స్రీదేవత కిట్టు లనియె జే మోడుచుచుకా 465
- ఉ॥ నే నపరాధి; దుర్మతిని; నీవు మహిష్ఠలి జన్మగొన్న శ
ర్వాణివో? వాణివో? జలరుహాక్షుని రాణివో? గాక యొండు గా;
వైనది నాకు శాస్త్ర; యిత రాంగనయుం బలె నెంచినాడ నిన్
మానవతిన్ బతివ్రతను; నాకు వినాశము తప్ప దింతకుకా 466
- ఆ॥ వె॥ పాల వంటి పాండ్య వంశానఁ బుట్టిన
హాలహలము నేన; నన్యవృత్తు
లౌ పతివ్రతలకు హని చేకూరిచి
బ్రదుకు నెట్లు జగతి పాంసనుండు 467
- కం॥ ఒక కోటిశ్వరు సుత వి
వెక కోటిశ్వరున కాలి వెక దోషము లే
ని కులాంగన వేను ద్వదీ
య కోప వహ్నికి సమిధగ నైతి సుచరితా! 468
- ఉ॥ ఓ పతిదేవతా! కుల మహోన్నతిఁ గూర్చిన పాతకుండ; నీ
పాపము నేను ద క్కొరుడు పాంసనుఁ డెనియు; జేయఁ డేడు? నీ
ప్రాపును మొగ్గ వలె నఖరంబునఁ ద్రుంచితిఁ గించ లేక, నీ
కాపురమన్ పయోఘటముఁ గాలను దాచిన నకా శపింపుమా! 469
- కం॥ ఆనుచు సభవారి దిక్కై
యనర్హుడను రాజ్యమేల? యన్యత మధర్మం
బును వృత్తిగఁగల యగసా
లె నమ్మి ధర్మతరువుఁ జెకలించిన వాడెన్ 470
- సీ॥ కొప్పెరుందేవికిఁ గూర్చిన యందీయఁ
గపటవృత్తి హరించి కమ్మసాలె
యాకారమున యండు నా కులభామిని
యందీయ యట్టిది యమ్మకమున

కనఘండి కోవలన్ గొనితేర దనతప్పు
బాపికొని నను గన్ బాము కొఱకు
రాజేంద్ర! యీనాడు రాణి మంజీరంబు
దొంగిలించినవాడు దొరికి నాడు

తే॥ గీ॥ భటుల బంపుం డనుచు వేడఁ బంపు చేను
నందె చేగల వానిని నట్టె నఱికి
తేరుఁ డందీయ యని యంటి, వారు నట్లు
జంక కొనరించి రీ; హత్య జరిగె దాన 471

ఉ॥ నా యవిచార కారితకు నాశన మయ్యె నదోషి యొక్క డెం;
తో యపకీర్తి కెక్కినది దూఱ ను మాట కపాత్ర మై సుధ
ర్యాయతనంబుగా విదిత మైన మదన్వయ మీ; యనిందిత
స్త్రీ యనుతాప మే నను నశింపఁగఁ జేసెడుఁ గాలసర్పమై 472

చం॥ అనుపమమై బుధప్ర తమౌ "సహసా విదధీత న క్రియా"
మను నుడి ధర్మ నిర్ణయము నందుఁ బ్రమాణముగా, నకృత్య మే
యనువున మున్నొనర్చును; బదాంగద మెవ్వరి దన్న నిర్ణయం
బున బొరపా టొనర్పితిని బుద్ధి చలించుట జేసె దుర్విధి 473

సీ॥ అతి నిర్మ లాత్ముని ననవరాధు నొకని
కాసుకు గాకుండ గావు వెట్టి
యుర్వి ముక్ పుట్టని యొక పతిదేవత
పసుపు కుంకుమముల బా దొనర్చి
న్యాయ పాలకుఁడు 'మినావను' వంటి భూ
కాంతుని కీర్తిని గాకు సేసి
వనితపైఁ గల మోహమున సదనద్వివే
కంబునకు 'దిలోదకంబు లిచ్చి

తే॥ గీ॥ పైవడితిఁ గాక! యే నింక బ్రదికి యేమి
మూట గట్టుక పోదు? నా బోటి పాపి
బ్రదికి యుండియుఁ జచ్చిన వానితో న
ముండుఁ నా కింకఁ బరమేశ్వరుండ దిక్కు 474

తే॥ గీ॥ అనుడు సభ్యుల నేత్రంబు లగ్రు పూరి
తంబు లయ్యె; హా హా నినాదంబు లుప్ప
తిల్లె దదుపరి; కొప్పెరుందేవి యాత్మ
నాథుని యవస్థ కార్తయై నలగుచుండె

475

సీ॥ అంత భూపతి యీశు నాత్మ ధ్యానించుచుఁ
“బరమేశ్వరా! నాదు దురిత మెల్ల
సమయింపు మీ; పుణ్యసతి మూలమున నాకుఁ
గలిగించితివి దేవ! యలఘుబోధ
మింక నే నొం డెల్ల; నీ జగంబున నాదు
పాపంబు నా యన్వవాయ జనితు,
లైన రాజన్యుల కంటకుండు నటుల
దయఁ జూడు మర్దేందుధర! మహేశ!

తే॥ గీ॥ నాదు ప్రాణంబు లర్పించి నా యొనర్చి
నట్టి చెట్టకు నిష్క్రమితి నందు వాడ
ననుచు మూర్ఛ పహతుఁ డైన యట్టు లపుడ
యవని తలమునఁ బడి తోన యసువు లీగె

476

కం॥ అప్పగిది నెడుంజెవియను
కుప్పన కూరగ ధరిత్రుఁ గూలి చనంగా
నప్పడమితేని భామిని
ముప్పరి గొను దుఃఖభారమున ని త్లేడ్చెన్

477

సీ॥ ప్రాణేశ! నీవు నా ప్రాణంబు ప్రాణంబు
వీ; నన్ను విడిచి యె ట్లేగి నాడ;
వవిధవ గా బ్రతు కంతయు నీడెర్చి
విధవగా నిపుడు జీవింతు నెట్లు?
చంద్రుండు చన నెట్లు చాంద్రి ప్రకాశించు?
మేఘంబు చన నెట్లు మెఱుపు మెఱయు?
నాధారమైన చెట్ట వనిఁ గూలగఁ జుట్టు?
కొని యున్నతీవయుఁ గూలదెట్టు?

- కం॥ తన కాలో? తన కన్నో?
తన చేయో? తెగిన నరుడు తాపము నొందున్
దనకై తా నేడుచు; న
న్యూన కా దుర్దశ జనింప నొప్పు డొకింతేన్ 485
- తే॥ గీ॥ అన్యులకు నపకారంబు నాచరించి
ప్రతిఫల మనుభవింపని వాడు గలడె?
మంట దూకినఁ దను వెళ్లి మాడకుండు
ధాత కైనను వాని ముతాత కైన 486
- కం॥ అది యటల నుండ నిమ్మో
సుదతీ! యింకొక్క మాట సూటిగ సీచో
నెద నాటు నట్లు పలికెద
నదరు బెదరు లేక విను మనాకుల మతివై 487
- కం॥ సతులకు నపకృతి సేసెడు
నతఁ డెన్నటి కేని చెడుట యయధార్థము కా
ద, తివా! సతులు న్నెడ దై
పశములు తీర్థంబు లాలు వర్జిలు చుండున్ 488

....: పుహారు పత్రివతలు :....

- కం॥ సతి యెంత యబల యైనను
సతిబల యే! దాని శక్తి యతిలోకం; బే
నితరము నెఱుంగ; మా పురిఁ
బత్రివతల మహిమ నీకుఁ బల్కెద వినుమీ! 489
- కం॥ తన శీలము చెడె నను దూ
ఱు నీగ; సతి యొకతె యొకతరువుఁ దన వంటిం
టిని సాక్ష్యము నిమ్మన న
ట్టొ నరిచి యవి దాని శీల మోమిన చొకటన్ 490
- సీ॥ కరికాల చోళ భూవరునకు గూతురు
మహితాత్మ కల "దాడిమండి" యనఁగ

“వంజిక్కన” ను పేరివాఁ “డాడిమండికి”
 వల్లభుఁ డతఁ డొక వాసరమునఁ
 గావేరి తటిని ముఖ ద్వారమున బడ
 నల లెత్తికొని పోయె నతని; నప్పు
 డీదుట యన నేమొ యెఱుంగని య “య్యాడి
 మండి” నిజేశ్వరు మనుచు కొఱకు

తే॥ గీ॥ నా నదీ జలముల దూఁకె; నా బుధ నుతి
 పూత పరమ పాతివ్రత్యమునకు మెచ్చి
 దవ్వుగా నెత్తి కొని చన్న తరంగ లతనిఁ
 దెచ్చి యా యమ్మకు నొసంగి తలఁగి చనియె 491

క॥ ఇట్టి పతివ్రత లెందఱో
 పుట్టిరి రాణీ! పుహారు పురమున; నీ యేఁ
 బుట్టితి నట్టి స్థలంబున
 న ట్టపుటఁ జివరి మాట నవధారు సతీ! 492

క॥ త్రెళ్లెను నా పతి విధిచేఁ
 ద్రెళ్లెను నీ పతియుఁ నీ పురియు జిల్లేళ్ళ
 ల్లెళ్లె సున్నకు సున్నయు
 హల్లెకి హల్లీగ మసన మట్లయి పోవుఁ 493

క॥ ఆ దారుణవాక్యము విని
 రోదించుచు రాణి కొప్పెరుందేవియు జ్ఞా
 మీదం బడి మడిసెన్ సుమ
 హా దారుణ మంచు లోన నదవద యగుచుఁ 494

క॥ అభయము మన కిఁక లేదని
 సభవారు కవోష్ఠ బొప్ప జల ధారలతో
 సభయులుగ వెలికిఁ బోయిరి
 యభయం కరమైన తెరపు నరసి కొనంగఁ 495

సీ॥ మధురాపురిని మాడ్చి మనిజేయ డిగిన రు
 ద్రాంబికయో యేమొ యనియె నొకఁడు

జనులను గబళింప వనితగా నైన మ
 హామారియో యేమో యనియె నొకఁడు
 భూపాల వంశంబు పొరిగొన నున్న మ
 హామృత్యువో యేమో యనియె నొకఁడు
 కొండొక చూపంబు కోడి కైకొను వైద్యు
 తానల ప్రభ యేమో యనియె నొకఁడు

తే॥ గీ॥ క్రొర్య మెల్లను గొనితెచ్చి కరువు గట్టి
 యజుఁ డతివగఁ దీర్చెనో యేమో యనియె నొకఁడు
 సభను వీడ్కొని యిండ్లకు సాగు నపుడు
 చకిత చకితా త్మమై నట్టి సభ్యసమితి

496

—: కల్లగి మధురను శపించుట :—

కం॥ ఆ వెడలు చున్న సభ్యులు
 నా వసుధావతి సభ నిటు నటుగా సతి క్రో
 ధా వలమాన దృగంచల
 యై వామ స్తనమును గుడి హస్తము తోడక

497

సీ॥ పెకలించి మధురపై వినరీ "నేఁ బతిభక్తి
 సత్యవృత్తియు గల చాన నేని
 యీ రెండు గుణములు దారుణుఁ డగు మహా
 వీతిహోత్రుని మొలిపించు నేని
 యేమియు నెఱుంగని నా మనోనాథుని
 తలను దొంగతనము పులిమి బలిమి
 నన్యాయ వృత్తి నయ్యనఘుఁ జంపించిన
 యీ నెడుంజెవియక మహీశుఁ డెలు

తే॥ గీ॥ మధుర యెల్లను భగ్గున మాడి బూది
 యగును గాతఁ డతివ్రత లర్చకులు ధ
 రామరులు వృద్ధు లాలు పోరామిఁ జెక్కు
 చెదర కగ్నిఁ గూలక మిగిలెదరు గాక

498

కం॥ అని శాపం బిచ్చిన వెం
టనె వైశ్వానరుడు తా హుటాహుటి నడతో
చనుదెంచి దాని ముంగల
వినీతుడై నిలిచి పలికె విసుమానముతో॥

499

—: అగ్నిదేవుడు మధురను దహించుట :—

సీ॥ ఏ నగ్నిదేవత, నేతెంచి నాడను
నీదు శాసనమున; నేడు సాధ్వి!
అడినెలను బహుళాష్టమియును శుక్ర
వారమ్ము మఱియును భరణి కృత్తి
కాతారకాఢ్యంబు కణ్ణగి! నీవు నా
వరమునఁ బుట్టిన భవ్యమూర్తి
వెచ్చేట నీవు మున్నెవ్వరు పొందని
యత్యాహితం బొంది తప్పరంబు

తే॥ గీ॥ మధుర, యొక త్రుటిలో దీని మాడ్చి వట్టి
బూదిఁ గావెంతుఁ; జూడు మో పుణ్యకాంత!
యనుచు జాజ్వల్యమాన కీలా తి భయద
మైన యాస్యంబుఁ దెలిచె న య్యగ్ని; యంత

500

సీ॥ రవరవగాఁ బొగల్ కవిసి యెలుగుబంట్ల
మేని వెండ్రుకలకు సూను లగుచు
నొక కొంత పెరిగి మింటికి సాగి నాచుతీ
వల చుట్టలకు సహపాతు లగుచు
మఱి కొంత బలసి వంకర టంకరగ నేగు
త్రాచుపాముల కన్నదమ్ము లగుచు
నికఁ గొంత లావయి యిటునటు దూగు నే
స్థుల తొండములకు ననుంగు లగుచు

తే॥ గీ॥ బయల గంధర్వ నగరులఁ బాదుకొల్పు
చంత కంతకుఁ బెరిగి కొండంత లగుచు

విశ్వరూప మూనిన కృష్ణు వెండుక లన
నంతటను దామ యగుచు మి న్నలము కొనియె

501

సీ॥ చక్కగా మింటికి సాగుచుఁ బడమటి
గాలి తాకునకు భుగ్గుంబు లగుచు;
వలయా కృతిని గొంచు; వాలుగాఁ దూగుచు;
బడిబడి దెసలకుఁ బ్రాకి కొనుచుఁ
బడుచును; లేచుచు; సుడులు వెట్టుచుఁ గ్రింది
వలనికిఁ గ్రుంగుచుఁ బలుచ పడుచు;
జెట్టు చేమల కెక్కి చిందులు త్రొక్కుచు
నెత్తెన చోటుల నత్తమిలుచు;

తే॥ గీ॥ శూన్య దేశాల నెల్లను జూఱు గొనుచు
మృత్యుదేవత తా వినిర్మించు కొన్న
నీలిపట్టు చేలల గుడారా లనంగ
ధూమ పంక్తులు రోదసీ సీమ నిండె

502

సీ॥ అహమ హమిక తోడ నా ధూమపంక్తి గ
ర్భము లీగికొని నిప్పు రవ్వ లెగసె;
నా నిప్పురవలు మి న్నంతయుఁ దామయె
పగటి నక్షత్రాల భంగి నుండె;
నా రవ్వలకు వెన్న నహిపతి నాల్కల
బలె నీల లోహ తార్పులు జ్వలించె;
నవి గాలి కింతింత లై బయ లెక్కుచుఁ
దలల నార్చుచు నెల్ల నలమికొనియెఁ

తే॥ గీ॥ జెట్లపై కెక్కి మిద్దెలఁ జేరుకొనియె;
భవనములఁ దూతె; వలభులఁ బాదుకొనియె;
నట్టములఁ జొచ్చె; సౌధంబు లందు విడిసె
భూమి నాథుని ప్రాసాదమునకుఁ బఱచె

503

తే॥ గీ॥ జ్వలనుఁ డర్చు లక నాల్కలు చాచి చాచి
పూరి పాకలు చవిగొని సార మెక్కి
సాధములు మ్రింగి మేడలు చప్పరించి
యధిపు ప్రాసాద మంతయు నారగించె 504

ఉ॥ పచ్చని భూము లెల్లయును బాడతె; బాలురు వృద్ధు లాదిగాఁ
జచ్చిరి యెల్ల మానవులు; చచ్చెను గొడ్డును గోదయుక; గనుల్
విచ్చుక చూతు మేని నలు వీకులు బూడిద కుప్ప లయ్యె ము
న్నచ్చునఁ బెట్టి నట్లు కన నౌ మధురానగరంబు రూపతెక 505

ఆ॥ వె॥ నల్లఁ బడని చోటు వల్లకాడుగఁ గాక
తొంటి గతిఁ గనులకుఁ దోచు చోటు
కాపురం బొనర్చగాఁ గలిగిన చోటు
కాన రాదు మధురఁ గాన రాదు 506

తే॥ గీ॥ సర్వభక్షకుఁ డా రీతిఁ జమరి చమరి
పురము సర్వంబు భక్షింపఁ బుణ్యవంత
మైన స్త్రీపుంస మొక కొంత యవసితంబు
గాక శేషించె సతి యనుగ్రహము పేర్చి 507

కం॥ ఆ మిగిలిన వా రి యమ
భూమిందు కులంబు నగరముక గాల్పించెక
మే మెల్లఁజెడితి మని యా
భామిని నొక పాల్లు మాట వలుకర యలుకన్ 508

సీ॥ వా రంద జొక చోట వలయంబుగాఁ జేరి
యెంత యైనది? యెవ్వఁ డేని మనల
నిట్లగు నంచు ము న్నెంచెనే? యీతల్లి
కీ తల్లి భర్తకు నింతసేసె
మనతోడె ఋంగమే? మహితాత్మ యీ సతి
మానవి కా దీ; సుమంగళాంగి
నెత్తిపై గొడుగును నిలుపునఁ గూల్చినాఁ
డద్దాని కీ శాస్త్ర యైనది పతి

తే॥ గీ॥ కెంత సేసిన వారికి నంత గలుగు
 ననుచు నేక కంఠముగ మాటాడుచుండ
 కనులు చెమ్మగా నొక మూఁడుకాళ్ల ముసలి
 హరికిఁ దెలియు నన్నెము పున్నె మభము శుభము 509

ఆ॥ వె॥ సీత పుట్టె లంక చెడియె, గణ్ణగి పుట్టె
 మధుర యగ్ని మిడుత మాడ్కి మాడె;
 మడిసె జేడె! వాని పడఁతియు మడిసెను
 మడిసి రెల్ల రంగు మాసి నట్లు 510

తే॥ గీ॥ అగ్నిదేవు శాసించిన యా మహాత్ము
 రాలి శక్తి యపూర్వ మం చాత్మ నెన్నె;
 దాని వారు పత్నిదేవి గా నుతించి
 కరము జేజేలు వెట్టి రంకురితభక్తి 511

ఉత్తరార్ధము.

శ్రీ రస్తు.

మంజీరవిలాసము

ఉత్తరాద్ధము

—: మధురాపురాధి దేవత కణ్ణికిఁ బ్రత్యక్షమగుట :—

సీ॥ కణ్ణిగి యానతి గైకొని జ్వలనుండు
మధురాపురం బెల్ల మని యొనర్చె
నే వాడఁ జొచ్చిన నే విధి కా లిడ్డఁ
గొండ లంతలు బూది కుప్ప లుండె
నా దృశ్య మీకించి యన్నగరా ధిదే
వత మధురావతి బొప్పవృక్షఁ
గురియుచు నంతాప ఘూర్ణమాన హృదయ
యై యామె యెదుటికి నరుగుదెంచి

తే॥ గీ॥ "సతివి నీవు; నీయది యల చండికాంబ
శక్తి కంటెను మిన్న; యీ జగతి నిన్ను
బోలు వారు లేరు మహాత్మురాల! యింక
నా యొనర్చు నీ యభ్యర్థ నంబు వినుము

1

కం॥ అనవుడు "నా బడిఁ జనుదే
రు నీ వెవతవ మ్మ? నన్నై ఊంగుదె? నా పొం
దిన చేటు, దాన నగు నీ
యనలో పల్లవ మెఱుంగుదె?" యను కణ్ణికిన్

2

సీ॥ మధురావతి వచించు, "మానిని! నా కెల్ల
యు నెఱుక; కాని నా మనవి వినుము
మధురాపురమున ధర్మము నాల్గు పాదాల
నడచు చుండినది; యన్యాయ మొకటి

యెన, నాఁడు జనింప దీ నాఁడును జనింప
 దైనను నొక్క యన్యాయ మెదియె
 పుట్టగ గణగణ మోఁగెడు గంట యి
 య్యవసరంబున నాడు చెవులఁ బడియెఁ

తే॥ గీ॥ గాక; తడవులం బట్టి యీ గంట కర్ష
 పేయ వేద ఘోషణముల వినుచు చుండు
 నట్టి నగరమున కరిష్ట మిట్టి దయ్యో
 విధి విలాసంబు వక్రింప విశ్వవినుత!

3

కం॥ మను నీతి కండ చోళుని
 వినియుందువు గద! యతఁడు శిఖికి పోలిక; యా
 తనిఁ బోలిన ధర్మప్రభు
 లనేకులు గలిగిరి పాండు్య నన్వయ మందున్

4

కం॥ వా రసిధారావ్రతముగ
 ధారుణి ధర్మంబు నిలిపి తరలిరి దివికి
 ట్టి రాజు నెడుంజెవియన్
 ప్రారబ్ధంబున నధర్మ వశుడై చచ్చెన్

5

సీ॥ అగు నీతనికి నిట్టు లవసాన మని నేను
 మున్న యెఱుక గల్గి యున్న దానః
 నాపాథమున బహుళాష్టమిని భరణి
 కృత్తికల్ రెండును హత్తిన తిధి
 శుక్రవారమున నీ క్షిణినాథుండు దు
 ర్మరణ మొందు ననియు; బురము సర్వ
 మొకసారిగా శుచి కాహతి యగు ననియు ని
 ర్ణీతమై యున్న దా నిర్ణయమున

తే॥ గీ॥ కన్యభాత్వము లేమికి నగ్ని నీఱు
 సేత సాక్షి యింతకు మున్ను జెలువ! నీకు
 నైన యన్యాయ మట్టిద యీ నగరిని
 గొరలి యుండిన దిది యొక క్రొత్త గోడు

6

కం॥ కావుననే దుర్విధి నీ
కీ విధి నన్యాయ మిట్టి దీటు జరిపించెన్
నీ నైనను నే నైనను
నే వా రైనను దల విధి కీయఁగ వలయున్ 7

తే॥ గీ॥ పడఁతి! పుట్టుఁ బ్రారబ్ధార్థవంబున సుక్ష్మ
తా మృతరసంబు దుష్కృత హాలహలము
ప్రాణ వర్యాయముగ రెంటి నాని జీవి
తమున సుఖదుఃఖము లను ద్వంద్వంబు నొందు 8

తే॥ గీ॥ ఇది తుల్యగ సంభవము కా దేల కనలె
దమ్మ! నీవు స్థితప్రజ్ఞ వని తలంతుఁ
గాన నీ మనోహరుని ప్రాగ్జన్మవిషయ
మోలి వినిపింతు; విని మది నూఱడిలుము 9

—: కోవలన్ పూర్వజన్మ వృత్తాంతమును మధురావతి
కణ్ణగి కెఱిగించుట :—

సీ॥ వెలయుఁ గళింగ మన్ విషయంబు; సింహపు
రము దానఁ గలదు; తద్రమణుఁడు వసు;
వతనికి సంరక్షణాధికారి భరతుం
డనువాడు; పతి నీకుఁ బ్రాగ్భవమున;
నా వసురాజున కహితుండు కపిలపు
రా ధీశుఁడు కుమారుఁ డను నొక ప్రభుఁ;
డాతని పురినుండి వ్యాపారి సంగముం
డనువాడు వసుపురి కరుగుదెంచె;

తే॥ గీ॥ నాగతుఁడు వాడు నగల బేహరి యౌటఁ
గాంచియును భరతుం డొక్క కైతవమున
నతఁడు రిపురాజు ప్రణీధి యంచా తృపతికిఁ
జెప్పి చేయించె; దచ్చిర శ్చేదనంబు.

కం॥ కావుననే దుర్విధి నీ
కీ విధి నన్యాయ మిట్టి దిట జరిపించెక
నీ నైనను నే నైనను
నే వా రైనను దల విధి కీయగ వలయుక

7

తే॥ గీ॥ పడఁతఁ పుట్టుఁ బ్రారజ్ఞార్థవంబున సుక్మ
తా మృతరసంబు దుష్కృత హాలహలము
ప్రాణ పర్యాయముగ రెంటి నాని జీవి
తమున సుఖదుఃఖము లను ద్వంద్వంబు నొందు

8

తే॥ గీ॥ ఇది తుల్యగ సంభవము కా దేల కనలె
దమ్మ! నీవు స్థితప్రజ్ఞ వని తలంతుఁ
గాన నీ మనోహరుని ప్రాగ్జన్మవిషయ
మోలి వినిపింతు; విని మది నూఱడిలుము

9

—: కోవలన్ పూర్వజన్మ వృత్తాంతమును మధురావతి
కల్లగి కెఱిగించుట :—

సీ॥ వెలయుఁ గళింగ మన్ విషయంబు; సింహపు
రము దానఁ గలదు; తద్రమణుఁడు వసు;
వతనికి సంరక్షణాధికారి భరతుం
డనువాఁడు; పతి నీకుఁ బ్రాగ్భవమున;
నా వసురాజున కహితుండు కపిలపు
రా ధీశుఁడు కుమారు డను నొక ప్రభు;
డాతని పురినుండి వ్యాపారి సంగముం
డనువాఁడు వసుపురి కరుగుదెంచె;

తే॥ గీ॥ నాగతుఁడు వాఁడు నగల బేహరి యౌటఁ
గాంచియును భరతుం డొక్క కైతవమున
నతఁడు రిపురాజు ప్రణీధి యంచా త్మపతికిఁ
జెప్పి చేయించెఁ దచ్చిర శ్చేదనంబు.

సీ॥ అతఁ డీల్గు పె జీఁగి యా వ్యాపారి సతి నీల
యవ్వసు నగరికి నరుగుదెంచి
యంతయు నెఱిఁగి శో కాకుల హృదయయై
కాలు గాలిన పిల్లి కరణి నగరిఁ
బదునైదు దినములు భ్రమియించి భ్రమియించి
కనుల నశ్రులు కార్చి కార్చి కడకుఁ
బావనతిథి గల పదునైదవ దినంబు
నం దొక్క కొండ కొమ్మ ధివసించి

తే॥ గీ॥ దయితు పదములు మాటకిఁ దలఁచి కొనుచు
నచటి నుండి క్రిందికి దూఁకి ప్రాణ మీగి
వెండియును నిజనాథుని విబుధపురము
నందుఁ గలిసికొని నుఖంబు లంది తనిసె.

11

సీ॥ అది యట్లు దూఁకుచు "నన్న న్మనోనాథు
ననిమిత్తముగ హత మార్చిన ఖలుఁ
డాగామి జన్మంబు నం దిదే మాడ్కిని
నదవ చావునకుఁ బా లొను గాక
అతని సతియు నా యట్ల శోకా కుల
దీనాత్మయై పురిఁ దిరిగి తిరిగి
పదునైదవ దినానఁ బర్వతా గ్రం బెక్కి
యిల దూఁకి తన ప్రాణ మీగి యవల

తే॥ గీ॥ శాంత చిత్తయై నిజనాథు స్వర్గసీమఁ
గలసికొని నిర్వృతిని బొందుఁ గాక యని మ
హా భయంకర శాపా భహతులఁ జేసె
నిన్ను నీ పతి; నది మీకు నేడు గలిగె.

12

కం॥ అని పల్కిన మధురాపతిఁ
గని కణ్ణగి విస్తుపోయి కలిగిన తన య
య్యనుభూతినిఁ దలపోయుచు
మనమున శంకింప కనియె మధురాపతికి॥

13

సీ॥ మధురాపురం బెల్ల మాడి బొగ్గ యొగ్గ; నిం
 కను నక్క డక్కడఁ గానవచ్చు
 మంటలు కొన్ని; యో మధురాపతి! జ్వలనుఁ
 జల్లారు మనము నా శాసనమున;
 ననఁగ నదియు నట్ల యగ్నిని బోధించె;
 జ్వలనుండు తోడనఁ జల్లఁ బడియె;
 నంతటఁ గణ్ణగి యాత్మేశ్వరు సమాగ
 మంబునకై తమకంబు గొనుచు

తే॥ గీ॥ విజయదేవత గాఁ బురి వెలసియున్న
 'కొఱ్ఱవై' గుడి కడ కేగి కూరుచుండి
 గాజు లెల్లఁ బో నడచుక కానిపించె
 నట్లు తన కబ్బిన విధవా వ్యంజనంబు.

14

కం॥ "నా రమణుండు నేఁ బడమటి
 ద్వారంబున నాఁడు పురికి వచ్చితి మిట నా
 ధీరుండు చన నొంటరిగాఁ
 దూరుపు ద్వారమున పిడుదుకా బురి నకటా!"

15

సీ॥ అని చింత సేయుచు నా పతిదేవత
 నగరంబు వెల్వడి నాల్గు దెసలు
 సింహావ లోకంబు సేసి వైగై యేటి
 కుల్లనిల్లుచు నున్న నున్నత తటి
 పై కెక్కి నడచుచుఁ బ్రాంతమ్మున "నెడువేల్"
 పాద ముద్రిత పుణ్య పర్వతంబు
 దరిసి యటఁ గల యుద్ధానం బొకటి స్థాచి
 యచ్చట సుచ్చాయ మైన యొక్క

తే॥ గీ॥ రావి క్రిందఁ గూర్చుండి విశ్రాంత యయ్యె
 దాని రమణీయ రూప సౌందర్యములకు
 ధీరతకును సమాకృష్టు లైరి చెంతఁ
 గొండ పల్లెల నివసించు కోయవారు

16

- తే॥ గీ॥ అట్టు లాకృష్ణులైన య య్యాటవికులు
కణ్ణగిని డాని కేల్మోడ్చి కరము భక్తి
“దేవి! నీవు వేలస్వామి దేవి వా?” య
టంచుఁ బృచ్ఛ సేయంగఁ “గా న”ని వచించి 17
- సీ॥ వెండియు నే నొక్క విఖ్యాత వైశ్య వం
శంబునఁ బుట్టిన చానఁ గొప్ప
కోటిశ్వరు సుతుండు కోవలకా పతి నాకు;
నతఁ డొక భోగిని నాశ్రయించి
యున్న దంతయు దాని కూడ్చిపెట్టి దర్శింపఁ
డై మాధురాపురి కరుగుదొంచి
వెలచేని నాయుండియల లోన నొకదాని
నమ్మఁ బోఁగా మధు రాధినాథుఁ
- తే॥ గీ॥ భటు లతనిఁ జోరుఁ డనుచును బట్టి చంపి
రతఁడు దొంగకాఁ డనుచు సత్యంబు బుజువు
చేయఁ బ్రభుఁడు సభార్యుడై జీవ మెడలె
మధుర నల్క శపించితి; మాడె నదియు 18
- తే॥ గీ॥ ఇంకఁ బదునైదు దినముల కేను బతిని
గలిసికొని స్వర్గమున కేగు గలను; విభుని
రాక నే నిరీక్షించు చీ రావి క్రింద
నుండఁ గలదాన నని పల్కి యూరకుండె. 19
- తే॥ గీ॥ ఆ పతివ్రత పలుకుల నాలకించి
యద్భుతంపాటునఁ బులికి తాంగు లగుచుఁ
బదర కే పుట్ట లోన నే పాము గలదొ
యెఱుంగ నేరికి దర మని యెంచుకొనుచు 20
- తల॥ పదునైదవ దివసంబునఁ
బొదలల గల యా విచిత్రమును జూచుటకై
ముదము పడుచు నవ్వనమున
నదరు బెదరు లేక యుండి రయ్యాటవికుల్. 21

కం॥ పదునాల్గవ దివసము తుదిఁ
బదునైదవ దినము మొదల వనమెల్లఁ బ్రభా
భ్యుదయమున వెలింగెన్ వి
ద్యుదధిపిత మైన తెఱఁగుఁ దోపఁగ నంతన్

22

—: ఇంద్రదాగమనము :—

సీ॥ వినువీధి నలనల్ల వీతెంచు గాలి కు
ద్దీనమౌ మేలి కడాని పడగ;
దిగువలోకము చూడఁ దివురుచుఁ దన మోము
నొగి వ్రాల్చు మాతలి యున్న నొగలు
వాగె రావున కోర్వ వల్లగామి నెలవు
లక లాల లోడ్చు తెల్లని హయంబు
గిరగిరఁ దిరుగుచు ధర మీఁద నాగుట
కై యారటపడు రథాంగకములు

తే॥ గీ॥ తనరఁ గణ్ణగీదేవి దావునకు వచ్చి
నిలిచె నరదంబు; కోవలన్ లలిత మధుర
వేషమునఁ జంద్రునట్లు లో వెలుఁగుచుండె;
నిండ్రుఁడు రథంబు డిగి వచ్చి యింతి కనియె

23

...: ఇంద్రుండు కణ్ణగిని స్వర్గమునకు గొంపోవుట :....

కం॥ లోకాభి నుతవు కణ్ణగి
నీ కీర్తి జగాన నిలుచు; ని న్నే పతకుఁ జై
లోకంబుల గాని; దిగువ
లోకంబుల గాని సరి పఱుక నౌ నాకున్

24

కం॥ కన్యకవో? హిమభూధర
కన్యకవో? క్షిరవార్ధి కన్యకవో? గా
కన్యవు గా వీవు; జగ
న్మాన్యవు; స్త్రీలోకమునకు నగవు విశుద్ధా;

25

- కం॥ నీ పుణ్యచరిత వినిచిన
నోపికతో వినిరె దివ్య యువతులు; వ్రేళుల్
మోపిరి ముక్కున; సాధ్య!
నీ పదముల వ్రాలఁ దెమ్మ నిరి నిన్న టకున్ 26
- కం॥ దేవీ! పత్నిదేవత
వీవు; సమారాధ్య వోదు వెల్లరికిన్; నీ
పావన చారిత్రము వినఁ
బావితుఁ డో జగతి నెట్టి వాఁడును భద్రా! 27
- కం॥ ఆని యగ్గించుచుఁ గణ్ణగి
వినూత్న కల్ప ప్రసూన వితతుల నర్చిం
చిన వాఁడై కోవలనున
తు నెడమ దెస రథమున నిడుకొని దివి కెగెజ్ 28
- తే॥ గీ॥ ఆ మహద్భుత దృశ్య మయ్యాటవికులు
కన్ను లాఠఁ గనుంగొని కంచుకిత శ
రీరులై తమకుఁ గలి విదారణంబు
జన్మ సాఫల్య సిద్ధియు సంతభవించె 29
- తం॥ ఇట్టిది కని విని యెఱుఁగము;
పుట్టం బో దింక మీఁద భూమి ననుచు లో
మిట్టాడు హర్షమునఁ దమ
పట్టులకుం జనిరి భక్తి బహుళము గాఁగన్ 30

సెంగుట్టవఱ్ఱ-----వెన్నెలో దేవి

- సీ॥ పతితోడఁ గణ్ణగి స్వర్గంబునకు సేంద్ర
గాఁ జన్న నోక కొంత కౌలమునకుఁ
వనవాస ముభిలపించిన తన రాజి "వే
న్మల్లెవి" కోరిక న్మనుప ఁదలఁచి
జేరక్షితికుండు "సెంగుట్టవఱ్ఱ నామ
ధేయుండు భద్రతనదీ తటమున

నొక వీడు నెలకొల్పె సకల రాజోపభో
గంబుగాఁ బరిచారికా గజంబు

తే॥ గీ॥ తన్ను సేవింప నొక కీడు తారకుండ
నుర్వి నేల వచ్చిన పురుహూతుఁ డనఁగఁ
జూపఱు నుతింప భోగాల చూఱ గొనుచు
రాణితోవసించెను దద రణ్యభూమి

31

కం॥ పచ్చని తృణములు మేయుచు,
నచ్చంపుం బడియ నీటి నానుచు, వనమం
దుచ్చావచముగ దిరుగుచు
గిచ్చికజా లాడుకొను మృగీ వారంబుల్

32

సీ॥ అందుగుఁజిగుళ్ళుల హస్తాగ్రమున ద్రుంచి
సహచరి కండిచ్చు సామజమ్ము
లిష్టమౌ మెత్తని యెఱచి చూలా లైన
ప్రియ నోట నినిచెడు పెద్దపులులు;
తేనెఁ దాఁ గ్రోలి మీఁదికి మోర యెత్తిన
భామను గ్రోల్చెడు భల్లుకమ్ము
లెండ కోర్వక కొల నుండు చోటికిఁ దారు
దార ననుసరించు సైరిభములు

తే॥ గీ॥ కన్న బిడ్డను బొట్టకు గఱచుకొని త
రూచ్చకాఖలు ప్రాకుచు నున్న ప్రియను
బాదు కనుపుచ్చముగఁ బోవు వానరములు
కంటి కింప "వెన్నతైవి" కాంతున కను

33

కం॥ ఈ వన్య మృగంబుల శో
భా వహ చేష్టలు కనులకు నానందంబున్
గావించు, నిండ యుండెడ
భూవల్లభ! కొన్ని మాసములు నిశ్చింతన్

34

కం॥ నా యీ ప్రార్థన కో స్వా
మీ! యడ్డె క్కండు నాక మేకొనుఁడు; తరు

చ్చాయలు, పచ్చని పొలములు,
నా యెడఁ జొక్కించుచు నయనంబుల కించున్ 35

కం॥ అనవుడు తేఁ డంతిపురం
బు నీకుఁ జేదుగ. నరణ్య భువి తీపుగ న
య్యెనొ కాకఁ యీ యభీష్టము
చనునే కోరంగ నీకు జనపతి సతికిన్ 36

కం॥ శుక పిక మయూరికా శా
రికా కలరవ ప్రతి ముఖరితమై సుఖదా
యక మౌ సంతఃపురికిఁ శ్రు
తి కటు నద న్మృగము వనము దేవీ! సమమే! 37

కం॥ ఐనను రాణివి నా కీ
వే నీ ప్రియవల్లభుండఁ నీ నీ కోర్కిన్
నే నెటు కాదని యందున్;
నేనును నీ తోడ నీ వనికా నివసించున్ 38

కం॥ అనుచుఁ దన కోర్కి మన్నిం
చిన విభుతోఁ గూడిమాడి జీవించుచు న
వ్వన తిర్య క్షే ప్రితములఁ
గనుగొనుచుఁ దదా భరామ్య కలన కలరుచున్ 39

...: లుబ్ధకులు సెంగుట్టవనునకుఁ గణ్ణగి వృత్తాంతము
నెఱిగించుట :....

కం॥ సతి యుండెఁ నవ్వనంబునఁ
బతియుఁ ద దనుగామియై నివాసం బుండెన్;
సతియుఁ బతియు నిట్లుండఁగఁ
గతిపయ దినములకు లుబ్ధక ప్రాశ మటకుకా 40

సీ॥ చనుదెంచి తాము దెచ్చిన పుట్టతేనియ
పెన్నేరిగడ్డలు వెదురుబియ్య

మాడిగాఁ గలిగిన యడవి దినుసులు భూ
పతికిఁ గానుక వెట్టి పల్కి రిట్లు;
దేవర! యీగడ్డఁ దిరుగు వాలుమెకాలు
రేయుం, బవళ్ళు; గారించు జనుల
వాని థాకకుఁ దట్టుకో నేరక వనింతు
మెత్తెన చెట్లపై నేము చప్ప

తే॥ గీ॥ రముల; వెదురుబియ్యపు టోగిరంబు తేనె
మాకు జీవనా ధారమా, మాట యట్టు
లుండ నిమ్మె కిమీడ! మీ రుండు నిటకు
నేము వచ్చుటకుఁ గలదు హేతు వెండు

41

కం॥ విను మో సామీ! యీ భూ
మిని నింతకు మున్నె పుడును మేము కని యెఱుం
గని దొక్కటి జరిగిన దే
మును దానిన్ గని సుకృతులముగ నైతి మయా!

42

కం॥ ఇందు శరీరము తోడనె
పొందిన దమరా లయంబు పుణ్యాంగన యో
ర్తం దఱము చూచితిమి యా
సుందరి గణ్ణగి తదభిద క్షణీనాథా!

43

సీ॥ తన పతి మధురలోఁ దలఁదీయఁ బడ్డ య
నంతర మా సతి యన్నగరము
వెలికి వచ్చి "నెడువేల్" నిలయమౌ నొక గిరి
దరసి. యాగిరికిఁ బ్రాంతమున నున్న
యొకతోపుఁ జొచ్చి యండున్న సుచ్చాయమౌ
నొక రావి మూలన నుంటఁ జూచి
"దేవి! వేలస్వామి దేవివా నీ వ?" ని
పృచ్ఛ సేసితి మేము; వెలఁది కాన"

తే॥ గీ॥ టంచుఁ బల్కి నే విధవగా నయ్యలార!
మీకుఁ గన్నడు చుంటిని; మీరు నన్ను

నవిధవగఁ నెంచు డీచోట నద్ది మీరు
కాంచెద రసంశయముగ మీ కనులతోడ 44

తే॥ గీ॥ ఇంకఁ బదునైదు దినముల కేను బతిని
గలిసికొని స్వర్గమున కేగఁ గలను; విభుని
రాక నే నిరీక్షించు చీ రావి క్రింద
నుండఁ గలదాన నని పల్కి యూరకుండె 45

తే॥ గీ॥ ఆ పతివ్రత పలుకుల నాలకించి
యద్భుతం పాటునఁ బులకి తాంగుల మయి
పదర కే పుట్ట లోన నే పాము*గలదో?
యెఱుంగ నేరికిఁ దర మని యెంచు కొనుచు 46

కం॥ పదునైదవ దివసంబునఁ
బొదలం గల యా విచిత్రమును జూచుటకై
ముదము పడుచు నవ్వనమున
నదరు బెదరు లేక యుంటి మవనీ నాథా! 47

ఉ॥ ఆ యమ పల్కి నట్లు పదునైదవ నాడు రథం బొ కండు కం
దోయికి విందుఁ గూర్చు చల తోపున రావి కుజంబు చెంతకుఁ
డాయఁగ వచ్చె; లో మిసిమి డంబు గలఁ డొకఁ డుండె; వేఱు వాఁ
డా యరదంబు డిగ్గి కను లార్పక నా సతి నట్టె చూచుచుకా 48

కం॥ చనుదెంచి మ్రొక్కి తాఁ దె
చ్చిన వాడని పూల దాని సేవించి రథం
బున నున్నవాని కెడమ దె
స నుంచుకొని మింటి కెగసి క్షౌవతి! చనియెన్ 49

కం॥ మును దీనిఁ జూడ రెవ్వరు;
వినియు నెఱుగ రేము దీని విస్ఫుష్టముగాఁ
గనినార మని నివేదిం
చిన యయ్యాటవికుల ననిచెన్ బతి; యంతకా 50

—: కష్టాది పేర నాలయమును నిర్మించుటకు రాణి రాజును
బ్రేరించుట :—

సీ॥ దేవికి గణ్ణగి దేహ పరిత్యాగ
వృత్తాంత మంతయు వినిచె; నామె
మన యేలుబడి నున్న మహిలో నిది ఘటిల్లె
మన భాగ్య మింతంత యన దరంబె?
దేవ! యా సాధ్వీ బత్నిదేవతగ నొక్క
దివ్యా లయమునఁ బ్రతిష్ఠ సేసి
యర్చించు టర్హ మంచనుడు మంత్ర పురోహి
తా దు లోం కారంబు నాచరించి

తే॥ గీ॥ భూమి వల్లభు నాకార్యమునకు సుముఖు
గా నొనర్చిరి; యంత భూకాంతు డామ
హత్తరమగు పవిత్ర కార్యం బొనర్పఁ
బద్ధతి నెఱిగింపుఁ డనఁగ బతికి వారు

51

సీ॥ హైమవతి దేవి యావిర్భవించుటఁ
బరమ పావన మైన ధరము నుండి
కణ్ణగి దేవి విగ్రహము మలచుటకై
దివ్యశిల నొకటి తేర వలయు;
నా విగ్రహము నాలయమునఁ బ్రతిష్ఠించి
త దభిషేకమునకు దైవతనది
యైన భాగీరథి యంబులఁ దెప్పింప
వలయు భూతలనాథ! బద్ధతి యిది

తే॥ గీ॥ యని వచింప నామోదించి కనులఁ బ్రీతిఁ
గురియు వాడునుం బోలె నై కొండిక నగి
భేరి నినద పూర్వముగ మా పేర నివ్వి
ధమునఁ జాటెంపుఁ డనుచు ముదల యొసంగె

52

సీ॥ వినుఁడు జంబూద్వీపమున నున్న తోడలు!
సెంగుటవన్ పతి సేయు నాజ్ఞ

నింతకు మున్ను దుర్దాంతము లైన మా
 బలములు కర్ణాటకుల వడంచి
 గంగులఁ గట్టుల వంగీయులఁ గదంబ
 కొంకణుల (గళింగకుల వధించి
 విజయ ధ్వజంబుల వెలియించి, యనిపుత్తి
 కా రక్త ధారల గాంగ వారిఁ

తే॥ గీ॥ గడిగి కొనియె; నిష్ఠా క పుణ్యకాంత ప్రతిమ
 మలఁచుటకు వలయు శిలఁ దే మంచుమలకు
 విజయ యాత్రకై యిప్పుడ వెడలుచున్న
 వివిగ్ఘ! యవహతులై యుండుఁ డెల్లవారు

53

...: సొంగుట్టవను విజయ యాత్ర :...

తే॥ గీ॥ ఆ ముదల బడి మంత్రులు శ్రీముఖములఁ
 దమిళ రాజ్యాల మూఁటి చిహ్నములు, వ్యాఘ్ర
 మీన ధనువు లచ్చొత్తించి తోన రాజ
 ధానిఁ గల వివిధ నృప దూతల కనిపెరి

54

కం॥ వారును దమ యేలికలకుఁ
 జేర షితినాథుఁ డిడిన శ్రీముఖము భయ
 స్ఫూరిత వినయ వివేకో
 వారు లగుచు వెంట వెంట ననిపెరి భక్తిన్

55

సీ॥ మున్ను కన్యాకుబ్జ పుర రాజపుత్రీ స్వ
 యంవ రోత్సవ సమయంబు నందు
 దక్షిణ దేశ భూదార త్రయంబును
 ద్రమిళ ప్రజల నెల్లరఁ దృణమునకుఁ
 గైకొక పావుట గాక కాకుల వలె
 నల్లగా నుండు గెణపుడు మున్ను
 గాఁ గల దక్షిణ క్షిపాలు రెట్లు న్న
 త హిమాద్రి శృంగ మూర్తమ్ము లందు

తే॥ గీ॥ విజయ చిహ్నాల జెక్కించి వెలసివారో?
యని పలికిన యార్థ్యవర్త జనపతుల డూ
రుక్తి వంజిక్కపూరున కోలి వచ్చు
ప్రజ వలన విని సెంగుట్ట వన్నుపుండు

56

తే॥ గీ॥ కనుల నివ్వల నుమియుచు గదనసీమ
నొత్తరాహుల దుర్గధ్వ మణుతు గాక
ప్రతి యొనర్చక డూ తోగు వలను లేదో
కండ నుచు భూరిసైన్యగడై దండు వెడలె

57

సీ॥ మగధపాలకులు నిర్మదులు సూత్రవర క
జ్ఞులు త ద్దాక్షిణాత్య చక్ర
వర్తికి సెంగుట్టవనునకు దమ కున్న
నొకట నొసగి సైన్యముల గంగ
దాటించి రావల దరి యుద్ర భైరవ
సంహ ధనుర్ధర శ్వేత కనక
విజయా ది పాలురు వెతయించిన యనుప
మ పూహముల నెల్ల మట్టు వెట్టి

తే॥ గీ॥ త న్మహాసేన నిజ ఖడ్గధారకు బలి
వెట్టి, విజయలక్ష్మికి మనఃప్రీతి నెఱపి
గంగ గట్టున జయవతాకల బ్రతిష్ఠ
సలిపె సెంగుట్టవెన్నహచక్రవర్తి

58

—: మాదలన్ వృత్తవృత్తాంతమును బాజునకు విసోదయిట :...

కం॥ ఈ విజయ సంతర మా
జ్ఞానదుర డమ్మించుమలకు రజని తీత్రత్యం
బొ వివిధ తీర్థ చయమును
సేపించి కృతార్థుడయ్యె ఓణా ఘండై

59

తే॥ గీ॥ విశ్వకీర్తి పత్తిదేవి విగ్రహమున
కుచిత మో విమల గ్రావ మొక్కటి గోని

తిరుగు మొగ మయ్యె; స్వ విజయ పరముగా “ఇ
మయ వరంబన్” బిరుద మూనె మహివిభుండు

60

సీ

తిరుగు పయనమున ధీశాలి సెంగుట్ట
వన్నపాలకుఁడు సవాహినీకు
డై యరుదెంచుచు నమరాపగా దక్షి
ణ తటంబున విడిసి నయనములకుఁ
బండువుగాఁ గొలు వుండె; నత్తతిని బా
వన గాంగ జలముల బ్రస్థరమున
కభిషేక మొనరించి రయ్యుత్సవమ్ముఁ బ్రే
క్షకుల నడుమ నుండి కాంచువాఁడు

తే గీ

“మాదలక” పేరివాఁ డొక్క మహిసురుండు
రాజు లేని కాలమునఁ దద్రాష్ట్రమున బ్ర
వర్తి లిన వింత లెల్లను బ్రభుని కిట్లు
పండ్లొలిచి పెట్టినట్లు చెప్పం దొడంగ

61

తే గీ

ధారుణీంద్ర! కవుండివేఁ దన కొసంగఁ
బడ్డ కణ్ణగీదేవి గోవలను విభుని
రక్ష సేయమికి శుగన్ని గ్రాగె గ్రాగె
చిట్ట చివరకు వహ్నిఁ జొచ్చె మదారి.

62

తే॥ గీ॥

అనుఁగు బిడ్డల వోలె దన్న నుసరించు
కణ్ణగీకోవలనులు లోకంబు పాసి
చనుట యెఱిగె ప్రాయోపవేశంబు నొంది
కోల్పడె నుసురు జైన భిక్షుకి కవుంది

63

తే॥ గీ॥

సర్వ మెఱిగిన కోవలన్ జనకుఁడు శత
వృద్ధుఁడు మసత్తువాను శ్రీ బేదల కిడి
సన్మ్యసించి విరాగియై జను లెఱుంగు
నట్లు బౌద్ధవిహారంబు నందు జేరె

64

తే॥ గీ॥

కూలిరి కొడుకుఁ గోడలు పాల కిడ్డ
వెన్నుగాడియు నిట్రాడు విఱిగి వడ్డ

పగిది నే నింక నిల నేమి బావు కొందు
ననుచుఁ బతి త్రోవ కయికొనె నతని సతియు 65

కం॥ అనలు వరంబునఁ బుట్టిన
తనయను జామాతను విధి ధయ మాలి యడం
చెను నా బ్రదు కేమిటి కని
మనైక్కను విభుండు భిక్షు మార్గము గొనియె 66

కం॥ కొండంత యల్లుఁ డీలిగె
నుండిన మగఁ డూరు విడిచి యుత్తికెఁ నికన్ నే
నుండిన నూడిన నేమని
యాండాళమ్మయుఁ బతి తెల్ల వవలంబించెన్ 67

ఉ॥ నా వశ వర్తియై మెలఁగి నాఁడుఁ సుఖంబులఁ దేల్చి నాఁడు నన్
గోవల నట్టివానిఁ బొరి గొన్న పిశాచిని నంచు మాధవీ
దేవియు గుండు కొట్టుకొని దేశముఁ ద్రిమ్మరు చార్తి నొక్క బొ
ద్దా వసథంబు జేరె స్వకృతా ఘముఁ బాయ నుపాయ మెంచుచున్ 68

తే॥ గీ॥ కన్నతల్లి తోడ మణిమేఖలయు జేరె
నప్పు డా బౌద్ధమతమున యందు నహహ!
చేనిలో నావు మేయంగ దాని దూడ
గట్టుపై నిల్చి మేయుట గలుగు నెట్లు? 69

కం॥ మాధవి పోకకు వగచుచు
బాధకు లో నగుచుఁ జిత్రపతి యుండఁగ దా
నా ధూర్త గనుంగొనఁ జని
“హ! ధిక్క” ను చెద యవిని ప్రియంవద జచ్చె 70

కం॥ దారుణమౌ నీ చెట్టకుఁ
గారణ మౌ కమ్మసాలె కణ్ణిగి శాప
ప్రేరిత వహ్ని జ్వాలా
వారంబున మాడి మిడుత వలె మని యయ్యెన్ 71

....: వెట్రవేలు ప్రభువు :...

సీ॥ అమ్మహగ్ని ప్రళయా నంతరము నెడుం
జెవియన్మహీనాథు చిన్నతోడు
విపులతేజస్కుండు “వెట్రవేల్ చెవియను”
సంహసనం బధిష్ఠించి రాష్ట్ర
మందుఁ దక్కిన వేయిమంది నాడింధము
లం బట్టి ధర్మా వలంబ మగుచుఁ
గ్రాలు పత్తిదేవి కజ్జగికిఁ బ్రియంబు
గల్గు నట్లొ క్కటఁ గావువెట్టి

తే॥ గీ॥ దద్రుధిరమునఁ బురదేవతకు ఘటించెఁ
దనువు; వరుణుఁ డబ్బలికి సంతసము చెంది
కుండపోతగ వర్షించి మండల మఖి
లంబు వివిధ సన్య శ్యామలం బొనర్చె

72

కం॥ అని జరిగిన వృత్తాంతం
బును మాదల నా ధరావిభునకు నెఱింగిం
చె నమ్మత ధారా మధురము
గ నెల్ల సభ్యులకు ముదము గల్గఁగ నంతన్

73

—: సెంగుట్టవను స్వర్ణతులాభారము—దానాదికము :—

కం॥ సెంగుట్టవన్మహేశుడు
బంగారమునఁ దులఁ దూగి బ్రాహ్మణులకుఁ ద
క్కుంగలుగు పెదసాదల
కుం గురులకు మాదలనున కుదాని నిడెన్

74

తే॥ గీ॥ అట్లు స్వర్ణతులాభార మనుభవించి
రాజ్యణి విజయలక్ష్మి పురస్సరముగఁ
బావన గ్రావ ఖండంబుతో వెడలె స్వ
రాష్ట్రమునకు సైన్యములు పార్శ్వములఁ గొలువ

75

....: కణ్ణగి విగ్రహ ప్రతిష్ఠ :...

సీ॥ చేరదేశంబును జేరి సెంగుట్టవన్
రాజచంద్రుఁడు తన రాజధాని
వైజయంతము క్రిందు పఱచు రమ్యాలయం
బొకట నిర్మించి విధ్యుక్త రీతి
నందుఁ బత్నిదేవి యైన కణ్ణగి విగ్ర
హముఁ బ్రతిష్ఠింపించె నార్య సంప్ర
దాయా నుగుణముగా నావల నొక మహా
యజ్ఞంబు సేయించి యవని సురుల

తే॥ గీ॥ కెల్లనున్ భూరి దక్షిణ లిచ్చె; మఱయు
దాన ధారా జలంబుల ధరణిఁ బంకి
లం బొనర్చె; జాతి విచక్షణంబు లేక
పేదలకుఁ గూడు గుడ్డ లిప్పించె మిగుల

76

తే॥ గీ॥ పట్టువడి బందిఖానాల బాధపడుచుఁ
బొగులు చున్న యార్యావర్త భూమిపతుల
నితర బందీల నెల్ల నుర్వీశ్వరుండు
విడువఁ బంచె నయ్యుత్సవ వేళఁగరుణ

77

సీ॥ ఆ యుత్సవము కన్నులారఁ గనుంగొన
వచ్చె విశాలాక్షి; వచ్చె మరక
తము; వచ్చె దేవాండీ; తనువుగా వేడుక
లన్నియు గగ్గెని; యవని విభుఁడు
సెంగుట్టవన్ప్రభు చెంతకుఁ జని వారు
మువ్వరు రాజేంద్ర! పుణ్యకాంత
కణ్ణగి, యయ్యమ్మ; గని పుహరు పురంబు
పూతమై ధారుణిఁ బొందె గీర్తిఁ

తే॥ గీ॥ దత్ప్రతిమనుఁ బ్రతిష్ఠించి ధన్యగా నొ
నర్చి తీ పి పురంబు; నిన్ సన్నుతింపఁ

దరమె మాక ని పల్కి తద్రాజధాని
మతమునం జేరి పోయిరి మహిత వృత్తి

78

సీ॥ అంతః బత్నీ దేవ తా లయ పోషణ
మునకు సెంగుట్టవఁ భూమిపాలుఁ
డగ్రహరంబు లనంతశాలిక్షేత్ర
సంతతు లెన్నో యొసంగి నాఁడు
చిరబద్ధ ముక్తులౌ సింహళ గజబాహు
మాలవ కంగు దేశాల ప్రభువు
లొత్తరాహులు పల్వు రాదేవి కణ్ణగిఁ
బూజించి తమదేశములకుఁ జనిరి

తే॥ గీ॥ ముక్తులై చిన్నతేండ్లు స్వప్రరములందుఁ
గణ్ణగికి నాలయంబులు కట్టి పెక్కు
మాన్యము లిడి పోషించుచు మతియు నాడి
నెల జరుపుచుండిరి తిరుణాళ్ళ లఘుభక్తి

79

సమాప్తము.

